

Ф. Шарифзода, М. Лутфуллоев,
Б. Ганиева, С. Куйбекова

ЗАБОНИ МОДАРӢ

2

Китоби дарсӣ барои синфи дуюм

Душанбе - 2012

ББК

Ф. Шарифзода, М. Лутфуллоев, Б. Фаниева, С. Куйбекова.
Забони модарӣ. Китоби дарсӣ барои синфи дуюм.

Ин китоб дар доираи татбиқӣ Лоиҳаи таҷдиди маориф
таҳия ва нашр шудааст.

Мушовирон:

Абдулҳамид Самадов
Нурулло Мирзоматов

Муҳаррир:

Баҳриддин Камолиддинов

Чадвали истифодаи иҷоравии китоб

№	Ному насаб	Синф	Сол	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали сол	Охири сол

ISBN

© Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон
© Ф. Шарифзода, М. Лутфуллоев,
Б. Фаниева, С. Куйбекова

maktab.tj

Бачаҳои азиз!

Шумо баъд аз ҳатми синфи якум як зина боло, ба синфи дуюм қадам ниҳодед. Агар имсол ҳам хубу аъло хонед, дар роҳи дониш як қадам ба пеш мегузоред. Орзуи мо, азизон, ин аст, ки ҳама фанҳоро нағз омӯзед, ба сухану насиҳатҳои муаллими меҳрубон ва падару модарон гӯш кунед. Ҳамаи одамони калонсол ба шумо умри дароз, тансиҳатӣ ва дар таҳсилатон муваффақият меҳоҳанд. Меҳоҳанд, ки шумо калон шавед, соҳиби маълумот гардед, ба падару модар ва ҳалқу Ватани азизамон хизмат кунед. Ин китоб барои шумо навишта шудааст. Хонед ва аз панду ҳикматҳояш баҳраманд гардед. Онро покиза нигоҳ доред. Фаромӯш накунед, ки соли оянда ин китобро ҳоҳар ё додарони шумо меҳонанд.

“Мекӯш ба ҳар варақ, ки хонӣ,
К-он донишро тамом донӣ.”

Муаллифон

Аломатҳои шартӣ

Хонед

Нависед

Супориш

Саволҳо

Ба хотир гиред

Бозӣ

Чистон

Кори дукаса

Кори гурӯҳӣ

Имло

Кӣ зудтар?

Сӯхбат

Луғат

Панд

Қоида

1. ЧУМЛА. АЗ МАТН ЧУДО КАРДАНИ ЧУМЛА

ДАРСҲОИ 1-2

1. Аввал гӯед, ки дар тобистон ба қадом корҳо машғул шудед?
2. Қадом китобҳоро хондед?
3. Қадом асбобҳои таълимиро медонед? Имрӯз аз онҳо қадомашон ро овардед?
4. Китоб ба қадом гурӯҳи қалимаҳо дохил мешавад?

КИТОБ – ДҮСТИ МО

Китоб дүсти чонӣ, раҳнамои зиндагӣ аст. Вай ба дилу дида равшани мебахшад. Агар бисёр ҳонем, бисёр медонем. Одаме, ки бисёр медонад, тавоност.

Тавоно бувад, ҳар ки доно бувад,
Зи дониш дили пир барно бувад.

Абулқосими Фирдавсӣ

Китоб моро ёд медиҳад, ки баробари доно будан ба дигарон меҳруbon бошем. Ҳамеша баодоб бошем, аз бадӣ дурӣ ҷӯем. Дар зиндагии ҳаррӯза се чизро фаромӯш нақунем:

Аввал, рост гӯем, дуюм, ба ваъда вафо кунем, сеюм, коре, ки аз дастамон намеояд, ваъда надиҳем.

1. Чаро китоброд дүсти чонӣ мегӯянд?
2. Китоб ба дилу дида чӣ мебахшад?
3. Муқобилмаъни калимаи равшаниро номбар кунед.
4. Чаро одам аз хондани китоб тавоно мешавад?
5. Қадом се чиз аст, ки мо дар зиндагӣ ҳамеша бояд дар назар дошта бошем?

тавоно – зўр, пурзўр, бокувват
барно – чавон

Чистонро нависед ва маъни онро шарҳдиҳед:

Як порча замин доштем,
Тухми сиёҳ коштем,
Бо чашми худ бидидем,
Бо ақли худ шинохтем.

1. Чавоби чистонро аз матни «**Китоб – дўсти мо**» ёбед.
2. «**Тухми сиёҳ**»-ро бо ҳарфҳои саҳифаҳои китоб муқоиса кунед.

Калимаи китобро аз боло ба поён нависед ва ба ҳар як ҳарфи он калимаҳо фикр кунед. Намуна:

кафтар,

и ...

т ...

о ....

б ...

maktab.tj

1. Ҷумлаи дуюмро аз матн ҷудо карда, нависед ва нақшай онро қашед.

Нақшаро шарҳдиҳед.

3. Бо ҳарфҳои калимаи **тавоно** калимаҳо фикр кунед ва нависед.
Намуна: нон, ватан...

ДАРСХОИ 3-4

Сүхбат дар бораи аҳти оила. Дар оилаи шумо киҳо зиндагӣ мекунанд? Онҳо ба қадом корҳо машғуланд?

АМРИ КӮДАК

(ҳикоя)

Нақл мекунанд, зану шавҳаре бо ҳамдигар меҳрубонона зиндагонӣ мекарданд. Аввали баҳор дар оила писараки дӯстрӯй ва ширинаке ба дунё омад. Падару модар аз ин тӯҳфаи Худованд хеле шод буданд, ӯро дӯст медоштанд.

Ғайрати падар аз шодмонӣ ва баҳти баланд дучанд афзуда буд. Вай аз субҳ то шом дар саҳро дараhtonи мевадорро нигоҳубин мекард. Гандум, пиёз, сабзӣ, бодиринг ва ҳарбуза кишт мекард. Полиз дар нашъунамо буд. Аз ин тарз барор гирифтани кор мард бағайраттар мешуд ва вазнинии кори саҳроро ҳис намекард. Ба ин тартиб ду сол гузашт...

Акнун баъзан мард хаста шуда ба хона бармегашт ва нону ҳӯрокашро ҳӯрда, зуд хоб мерафт, ба кору бори ҳавлий эътибор намедодагӣ шуд...

Рұзе зани меҳрубон ба мард гуфт:

– Чаро вақтхой охир беэътино шудаед, на танҳо ба ман, ҳатто ба писаратон эътибор намедиҳед?

Мард норозиёна гуфт:

– Агар як рўз кори сахро мекардӣ, медидаам, ки меҳрубо-ният кучо мешуд.

беэътино – бепарво, беэътибор

самимона – аз чону дил, аз таҳти дил

хаста – монда, бемадор, бекувват.

1. «**Вазнинии кори сахроро ҳис намекард**» чй маъно дорад?

2. Ҷумлаи дуюмро рӯбардор кунед.

3. Аввали ҷумларо бо кадом ҳарф навиштед? Чаро?

4. Дар охири ҷумла чй гуна аломат гузоштед?

1. Падару модари шумо чй кор мекунанд?

2. Шароити зиндагии оилаатонро ба хотир оред.

3. Дар бораи аъзои оилаатон чихо медонед?

4. Ҳикояро хонед ва **мазмунашро баён** кунед.

5. Дар бораи кору бори модаратон ҷумла нависед.

1. Дар кадом корҳо ба падару модар ёрӣ мерасонед?

2. Шумо ба падару модар чй тарз хизмат мекунед?

3. Падару модар ба шумо чй гуна ғамхориҳо мекунанд?

ДАРСХОИ 5-6

Мазмуни қисми аввали ҳикояро ба хотир биёред ва ба он номи (сарлавҳаи) мувофиқ гузоред.

(давоми ҳикоя)

Зан оромона
гуфт:

– Пагоҳ ман ба
саҳро меравам. Шумо
як рӯз бо кӯдак дар
хона монда, истиро-
ҳат кунед...

Субҳ зан ба саҳро
рафт, мард дар хона
бо кӯдак монд.

Баъди як-ду соат
кӯдак хӯрок талаб
кард. Мард ба ӯ як пиё-
ла шир дод. Фарзанд ба шир лаб расонда, ба ҷояш гузошт.

Гуфт:

– Намехоҳам, ҷурғот бидех. Мард як пиёла ҷурғот овард.
Кӯдак лаб ба ҷурғот расонда, фарёд кард, гириста гуфт:

– Ҷурғот намехоҳам. Ширу ҷурғоту обро омехта дех.

Падар ҳоҳиши фарзандашро ичро кард.

Боз гирию нолай гӯшҳароши кӯдак баланд шуд. Фарзанд
талаб кард:

– Акнун ширу ҷурғоту оби ин косаро аз ҳам ҷудо кун, ҳар
яки онро ҷудо-ҷудо меҳӯрам...

Мард кӯдакро ба бағал гирифту ба сахро, сўйи завчаи меҳрубону меҳнаткаш ва пуртоқаташ давид...

Амри тифлаз амри шоҳ болотар аст,
Шоҳи олам зери амри модар аст.

Файзулло Шарифзода

1. Зан чӣ гуфт?
2. Кӯдак чӣ талаб кард?
3. Мард чӣ дод?
4. Кӯдак боз чӣ гуфт?
5. Мард чӣ кор кард?
6. Чаро мард ба сўйи завчааш давид?

1. Мазмуни ҳар ду қисмо нақл кунед. Нависанда бо ин ҳикоя чӣ гуфтан меҳоҳад?
2. Бо калимаҳои меҳруbon, дӯст ҷумла тартиб дихед.
3. Нақшай ҷумлаи якумро кашед.
4. Ба хонаи шумо дӯсти падаратон ба меҳмонӣ омад, вале падарaton дар хона нест. Шумо чӣ кор мекунед?
5. Ба модаратон касе телефон кард, вале модар дар берун аст. Шумо чӣ мегӯед?
6. Одоби муюшират дар хонадони шумо чӣ гуна аст? Ба калимаҳои шумо, ту, марҳамат, мебахшед ҷумлаҳо нависед.
7. Корҳои савоб бисёр аст. Онҳоро номбар кунед ва ба дафтар нависед.

Намуна: ба падару модар ёрӣ расондан, дарахт шинондан, онро нигоҳубин кардан....

ДАРСХОИ 7-8

Ҳикояро хонед. Калимаҳои танҳой, доноиро аз байт ҷудо карда нависед ва талаффуз намоед, оҳангӣ онҳоро муқоиса кунед. Калимаҳои ганҷ, гаронро шарҳ дигед. Гӯед, ки калимаҳои ҷавоҳирот, сарват чанд садонок доранд?

ҶАВОҲИРОТИ ШОҲ

Дар як замон шоҳи золиму хунхоре буд. Ба мамлакатҳои ҳамсоя ҳамла мекард. Бойигарии онҳоро ба ғорат мебурд.

Рӯзе аҳволи шоҳ бад шуд. Ҳис кард, ки мемирад ва аз ин ваҳм тамоми дороии ҳудро дар сандуқе ҷамъ карда, дар ҷоҳе пинҳон намуд. Шоҳидонро ба қатл расонид. Аз ин воқеа солҳо гузаштанд. Рӯзе чӯпонбачае ба сари ҷоҳ омад. Сандуқи пур аз ҷавоҳиротро дарёфт, ки миёни он чанд нусха китоб низ буд.

Вақте сандукро ба хонааш овард, падараш гуфт:

– Писарам, бузургтарин сарвати ин сандуқ китоб аст. Боқӣ ҳама ҳеч!

Бигир, ин ҳама симу зарро ба мардум дех. Аммо китобҳоро бигзор, зеро китоб ганчи бебаҳост, гаронтар аз симу зар аст.

Аниси кунчи танҳой китоб аст,
Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст.
мазмун аз Абдураҳмони Ҷомӣ

анис – дӯст, рафиқ
ҷавоҳирот – тиллою танга, бойигарӣ
сарават – бойигарӣ
гаронтар – боарзиштар

- Шоҳ худро чӣ гуна ҳис кард ва чӣ кор кард?
- Шоҳ ҷаро шоҳидонро нобуд кард?
- Падар ба писараш чӣ маслиҳат дод?
- Барои чӣ китобро гаронтар аз симу зар мешуморанд?

Бо қалимаи **китоб** ҷумлаҳо тартиб диҳед ва нақшай яке аз онҳоро қашед.

- Дар ҷумлаи тартибдодаатон сухан дар бораи чӣ меравад?
- Ҷумлаи тартибдодаатон аз ҷанд қалима иборат аст?

Дар ҷумла сухан дар бораи ягон қас ё ҷизе меравад.

Нависед ва гӯед, ки дар ин қалимаҳо қадом ҳарфҳо иваз шудаанд:
шоҳ – шоҳ   пур – нур   об – ош
бад – бод   кор – хор   сим – сум
дар – дор   сол – хол   бар – бор

ДАРСХОИ 9-10

1. Байти болоро рұнавис кунед. Калимаи **анисро** ба ҳичоҳо чудо кунед ва шарҳдиҳед.

2. Калимаҳои ҳаммаънор бурро хонед:

Чаҳон – олам, дунё; ғамхор – меҳрубон ...

3. Ҳарфҳои калимаи **гаронбаҳор** истифода бурда калимаҳои нав созед:

гаронбаҳо – борон, баҳор, ...

Тирамоҳ **fasli** туворо аст. Он оғози соли таҳсил мебошад.

1. Чанд ҷумла навиштед?

2. Ҷумлаи якум аз чанд калима иборат аст?

3. Ҷумлаи дуюм-чӣ?

Ҷумла фикри пурраро мефаҳмонад.

Ҷумла аз як ё якчанд калима иборат аст.

1. Бо калимаҳои **адаб** ва **ташаккур** ҷумлаҳо тартиб диҳед.

2. Шеърро аз ёд кунед. Дар бораи одоб сӯҳбат кунед. Барои чӣ шоир “**Адаб точи сари мардон аст**” мегӯяд?

Ҷон дар тани марди беадаб ларzon аст,

Сад ҷон бидиҳӣ, адаб ҳарӣ, арzon аст.

Аз беадабӣ қасе ба мақсад нарасид,

Зоро қи адаб точи сари мардон аст.

3. Калимаҳоро хонед ва маъни онҳоро шарҳдиҳед:

дӯст – душман   доно – нодон   нек – бад

хуб – бад   равшан – торик   рост – дурӯғ

боақл – беақл   бино – нобино   қӯтоҳ – дароз

Ҳитоб барои одам
сарвами аз ҳама қи-
мат ба шӯир мегавад.
Ҳитоб нағдиқтарин дӯст
аст. Аз ҳитоб бештар
бизмандӣ шавед.

ДАРСХОИ 11-12

Дар бораи 9-уми сентябр – Рӯзи Истиқолият ва рамзҳои давлатӣ шунида ва хондаатонро ба ёд оред.

ПАРЧАМИ МО

Парчами хушранги мо,
Чилваат шодифизо.
Мо сӯйи фардо равем
Таҳти ту, эй раҳнамо.

Ранги басо сурхи ту
Лоиқи сад гуфтугӯ.
Рамзи дифои Ватан-
Омили баҳти накӯ.

Ранги сафедат хушо,
Ҳаст чу субҳи сафо.
Мисли дили тоҷик аст
Равшану оинасо.

Сабз чу тозабаҳор –
Пайки хушиву баҳор.
Манзили ободи мост,
Сулҳ дар он пойдор.

Абдулло Қодирӣ

**омил – сабаб
оинасо – мисли оина;
пайк – хабаррасон**

Шеърро аз ёд кунед.

1. Шеър дар бораи чӣ навишта шудааст?
2. Модар бораи парчам ва нишони давлатӣ чиҳо медонем?
3. Маънии рангҳои парчамро шарҳ дидед.
4. Дар доираҳои холӣ ҳарфҳоеро гузоред, ки калимаҳои парчам ва Ватан ҳосил шаванд.

Матнро нависед. Нақшай ҷумлаи сеюмро кашед.

БАЧАИ РОСТҚАВЛУ РОСТКОР

Бачаи ростқавл асло дурӯғ намегӯяд. Ба ҳеч кас зарар намерасонад. Чизи касро бе иҷозат намегирад. Аз мактаб ва аз ҳар ҷой ҷизе, ки ёбад, ба соҳибаш мерасонад.

Садриддин Айнӣ

Аз ин калимаҳои пароканда ҷумла созед.
аст, мактаб, илму дониш, макон.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.
Авалаш ҳарфи калон,
Охираш нуқта бошад.
Бунёдаш – калимаҳо,
Гӯед, номаш чӣ бошад?

ДАРСҲОИ 13-14

Дар мавзӯи «Ватанам – Тоҷикистон» сӯҳбат кунед.

ОЛИ СОМОН, ОЛИ ТОЧИК

Оли Сомон, оли тоҷик –
Ахтари хушфоли тоҷик.

Гавҳаре аз баҳри Сомон
Давлати навболи тоҷик.

Оли Сомон, ахтари
машириқзамин – ту,
Саргузашти дилнавозу
дилнишин – ту.

Ахтари Сомон дурахшон
Дар Хучанду Раҷту Ҳатлон.

Ёди Сомон, ёди ширин
Дар Ҳисору дар Бадаҳшон.

Саргузашти моҳпора,
Оли Сомон,
Мешавад рӯшан дубора
Оли Сомон.

Зулфия Атой

ахтар – ситора
навбол – навпарвоз
ол – хонавода

Шеърро хонед ва аз ёд кунед.

1. Мо дар бораи пешвои ҳалқи тоҷик Исмоили Сомонӣ чӣ медонем?
2. Шеър дар бораи кӣ навишта шудааст?
3. Ахтар, яъне ситораҳои Сомон дар куҷоҳо медураҳшанд?
4. Дар бораи нишон ва парчами давлатамон чӣ медонед?

Аз ин калимаҳои пароканда чумла тартиб дихед.
пешво, мебошад, точик, Исмоили Сомонӣ, халқ.

Чойи ҳарфи «и»-ро муайян карда, дар катакчаҳо гузоред:

ш р и и ф о л б и к т о б
а л ё и п р и к о м

ДАРСҲОИ 15-16

ҲАҚИҚАТ

Рӯзе аз мактаб
ғамгину хотирпаре-
шон баргаштам. Мо-
дарам маро дар ос-
тона пешвоз гирифт.
Вай хушнуду хуррам
буд. Аҳволи маро
ҳискарду пурсид:

– Чӣ шуд? Чаро
ғамгинӣ, писарам?

– Ба дарс тайёр
набудам, – ҷавоб до-
дам ман. – Муалли-
ми забони модарӣ
баҳои “2” гузоштанд.

Ҳолати модарам тағыйир наёфт. Маро навозиш карду ба хона бурд. Бароям таом овард.

– Чаро модарам аз ман наранчид? Барои чӣ маро сарзаниш накард? – гаштаву баргашта аз худ мепурсидам.

Ба ин саволҳо фақат баъди чандин сол ҷавоб пайдо кардам. Он лаҳза ман ба модарам гапи ҳақро гуфта будаам.

Фирӯзони Ибодулло (аз маҷалла)

Агар ҳоҳӣ накӯ бошӣ, накӯ бош,
Ҳамеша росткору ростгӯ бош!

- 1. Писарак аз мактаб чӣ гуна баргашт?
- 2. Кӣ ўро пешвоз гирифт?
- 3. Модар аз ў чӣ пурсид?
- 4. Вай чӣ ҷавоб дод?
- 5. Чаро **модар** наранчид?
- 6. Ростгӯйӣ ва дурӯғгӯйӣ чӣ гуна хислатҳо ҳастанд?

- 1. Бо калимаҳои **модар, писар, муаллим** ҷумла тартиб дихед.
- 2. Ҳаммаънои калимаҳои **ғамгин, хурсанд, таомро** нависед.
- 3. Барои чӣ аввали ҷумлаҳо бо ҳарфи калон навишта шудаанд?
- 4. Боз номи киҳо ва чиҳоро бо ҳарфи калон менависем?
- 5. Аз ҳиҷоҳои пароканда калима созед:

дар, мо, шон, ре, па, зиш, во, на, ша

ДАРСХОИ 17-18

Дар бораи бобою бибии худ ҳикоя кунед.

КЙ БАОДОБ?

Набераҳои Расулбобо – Нигораву Шараф машғули шоҳмотбозӣ буданд. Бобо рӯзнома меҳонд. Нигора бозиро бурд, Шараф аз бозӣ даст кашид. Нигора ба шавқ омада, хоҳиш кард, ки бозиро давом диҳанд, зоро умед дошт, ки дафъаи дуюм ҳам ғолиб мебарояд. Шараф бо якравӣ рад мекард. Нигора ба бародараш сухани дағал гуфт. Бобояш инро шунида, ба Нигора гуфт:

– Чони бобо, ҳарфи бечо нагӯ, аз рӯйи одоб нест.

Нигора аз гапаш **хичолат** кашида, ба гӯшае рафта, хомӯш нишаст.

Шараф назди бобояш омаду гуфт:

– Бобоҷон, ман баодоб-а?

Бобо табассум карду чизе нагуфт. Ў набераҳояшро санчидан хост.

– Кани, кӣ ба ман ёрӣ медиҳад? – ҳам шуда пойафзол пӯшидани шуд бобо. Шараф аз ҷо начунбид. Нигора хесту бо латтаи тар пойафзоли боборо тоза карда, ба пӯшидани он ёрӣ дод.

1. Набераҳои Расулбобо чӣ ном доштанд?
2. Онҳо ба қадом бозӣ машғул буданд?
3. Нигора ҷаро бозиро давом додан хост?
4. Ҷаро ў ба Шараф сухани дағал гуфт?
5. Бобо Нигораро чӣ насиҳат кард?
6. Ў чӣ кор кард?
7. Расулбобо барои санҷидани набераҳо чӣ кор кард?
8. Қадоме аз набераҳо рафтари дуруст кард?
9. Рафтари Нигораю Шарафро муқоиса кунед. Рафтари қадомаш маъкул?

Нигора аз гапаш хичолат кашида ба ғушае рафта, хомӯш нишаст.

1. Ҷанд ҷумла навиштед?
2. Ҷумла аз ҷанд қалима иборат аст?
3. Аввали ҷумларо бо қадом ҳарф навиштед?
4. Дар охири ҷумла қадом аломатро гузоштед?
5. Нақшай ҷумларо қашед ва шарҳ дихед.
6. Барои чӣ аввали қалимаҳои **Расулбобо**, **Нигора**, **Шараф** бо ҳарфи қалон навишта шудаанд?

- Ба имлои калимаҳо дикқат дихед ва онҳоро истифода бурда чумла тартиб дихед: **шоҳмотбозӣ**, **пушаймон**, **хомӯшона**.
- Ҳаммаъни калимаҳои **хичолат**, **табассумро** нависед.
- Зарбулмасалҳоро шарҳ дихед:

Нек бош, то дӯстат доранд.

Пушаймонӣ суд надорад.

- Нақшофарӣ: Расулбобо, Нигора, Шараф

ДАРСҲОИ 19-20

- Матнро хонед ва мазимуни онро нақл кунед.
- Шиори «**пиндори нек**, **кирдори нек**, **гуфтори нек**»-ро маъни-дод кунед.
- Бо калима ва ибораҳои **китоб**, **дениш**, **хислати бад**, **машҳури дунё** чумлаҳо нависед.

ХИСЛАТҲОИ НЕК ВА БАД

Китоби муқаддаси тоҷикон «Авесто» бо шиори «**пиндори нек**, **кирдори нек**, **гуфтори нек**» машҳури дунё шудааст. Ҳар он ҷизе, ки мухолифи ин шиор аст, бад аст. Хислатҳои бад аз **ҳашм**, **рашқ**, **суханчинӣ**, **дурӯягӣ**, нопокӣ ва монанди инҳо иборатанд. Аз ҳама бадтар ҳарисӣ ва **хасисӣ** ме-бошад. Меваи бадӣ ҳамеша талҳ аст. Бинобар ин инсон бояд мудом аз бадӣ дурӣ ҷӯяд ва нёкию нақӯкориро пешаи худ созад.

Биё, то ҷаҳонро ба бад наспарем,
Ба қӯшиш ҳама дasti некӣ барем.

Абулқосими Фирдавсӣ

пиндор – андеша, фикр
муҳолиф – зид, муқобил
Авесто – китоби муқаддас

ҳарисӣ – баднафсӣ
муқаддас – боэҳтиром
пеша – касб, ҳунар

Калимаҳоро аз чиҳати маъно муқоиса кунед:

нек – бад

пок – ифлос

рост – дурӯғ

талх – ширин

1. «Авесто» чӣ гуна китоб аст?
2. Кадом амалҳо ба «пиндори нек, кирдори нек, гуфтори нек» мухолифанд?
3. Нодонӣ, хиёнат, дурӯғ ба одамон чӣ бадӣ меоранд?
4. Ҳарисиву хасисӣ чӣ гуна хислатҳо ҳастанд?
5. Шумо боз кадом китоби муқаддасро медонед?
6. Чаро китобро муқаддас мегӯянд?

1. Матнро бори дигар хонед.
2. Калимаҳои муқаддас, хасисӣ, пиндорро ба ҳичоҳо чудо кунед.
3. Пандро аз ёд кунед.

Баду нек монад зи мо ёдгор,
Ту тухми бадӣ, то тавонӣ, макор!

Абулқосими Фирдавсӣ

„Авесто“ китоби муқаддаси тоҷикон аст. Дар ин китоб неклио покӣ ташвиж, қарда мешавад. Ишори асосии ин китоби муқаддас „Пиндори нек, кирдори нек, гуфтори нек“ медомад.

ДАРСХОИ 21-22

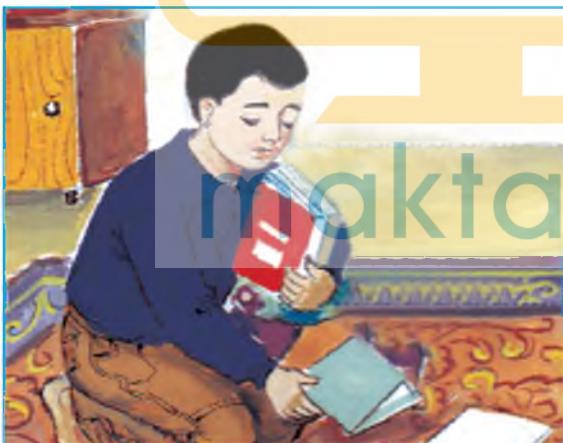

Сүхбат дар бораи тоза ва ботартиб гузоштани чизҳои хона ва асбобҳои хониш.

ҲИКОЯ

Сайфиддин ва Сайд ном ду бародар буданд. Ҳар ду дар як мактаб меҳонданд. Сайфиддин ҳамеша чизҳои худро парешон мекард. Рӯзе дафтари худро ба рӯи хона бе-парвоёна партофта буд. Сайд дафтари бародари худро сиёҳ кард. Рӯзи дигар дар мактаб муаллима дафтари чиркини Сайфиддинро дида ўро танбехдод.

Шабона Сайфиддин ба модари худ аз Сайд шикоят карда гуфт:

— Ба сабаби бадкирдории ўман бисёр хичолат кашидам.

Модараш гуфт:

— Дар ин кор на танҳо бародарат, балки худат ҳам гунаҳгорӣ.

Чаро ту ҳамеша чизҳои худро парешон мепартой ва саришта намекунӣ? Агар дафттару китоб ва асбобу анҷоми мактабиро бо дasti худ тартиб кунӣ, касе ба чизи ту даст намера-сонад. Масал аст, ки «чизи худро эҳтиёт кун, ҳамсоятродузд магир».

Садриддин Айнӣ

**саришта – саранҷом
хичолат – шарм доштан**

1. Дар матн сухан дар бораи қиҳо меравад?
2. Муаллима ба қадоме аз бародарон ҷазо дод?
3. Модар қадоме аз бародаронро гунаҳкор ҳисобид?
4. Оё бо шумо низ чунин воқеа рӯй додааст?
5. Аз ҳикоя чӣ ҳулоса баровардед?

Аз матн ҷумлаҳоеро ёфта, нависед, ки рафтори Сайфиддинро муайян кунанд.

1. Модар бораи ҷумла чӣ медонем?
2. Ҷумла аз ҷиҳо иборат аст?
3. Калимаҳо дар ҷумла чӣ хел навишта мешаванд?

1. Калимаҳои беларвоёна ва эҳтиётро ба ҳиҷоҳо чудо кунед.
2. Рӯбардор: «Худамро месанҷам». Ба хотир оред: аввали ҷумлаҳоро бо қадом ҳарф менависем? Дар охири ҷумла чӣ гуна аломат меғузорем?

Бачаи боҳуш чизҳои худро ҳамеша саришта мекунад, ҳар чизашро ба ҳар ҷой намепартояд. Ҳар бача, ки чизҳояшро бо дasti худ саришта нақунад, худ гунаҳкор аст.

Садриддин Айнӣ

2. КАЛИМА. ЧУДО КАРДАНИ КАЛИМАҲОИ ЧУМЛА

ДАРСҲОИ 23-24

ДЕҲАИ ЛОЛАГӢ

Ҳисор яке аз водиҳои зебоманзари Тоҷикистон мебошад. Он ба пойтахти Ватанамон – шаҳри Душанбе наздиқ аст.

Боре ҳамроҳи падарам ба Ҳисор, ба деҳаи Лолагӣ сафар кардем. Ин номро бори аввал шунидам, ки ба назарам хеле ачиб намуд. Ман аз падарам пурсидам:

– Чаро деҳа Лолагӣ ном гирифтааст? Оё дар он полаҳо бисёранд?

– Падарам андаке андеша карду гуфт:

– Ривояте ҳаст, ки замоне лашкари муғулҳо ба водии Ҳисор ҳуҷум карда, хостаанд, ки ҳалқи онро ба ҳуд ғулом кунанд. Марду зан, пиру ҷавони Ҳисор бар муқобили лашкари муғул қаҳрамонона ҷангиданд. Лашкари душман беҳисоб буд. Дар майдони ҷангӣ нобаробар муҳофизони хоки Ҳисор ҳамагӣ кушта шуданд. Аз ҳамон замон то имрӯз ҳар сол дар атрофи ин деҳа ҳазорҳо лола мерӯянд. Аз ин рӯ деҳа Лолагӣ ном гирифтааст.

maktab.tj
андеша – фикр
муҳофиз – ҳимоятгар
лашкар – артиш, сипоҳ

1. Бо калимаҳои Душанбе, Ҳисор ва Лолагӣ чумлаҳо нависед.
2. Калимаҳои зебоманзар, қаҳрамонона, муҳофизонро ба ҳиҷоҳо ҷудо кунед.

- Барои чӣ ҳарфи аввали калимаи **Лолагӣ**, Душанбе бо ҳарфи калон навишта шудааст?
- Гӯед, ки номҳои киҳо ва чиҳоро бо ҳарфи калон менависем?

ИМЛО

ДАРСҲОИ 25-26

Матнро хонед. Мазмunaшро нақл кунед. Зарбулмасалҳоро аз ёд кунед. Калимаҳои ранҷ ва ганҷро муқоиса кунед. Ба ҷои ҳарфҳои аввал ҳарфҳои п, с гузоред ва калимаҳоро хонед.

РИВОЯТ

Рӯзе Xоча Аҳрори Валӣ ба зиёрати ҳазрати Мавлоно Яъқуби Чархӣ меояд. Мебинад, ки Мавлоно ба тоза кардани алафҳои полиз машғул аст. Xоча бо нияти қӯмак пинҳонӣ каромоте кард. Полиз аз алафҳои бегона тоза шуд.

Мавлоно аз ин кор ҳайрон нашуд. Ӯ низ пинҳонӣ каромоте кард, тарбузе пухт. Бо он тарбуз мөҳмонро зиёфат кард. Xоча Аҳрори Валӣ бехабар аз каромоти Мавлоно ва дар ҳайрат аз тарбузи дар аввали баҳор пухта чашиду дар он мазае пайдо накард. Сабабро аз Мавлоно пурсон шуд. Ӯ дар ҷавоб гуфт:

– Бо каромот тамоми алафҳо аз полиз нест мешаванд, меваҳою ҳосили дигар низ пухта мерасанд. Вале танҳо самараи заҳмат ширин шуда метавонад, на натиҷаи каромот.

Ривояти халқӣ

То кас накашад ранҷ,
Ҳосил нашавад ганҷ.

каромот – мӯъчиза

1. Хоча Аҳрори Валӣ киро мебинад?
2. Ӯ чӣ каромоте мекунад?
3. Дар ҷавоб Мавлоно ҷӣ каромот нишон дод?
4. Ҷаро тарбуз мазае надошт?
5. Зарбулмасал ҷӣ маънӯ дорад?

1. Ду ҷумлаи аввали матнро рӯбардор намоед. Ҷумлаи якум аз ҷанд қалима иборат аст? Қалимаи аввал қадом аст? Дуюм-ҷӣ? Сеюм-ҷӣ?...
2. Ин қалимаро хонед: батозакарданиалафҳо. Ҷаро мушкилӣ қашидед? Акнун ҷудо карда хонед: ба тоза кардани алафҳо. Ҷиро мушоҳида кардед?

Ҳарфҳои қалимаи **тарбуз**ро аз боло ба поён нависед ва бо ҳар яки онҳо қалима ёбед, савол гузоред ва нависед:

Тарона, ...

А ...

Р ...

Б ...

У ...

З ...

ДАРСХОЙ 27-28

Дар бораи одоби муомила чй медонед? Фикратонро баён кунед.

ДАР ОДОБ НАРМ БУДАН

Ба тундиву тезӣ одат нақун, нармдил бош. Дағалӣ нақун. Дуруштиву дағалӣ кунӣ, меҳрубонӣ намебинӣ.

Бо одамон муросо кун. Агар муросо нақунӣ, дӯст ҳам душман мешавад.

Ҳеч гоҳ бадӣ нақун, ки бадӣ хислати хуб нест.

Агар касе туро озор диҳад, бикӯш, то ӯро озор надиҳӣ. Беозорӣ сифати хуби инсон аст.

Мазмун аз “Насиҳатнома”-и Унсурулмаолии Кайковус

тундӣ – бадҷаҳлӣ

муросо – созиш, сулҳ

дуруштӣ – дағалӣ

- Кайковус бештар чиро таъкид кардааст?
- Бо дӯсту душман созиш кардан чӣ маънӣ дорад?
- Барои чӣ беозорро ҳурмат мекунанд?

Муомилаю муросо, сулҳу созиш гарави оромию осудагии инсон аст.

1. Чумлаи чорумро рӯбардор кунед. Калимаҳоро шумуред.
2. Бо калимаҳои **тезӣ**, **дӯстӣ**, **дағалӣ** чумла созед.
3. Калимаҳои муқобилмаъни су туни чапро аз калимаҳои су туни рост ёфта нависед:

сулҳ
субҳ
бадӣ
дӯстӣ

шом
некӣ
душманиӣ
чанг

4. Дар охири калимаҳои **бадӣ**, **дӯстӣ**, **некӣ**, **душманиӣ** кадом ҳарф омадааст?

Хислатҳои нек ва бадро муайян кунед.

ДАРСҲОИ 29-30

1. Калимаи “Ватан”-ро шарҳ дихед? Аз харита Ватани азизамон-ро ёбед.
2. Суруди миллии Тоҷикистонро сароед.

ВАТАН

Хоки Ватанам сурмаи ҷашмони ман аст,
Рӯйи Ватанам ойнаи ҷаҳони ман аст.
Нури Ватанам офтоби тобони ман аст,
Мехри Ватанам дар дили ҷӯшони ман аст.
Манро Ватанам тарбия бисёр намуд,
Фарзанди ба ҳуд неқу вафодор намуд.
Дарвозаи иқбол ба рӯям бикӯшод,
Пас хизмати ӯ хитоби вичдони ман аст.

Ашӯр Сафар

1. Мазмуни шеърро нақл кунед.
2. Дар бораи Ватан чихо гуфта шудааст?
3. Чаро шоир хоки Ватанро ба сурмаи чашм, ойнаи рахшон, офтоби тобон монанд кардааст?

1. Шеър аз чанд сатр ё мисраъ иборат аст? Мисраъҳои 5 ва 6-ро нависед. Кӯшиш кунед, ки ҳар мисраъ дар як хати варақ ҷой гирад. Калимаҳои ин мисраъҳоро ҳисоб кунед.
2. Имлои эҷодӣ. Калимаҳоро дӯруст ҷо ба ҷо қарда, мисраъро барқарор кунед.

бикушод, дарвоза, иқбол, ба рӯям

Ҳисор ғӯши сабо ба зе-
бо шт.. Дар Ҳисор ғӯлиқ-
ои таъриҳӣ шавҷӯд аст.
Шаҳри Ҷуманӣ низ дар
ғӯши Ҳисор ҷойлаир шуда-
аст. Ҷуманӣ пойтаҳти
Ватанниш. мебашад.

ДАРСҲОИ 31-32

1. Матнро хонед. Мазмуни онро нақл кунед.
2. Дар бораи падар ва дӯстони падаратон ҳикоя кунед. Онҳо чӣ ҳел одамонанд?

ҚАДРИ ПАДАР (ҳикоят)

Мегӯянд, ки рӯзе шахсе аз хона берун баромад. Дар роҳ мардеро дучор шуд. Мардро ба хонааш бурда,

бисёр эҳтиром кард ва чаҳор ҳазор дирам ба ўдод. Он мард дар ҳайрат монду гуфт:

– Эй бародар, ман туро ҳаргиз намешиносам ва ба ту ҳаргиз некий накардаам. Ин инъом ба чӣ сабаб кардӣ?

Он мард гуфт:

– Аз баҳри он ки ту ба падарам монанд ҳастӣ, ҳурмату икром аз барои он кардам.

Ҳеч неъмат беҳтар **аз** фарзанд нест,

Ҷуз ба ҷон фарзандро пайванд нест.

Ҳосил **аз** фарзанд гардад коми мард,

Зинда бо фарзанд монад номи мард.

Абдураҳмони Ҷомӯ

икром – ҳурмат, эҳтиром

инъом – тӯхфа, ҳадя

дирам – танга, пул

1. Марддар роҳ киро дид ва ўро ба кучо бурд?
2. Чаро мардро он шахс эҳтиром кард?
3. Чаро он мард аз корҳои кардаи шахс дар ҳайрат монд?
4. Шахс дар ҷавоби ҳайрати мард чӣ гуфт?

1. Дар мавзӯи «Қадри падар» матни мухтасар тартиб дихед.

Матнро ин тавр сар кунед:

Падарам ҳар саҳар ба кор меравад...

1. Шеърро аз ёд кунед.
2. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувоғиқ ёфта, ҷумлаҳо тартиб дихед:

... борид ... давид

... хунук шуд ... парид

... вазид ... ҳӯрд

3. Нақшай ҷумлаи зеринро кашед ва шарҳ дихед:

Падарам ба ман китоби ранга харид.

ДАРСҲОИ 33-34

Сүҳбат дар бораи ҳайвоноти хонагӣ ва ваҳшӣ. Ба хотир овардани мазмуни китобҳои хониши берун аз синф.

АФСОНА

Рӯбоҳе ба ҷоҳе фурӯд омад ва серӣ об нӯшид, вале аз ҷоҳ баромада натавонист.

Бузаке барои обнӯшӣ омад.

Вай рӯбоҳро дид, пурсид:

— Ҳамсоячон, оби ҷоҳ ширинаст?

Рӯбоҳи маккор гуфт:

— Ман дар умрам чунин оби ширинахӯрда будам. Барои ҳамин ҳам, чунон ки мебинӣ, аз ин ҷо баромадан намехоҳам. Бузак ҳам ба ҷоҳ фурӯд омад ва серӣ об нӯшид. Хост аз ҷоҳ барояд, вале натавонист. Рӯбоҳ гуфт:

— Аз об хуб сер шудӣ? Биё,

акнун сари ду по рост шав, ман боло бароям ва баъд туро ҳам кашида барорам.

Бузи сода сари ду по рост шуд. Рӯбоҳи маккор ба китфи буз баромада, берун часту рафтан гирифт. Бузи бечора зорию тавалло кард: “Ба ман ёрӣ дех!” Рӯбоҳ гуфт:

— Эй бузи беақл, пеш аз фуромадан ба ҷоҳ бояд илочи баромаданро фикр мекардӣ. Акнун, чи хел ки хоҳӣ, ҳамон тарз баро!

1. Чаро рӯбоҳ ба чоҳ ҷаҳид?
2. Буз ба рӯбоҳ чӣ гуфт?
3. Рӯбоҳ чӣ ҷавоб дод?
4. Баъд чӣ воқеа рӯй дод?
5. Рӯбоҳ ба зориу таваллои буз чӣ ҷавоб гардонд?
6. Ба афсона чӣ ном мегузоред?
7. Шумо қадомашро ҷонибдорӣ мекунед? Барои чӣ?

1. Мазмuni афсонаро бори дигар нақл кунед. Мо дар бораи рӯбоҳ чӣ медонем? Дар бораи буз-чӣ?
  2. Оид ба мазмuni афсона расм кашед.
  3. Калимаҳои зеринро бо тартиб гузошта як ҷумла созед.
бисёр, монд, рӯбоҳе, ташна.
- Ҷумларо ин тавр сар кунед:
- Рӯбоҳе...
4. Калимаҳои ташна, рӯбоҳ ва бузро ба ҳичоҳо ҷудо карда нависед:
  5. Ҳарфи охири калимаи рӯбоҳ қадом аст, дар зераш хат кашед.

Чистонро хонед ва ба зери ҷавоби дуруст хат кашед.

Дорад даҳону забон надорад,

Сад ҷӯб занӣ, фифон надорад.

А. Буз   Б. Моҳӣ   В. Рӯбоҳ

ДАРСҲОИ 35-36

maktab.tj

Буданд, набуданд, Хораку Ҳасак ном ду ҳорпуштаки дӯстони ҷонӣ буданд. Рӯбоҳе ба дӯстии онҳо ҳасад бурд ва хост ҳар дуро ҷудо кунад. Аввал ў назди Хорак омад. Хорак дар теппачае занбурӯғ мечинд. Рӯбоҳ гуфт:

– Хорак, о Хорак! Медонй, Хасак дар ҳаққи ту чихо гуфта гаштааст?

– Медонам, – чавоб дод Хорак.

Рұбоҳ гаранг шуд. Вай ин ғавобро интизор набуд, зеро ү ба Хорак гапи дурұғы бофтаи худро гуфтаний буд.

– Ин гапхоро ҳоло касе намедонаду ту аз күчо медонй? – пурсид рұбоҳ.

Аммо Хорак дигар ба сұхани рұбоҳ гүш надоду ба тұби кулұлаи пур аз сұзан табдил ёфта, ғелон-ғелон аз теппа фуромад. Рұбоҳ, ки ҳилааш нагузашт, саҳт ба ғазаб омад ва ба хонаи Хасак рафт.

– Хасаккон, медонй, Хорак дар ҳаққи ту чихо гуфта гаштааст? – айёrona пурсид рұбоҳ.

– Медонам, – чавоб дод Хасак ва ба рұбоҳ әътибор на-дода, ба раҳаш рафт.

Зоги пире, ки дар шохи дараҳт нишаста рафтори рұбоҳро тамошо мекард, гуфт:

– Худатро ин қадар азоб надеҳ. Наход як чизи одиро нафаҳмій: дұсти ҳақиқй медонад, ки дұсташ дар бораи вай ягон гапи бад намегүяд.

(Аз мачалла)

1. Хораку Хасак чй гуна дұст буданд?
2. Рұбоҳ чй мақсад дошт?

3. Вай ба **Хасак** чӣ гуфт?
4. **Хасак** чӣ кор кард?
5. Рафтори рӯбоҳро чӣ тамошо мекард?
6. Зоғ ба рӯбоҳ чӣ гуфт?
7. Дӯсти ҳақиқӣ чӣ хел мешавад?

1. Чаро калимаҳои **Хорак**, **Хасак** бо ҳарфи калон навишта шуда аст?
2. Калимаҳоро нависед ва бо онҳо ибораҳо тартиб дихед: **ҷонӣ**, **ҳасад**, **гаранг**, **дурӯғ**, **ҳила**, **айёрон**.
3. Байтро **бегалат** нависед ва ба зери калимаҳои ӯ-дор хат кашед.

Барои дӯston ҷонро фидо кун,
Валекин дӯст аз душман ҷудо кун.
Абдураҳмонӣ Ҷомӣ

4. Калимаҳои ҳаммаъни дӯст, фидоро ёбед.
5. Дар бораи дӯсти ҳақиқӣ ду ҷумла нависед.

ДАРСҲОИ 37-38

Ба расмҳо нигоҳ карда, номи ҳайвонҳоро гӯед:

ОҚИБАТИ ДУЗДИ

Мүшө чанд сол дар дўкони баққол буд ва аз нуқлҳои хушк ва меваҳои тар меҳурд. Баққол инро медид ва чашм мепӯшид ва мушро ҷазо намедод.

Рӯзе нафси бади муш аз ҳад гузашт. Вай ҳамёни баққолро бибурид ва ҳар симу заре, ки дошт, ба хонаи худ қашонд.

Баққол донист, ки ин кори муш аст. Гурбавор камин гирифт, мушро дошт ва риштаи дароз дар пойи ў баст ва бигзошт, то ба сӯроҳи худ дарун рафт. Баққол ба андозаи

ришта қаъри хонаи мушро бидонист. Аз дунболи ў он сӯроҳро биканд, то ба хонаи вай расид. Хонае дид, пур аз симу зари сурху сафед.

Тангаҳои худро бигирифт ва мушро ҷазои сазовор дод.

Абдураҳмони Ҷомӣ

қаър – чуқурӣ

нуқл – хӯрданиҳои гуногун

симу зар – нуқраю тилло

камин кард – пойид

баққол – дўкондори маводи хӯрокворӣ

1. Муш дар кучо зиндагӣ мекард?
2. Муш ҳамёно чӣ кор кард?
3. Баққол мушро чӣ кор кард?
4. Ў тиллою тангаҳои худро чӣ тавр ёфт?
5. Ба ин ҳикоя шумо чӣ ном (сарлавҳа) мегузоред?

1. Чумлаҳои якуму дуюмро рӯнавис қунед.
2. Чумлаи якум аз чанд калима иборат аст? Чумлаи дуюм-чӣ?
3. Калимаи мушро аз чап ба рост хонед. Шум чӣ маъно дорад?

Ҳарфҳоро аз рӯйи рақамҳо ҷо ба ҷо гузашта калимаҳои нав созед.

к	и	т	а	б	з	а	м	о	л	қ	и	б	и	л
1	4	3	2	5	1	2	5	4	3	1	2	5	4	3

ДАРСХОИ 39-40

РИВОЯТ

Марде зери девор мехобид. Нафаре ӯро бедор карда, гуфт:

- Бархезу бигрез, ки девор ин замон фурӯ афтад.
- Дарвоқеъ девор ҳамон лаҳза фурӯ рехт. Мард гуфт:
- Эй бародар, ту кистӣ, ки чунин некӯие бар ман кардӣ?

Гуфт:

- Шайтонам.

Мард ҳайрон монду гуфт:

- Пас, сирри амали ту чӣ буд?

Шайтон ҷавоб дод:

- Ҳар касе зери ин девор мемонд, ҷойи ӯ биҳишт мешуд.

Мазмун аз Кошифӣ

1. Аз рӯйи мазмунни матн нақли хаттӣ нависед.

Нақшай нақли хаттӣ:

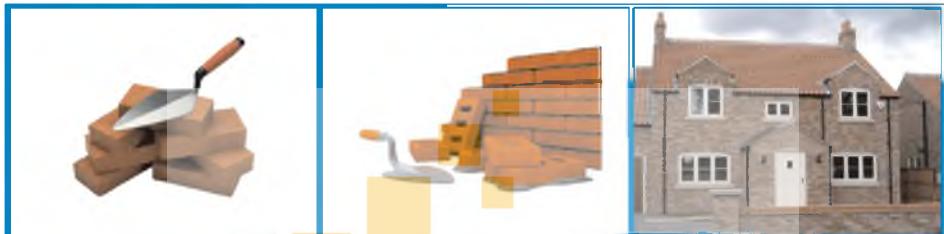
- Қӣ хоб буд?
- Ӯро қӣ бедор кард ва чӣ гуфт?
- Мард ҷаро дар ҳайрат монд?
- Шайтон чӣ ҷавоб дод?

Калимаҳо барои истифода:

фурӯ, дарвоқеъ, нақӯӣ, шайтон, ҳайрон, сир.

2. Нақли навиштаатонро хомӯшона хонед ва гӯед, ки аз чанд чумла иборат аст? Ҳарфи аввали чумлаҳоро чӣ тарз навиштед? Дар охири чумлаҳо чӣ гуна аломат гузоштед?

3. Бо қалимаи **девор** чумла нависед. Нақшай онро кашед ва шарҳдиҳед.

1. Одамон барои деворзани аз чихо истифода мебаранд?
2. Хишт чанд кунҷдорад?
3. Хона аз қадом қисмҳо иборат аст?
4. Дар бораи пойdevor, devor, дару тирезаҳо, бом чихо гуфта метавонед?

1. Аз қаламу ҷадвал истифода карда нақшай синфро кашед.
2. Ҷумларо ба охир расонед:

Хишт чор ...

Ҳајми тоҷик ҳаҷма

дӯстӣ тараҷроҳӣ ме-
кунаф. Зеро ҳудо мешонаф,
ки мебаи дӯстӣ ширин
аст. Мебаи аз ҳаҷма ши-
рини дӯстӣ сӯхту амонӣ
мебошад.

ДАРСХОИ 41-42

- Шеърҳои дар бораи Ватан аз ёд кардаатонро ба хотир биёред.
- Дар бораи кӯҳсорон, сабзаю гулҳо, боғу саҳроҳо, шаршараю обҳои водиҳо дидою шунидаҳоятонро ҳикоя кунед.

ТОЧИКИСТОН

Ҳар кучо будам, набудам,
Ман ҳамон фарзанди дехқони туям.
Дар хаёли реги кӯҳсори ту ман **ғам меҳӯрам**,
Аз барои сабзаю хори ту **ман ғам меҳӯрам**.
Аз гулӯям нагзарад нони ту бе ғамҳои ту,
Бе ғами ту ман нанӯшам об аз дарёи ту...
Аз ту ман сарват намехоҳам,
Ватан ҳастӣ, бас аст,
Бо хасу хорат баробар зиндагӣ кардан **бас аст**.

Бозор Собир

- Одамон ватанашонро барои чӣ дӯст медоранд?
- Чаро хасу хори Ватан аз сарват беҳтар аст?
- Шоир худро фарзанди кӣ мешуморад?

Ба саволҳо бо 2-3 калима ҷавоб нависед:

- Точикистон Ватани кист?
- Ба мо чӣ азиз аст?
- Сарват азиз аст ё пораи хоки Ватан? Чаро?
- Дар ин шеър қадом бойигарихо номбар шудаанд?

- Калимаҳои дехқон, фарзанд, кӯҳсор, гулӯямро ба ҳичоҳо чудо кунед. Микдори ҳичоҳоро дар ин калимаҳо чӣ тарз муайян кардед?
- Бо калимаҳои **Точикистон, фарзанд, Ватан** ҷумлаҳо нависед.
- Сӯҳбат ба тариқи муколама (се-чор ҷумла).

ДАРСХОИ 43-44

1. Дар бораи муаллиматон ҳикоя кунед.
2. Матни Муаллимро хонед, бо калимаҳои эҳтиром, саодат, арзанда, мӯътабар, васф яктой чумла тартиб дихед.

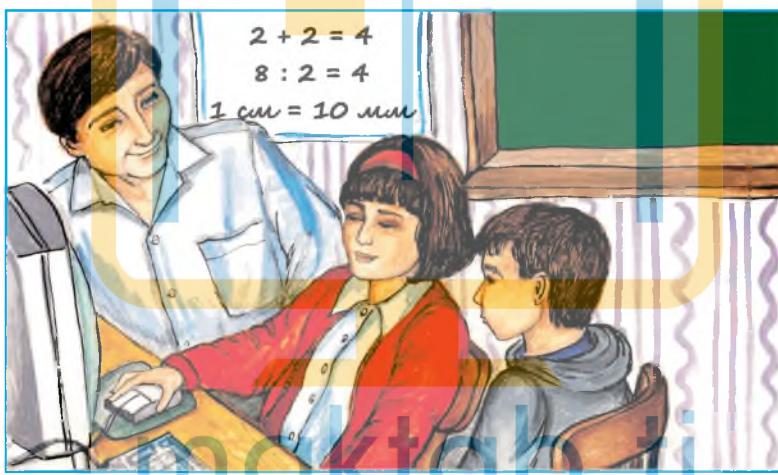
МУАЛЛИМ

Муаллим! Чӣ сухани **пурмаънӣ**?! Ӯ шахсест, ки илму адаб меомӯзонад, роҳи бахту саодат ва ҳётро нишон медиҳад. Муаллим мураббӣ ва раҳнамои зиндагист.

Бузургон гуфтаанд:

“Ҳаққи устод аз падар беш аст
В-аз падар устод, дар пеш аст.”

Муаллим ба мо хондан, навиштан, ҳисоб кардан ва фикр карданро ёд медиҳад. Моро бо китоб, ки ганчи бебаҳо ва дӯсти бовафост, ошно мегардонад. Минбаъд ин дӯсти ғамхор моро бо оламу одам шинос меқунад ва мо ҳам оламро ва ҳам худро мешиносем.

Барои шогирд бузургтарин шахс муаллим аст. Обрӯйи муаллим шогирди хуби ўст.

Расад чон бар лаби бечора устод,
Ки ҳарфера ба шогирде дихад ёд.

тавсиф – таъриф

беш – бисёр, зиёд

ҳидоят – раҳнамой, роҳ нишон додан

- Ду байти дар боло хондаатонро аз ёд кунед.
- Бо калимаҳои **омӯзгор**, **устод**, **хирадманд** ҷумла тартиб дихед. Калимаҳоро ба ҳичоҳо чудо кунед.
- Калимаи муқобилмаъни тоза ифлос аст. Менависем: **тоза – ифлос**. Шумо калимаҳои муқобилмаъни дур, шитобро ёфта, нависед.

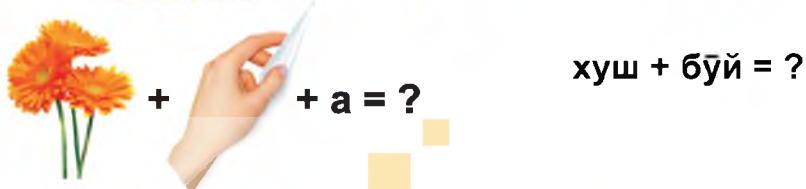
тӯд чистон тарж

Ребус.

$$\text{шоҳ} + \begin{array}{c} \text{apple} \\ \text{bowl} \end{array} = ? \quad 100 + \begin{array}{c} \text{leaf} \\ \text{smiley face} \end{array} = ?$$

$$\begin{array}{ccc} \text{donkey} & + & \text{goat} \\ \text{+} & & \text{+ a} \end{array} = ? \quad \begin{array}{ccc} \text{tar} & + & \text{sheep} \\ \text{+} & & \text{+ a} \end{array} = ?$$

хуш + бүй = ?

ДАРСХОИ 45-46

Мо дар бораи муаллим чихо медонем?

МЕХРНОМА

Ташаккур бар ту бодо, устодам,
Ман аз ғамхорият бисёр шодам.

Туро як умр хоҳам кард таъзим,
Ки бар ман додай бо сидқ таълим.

Зи ту омӯхтам дарси шуҷоат,
Зи ту омӯхтам азму рафоқат.

Зи ту омӯхтам ман росткорӣ,
Зи ту омӯхтам ман устуворӣ.

Ба номи ту бувад ин меҳрнома,
Кунад умри ту чун дарё идома.

Нарзулло Тилло

**сидқ – аз таҳти дил
шуҷоат – далерӣ, нотарсӣ
рафоқат – дӯстӣ, ҳамдилӣ**

1. Калимаи омӯхтамро ба ҳичоҳо чудо кунед.

ӯ
ӯ
ӯ

ӯарӯб ӯав ӯй

Кӣ тезтар ҳарфи ч-ро ба чойи нуқтаҳо гузашта меконад:
ан • ир, • адвал, • ав, пан • , мав • , • ўяк, Карим • он,
ҳу • ра, зан • ир, • ой, • оруб, • ўйбор.

1. Дар бораи муаллиматон матн (3-4 ҷумла) нависед ва худатон ном (сарлавҳа) гузоред. Матнро ин тавр сар кунед:
Ман дар синфи ...

2. Дар ҳар ҷумла ҷанд қалима навиштед?

ДАРСҲОИ 47-48

1. Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.
2. Дар бораи аҳамияти илму дониш дар ҳаёти инсон сӯҳбат кунед.

УМРИ АСОСӢ

(ривоят)

Искандар дар вақти сафарҳо ба шаҳре расид. Ин шаҳр обу ҳавои хуш ва дараҳтони сермева дошт. Вақти тамошои ин шаҳр Искандар дар қабристон ба навиштаоти рӯйи гӯрҳо эътибор дод. Дар як гӯр як солу дар дигаре панҷ сол, дар сеюмӣ ҷор сол навишта буданд. Аз ин ҳол дар ҳайрат афтода, гуфт, ки ин ҷо чӣ сир бошад?

Барои ба ин саволаш ҷавоб ёфтсан Искандар одамони мӯътабари шаҳрро ба назди худ даъват кард ва ҳақиқати ҳолро пурсон шуд.

Онҳо гуфтанд:

– Дар шаҳри мо умри асосӣ он миқдоре аст, ки дар сӯҳбати олимону донишмандон ва омӯхтани илм сарф шуда бошад. Аз ин рӯ ҳар касе аз мо бимирад, ҳисоб меқунанд, ки чӣ қадар умрашро сарфи илм ва сӯҳбати олимон кардааст. Ҳамин миқдорро мо умри асосӣ меҳисобем.

Ин суханон ба Искандар таъсир кард. Баъд аз он ӯ тамоми донишмандонро дар даргоҳи худ ҷамъ оварда, ҳар рӯз аввал аз сӯҳбати онҳо баҳра мебурд, сипас ба кори давлатдорӣ машғул мешуд.

олам – чаҳон
мӯътабар – обрӯманд, иззатманд
бахра – фоида

3.

аъло шеър *Сағдӣ*

1. Калимаҳои об, дараҳт, сермеваро ба ҳичоҳо чудо кунед.

Калимаҳо ба ҳичоҳо чудо мешаванд. Дар ҳар ҳичо як овоз садонок аст. Дар калима чанд овози садонок бошад, ҳамон қадар ҳичо мешавад.

2. Ҳичоҳоро чо ба чо гузоред: ли о мон
Кадом калима ҳосил шуд? Дар ҳар калима чанд ҳичо ҳаст?
Барои чӣ?

3. Шеърро аввал хонед, баъд нависед.

Чу шеъ-ри Рӯ-да-қӣ зе-бост,
Чу му-си-қӣ фа-раҳ-аф-зост.
Дар о-лам аз ҳа-ма ши-рин,
За-бо-ни мо-да-ри-и мост...
Али Бобоҷон

ДАРСХОИ 49-50

1. Дар бораи илму дониш аз дарсҳои гузашта чизҳои ёд гирифтаатонро ба хотир биёред.
2. Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

ДАРАХТЕ, КИ МЕВАИ ҲАЁТБАХШ ДОРАД

Подшоҳе аз як китоб хонд, ки дар Ҳиндустон дарахте ҳаст. Касе меваи ин дарахтро ҳурд, на пир мешавад, на мемурад. Подшоҳ намояндаи худро ба Ҳиндустон равон кард. Ин одам тамоми Ҳиндустонро ҷустуҷӯ карда дарахтро наёфт.

Пеш аз баргаштан ба Ватан назди як олими бузург рафт, ки дар Ҳиндустон зиндагӣ мекард. Мард баъди зиёрати олим аз бебарории сафараши шикоят кард. Олим хандид ва гуфт:

— Эй бародар, бидон, ки ин дарахт илм аст. Бирав, аз дарахти илм баҳра бигир, дониш омӯз, то дар зиндагӣ ба ту меваи ширин диҳад.

“Тоҷи сари ҷумла ҳунарҳост илм,

Қуфлкушои ҳама дарҳост илм”.

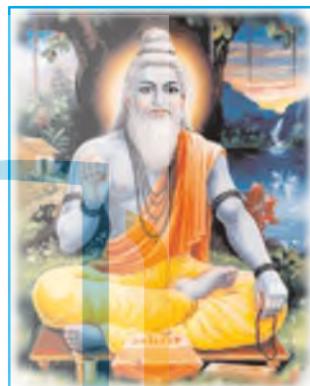
Мазмун аз Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ

1. Подшоҳ аз хондани китоб чиро фаҳмид?
2. Вай ба намояндаи худ чӣ тӯна фармон дод.
3. Он шаҳс аз сафари бебарор ноумед шуда, назди кӣ рафт?
4. Олим ба ӯ чӣ гуфт?
5. Чаро илмро дарахти ҳаётбахш мегӯянд?

1. Байтро аз ёд кунед.
2. Калимаҳоро ба ҳичоҳо ҷудо карда нависед:
дарахт, подшоҳ, мева, ҳаёт, маъно, олим.

- Ба саволъо бо 2-3 калима чавоб диҳед:
1. Чавон ноумедии худро ба кӣ гуфт? Ба олим.
  2. Дарахти ҳаётбахш чист?
  3. Илм точи сари чист?
  4. Пандро аз ёд кунед:

Шохи дарахти мевадор хам аст.

5. Бо калимаҳои бузург, дарахт, олим, доно ҷумлаҳо созед.

Инсон ба шароғрати ақму
хӯрдади тӯд ҳушибахтна
зиндалӣ мекунад. Вай ақ-
му хӯрад ба имро аз ки-
мостҳо, утгодон ба аз таҷ-
рибаи зиндалӣ мешӯрад.
Ҳас бисёр ҳонад, бисёр ме-
донаад. Одамони доимишианд
ба ҳурадишандро ҳамкӯжти-
ни мекунад.

1. Дар бораи ду фасли сол – баҳору тирамоҳ чизҳои медониста-
гии худро ба хотир оред.
2. Калимаҳои **хуррам**, **лаззатро** нависед ва гӯед, ки қадом ҳарф -
ҳо такрор омадаанд.

ДАРСҲОИ 51-52

3. Номи меваҳои дӯстдоштаатонро нависед.

ТОЧИКИСТОН

Ачаб бой асту зебо кӯҳсорат,
Пур аз дурр кӯҳсори обшорат.
Шавӣ сарсабзу хуррам дар баҳорон
Мисоли боғу бӯston баъди борон.
Ба тобистон чӣ шириин меваҳоят,
Ки чон роҳат кунад аз лаззати он!
Ба зиннат тирамоҳат ҳам баҳор аст,
Баҳори бехазонам, Тоҷикистон!
Ту озод ҳастию ман зинда бо ту,
Азизӣ мисли чонам, Тоҷикистон.

Абдусалом Дехотӣ

ганҷ – хазинаи тилло, бойигарӣ
дурр – марворид, сангӣ қиматбаҳо

1. Шеърро, ки калимаҳои он ба ҳичоҳо ҷудо карда шудааст, бурро ҳонед.

Ба зин-нат ти-ра-мо-ҳат ҳам ба-ҳор аст,
Ба-ҳо-ри бе-ха-зо-нам, То-чи-кис-тон!
Ту о-зод ҳас-ти-ю ман зин-да бо ту,
А-зи-зӣ мис-ли ҷо-нам, То-чи-кис-тон!

Калимаҳои мисраи якум ҷанд ҳичо доранд?

Дар ҳар ҳичо ҷанд овози садонок ҳаст?

2. Калимаҳои байти зеринро ба ҳичоҳо ҷудо кунед.

Ман Ватанро ошиқи дилдодаам,
Ман ба ҳар амири Ватан омодаам.

Гулҷеҳра Сулаймонӣ

3. Калимаҳои **омода**, **Ватан**ро шарҳдиҳед. Намуна:
омода – тайёр, тайёр будан ба коре...

4. Бо калимаи **Ватан** ҷумла нависед ва нақшаи онро қашед.

5. Дар бораи тирамоҳи Тоҷикистон ҳикояяча нависед.

ДАРСХОИ 53-54

1. Дар бораи Тоҷикистон чиҳоро медонед, ҳикоя кунед.
2. Шеърро ифоданок хонед ва аз ёд кунед.

ВАТАН

Ватан, ватан, ватан, ватан,
Манам ба ту тани ба тан.
Касам, агар каси туям.
Хасам, агар хаси туям.

Вучуди туст аз ду тан
Тани замину ҷисми ман.
Ману туем ҳамбадан,
Ватан, ватан, ватан, ватан.

Бозор Собир

**вүчүд – ҳастай, мавҷудият
ҳамбадан – як чиз, ягона, яклухт**

1. Дар шеър сухан дар бораи чӣ меравад?
2. «Манам ба ту тани ба тан» чӣ маънӣ дорад?
3. Шеър аз ҷанд мисраъ иборат аст?
4. Шуморед, ки дар ҷар мисраъ ҷа́нд ҳичко ва қалима ҳаст?
5. Қалимаи Ватан ҷанд бор омадааст?

1. Зарбулмасалро аз ёд кунед.

Олимӣ беамал – занбӯри беасал

2. Рақамҳоро бо ҳарфҳо нависед:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

Қалимасозӣ.

л	б	б		к	о	с		к	а	ш
у	у	л		ӯ	р	ҳ		в	и	р

ИМЛОИ ЭЧДОЙ:

Аз қалимаҳои Ватан, кӯҳсор, замин, об, чӯй истифода кунед.

3. ҲИЧО. ЧУДО КАРДАНИ КАЛИМАХО БА ҲИЧОХО

ДАРСҲОИ 55-56

- 1. Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.
- 2. Бойигариҳои асосии Тоҷикистонро номбар кунед.
- 3. **Ҳок, кӯҳу саҳро, обу одамон, забони модарӣ, тилло, дурро** истифода бурда чумлаҳо тартиб диҳед.

ҲОКИ ВАТАН

(ривоят)

Марди кӯҳистонӣ аз деҳа харсавор мегузашт ки, ҷавоне аз ӯ пурсид:

- Дар ҳарат чӣ бор дорӣ? Ба ман намефурӯшӣ?
- Барои харидани ин чиз на тиллоят мерасад, на зару зеварат.
- Чист он чиз, ки ин қадар бебаҳо будааст?

Марди кӯҳистонӣ чизе нагуфту аз ҳар фурӯд омад. Даҳони халтаро кушод. Ҷавон дар он ҳоки муқаррариро дид. Мақсади марди кӯҳистониро фаҳмид. Зери лаб бо ифтихор гуфт:

- Ҳоки Ватан!

сарават – бойигарӣ

1. Чавон ба марди кўҳистонӣ чӣ гуфт?
2. Марди кўҳистонӣ чӣ кор кард?
3. Чавон дар халта чиро дид?
4. Чавон чиро фахмид?
5. Ватани шумо кучост?

1. Сарҳати охирини матнро нависед, ба аломатҳои китобат эътибор диҳед.
2. Калимаҳои кўҳистонӣ, тилло, муқаррариро ба ҳичоҳо чудо кунед.
3. Калимаҳоро ба ҳичоҳо чудо карда, ба сатри дигар гузаронед. **мерос, қасам, сарват, хок.**
4. Ба имлои ин калимаҳо эътибор диҳед: **бойигарӣ, аввал, халта, кўҳистон, мақсад.**

5. Ба чойи нүктахо ҳичоҳои заруриро монда, ҷумлаҳоро рӯбардор кунед.

1. Ҳок сарва... кӯ...тони ман аст
2. Тоҷикис... Вата... мо мебо...

Калимасозӣ:

б о б
ҳ а е

к о ў н
т и с ҳ

с р в
а т а

ДАРСҲОИ 57-58

Мазмуни матнро бо дарсхонӣ, рафттору кирдори бачаҳои синфатон муқоиса кунед. Бо ёрии чӣ шумо муқоиса кардед?

ХИРАД ВА ХИРАДМАНДӢ

Инсон бо хирад, яъне ақлу зеҳни худ фарқ мекунад. Касе ки ба қадри хирад намерасад, хору зор мешавад. Зоро инсон бе мадади ақлу хирад наметавонад роҳи дурусти зиндагиро пайдо кунад. Ҳар коре, ки бе раҳнамоии хирад анҷом дода мешавад, ҳатман боиси пушаймонӣ мегардад.

Касе, к-ӯ хирадро надорад ба пеш,

Дилаш гардад аз кардаи хеш реш...

Абулқосими Фирдавсӣ

Бинобар ин инсон бояд ҳамаи кирдору гуфтори худро бо ёрии хирад анҷом дихад.

Инсон хирад ва донишро аз китоб ва таҷрибаи зиндагӣ ба даст меорад. Дар наවбати худ хирад ва дониш роҳи зиндагии инсонро равшан месозанд, ӯро хушбахт мекунанд.

Дониш андар дил чароғи равшан аст
В-аз ҳама бад бар тани ту ҷавшан аст...

Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

хирад – ақл, ҳуш, зеҳн

ҷавшан – либоси ҷангии оҳанин

кирдор – кор, амал, рафткор

реш – маҷруҳ; пушаймон

1. Инсон ба қадри хирад нарасад, чӣ мешавад?
2. Ақлу хирад ба инсон чӣ мадад мерасонанд?
3. Одам хираду донишро аз чӣ ва чӣ тарз пайдо мекунад?
4. Роҳи зиндагии инсонро чӣ равшану ўро чӣ хушбахт мекунад?

1. Матнро бори дигар хонед ва луғатҳоро шарҳдиҳед.
2. Калимаҳо ва ҳичоҳои ду панди матнро шуморед.
3. Имлои дурустӣ калимаҳои хирадманд, **саҳоватманд**, **ғамгиҳона**, **хонавода**, зеҳнро машқ кунед.
4. Нависед, ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувофиқро гузоред:

... кори хуб мекунад. Ў дар корҳои ... фаъолона иштирок менамояд. Дар ... ўро таъриф мекунанд. До ниши... дорад. Ба ҳама ... дорад. Ҳеч... намеранҷонад.

Калимаҳо барои истифода:

Сомонтоҷ, мактаб, эҳтиром, хуб, кас, синф, ҳурмат.

5. Калимаҳои **пушаймонӣ**, **хирадмандӣ**, **раҳнамоӣ**-ро ба ҳичоҳо ҷудо кунед.
6. Пандҳои матнро аз ёд кунед.

ДАРСҲОИ 59-60

Матнро хонед, мазмунашро нақл кунед.

БИРАВ, ЗИ ТАЧРИБАИ РЎЗГОР БАХРА БИГИР (ривоят)

Подшоҳи золиме дар таҳт нишаста буд ки, шахси ҳай-
батноке аз дар даромад.

Подшоҳ пурсид:

– Ту кистӣ ва туро ба
назди ман кӣ роҳдод?

Он мард гуфт:

– Ман он касе ҳастам,
ки ҳеч дарбоне маро боз-
дошта наметавонад ва аз
сиёсати ҳеч подшоҳ наме-
тарсан.

Подшоҳ каме андеша
карду гуфт:

– Магар Азроилӣ?

Гуфт:

– Оре.

Подшоҳ ўро зорӣ кард:

– Ба ман як рӯз мӯх-
лат дех, то тавба кунаму
узре хоҳам ва молҳое, ки
дар хазина ниҳодаам, ба соҳибонаш баргардонам.

Азроил ба подшоҳ гуфт:

– Рӯзҳои зиёде дар ихтиёрат буд, акнун аз умри ту чизе
намондааст.

Подшоҳ пурсид:

- Вақте ки маро ба он дунё мебарӣ, маро чӣ пеш хоҳад омад?

Азроил гуфт:

- Гайр аз кирдорҳои бади ту ҷизе пешат наҳоҳад омад.

Азроил – фариштае, ки ҷони одамро мегирад

ҳайбатнок – бадвоҳима

кирдор – кор, амал

накӯ – хуб, нағз

Ба саволҳо ҳаттӣ ҷавоб нависед:

1. Оқибати кори бад ҷӣ мешавад?
2. Аз мазмуни ҳикоя ҷӣ ибрат гирифтан мумкин аст?

1. Аз қалимаҳои донишманд, баҳил, фош, сахӣ, хиёнаткор ис-тифода карда ҷумлаҳоро пурра кунед ва нависед.

1. Одами ... дӯст надорад.
2. Хиёнаткор сирри дигаронро ... меқунад.
3. Одами ... ба қасе ёрӣ намедиҳад.
4. Марди ... ҳама дӯст медорад.
5. Одами ... ҳалқ эҳтиром меқунад.

2. Пандро аз ёд кунед:

Ҳар ки номӯҳт аз гузашти рӯзгор,
Низ номӯзад зи ҳеч омӯзгор.

Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

3. Қалимаҳоро нависед ва гӯед, ки қадоми онҳо хоси шумо аст:

ҳасадхӯр

раҳмдил

ғайбатчӣ

бадҳашм

беозор

бадгумон

оқил

нек

пурсабр

Хитоб дүйсүү ишон аст.
Аз он таңашы аспори олар-
го мөмүжем. Дар китоб
дар бораи хислатхон нек
ба бади инсонӣ, панджо, хи-
коатхо, зарбунасаихо та
тиваиятхо мавзудданд.

4. АЗ ЯК САТР БА САТРИ ДИГАР ГУЗАРОНИДАНИ ҲИССАИ КАЛИМА

ДАРСХОИ 61-62

Сүхбат дар бораи рамзҳои давлатӣ.

НИШОНИ ДАВЛАТӢ

Рӯйи нишон мудаввар,
Пахта чу рамзи давлат.
Аз гандум аст, оре,
Рушду бақои миллат.

Кӯҳ аст дар миёна,
Рамзе зи кӯҳсорон,
Ҳар қуллааш гувоҳест
Аз роҳи бахту армон.

Аз пушти қулла бо мөхр
Хуршед сар кашида,
Ин мулкро чу модар
Нураш ба бар кашида.

Маънист дар китобаш,
Илми замон ба сад ранг.
Моро ҳидояте з-ӯст
Дар шоҳроҳи фарҳанг.

Халифабобо Ҷумъазода

армон – орзу

рамз – аломат, нишон

рушд – инкишоф, пешравӣ, нумӯъ

бақо – доиман, ҳамешагӣ, ҷовид, поянда

мудаввар – давра, даврашакл, доира

фарҳанг – илм, маданият

- Соҳти нишони давлати мо чӣ гуна аст?
- Дар он ҷиҳо тасвир ёфтаанд? Аз шеър ёбед.
- Шумо дар бораи офтоб (**хуршед**), **қӯҳҳо**, **пахта**, **ғалла**, **китоб** ҷиҳо медонед?

- Шеърро бори дигар хонед. Калимаҳои **хуршед**, **қулла**, **мөхр**, **мулк**, **модарро** шарҳ дода, бо онҳо яктоӣ ҷумла тартиб дихед.
- Нависед, ки калимаи **хуршедро** боз чӣ мегӯем. Ҷумларо ин тавр сар кунед:
Хуршедро...
- Расми нишонро мушоҳида карда, чизҳои дар он тасвирёфтари шарҳ дихед.
- Бо калимаҳои **рамз**, **поянда**, **маданият** ҷумлаҳо тартиб дихед ва нависед.

ДАРСХОИ 63-64

Мазмуни китобчаҳои хондаатонро нақл кунед.

ОДОБИ МЕҲМОНӢ ВА ТАОМҲӮРӢ

Дар меҳмонӣ ботамкин бошед. Дар сари дастурхон ба ҳар тараф нигоҳ накунед.

Таом ё меваро саросема нахӯред. Луқмаро калон нагиред. Бо даҳони пур аз хӯрок гап назанед.

1. Ҷумлаҳои якум ва дуюмро рӯбардор кунед.

Калимаҳо аз як сатр (хат) ба сатри дигар ба **ҳичоҳо** чудо карда, гузаронида мешаванд.

Як ҳарфро дар сатри боло мондан ва ё ба сатри дигар гузарондан мумкин нест.

2. Калимаҳоро ба ҳичоҳо чудо карда, ба ин тариқ ба сатри дигар мегузаронем:

меҳ-мо-нӣ, ме-ва, са-ро-се-ма, хӯ-рок.

3. Аввал хонед, баъд нависед, маъни зарбулмасалҳоро шарҳ дихед.

Меҳ-нат бе ро-ҳат нест.

Сан-ги ваз-нин-ро об на-ме-ба-рад

4. Аз нақшаҳои додашуда нақшай калимаро муайян кунед.

1. ○ ○ ○ ○

2. _____

3. | _____ _____

ПАНДИ ДЕХҚОНИ ПИР

Касе намедонад, ки ин воқеа кай рўй додааст. Муҳимаш он, ки дар ҳақиқат рўй додааст.

Ҳангоми омодагӣ ба ҳучум душманон дур аз шаҳр марди деҳотии пиреро воҳӯрданд. Онҳо хостанд иродай ўро озмоянд, то қудрату матонати аҳли ин кишварро фаҳманд.

Сардори аҷнабиён дехқони пирро гуфт:

– Ман туро ҳамагӣ як рӯз ранҷ медиҳам. Яъне туро полон мезанаму савор мешавам, ту мисли ҳар ҳанг мезанию медавӣ. Ба ивази ин ранчи яқруза ту тамоми умр озод ва серу пур ҳоҳӣ буд. Чӣ гуфтий?

Дехқони пир ҷавоб медиҳад:

– Ман ҳоло орзуи як умр озод будан надорам. Як умр озод буданам ба як рӯз озод буданам вобаста аст. Он як рӯз имрӯз аст!

Аҷнабиён ҳайрон мешаванд.

– Мо чизе нафаҳмидем. Чаро ту имрӯз озод будан меҳоҳӣ?

– Агар ман имрӯз озод бошам, бо шумо лоақал чанд лаҳза мечангам, – бо заҳрханда мегӯяд дехқони пир.

Аҷнабиён ба дехқони пир раҳм намекунанд, ўро мекушанд ва рӯзи дигар ба шаҳр ҳучум мекунанд. Аммо ба мақсад намерасанд. Дар ҷанг шаҳриён ғолиб меоянд. Онҳо сардори аҷнабиёнро асир мегиранд.

Ҳангоми пурсучӯ сардори асирафтода ба шаҳриёни ғолиб чунин мегӯяд:

– Нисфи лашкари маро дирӯз як дехқони пир нобуд карда буд!... Агар вай рӯҳи онҳоро намешикаст, мо имрӯз мағлуб на мешудем.

Азизи Азиз

ачнабй – бегона
полон – چул, тукум

- 1. Душманон бо кй вохурданد?
- 2. Сардор ба дехкон чй гуфт?
- 3. Дехкони пир чй چавоб дод?
- 4. Душманон дехконро чй кор карданд?
- 5. Барои чй ачнабиён ба мақсад нарасиданд?
- 6. Дар бораи озодӣ чй медонед?
- 7. Агар вай рухи онҳоро намешикаст чй маъно дорад?

- 1. Ҷумлаи Ачнабиён ҳайрон мешаванд-ро нависед, калимаи ҳайронро ба ҳичоҳо ҷудо кунед.

Дар вақти гузарондани ҳиссаи калима ҳарфи й дар сатри аввал мемонад.

- 2. Ин калимаҳоро барои ба сатри дигар гузаронидан ба ҳичоҳо ҷудо кунед:

маймун, тайёр, ҳайвон.

ă
ă

3. Бо ин калимаҳо чумла фикр кунед ва гӯед: Тойча, лой, бойигарӣ

4. Бо ин калимаҳо чумлаҳо нависед:

майна, чойник, пайғом, найза, майса.

ДАРСҲОИ 67-68

Манзараҳои деҳа ё маҳаллаи худро ба ин деҳа муқоиса кунед, монандӣ ва фарқро ёбед.

Модеҳаи хурдакаки худро хеле дӯст медорем. Деҳаи моро аз чор тараф кӯҳҳои осмонбӯс печонидаанд. Баҳору тобистони деҳаи мо назаррабост. Ҳама чой бо қолини сабз рӯйпӯш, дарахтон ғарқи гулу мева. Кӯҳу ёла ҳама гулпӯш, аз дашту даман на вои кабку булбул ба гӯш мепрасад. Дар поёни деҳа дарёи пурмавҷ – Зарафшон ҷорист.

Кӯҳу дамани деҳаи мониз зебо аст. Дар кӯҳҳои Сангистон рустаниҳои шифобаҳш хеле зиёданд. Мо, бачагон, ҳамин ки моҳҳои май, июн фаро расид,

МЕХРИ ДЕҲА

ба күххө баромада, рустаниҳои шифобахш чамъ меоварем. Мо күшиш мекунем, ки ин гуна рустаниҳо нобуд нашаванд. Мо тамоми фасли сол ин рустаниҳоро эҳтиёт ва парвариш мекунем. Пеш аз гул ва нопухта кандани гулу гиёххоро қатъиян манъ **кардем**. Вақти чамъоварӣ ҳеч гоҳ гиёххоро бо решা намеканем. Мо **дигаронро** даъват менамоем, ки дар **гунучини гиёхҳо** эҳтиёткор бошанд.

1. Чаро бачаҳо деҳаашонро дуст медоранд?
2. Кадом рустаниҳои дорувориро медонед?
3. Чаро нопухта ва бо решা кандани гиёхҳо қатъиян манъ аст?

даман – домани кӯҳ, майдон

ганҷ – хазинаи тилло, нуқра ва ҷавоҳирот

наво – садо, овоз; нағмаи кабку булбул, навои асбобҳои мусиқӣ

шифобахш – давобахш;

рустанӣ – растани

1. Ибораҳоро нависед ва шарҳдиҳед:
күхҳои осмонбӯс, қолини сабз, ғарқи гул, навои булбул, оби зулол, рустаниҳои шифобахш, ганчинаи бебаҳо.
2. Калимаҳои қатъиян, чамъоварӣ, даъват, фаъол, шифобахш ва ганчина-ро ба ҳичоҳо ҷудо кунед.

Ҳарфи Ҷ дар сатри боло монда, ба сатри дигар намегузарад. Калимаҳое, ки ҳарфи Ҷ доранд, ба сатри дуюм ин тавр гузаронда мешаванд: фаъ-ол, даъ-ват, чамъ-оварӣ...

3. Ин калимаҳоро ба сатри дигар гузаронед: **саъба, маъқул, инъом, неъмат.**

4. Калимаи **саъба** аз чанд ҳичо иборат аст? Ҷавоби дурустро ёбед:

A. Аз се ҳичо

B. Аз ду ҳичо

C. Аз чор ҳичо

5. АЛИФБО. ОВОЗ ВА ҲАРФҲО

ДАРСҲОИ 69-70

Сӯхбат дар бораи Ватан.

Боре як дӯстам пурсид:

ВАТАН

– Ватан чӣ маъно дорад? Ман гуфтам:

– Ватан ҷойи таваллуди кас, зодгоҳи ўст. Ватан ҳамон ҷоест, ки кас дар он зиндагӣ мекунад, баҳти худро мейёбад, аз обаш менӯшад, ниҳоят дар хоқаш хоқ мешавад.

Дӯстам боз пурсид:

– Байни зодгоҳу Ватан чӣ фарқ ҳаст?

Ман гуфтам:

– Зодгоҳ ҳамон ҷоест, ки кас он ҷо таваллуд шудааст ва хуни нофи ўрехтааст. Ватани ҳамаи мо Тоҷикистон аст.

Дар Ватани мо ҳамаи нозу неъмат ва бойигариҳои табии мавҷуданд. Обу ҳавои Тоҷикистон форам, табиаташ зебост. Одамонаш ҳалиму хоксор, меҳнатдӯст, меҳмоннавозанд. Ватани мо – Тоҷикистон таърихи бой дорад. Мо бо номи бузургони ў – Исмоили Сомонӣ, Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Абӯалий ибни Сино, Садриддин Айнӣ, Бобоҷон Ғафуров, Мирзо Турсунзода ифтиҳор дорем.

Мо дар Ватани худ озодона, хурраму хушбахтона зиндағонӣ мекунем.

Чалол Икромӣ

1. Ватани мо чӣ ном дорад?
2. Барои чӣ мо Ватанамонро чун модар дӯст медорем?
3. Мо бо ном ва корномаҳои киҳо фахр мекунем?
4. Пойтаҳти Ватани мо қадом шаҳр аст?

1. Калимаи Тоҷикистон аз ҷанд ҳичою ҷанд ҳарф иборат аст?

Бо тартиб гузоштани ҳарфҳоро алифбо меноманд.
Ҳарфҳо қалон (А, Б, В, Г,...) ва хурд (а, б, в, г,...) мешаванд.
Дар алифбои забонамон 35 ҳарф мавҷуд аст.
Ҷойгиршавии ҳарфҳо чунин аст:

Аа	Бб	Вв	Гг	Ғғ	Дд	Ее
а	бе	ве	ге	ғе	де	ье
Ӯӹ	Жж	Зз	Ии	Ӣӣ	Ӣӣ	Ққ
йо	же	зе	и	ӯ	йи	ке
Ққ	Лл	Мм	Ңң	Ӯӹ	Пп	Рр
қе	ле	ме	не	о	пе	ре
Сс	Тт	Үү	Ӯӯ	Фф	Хх	Ҳҳ
се	те	у	ӯ	фе	хе	ҳе
Чч	Ҷҷ	Шш	ҶҶҷҷ	Ээ	Юю	Яя
че	ҷе	ше	сакта	э	йу	йа

2. Ин номҳоро бо тартиби алифбо нависед:

Айнӣ, бобо, гул, Воҳид, ғайрат, дил, Ёдгор, ёр,
Ҳайрат, Икром.

3. Чаро баъзе номҳои боло бо ҳарфҳои қалон навишта шудаанд?
Ба онҳо савол гузоред.

4. Калимаҳои ду сатри (мисраи) аввали шеъри Ҳабиб Юсуфӣ «Ватан»-ро аз рӯйи тартиби ҳарфҳо нависед:

Барои Ватан ҷон фидо мекунем,
Ватан ҳар чи гӯяд, адо мекунем.
Ҳабиб Юсуфӣ

Намуна: адо, барои Ватанам,...

5. Қатори якуми алифборо аз А то Ё аз ёд кунед.

Чистонро рӯбардор кунед. Чавобашро ёбед.

Чанд ҳарф якҷо шавад,
Маъние пайдо шавад.

Агар номашро ёбӣ,
Дар дилу ҷон ҷо шавад.

ТЕЗГӮЯК:

Об нӯшанд аз шаршара
Даҳ даравгар дар дара.

Низони давлати мо дав-
ришава мебашад. Дар он

расихони наимати, шинузи,
қудсии қуръони тасвир ёфта-
анд. Аз нуҷоти қуръон
қуръон оғтод мебароҷад.

Расии китоб ғарзи ил-
му фарҳанги миннати
мо аст.

ДАРСҲОИ 71-72

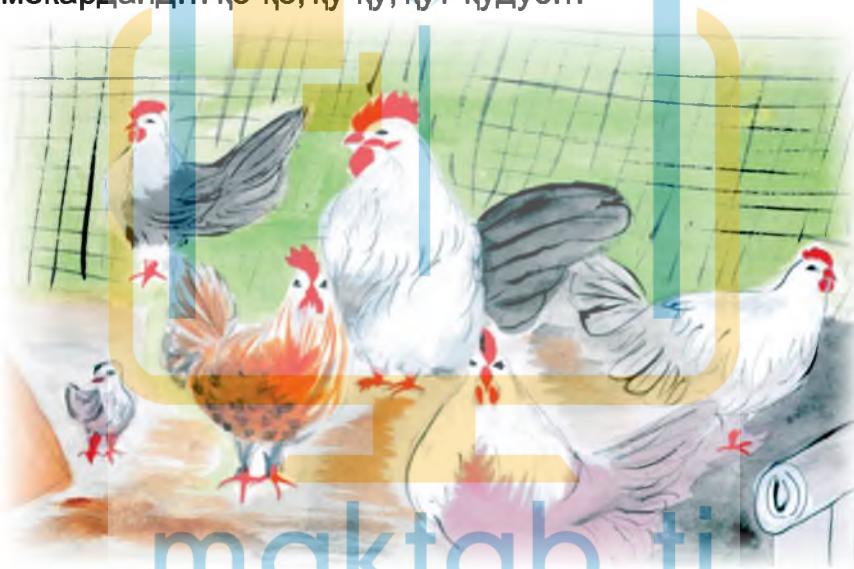

1. Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.
2. Тасаввур кунед, ки дар ҳавлии шумо Каравашма ва Калта зинда-гӣ меқунанд.

КАРАШМА ВА КАЛТА (ҳикоя)

Дар ҳавлии деҳқоне як села мурғон зиндағӣ мекарданд. Онҳо хеле серғавғою серҳаракат буданд. Хурсандию хушбахтӣ, ташвишҳои зиндагии худро бо ҳамин ғавғояшон ифода мекарданд... қо-қо, қу-қу, қут-қудус...

Миёни села мурғе буд зебо, оқил ва ором. Вай бо ҳамин хислатҳояш аз дигар парандагон фарқ мекард. Ӯ аз бартарихои худ, зебоию доноиаш намефаҳрид, хоксор буд. Лақаби ин мурғ ба худаш мувоғик, Каравашма буд. Ин лақабро ба вай барои зебоиаш гузошта буданд.

Вақтҳои охир Карапашма аз ғавғою доду фарёди мурғони дигар, хусусан аз кашмакашу занозанию мочарои бардавоми хурӯсакони ҷавон асабӣ мешуд, сараш дард мекард ва ҷойи хилват мекофт. Оқибат тоқати Карапашма тоқ шуд. Вай ноаён ба ҳавлии ҳамсоя гузашт, то ки каме роҳат кунад. Ҳаммин ки Карапашма ба ҳавлии ҳамсоя даромад, як саги алои зеборо дид ва ба вай салом дод.

1. Мурғон дар кучо зиндагӣ мекарданд?
2. Чаро лақаби мурғ Карапашма буд?
3. Барои чӣ Карапашма ба хонаи ҳамсоя рафт?
4. Чаро аввали лақаби Карапашма бо ҳарфи қалон навишта шудааст?
5. Аввали номи шумо бо чӣ гуна ҳарф навишта мешавад? Барои чӣ?

1. Ба ин қисми ҳикоя номи (сарлавҳа) мувофиқ фикр кунед.
2. Калимаҳои ҷумлаҳои якум ва дуюмро бо тартиби алифбо нависед. Намуна:
буданд, дар...
3. Қатори дуюми алифборо аз Ж то Лазёд кунед.

4. Кадоме аз қатори калимаҳо ба тартиби алифбо мувофиқат мекунад?

1. баҳор, зоф, девор
2. азиз, борон, Ватан
3. адаб, сабза, дуҳтар

ДАРСХОИ 73-74

Мазмуни қисми аввалро нақл кунед.

ДАР МЕҲМОНИИ ДЎСТ (давоми ҳикоя)

— Ассалому алайкум, саги доною зирак. Лақаби ман Каражма аст, аз ҳавлии ҳамсоя омадам.

— Ваалайкум ассалом, ман туро медонам, ту Каражма ҳастй. Биё ба хонаи ман, натарс, хуш омадй. Ман ба ту чий хизмат карда метавонам, бигүй? Ман мурғонро озор намедиҳам, хусусан туро, ки баодоб ва оқил ҳастй. Ҳа, лақаби ман Калта аст.

— Калтаи хушёру далер, оё ягон чойи хилват дар ҳавлии шумо ҳаст? Ман меҳоҳам дар он чо тухм гузорам, чӯча барорам.

— Албатта ҳаст, биё, рафтем, дар кунчи торики оғил як аробачаи кӯхна чанд сол боз бекор хобидааст...

Каражмаю Калта ҳамроҳ ба кунчи оғил рафтанд. Дар ҳақиқат он чо аробачае буд. Онро зуд Калта ба дандонаш газида, чаппаю ростакунон аз чизҳои зиёдатӣ холӣ кард.

Даруни он каме алафи покиза андохта, чойи хоби Каравшмаро омода соҳт.

Каравшмаро аз ин ғамхориҳои Калта хеле миннатдор шуда, ҳатто дар ҷашмонаш ашки шодӣ пайдо гардид.

-
- 1. Каравшмаро ба Калта чӣ гуфт?
  - 2. Калта чӣ ҷавоб дод?
  - 3. Калта барои Каравшмаро чӣ муҳайё кард?
  - 4. Барои чӣ дар ҷашмони Каравшмаро ашк пайдо шуд? Ин чӣ гуна ашк буд?

  - 1. Калимаҳои ҷумлаи оҳиринро бо тартиби алифбо нависед.
  - 2. Калимаҳоро ба ҳичоҳо ҷудо кунед: ҳатто, шодӣ
  - 3. Калимаи Каравшмаро аз сатр ба сатр гузаронед: Ка - раш - ма.
Ка - раш - ма.
  - 4. Қатори сеюми ҳарфҳои алифборо аз М то У аз ёд кунед.
  - 5. Ҷумлаи ҷавоби дуруст доштаро рӯбардор кунед.
    - А. Саг ҳайвони ваҳшӣ аст.
    - Б. Саг ҳайвони хонагӣ аст.

ДАРСХОИ 75-76

Мазмуну ду қисми аввалро ба хотир биёред, мухтасар баён кунед.

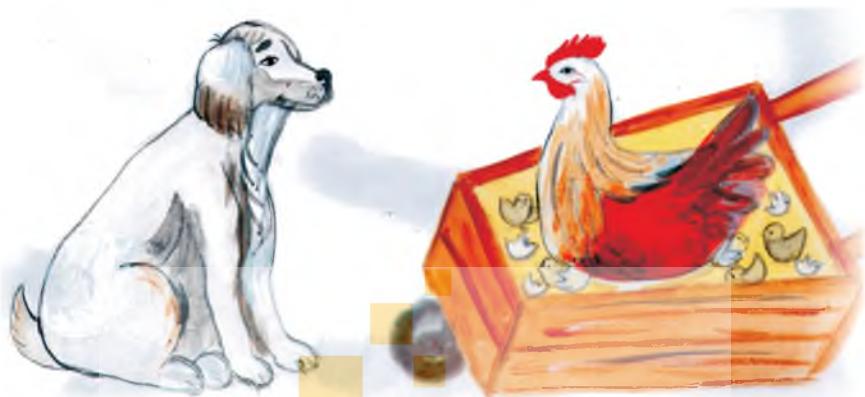
ХУРСАНДИЙ ДҮСТОН (давоми ҳикоя)

Карашма дар кунчаки оғил пинхонй зиндагий мекард. Калтай меҳрубон ҳар рүз аз аҳволи Каравашма хабар мегирифт, ба вай баъзе чизҳои хурданй меовард. Рүзе ногоҳ наزارаш ба даруни аробача афтод. Дид, ки дар он ҷо Каравашма тухм кардааст. Вай хурсандона Каравашмаро табриккунон гуфт:

– Каравашмачон, хеле хуб, ки тухм кардай, муборак шавад!
– Баланд гап назан, ки сохибат омада, ин тухмҳоро нагирад. Ман чӯча баровардани ҳастам. Биё, шуморем, ки чанд тухм шудааст.... Як, ду, се, чор, панҷ... ҳамагӣ бист тухм. Хеле хуб, акнун, Калтай далер, ба ман халал нарасон, ман бояд бист рўз болои ин тухмҳо хобида онҳоро гарм кунам, баъд чӯчаҳо мебароянд. Ту гоҳ-гоҳ маро хабар гир, обу дон биёр, ки ман аз гуруснагӣ беҳол нашавам.

Каравашма бист шабонарӯз болои тухмҳо хобида онҳоро гарм кард. Рӯзи бисту якум, вақте ки Калта ба аёдати Каравашма омад, Каравашма ўро ишорати нишастан кард. Чашмони Каравашма аз хурсандӣ медураҳшиданд.

Дар зери болҳои гармаш ў ҷунбишеро ҳис кард. Аввал чӯчаяки якум оҳиста болҳои модарашро тела дода, сар баровард, баъди лаҳзае чӯчай дуюм, сеюм, чорум...ва зери болҳои Каравашма як хушҳолию ҳаракати форам сар шуд. Ҳамаи бист чӯча аз тухм баромада буданд...

1. Барои чӣ Карашма пинҳонӣ зиндагӣ мекард?
2. Калта ба дӯсташ – Карашма чӣ гуна ёрӣ мерасонд?
3. Карашма дар болои тухмҳо ҷанд рӯз хоб кард?
4. Хурсандии Карашма аз чӣ буд?

1. Қатори ҷорум ва панҷуми ҳарфҳои алифборо аз **Ӯ** то **Ҷ** аз ёд кунед.
2. Якчанд лақаби ҳайвоноти хонагиро ба дафттар нависед:
Чолоқ, Саманд,...

3. Мушоҳидаҳои ҳудро дар бораи ҳайвоноти хонагӣ ба хотир биёред ва мухтасар нависед. Ин тавр сар кунед:

Ман сагчае дорам. Лақаби вай.... Дар ҳавлии мо панҷ мурғ ва як ҳурӯс ҳаст. Ҳурӯс ....

4. Лақаби парандҳоеро ёбед, ки аз ду ҳичои яхела иборат бошанд:

Л К Л К Л

б л б л

ҳ д ҳ д

Мазмуни қисмҳои хондаро ба хотир биёред ва мухтасар баён кунед.

НАТИЧАИ ДҮСТӢ

Ин лаҳзаро Калта тамошо карда ба шавқ омад ва ак-ак-кунон Каравшмаро бо модари чӯча шуданаш табрик кард. Онҳо аз ин дүстӣ ва ин воқеаи нек хеле шод буданд. Каравшма ба Калта миннатдории беандоза изҳор карда, аз вай маслиҳат ва ёрӣ хост, ки чӣ тавр чӯчаҳоро ба ҳавлии худашон, пеши ёру дӯстонаш, ки шояд ёд кардаанд, барад. Калта гуфт: “Баъди як соат ахли хонаводаи соҳибаш яке ба мактаб, дигаре ба кори саҳро мераванд. Баъд ман туро бо чӯчаҳоят ба ҳавлиатон мебарам”.

Калта зуд аробачаро бо данданаш газида, мисли аввала чаппаю роста кард, алафҳои кӯхнаю пӯстлохи тухмҳоро ба замин реҳт. Онҳо ба даруни аробача ҳамроҳи Каравшма каме алафи тоза партофтанду чӯчаҳоро боз ба аробача савор карданд. Каравшма ҳам дар аробача нишаста, чӯчаҳояшро зери болҳояш гирифт.

Калта гүфт: “Ана вақти рафтан ҳам расид”. Калта ба пеши аробача гузашта, онро бо дандонҳои бокуввату тезаш гирифта, ба сўйи ҳавлии Каравашма равон шуд...

Вақте ки онҳо ба ҳавлий даромаданд, селаи мурғон Каравашмаю чўчаҳоро дида, ғавғою нидоҳои хурсандӣ бароваданд, ки замину замон ба ларза даромад. Аз ҳама пеш хурӯси Сарвар бовиқор наздик омада, Каравашмаро ба оғӯш кашида, бўсид ва табрик кард... Ҳама аз ин ғалабаи Каравашма ва ёрии дўсташ – Калта шод буданд.

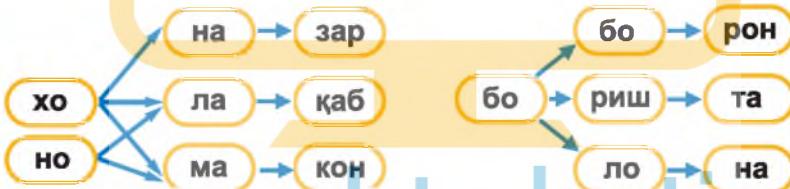
Файзулло Шарифзода

1. Каравашма аз Калта чӣ ҳоҳиш кард?
2. Калта чӣ ҷавоб дод? Вай аробачаро чӣ кор кард?
4. Селаи мурғон аз чӣ хурсандӣ карданд?
5. Агар Калта ба Каравашма обу дон намеовард, чӣ мешуд?
6. Дўстӣ чӣ натиҷа дод?
7. Чаро аввалин ин калимаҳо бо ҳарфҳои калон навишта шуданд? Калта, Каравашма, Сарвар. Савол гузоред.

1. Аз ҳичоҳои зерин калимаҳо созед:

2. Номҳои одамони наздики худро (падар, модар, додар, ҳоҳар, ҳамсинф) бо тартиби алифбо навишта савол гузоред.
3. Алифборо аз аввал то охир аз ёд гўед.

ИМЛО: Худамро месанчам.

ДАРСҲОИ 79-80

Дар бораи Тоҷикистон шеър ё суруд медонед? Ба ёд биёред.

ХАТЛОН

Хатлони ман, Хатлони ман,
Умеди ман, армони ман.
Эй сарзамини ганҷҳо,
Эй сарзамини ранҷҳо.

Дар ҷашм гирам оби ту,
Дар ҷашм гирам оташат.
Дар ҷашм молам хоки ту,
Чун осиёни саркашат.

Аз осто ни бостон
Чун пораи гил мондай,
Чун пораи шеъри дарӣ,
Чун пораи дил мондай.

Раҳмат Назрӣ

остон – ибтидо, аввал
бостон – қадима, кӯхна
осӣ – саркаш, гунаҳкор

Хатлон – калонтарин вилояти Ватанамон

1. Шеър дар васфи чӣ навишта шудааст?
2. Дар он шоир Хатлонро чӣ гуна тасвир кардааст?
3. Барои чӣ шоир Хатлонро сарзамини ганҷҳо ва ранҷҳо номидааст?
4. Шумо қадом вилоятҳои Тоҷикистонро медонед?
5. Шумо қадом шаҳрҳои ҷумҳуриро медонед?

Овозхоро талаффуз мекунем, мешунавем, ҳарфхоро менависем ва меҳонем. Барои он ки ҳарфхоро дар қалимаҳо беғалат нависем, овозхоро бояд дуруст талаффуз кунем ва шунавем.

1. Хонед. Ҳайвонҳо чӣ ҳел садоҳо мебароранд? Одамон он садоҳоро бо қадом ҳарфҳо менависанд?

Мурғ: қут-қут-қут...

Хурӯс: қу-қу-қу-қу

Қурбоққа: қур-қур-қур

Зоғ: қар-қар-қар

2. Дар мавзӯи «Қадри нон» матн тартиб дихед. Матнро ин тарз сар кунед:

Нон барои мардуми мо ...

Сал аз замонҳои геле
қудами дӯстӣ одам аст.
Вай ба одам содикона
хизмат мекунад. Сал хона,
ҳавашӣ ва маҷӯ тӯли одам-
ро писбонӣ менамояд.

ДАРСХОИ 81-82

Сүхбат дар боби одоби хубу неки одамон.

ДАР ОДОБИ СҮХБАТ

Бо мардуми нодон сүхбат макун, хусусан бо нодоне, ки худро доно мешуморад. Сүхбат бо хирадмандон кун. Аз сүхбати онҳо некном мешавӣ. Сүхбати неконро қадр кун ва фаромӯш макун. Зиёнкор мабош. Зиёнкорӣ ба шумо ранҷ меоварад.

Унсурулмаолии Кайковус

ранҷ – азоб
зиёнкор – зааровар

Ба саволҳо бо 1-2 калима ҷавоб диҳед:

1. Бо ки сүхбат набояд қард? – Бо нодон.
2. Бо ки бояд сүхбат қард?
3. Сүхбати неконро чӣ бояд қард?
4. Зиёнкорӣ ба касҷӣ меоварад?

ИМЛО. «Худамро месанҷам». Галатҳоро исплоҳ карда пандро рӯ-бардор намоед:

Бо мардуми доно ва хушфоъл ҳамсӯҳбат бош сүхбати некон давлат аст

1. Зери садонокҳо ҳатча қашед.
2. Ҳарфҳои садонокро дар хотир нигоҳ доред: **а, о, у, ў, и, ў, э, е, ё, ю, я.**

Ба ин саволъо чавоб нависед, зери садонокъо хат кашед.

1. Дар бөг чихо мерүйнд?
2. Дар осмон чихо ҳастанд?
3. Дар синф чихо ҳастанд?
4. Дар болои мизатон чӣ?
5. Номи либосҳоро гӯед.

Намуна: Миз, курсӣ, ...

ДАРСҲОИ 83-84

Сӯхбат дар бораи модар.

Бӯйи гулу нон,
Бӯйи коҳу дон,
Бӯйи ширу чон
Доранд ин дастон.
Шахшӯлу маҳин,
Чолоку матин,
Монанди замин
Неъматофарин.
Диҳанд ёрӣ
Дар пахтакорӣ,
Дар чорводорӣ,
Дар боғдорӣ.
Набошанд онҳо
Агар дар дунё,
Будем мо гӯё
Бе дасту бе по.

ДАСТОНИ МОДАР

Бобо Ҳочӣ

1. Шеър дар васфи дастони кӣ суруда шудааст?
2. Дастони модар чӣ гунаанд?
3. Бо дастони модар кадом корҳо ичро мешаванд?
4. Чаро шоир мегӯяд, ки, агар дастони модар набошанд, мо бе дасту по мемондем?
5. Чӣ кор кунем, ки мөхнати модарон осон шавад?

Бо дастони модар неъматҳои моддӣ офарида мешаванд.

1. Калимаи дастонро ба ҳичоҳо чудо кунед.
2. Зери ҳарфи й хат кашед.

Ҳарфи й фақат дар охири калима навишта мешавад:
моҳӣ, шолӣ, дӯстӣ, баробарӣ, ...

3. Бо калимаҳои моҳӣ, шолӣ, некӣ ва ибораи забони модарӣ ҷумлаҳо тартиб дидед.

ДАРСҲОИ 85-86

ДОВАРИИ МИРИ МУШОН

(ҳикоя)

Аввали фасли баҳор. Дар ҷангал, дар даргоҳи шоҳи ҳайвонот – Шершоҳ маҷlis буд. Шершоҳ дар таҳт бо ҳашамат менишаст.

Тамоми ҳайвоноти ҷангал аз филу каркадан, гургу хирс то рӯбоҳу шағол ва мушону ҷонварони дигари ҳурду қалон ҳозир буданд.

Дар маҷlis як масъалаи муҳим муҳокима карда мешуд: қоидаҳои широр дар фасли баҳору тобистон. Қоидаҳо сода буданд: ҳайвонҳои лоғар ва нағзодро широр накардан.

Дар айни авчи муҳокима паланги бузургчуссае наъракашон ба мачлисгоҳ наздик шуд. Мачлисгоҳ баъзан барои тахти шоҳӣ ба майдони ҷанг табдил мегашт.

Аҳли ҷангӣ ҳама безобита шуданд. Шершоҳ садо баровард:

— Палангаҳлавон чӣ даъво дорад ва бо чӣ ният наъра мезанад?

Палангаҳлавон бо густоҳӣ гуфт:

— Эй Шершоҳ, ман аз ту аз ҷиҳати қаду баст, вазну ҷолоӣ, нотарсию далерӣ, ҳушмандию зарбазани тавонотарам. Сазовори ин таҳт манам!

Дар ҷангӣ ҳомӯшии том ҳукмфармо шуд: баъзеҳо аз тарс, дигарон аз эҳтиёт лаб фурӯ бастанд.

Шершоҳ омириона садо дод:

— Ман ба ҷанг розӣ. Кӣ довар мешавад?

Ҳамагон ҳомӯш буданд...

– Ба довар касе заар намерасонад ва гиламанд ҳам намешавад, – гуфт Шершоҳ. – Кй қоидаҳои доваририо хуб мединад? Ба пеш ояд!

Боз ҳама хомӯш буданд.

1. Мачлис дар ҳузури кй мегузашт?
2. Дар мачлис қадом ҳайвонҳо ҳозир буданд?
3. Қадом масъала мухокима мешуд?
4. Дар айни мачлис кй пайдо шуд?
5. Паланг ба Шершоҳ чй гуфт?
6. Палангпаҳлавон чй ҷавоб дод?
7. Палангпаҳлавон Шершоҳро ба чй даъват кард?
8. Чаро ҳайвонҳо ба доварӣ розӣ намешуданд?

1. Мазмуни ҳикояро нақл кунед.
2. Матнро аз назар гузаронда, калимаҳоеро, ки дар охирашон ҳарфи й омадааст, нависед.
3. Се ҷумлаи аввалро рӯйбардор намуда, зери садонокҳо хат кашед.
4. Расмҳои шер, паланг, фил, хирс, муш ва дигар ҳайвонҳоро та-мошо кунед.

məktab.fj

5. Ихтиёрй расми шер ё палангро кашед ва дар бораи онҳо нақл кунед.
6. Ибораҳои **хомӯшии том, лаб фурӯ бастанро** мънидод кунед.

1. Барои чӣ шерро шоҳи ҳайвонот меноманд?
2. Чаро паланг гуфт: «Ман аз ту аз ҷиҳати қаду баст, вазну ҷо-лойӣ, нотарсию далерӣ, ҳушёрию зарбазани тавонотарам?»
3. Шарҳ дидед, ки **Ҳайвонҳои логар** ва навзодро **шикор накардан** бо чӣ мақсад муҳокима мешуд.

ДАРСҲОИ 87-88

Мазмуни қисми аввалро баён кунед.

МУҲОРИБА

Дар ин лаҳза муши каллакалону бузургчусса, ишкам-ғафсу ашқандон ва думдарозу ҳавобаланде ба майдон баромад ва чиррос зад:

– Ман мири мушонам! Қоидаҳои ҷангро медонам, ки ҷунин аст: ба **чаҳм** назадан, гулӯро буғӣ накардан, рӯйро ҳанҷол накардан, думро нагазидану накандан. Ба овоз мемонем?

Баъди «Ман розӣ» гуфтани Шершоҳ ҳама бо як овоз ин қоидаҳоро тасдиқ карданд.

Дар як мижа задан мачлисгоҳ ба майдони ҷанг табдил ёфт. Ҳама давра истода ба тамошои ҷангӣ тан ба тани ду ҷаҳонпаҳлавон тайёр шуданд.

Мири мушон ҳуштак кашид. Муҳорибаи саҳт сар шуд. Мири мушон дар атрофи паҳлавонон ин тарафу он тараф метоҳт, частухез мекард ва фарёд мезад:

– Ба **чаҳм** назан, аз дум нагаз! ...

Дар авчи ин задухұрду доварй сангпорае аз зери пойи чангварон бо шаст парид ва рост ба пешонаи довари ҳамадон зад. Довар ба хок яксон шуд. Дар паҳлуи часади довар چуссай бузургу беҳаракати Палангпаҳлавон бо даҳони калон күшода меҳобид...

Файзулло Шарифзода

1. Чий даъвои доварй кард?
2. Мачлисгоҳ ба чий табдил ёфт?
3. Чий ҳуштак кашид?
4. Мири мушон чий мегуфт?
5. Аз зери пойи чангварон чий парид?
6. Сангпора ба пешонии чий зад?
7. Бодовар чий ҳодиса рүй дод?
8. Дар паҳлуи довар чий меҳобид?

1. Мазмуни қисми дуюмро бо мазмуни қисми аввал пайваста баён кунед.
2. Сархати охиринро рүбардор намуда, зери садоноқҳо хат каshed.
3. Нақшҳои Шершоҳ, Палангпаҳлавон ва Мири мушонро бозӣ кунед, суханҳои онҳоро аз матн ёфта, хонед (тақлид кунед).

Сұлбат до судонии дено
түш аст. Аз ин гуна сұлб-
бат шумо некноми шеша-
бен. Сұлбати некномро
кулдір кунед. Дар сұлбат
түшенин ҳиссесан ва
неком жөнед.

ДАРСХОИ 1-2

1. Сұхбат. Шумо кадом афсонаҳоро медонед, ба хотир биёред.
2. Дар бораи фасли тирамоҳ ҳикоя кунед.
3. Одамон баҳорро **арӯси сол**, тирамоҳро **заррин** мегүянд.
Барои чӣ?
4. Мазмуни афсонаро баён кунед.

НАСИҲАТИ ПАДАР (афсона)

Буд, набуд, як дехқон буд. Дехқон токзори калоне дошт. Вай ҳар сол ангури онро фурӯхта, зиндагиашро мегузаронид. Рӯзе аз рӯзҳо дехқон касал шуда, ба бистари беморӣ афтод ва писари ягонашро ба наздаш даъват карду гуфт:

— Писарам, аз афташ, умри ман ба охир расидааст. Ман ба ту як насиҳат мекунам. Дон, ки аз меҳнат тилло ҳосил мешавад. Ту ин насиҳати маро нағз дар хотир дор, дар байнин токзори мо ду хумчай тилло гуронида шудааст. Ту онҳоро факат дар фасли тирамоҳ ёфта метавонӣ.

Баъд аз чанде дехқон аз олам чашм пӯшид. Аз байнин чанд вақт гузашту фасли тирамоҳ расид.

Писари дехқон белро гирифта, бехи токҳоро кофт, аммо чизе наёфт. Он сол токҳои ангур аз ҳарвақта зиёдтар бор оварданд. Писари дехқон онҳоро бо пули зиёде фурӯхт. Соли оянда ҳам ҳамин ҳодиса рӯй дод. Дехқонбача ин сол ҳам ангуру бо нархи баланд фурӯхт. Аммо фикраш ҳанӯз ҳам ба хуми тилло банд буд.

бор - ҳосил;

гарон - қимат, арзиши баланд

1. Дөхқон чī дошт?
2. Ў ҳосили ангурро чī кор мекард?
3. Дөхқон писарро чī насиҳат кард?
4. Писар чī кор кард?
5. Барои чī дөхқон таъкид кард, ки вай тиллоро фақат дар фасли тирамоҳ ёфта метавонад?

1. Калимаҳои ҳарфҳои ў, й, йӣ, я, ъ-дорро рӯйбардор кунед.
2. Дар қадом калима ҳарфи л ду бор омадааст? Дар ин калимаҳо қадом ҳарфҳо тақрор омадаанд: алла, пилла, теппа, фаввора, дикқат, бутта, муаллим, Садриддин, аввал, таваллуд, қуттӣ?
3. Бо калимаҳои таваллуд, бутта, теппа ҷумлаҳо тартиб дихед.
4. Имлои калимаи муаллимиро дар хотир доред. Бо ин калима ҷумла тартиб дихед.
5. Ду ҷумлаи охириниро нависед.

ДАРСҲОИ 3-4

Мазмуни қисми аввалро нақл кунед.

(давоми афсона)

Рӯзе ба наздаш як рафиқи қадрдони падараши омад. Писари дехқон ба ў ҳодисаро ҳикоя кард. Рафиқи падараши ин гапро шунида, қоҳ-қоҳ зада хандид ва гуфт:

- Писарам, тиллои падарат гуфтаро ёфтӣ-ку!?
- Не, ман аз токзор ҷизе наёфтаам, – гуфт писари дехқон.
- Барои чī ту дурӯғ мегӯйӣ? Набошад, ин қадар бойигариро аз кучо ёфтӣ?
- Ман ин бойигариро аз меҳнати ҳалоли худам ёфтам.

— Ту барои ҳосили зиёд гирифтан не, — гуфт рафиқи падараш, — балки барои ёфтани тилло ҳамин қадар меҳнат кардӣ. Падарат бисёр одами оқил буданд. Барои ҳамин он кас ба ту «Аз меҳнат тилло ҳосил мешавад» гуфтаанд.

- 1. Рафиқи падар ба писари дехқон чӣ гуфт?
- 2. Писари дехқон ба ӯ чӣ ҷавоб дод?
- 3. Насиҳати падар «Аз меҳнат тилло ҳосил мешавад»-ро чӣ тарз мефаҳмад?

- 1. Калимаҳои ҳарфҳои ӯ, ҳ, ё, й-дорро нависед.
- 2. Ба ин қисми афсона ном фикр қунед.
- 3. Ба ҷойи расмҳо номи онҳоро гузошта, ҷумларо рӯйбардор намоед.

Дар боғ дарахтони , , , ва

хосили

ва

Аломати вергулро пас аз қадом калимаҳо гузоштед?

- 4. Се ҷумлаи аввалро рӯйбардор қунед.
- 5. Меваи ток қадом аст? Ҷавоби дурустро нависед ва ба ҳичоҳо ҷудо қунед:

А. Анор

Б. Ангур

В. Анҷир

ЗАБОНИ МО – ҶАҲОНИ МО

Яке аз нишонаҳои муҳими ҳар як ҳалқу миллат забони ўст. Забони давлатии Тоҷикистон забони тоҷикӣ аст. Ин забонест, ки модарони мо меҳри онро бо қатраҳои шири соғашон ба ҷисму ҷони мо ҷо кардаанд. Аз ин рӯ мӯни забони модарӣ мегӯем. Забони модарии мо ширину гӯшнавоз аст. Бо ин забон шеърҳо, ҳикояҳо, афсонаҳо ва таронаҳои зиёде навишта шудаанд. Мо бояд забони модариро хуб омӯзем. Онро муқаддас дорем ва аз он ифтихор кунем.

1. Дар матн сухан дар бораи чӣ меравад?
2. Дар бораи забони модарӣ чӣ гуфта шудааст?
3. Мо бояд ба забони модариамон чӣ гуна муносибат намоем?
4. Барои чӣ онро омӯзем?

1. Ин байтҳоро аз ёд кунед.

Ҳар қас ба забони худ сухандон гардад,
Донистани сад забон осон гардад.

Забони модариро пос доред
Ва аз модар варо мерос доред.

2. Ба калимаҳои забон, модар, сухан, ҷашм саволҳои мувофиқ гузоред.

Чӣ? – ҷашм, ...

3. Калимаҳоро муқоиса қунед: гарму хунук, пасту баланд, талху ширин, шабу рӯз, субҳу шом.

4. Бо калимаҳои азиз, меҳрубон ҷумлаҳо созед ва нависед.

5. Матни “Забони мо – ҷаҳони мо”-ро бори дигар хонед, калима-

ҳоеро, ки ба саволҳои **кӣ?**, **чӣ?**, **чиҳо?**, **киҳо?** ҷавоб мешаванд, нависед. Ба имлои калимаи **миллат** дикқат дихед. Намуна:

кӣ? – халқ, **чӣ?** – забон, **киҳо?** – одамон, **чиҳо?** – китобҳо.

6. Калимаи **гӯшнавоз**-ро ба ҳичоҳо ҷудо карда аз сатр ба сатр гузаронед:

гӯш - навоз; гӯшна - воз.

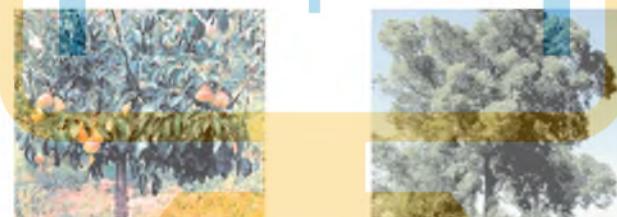
Ба катакҳои холӣ ҳарфҳои мувоғификро гузошта, калима созед.

A	O	
A	O	
A	O	
A	O	
A	O	

ДАРСҲОИ 7-8

1. Сӯҳбат дар бораи дараҳтони гуногун.

2. Муқоисаи баргҳо.

ЧИНОР ВА НОК (ҳикоя)

Дар бөгө чинор ва нок дар шафати ҳамдигар месабзи-даннд. Чинор босуръат нашъунамо мекард. Вай танаи ғафсу баланд, решашои бокуввату баргҳои паҳн ва сояи ғафс дошт. Аз ин бартариҳои худ нисбат ба нок мефаҳрид ва ба нок доим истеҳзо мекард: пакана, нотавон, аз ту чӣ фоида? Ман туро оҳиста-оҳиста нобуд месозам, ҷойи решашои ман васеъ мешавад ва ман боз ҳам калонтар, ғафстар ва зеботар мешавам.

Нок аз ин ман-маниҳои чинор меларзид, метарсид ва сар ҳам карда, дар ҷавоб ҷизе намегуфт, таҳаммул мекард. Ба ин тариқ ҳафт-ҳашт сол гузашт. Нок ба ҳамаи истеҳзову таҳқирҳои чинори мағрур тоқат кард.

шафат – назд, паҳлу
истеҳзо – таъна, масхара

мағрур – ҳудписанд
таҳаммул – сабр, тоқат

1. Дар бөг паҳлуи ҳамдигар чихо месабзиданнд?
2. Чинор чӣ гуна дарахт аст?
3. Вай ба нок чихо мегуфт?
4. Ҷаро нок ҷизе намегуфт?
5. Дар бораи дарахти нок чӣ медонем?

1. Мазмуни матнро нақл кунед.
2. Калимаҳоеро, ки ҳарфҳои ӯ, й, ф ва ҳарфҳои тақрор доранд, рӯйбардор кунед.
3. Ба калимаҳои чинор, нок, тана, решашо, баргҳо савол гузоред? Бо ин калимаҳо ҷумлаҳо нависед.
4. Калимаҳои чинор, тана, решашоро таҳлили овозӣ кунед.
5. Нақшай яке аз ҷумлаҳоянро кашида шарҳ дидҳед.

ДАРСХОИ 9-10

Мазмуни қисми аввали ҳикояро баён кунед.

(давоми ҳикоя)

Инак, баҳори ҳаштум фаро расид. Нок хеле калон шуда, ба камол расида буд. Ба ҳамаи таҳқирҳои чинор парвое накарда муғча кард, гул кард ва мева баст. Аз вазнинии мева сари нок ҳам шуд. Ба аҳволи нок нигоҳ карда чинор қоҳ-қоҳ хандид: “Ана, акнун тамоман қоматхамида шудӣ, имрӯз-пагоҳ мешиканӣ ва ҳезум мешавӣ...” Нок мисли ҳамеша сарҳаму ҳомӯш буд.

Рӯзе боғбон омад. Нокро пурбору сарҳам дид, табассум кард. Атрофи нок давр зад, ба чинор ҳам назар андоҳт, табассум кард, ба танаи чинор даст зад. Чинор аз ин навозиши боғбон бо худ болиду хурсанд шуд.

Боғбон рафт ва баъди муддате дар даст табар, арра ва бел ба назди чинор омад... Ба боғбон ҳезум лозим буд... Ҷӣ хуб гуфтааст Мавлоно Ҷомӣ:

Шохи бемева кашад сар ба қиём,
Шохи пурмева шавад ҳам ба салом.

Файзулло Шарифзода

пурбор – пурҳосил, серҳосил
таҳқир – пастзани, ҳақорат

1. Баҳори чандум фаро расид?
2. Дараҳти нок ҷӣ кор кард?
3. Боғбон ҷӣ кор кард?
4. Табар, арра, бел ба гурӯҳи чиҳо доҳил мешаванд?
5. Дараҳти нок ба қадом гурӯҳи дараҳтон доҳил мешавад?

1. Фарқи чинор аз нок дар чист?
2. Чаро чинор тезтар месабзад ва калонтар мешавад?
3. Решаҳои дараҳти нок аз чинор ҷӣ фарқдоранд?
4. Чанд навъи дараҳти нокро медонед?
5. Дараҳти нок дар чанд сол мева медодааст?

Ба гурӯҳҳо чудо шуда, ханда кунед ва аз рӯйи маъно хандаро ба гурӯҳҳо чудо кунед:

Хандаи хурсандона.	Табассуми маънодор.
Хандаи истеҳзоомез.	Табассуми қаноатмандона.
Хандаи баланд.	Табассуми истеҳзоомез.
Хандаи хомӯшона.	Табассуми ширин.

1. Боғбон ба даври нок ва чинор гашта, табассум кард. Фарқи ин табассумҳоро ифода кунед.
Падарам шӯхӣҳои хоҳаракамро тамошо карда ...
Боғбон нокро пурбору сарҳам дид ...
Сомонтоҷ хандаи ... меқунад.
... аломати хоксорӣ ва дурандешӣ аст.
2. Калимаҳоеро, ки ҳарфҳои такрор доранд, нависед ва шарҳ дидед, ки онҳоро чӣ тарз ба сатри дигар мегузаронед.
3. Чумлаҳоро пурра карда нависед.

4. Боғбон дар даст табар, арра ва бел ба назди чинор омад. Мақсади ўчист? Маънидод кунед.

*Нок дарҳати меводор
аст. Ҳади дарҳати нок тан-
дон башад на мешавад.
Дарҳати нок дар ҳафт -
ҳашт сол ҳосил мешавад.
Меводи нок хеле бо маҳа
ба ширин мешавад. Мон
нокро дӯст мегуради.*

ДАРСҲОИ 11-12

Сӯхбат аз рӯйи расмҳо.

ХИКОЯ

Кабки хушхоне дар домани кӯче қаҳ-қаҳ мезад. Бози шикорӣ чун онро дид, дилаш ба муҳаббати ўмоил гашт.

Пас оҳиста-оҳиста ба кабк наздик шуд ва кабкро назар бар вай афтод ва ҳазаркунон худро ба шикофи санге расонид. Боз пеши он сӯроҳ нишаста гуфт:

— Эй кабк, имрӯз ба воситаи қаҳ-қаҳи ту кушоишे дар дили ман падид омад ва хиромидани дилфиреби ту маро шикор кард. Умед аст, ки минбаъд аз ман тарсону ҳаросон набошӣ ва ба сӯйи ман майл намойӣ.

Кабк овоз дод: «Эй қаҳрамони далер, даст аз ин бечораи меҳнатзада боздор, ҳар гоҳ ки обу оташ ба ҳам якҷоя шаванд, ману ту рафиқ шуда метавонем».

Аз «Калила ва Димна»

maktab.tj

назар – нигоҳ, дидан

падид – намоён шудан, пайдо гаштан

комгор – ба орзуи худ расидан, хушбахт

дилфиреб – зебо

1. Кабк дар кучо қаҳ-қаҳ мезад?
2. Боз ба кабк чй гуна наздик шуд?
3. Вай ба кабк чй гуфт?
4. Чаро кабк аз боз тарсид?

1. Мазмунни ҳикояро баён кунед.
2. Җумлаҳои якуму дуюмро рӯбардор намуда, зери калимаҳои ҳарфҳои **б**, **ӯ**, **й**-дор хат кашед.
3. Калимаи **муҳаббатро** алоҳида навишта, ду тарзи ба сатри дигар гузаронидани ҳиссаи онро шарҳдиҳед.
4. Аз ҳарфҳои калимаи **хиромидан** истифода карда калимаҳо созед: **хирман**,...

Калимаи **кабкро** аз боло ба поён навишта, номи паррандаҳоро ёбед.

кабӯтар
а ...
б ...
к ...

Ин байтро аз ёд кунед.

Кунад ҳамчинс бо ҳамчинс парвоз,
Кабутар бо кабӯтар, боз бо боз.

ДАРСҲОИ 13-14

1. Сӯҳбат дар бораи дӯстӣ аз рӯйи чизҳои хонда ва мушоҳидаҳо.
2. Матнро хонед, мазмунашро баён кунед.

Даричаи кулбаамро боз меқунам. Аз ҳавои атрогину ан-барафшони баҳорон нафаси тоза мегирам. Ба рӯйи ҳавлӣ менигарам. Сарвинисоро мебинам. Ман ӯро ҳар бегоҳ, ҳар рӯзу соат интизорам.

Ҳангоме ки ман ўро зуд-зуд суроғ меқунам, ҳама ҳайрон мешаванд.

– Чӣ? Шумо хеш мешавед?

– Не, мегӯям ман.

– Шиноси дерина?

– Боз ҳам не...

– Пас, чаро ўро ин қадар суроғ меқунед?

– Сарвинисо бароям танҳо ҳамсоя асту халос.

Ҳамин тавр, – кӯтоҳ ҷавоб медиҳам ман.

Ҳакимеро пурсиданд:

– Дӯст беҳтар ё бародар?

Гуфт:

– Бародар агар дӯст бувад, дӯст беҳ.

Оре, ҳақ ба ҷониби ҳаким аст...

атрогин – бӯйи хуш, хушбӯй

анбарафшон – хушбӯй, бӯйи форам

кулба – хона, манзил

1. Ба калимаҳои Сарвинисо, дарича, кулба, ҳаво, нафас, ҳам - соя, ҳаким савол гузоред.

2. Калимаи ҳамсояро аз сатр ба сатри дигар гузаронед.

1. Дари чиро күшодам?

2. Аз ҳавои чӣ нафас мегирам?

3. Сарвинисо чӣ касе будааст?

4. Ҳамсояи хуб будан чӣ маъно дорад?

5. Чаро ҳаким дӯстро аз бародар беҳтар донистааст?

6. Рафиқу ҳамсинфони шумо чӣ гуна одамонанд?

1. Бо калимаҳои ҳамсоя, ҳавлӣ, ҳайрон ҷумлаҳо тартиб дидед, зери ҳарфҳои я, й, й хат кашед.
2. Ҷумлаҳои сеюм ва ҷорӯмро аз матн ёфта, рӯбардор намоед. Нақшай ҷумлаи сеюмро кашед ва шарҳ дидед.
3. Аз калимаҳои пароканда ҷумла тартиб дидед.
худ, бо, ҳамсоя, бош, меҳрубон.

ДАРСҲОИ 15-16

1. Сӯҳбат дар бораи адаб ва одати одамон.
2. Одатҳои некро дар як сутун ва одатҳои бадро дар сутунчай дигар нависед. Аз матн истифода баред.

ОДАТ

...Муҳимтарин ҷизе, ки дар зиндагӣ ба ҳусусият ва ҳулқу атвор, ба табиат ва маънни одам таъсир мерасонад, одат аст. Одат асосан ду ҳел мешавад: нек ва бад. Одати нек дастёри одам мешавад, ба ӯ ёрӣ мерасонад. Одати бад ба зиндагии кас ҳалал мерасонад. Дуздӣ, дурӯғгӯйӣ, бадмуомилагӣ, дашномдиҳӣ одатҳои баданд. Ростгӯйӣ, ба-иродагӣ, ҳайрҳоҳӣ, одилӣ, баодобӣ, забони хуш, рӯйи хуш – ҳамаи инҳо одатҳои нек ва ҳусни ҳақиқии одаманд.

maktab.tj

Ғаффор Мирзо

1. Ҷи ба рафтори одам таъсир мерасонад?
2. Одатҳо чанд ҳел мешаванд?
3. Некӣ аз инсон чиро талаб меқунад? Бадӣ-ҷӣ?
4. Дар синфи шумо ҷи ҳел бачаҳо ҳастанд?
5. Шумо қадоме аз ин одатҳоро меписандед? Барои ҷӣ?

1. Ба навишти ҳарфҳои Ҷ, Й, Ӯ ва Й дикқат намуда, калимаҳоро нависед:

маънӣ, таъсир, ёрӣ, дурӯғ, ростгӯйӣ, баодобӣ, хайрҳоҳӣ.

2. Номҳоро хонед ва савол гузоред:

Абдулло Қодирӣ, Зарринаи Фаррухзод, Салими
Хатлонӣ.

Гӯед, ки чаро номи одамон бо ҳарфи калон навишта шудааст?

3. Мустақилона номҳои зеринро бо тартибе нависед, ки номи
Ватани мо пайдо шавад.

Тоҳир, Исмат, Сафар, Оқил, Ибодат,
Камол, Таҳмина, Нигина, Ҷовид, Одил,

4. Расмҳоро аз назар гузаронед, ба қӯдакон ном гузоред, яктоӣ
чумла тартиб дихед.

5. Ном, номи падар ва ҷойи истиқомати худро нависед. Ҷумларо
ин тавр сар кунед:

Номи ман....

НАҚЛИ ХАТӢ. Дӯсти ман.

ДАРСХОИ 17-18

Матнро хонед, лақаби аспҳоро дар тахтаи синф ба тартиби алифбо нависед.

АСП

Падарам галабон аст. Ман ҳар замон ба ӯ ёрӣ мерасонам. Қариб ҳамаи аспҳои гала лақаб доранд: Черан, Рахш, Саманд, Холдор, Даванд.

Сӯхбат карданро машқ мекунем:

- Падари писарбача кӣ будааст?
- Падари писарбача галабон будааст.
- Аспҳо чӣ гуна лақаб доранд?
- Аспҳо лақабҳои Черан ва ғайра доранд.
- Ба бача қадом асп маъқул?
- Саманд.
- Ба тойча чӣ ном гузоштаанд?
- Бодпо.

1. Ин лақабҳоро нависед:

Зирақ, Калта, Мошон, Бӯйгир, Хайбар, Барфак, Зардак, Малла, Алопар, Чипор, Каравшма.

2. Се ҷумла нависед, ки дар онҳо лақаби сагҳо бошанд. Намуна:

Зирақ саги бовафо аст.

3. Лақаби ҳайвонҳоеро, ки медонед, нависед.

4. Дар мавзӯи **Дӯстони ман** ҳикояча нависед ва дар он калимা�ҳои Рустам, Сӯҳроб, Саёҳат, Хайбар ва Каравшмаро истифода баред.

5. Ба ҳайвонҳои дар расм тасвиршуда лақаб гузоред.

Аввали лақаби ҳайвонҳо бо ҳарфи калон навишта мешавад:
Мошон, Рахш, ...

ДАРСҲОИ 19-20

Сӯхбат дар бораи алафу гиёҳҳо, буттаю дараҳтони ҷангал.

ГИЁҲҲОИ ШИФОБАХШ

Рустаний ва гиёҳҳои шифобахш дар саросари кишвари мо месабзанд ва қариб дар ҳама ҷо сифатҳои хос доранд.

Заҳмату хизмати олимони гиёҳшинос зиёд аст. Имрӯз бештар аз 800 номгӯи гиёҳҳо ба қайд гирифта шудаанд. Аз онҳо доруҳои гуногун тайёр мекунанд. Гиёҳҳои лаби ҷӯйҳо ва доманакӯҳҳои Ватани мо берун аз марзи Тоҷикистон низ машҳуранд. Инак, ҷонде аз онҳо: ҷамилак, ҷойкаҳак, ҳулбӯ, ҳазориспанд, қоқӯ, ҳуч, ҳул-ҳул, ҳайрӣ, тотум, садбарг, шамбут, субина, роҳдавак, бобуна, райҳон, кокутӣ, қавар, барги зуф, буғма ва дигарҳо. Гиёҳҳои шифобахшро бо решаш наканед.

гиёҳ – рустани

1. Дар матн сухан дар бораи чихо мераавад? Гӯед, ки қадом гиёҳҳои дар матн номбаршударо медонед. Номи гиёҳҳоро бори дигар хонед.
2. Шифобахш будани гиёҳҳоро кӣ муайян мекунад?
3. Чаро гиёҳҳои шифобахшро эҳтиёт кардан зарур будааст?
4. Агар решай гиёҳҳои шифобахшро канед, чӣ мешавад? Решай дарахтро-ҷӣ?

1. Номи гиёҳҳоро нависед ва савол гузоред.
2. Калимаҳои ифодакунандай ашё, аломати ашё ва ҳаракати ашёро ҷудо-ҷудо нависед.

Ашё	Аломати ашё	Ҳаракати ашё
Рустани	шифобахш ...	мерӯяд ...

3. Ба қалимаҳои зерин аввал аломат, баъд ҳаракат илова карда, ҷумлаҳо тартиб дидед:
Рафиқ, талаба, соат, китоб, шафттолу, паранда, барф, ҳаво, расм.
Намуна: Ҳавои хунук аз тарафи шимол омад.

4. Матнро бори дигар хонед. Калимаҳоеро, ки ҳарфҳои ё, ӯ, й, ӣ ва тақрордоранд, рӯбардор намоед.

5. Ҷумлаи охирини матнро ба дафтаратон нависед ва гӯед, ки барои чӣ муаллиф аз шумо чунин хоҳиш кардааст. Ҷавобатонро ин тавр сар қунед:

Чони дарахту гиёҳҳо ва буттаҳо дар .... Агар онҳоро
канем .... .

3. Ҳикояҷаро дар хона давом диҳед.

*Ақларни мити доруҳо аз
тиёғҳои ширғодҳои тайёр
кишуда мешаванд. Бинодар
ин омилини гӯжшинос таъ-
кид мекуним, ки шёғӯро
решакан макунем. Агар та-
бииатро ҳифз қунем, ҳудадон-
ро ҳифз мекунем.*

ДАРСҲОИ 21-22

Сӯҳбат дар бораи ҷашнҳои мардуми мо.

ҶАШНИ САДА

Сада яке аз идҳои миллӣ ҳалқи тоҷик аст. Ин идро гузаштагони мо ҳар сол ҷашн мекарданд. Мувофиқи солшумории имрӯза ин ид ба рӯзҳои 29-30 моҳи январ рост меояд. Ҳангоми ҷашнгирӣ ин ид рӯзҳои саҳти зимистон мегузаранд. Мардум шодмонӣ мекунанд. Аввалин нишонаҳои баҳор аён мегарданд. Оҳиста-оҳиста сармо ба

гармо мубаддал шудан мегирад. Дар натиҷа раъду барқ мешавад. Табиат ҷеҳраи худро ороста, арӯси сол, яъне баҳор фаро мерасад. Мардум либосҳои идона ба бар карда, яқдигарро ба оғози рӯзи нек муборакбод мегӯянд.

Дар ҷашни Сада ҳар гуна таомҳои миллӣ мепазанд. Суруду таронаҳо хонда, рақсу бозӣ ва ҳар навъ мусобиқаҳо мекунанд.

Аз Бурҷони Қотеъ

Зи Ҳушанг монд ин Сада ёдгор,

Басе бод чун ӯ дигар шаҳриёр

Абулқосими Фирдавсӣ

ҷашн – ид

оғоз – ибтидо, рӯзи нав

шодмонӣ – шодӣ, ҳушҳолӣ

ороста – ороиш, зебу зинат

шаҳриёр – подшоҳ

1. Дар матн сухан дар бораи чӣ меравад?
2. Дар бораи ҷашни Сада чӣ гуфта шудааст?

Маънои ҷумлаи **Табиат ҷеҳраи худро ороста, арӯси сол, яъне баҳор фаро мерасадро шарҳ дидед.**

ИМЛО

Мо дар Тоҷикистон зиндагонӣ мекунем. Пойтахти ҷумҳурии мо шаҳри Душанбе мебошад. Душанбе шаҳри зебост. Аз байни шаҳр дарёи Варзоб мегузарад.

1. Шумо дар кадом ҷумҳурии зиндагонӣ мекунед?
2. Номи пойтахти ҷумҳурии мо чист?
3. Гӯёд, ки шумо дар кадом шаҳр, ноҳия, деҳа зиндагӣ мекунед.

Аввали номи одамон, мамлакатҳо, шаҳрҳо, кӯҳу дарёҳо бо ҳарфи қалон навишта мешаванд:

Салима, Пӯлодӣ, Ҳуҷанд, Душанбе, Ҳисор, Сарбанд, ...

Ба одам саволи «Кӣ?» ва ба ҳама ашёи дигар саволи «Чӣ?» гузошта мешавад.

Кӣ? – коргар, Кӣ? – Ориф, Чӣ? – ангур, Чӣ? – кафтар.

ДАРСҲОИ 23-24

Сӯҳбат дар бораи одамони донишманд.

Калимаҳоро нависед:
таваллуд, Абӯалӣ, пурра, ноёб.

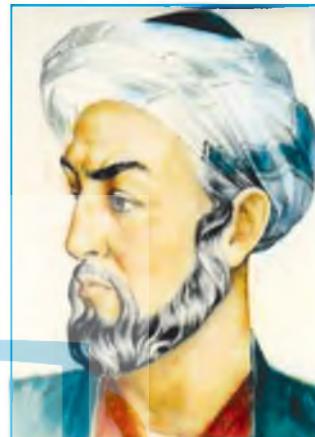

ДОНИШМАНДИ БУЗУРГИ ХАЛҚИ ТОЧИК

Ба таваллуди олимни ҷаҳонӣ – Абӯалӣ ибни Сино зиёда аз ҳазор сол пур шудааст. Абӯалӣ ибни Сино файласуф, табиатшинос, табиб ва шоир буд. Абӯалӣ қариб 400 китоби илмӣ навиштааст.

Китоби машҳури Абӯалӣ ибни Сино «Алқонун» солҳои зиёде китоби дарсии духтурони Аврупо буд. Ин китоб зиёда аз 30 маротиба чоп шуда бошад ҳам, боз арзишманду ноёб ҳисоб мешавад. Ибни Сино дар «Алқонун»-и худ соҳти бадани одамро пурра нишон дода, барои бартараф кардани дардҳои гуногуни bemorон 811 хел дору тавсия намудааст.

Аз даврони ҳаёти донишманди бузурги мо – Абӯалӣ ибни Сино 10 аср гузаштааст, аммо то ҳол номи ў ифтихори на танҳо халқи тоҷик, балки ҳамаи халқҳои ҷаҳон мебошад.

1. Калимаҳоеро, ки ҳарфҳои такрор ва й, ё, ў, й, ю, я доранд, нависед.
2. Ба дафтаратон саволҳои Кӣ?, Кихо?, Чӣ?, Чихо?-ро навишта, намунаи зеринро давом дигед.

Кӣ?, Кихо?

Абӯалӣ, ...

одамон, ...

Чӣ?, Чихо?

китоб, ...

китобҳо, ...

3. Аз ҳарфҳои калимаи табиатшинос истифода карда калимаҳои нав созед: табиатшинос – соат, шин, ...

4. Муқобилмаъни ин калимаҳоро ёбед:

саҳт –

пур –

бисёр –

баланд –

Ба саволҳои зерин ҷавоб нависед:

1. Шумодар қадом шаҳр ё деха зиндагӣ мекунед?
2. Қадом дарёҳои Тоҷикистонро медонед?
3. Номи аъзоҳои оилаатонро нависед.

ДАРСҲОИ 25-26

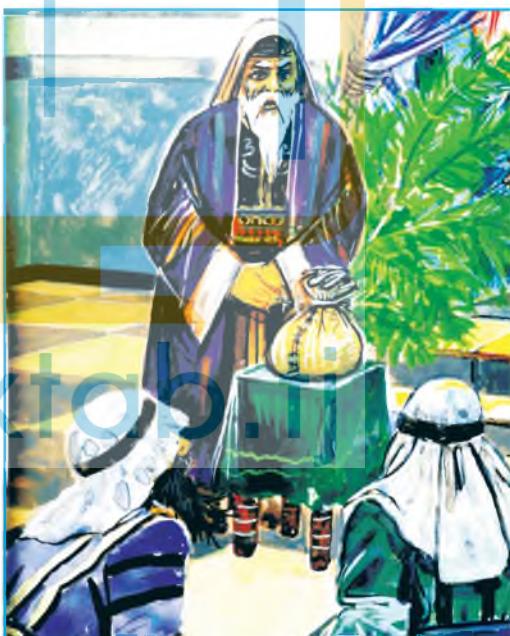
Матнро хонед, мазмұнашро ҳикоя кунед.

Писари Нӯшервон
Ҳурмуз аз падараши инсо-
су адолатро омӯхта буд.
Ӯ одамони некро азиз ме-
дошт ва бадонро ҷазо ме-
дод.

Рӯзе хизматгари ӯ ба
боғ рафта, бе ичозати боғ-
бон як хӯша ангур қанда,
қасди ҳӯрдан кард. Боғбон
пеши аспи хизматгорро ги-
рифта, гуфт: “Арзиши ан-
гурро бидех, вагарна пе-
ши подшоҳ рафта, арз хо-
ҳам кард”.

ПИСАРИ НӯШЕРВОН (ҳикоят)

Он хизматгор ҳарчанд пул медод, боғбон розӣ намешуд. Дар охир хизматгоро шоҳ ҳазор динор дода, аз даъвои боғбон халос шуд. Як хӯши ангурро, ки як динор ҳам арзиш надошт, аз тарси сиёсати шоҳ ба ҳазор динор харид. Оре, агар сиёсати подшоҳ набошад, ҳар гуна чинояткорон даст ба бедодӣ зада, зиндагии мардумро талх месозанд. Мардуми фитнаангез аз тарси ҳайбати шоҳ аз бадкирдориҳо даст қашида, худро аз чиноят нигоҳ медоранд.

Мазмун аз “Гулистан”-и Саъдӣ

динор – пули тилло

1. Ҳурмуз чӣ хел одамонро дӯст медошт?
2. Хизматгор чӣ кор кард?
3. Боғбон пеши аспи ўро гирифта, чӣ гуфт?
4. Хӯши ангурро хизматгоро ба чанд динор харид?
5. Агар сиёсати подшоҳ намебуд, чинояткорон чӣ кор мекарданд?

1. Ҳикояти **Писари Нӯшервон**ро бори дигар хонед, калимаҳоеро ҷудо карда нависед, ки ҳарфҳои ӯ, й, ӯ, я, ё, й доранд.
2. Ба калимаҳои **омӯҳт, хӯша, ҳӯрд, даъво, сиёsat, Ҳурмуз, подшоҳ, боғбон, пул, хизматгор** савол гузоред.
3. Ба ин калимаҳо кадом калимаҳо ҳаммаъноянд – **некӣ, шодӣ, озод, шикоят?**

1. Хизматгоро ба кучо даромад?
2. Кӣ пеши аспи хизматгоро гирифт? – Боғбон
3. Кӣ як хӯши ангурро ба ҳазор динор харид?
4. Одамон аз сиёсати шоҳ чӣ гуна метарсиданд?
5. Шумо ба ҷойи хизматгоро мебудед, чӣ кор мекардед?
6. Пандро нависед, аз ёд кунед.

Бадҳоҳи қасон ҳеч ба мақсад нарасад,
Як бад нақунад, то ба худаш сад нарасад.

ДАРСХОИ 27-28

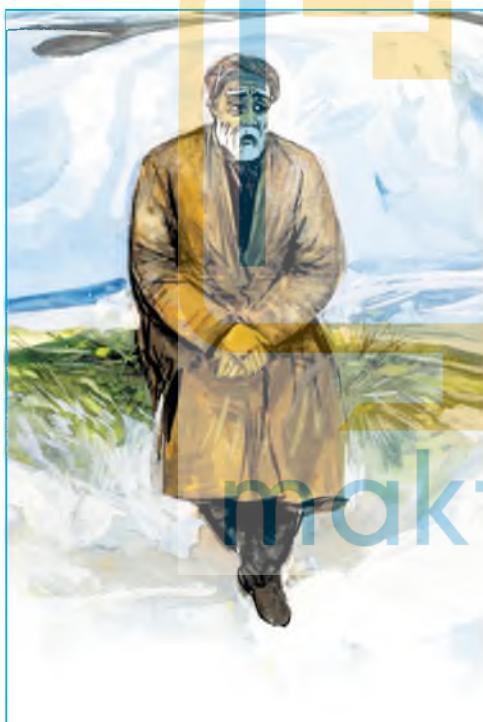
1. Манзараҳои кӯҳу кӯҳдоманро ба хотир биёред.
2. Кадом гиёҳҳои шифобахшро медонед, номбар қунед.

ҲИКОЯ

Марде бемор шуд. Табибон аз табобати он очиз монданд. Ӯро марг таҳдид мекард. Фарзандон аз шифохона падарро ба хона оварданд, то ки чанд вақти боқимондаи умрашро дар ин ҷо гузаронад. Падар гуфт:

— Ман мефаҳмам, ки марг паси дар аст. Маро доманаи кӯҳ баред.

Фарзандон ҳоҳиши падарро иҷро карданд.

Мард як ҳафта дар он ҷо монд. Шабҳо дар хайма хоб мерафт, рӯзҳо болои гиёҳҳои кӯҳӣ ғел мезад.

Ҳар гиёҳро, ки ба ҷаш монаш мерасид, барг меканд, мечашид: талҳ, турш, ширин, бомаза, бемаза... Аз ҳавои форами кӯҳсор нафас мекашид. Аз ҷашмасон об менӯшид...

Як ҳафта гузашт. Мард бе мадади фарзандон менишаст, мехест, роҳ мерафт. Мард тамоман шифо ёфт.

Ба дөх а баргашт. Яке аз он табионро дид, гуфт:

– Се ҳафта пеш «Илочи бемории шуморо наёфтам» – гуфта аз шифохона чавоб дода будед.

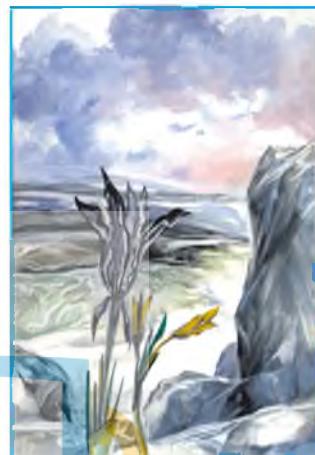
Табиб ангушти ҳайрат газид ва аз дил гузаронд: «Мурда зинда шудааст» .

Пурсид:

– Илочи бемориатонро чй тавр ёфтед?

Мард чавоб дод:

– Осон, гиёхҳо ва обу ҳавои кишвар.

хайма – чодар, хонаи матоъгин

гиёхҳо – алафҳо ва буттаҳои шифобахши кӯҳӣ

очиз – нотавон, бекувват

ҳайрат – тааҷҷуб, ҳайронӣ

1. Чаро фарзандон падарро ба хона оварданд?
2. Падар дар доманаи кӯҳ чй тарз зиндагӣ кард?
3. Мард баъди шифо ёфтани табибронро дид, чй гуфт?
4. Чаро табиб ангушти ҳайрат газид?

1. Нависед, ки кишвар, шифо, тӯҳфаро боз чй гуфтан мумкин аст?
2. Калимаҳои ҳарфҳои ӯ, я, й, ё, й-дорро бо тартиби алифбо нависед.
3. Калимаҳои чашмасорон, кӯҳдоман, шифобахшро ба ҳичоҳо ҷудо карда нависед. Калимаи шифобахшро чй тарз аз сатр ба сатри дигар мегузаронед?

4. Хонед, гүед, ки ин калимаҳо (амалҳо) ба чӣ хосанд:

- хоб меравад, посбонӣ мекунад, бӯй мегирад;
- медуздад, зарар мерасонад;
- шир, маска, чакка, панир медиҳад, алаф меҳӯрад.

5. Дар бораи табииати Ватанамон кадом шеър ва байтҳоро медонед, ба хотир биёред.

Аз ҳарфҳои калимаи **чашмасор** калимаҳои нав созед. Намуна:

Аз ҳарфҳои 8, 2, 6, 4-уми калимаи **чашмасорон** калимаи **расм** пайдо мешавад.

Ин бозиро давом диҳед, боз кадом калимаҳоро аз ҳарфҳои **чашмасорон** истифода карда ёфтани мумкин аст?

ДАРСҲОИ 29-30

Ба хотир биёред, ки дар бораи китоб кадом шеърро аз ёд карда будем.

КИТОБ

Ҳамнишине беҳаз китоб маҳоҳ,

Ки мусоҳиб бувад гаҳу бегоҳ.

Роҳатафзои ҷону роҳати дил,

Ҳар чи дилҳоҳи туст, аз ӯ ҳосил.

Инчунин ҳамдами латиф қӣ дид,

Ки на ранҷе диҳад, на ранҷонид?

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

мусоҳиб – ҳамсӯҳбат

ҳамдам – рафиқ, ҳамнафас, ёр

роҳатафзо – роҳатрасон, фоидаовар

латиф – хуш, зебо

1. Дар шеър сухан дар бораи чӣ меравад?
2. Дар бораи китоб чӣ гуфта шудааст?
3. Дар бораи китоб боз чиҳоро медонед?
4. Ҷомӣ дар бораи китоб чӣ гуфтааст? Ба ёд биёред.
5. Шоир китобро ба чиҳо монанд кардааст?
6. **На ранҷе дихад ва на ранҷонадро маънидод** кунед.

1. Ибораи **ҳамдами латиф** боз ба кӣ тааллуқ дошта метавонад?
2. Бо калимаи роҳат ҷумла гӯед.

3. Мисраи **Роҳатафзои ҷону роҳати дил** чӣ маъно дорад?
4. Саволи чӣ?-ро навишта, ба он аз шеър калимаҳои мувофиқ ёбед.

Намуна: Чӣ? – китоб...

5. Бо калимаҳои **китоб**, **бахт**, **ҳамдам** ҷумла тартиб дихед ва на висед.
6. Мисраъҳои якум ва дуюмро рӯбардор намоед.
7. Калимаи **ҳамнишинро** ба сатри дигар гузаронед.
8. Аз гурӯҳи калимаҳо асбобҳои хонишро муайян кунед:
  - A. Дар, девор, тиреза, чевон.
  - B. Муаллим, талаба, мактаб, духтар.
  - C. Дафтар, китоб, қалам, ҷадвал.
  - D. Курсӣ, шифт, фарш.

*Абӯалӣ ибни Сино фарған-
ди бӯгулми халқи тоғик
мебашад. Вай ҳасанӣ има-
ҳон за ҷонишшро аз ҳиз кар-
да бӯд. Абӯалӣ ибни Сино
қадим 400 китоби имӣ
навиштааст.*

ДАРСХОИ 31-32

1. Сүхбат дар бораи ҳайвонҳои ваҳшӣ.

2. Вазн, ҷусса ва суръати ҳаракати динозаврҳоро ба қатор (поезд), танк, камаз, автобус, асп муқоиса кунед.

АЗИМТАРИН СОКИНОНИ РӮИ ЗАМИН

Сокинони азимчуссатарини рӯи Замин динозаврҳо буданд. Онҳо ду саду сӣ миллион сол пеш дар сайёраи мозиндагонӣ кардаанд. Барои муқоиса бояд гуфт, ки инсоният ҳамагӣ ду миллион сол аст, ки дар рӯи замин зиндагӣ мекунад. Аз рӯи кашфиёти олимони таърихишинос муқаррар кардан мумкин аст, ки динозаврҳо то панҷоҳ тонна вазн доштаанд ва бо суръати то шаст километр дар як соат ҳаракат мекардаанд.

**азимчусса – калонтарин, хеле калон
динозавр – як навъ ҳайвони калонтарини давраи қадим**

1. Динозаврҳо чӣ гуна ҳайвон будаанд?
2. Онҳо дар рӯйи замин чанд сол пеш зиндагонӣ кардаанд?
3. Одамон-ҷӣ?

1. Калимаҳоро ба гурӯҳҳо ҷудо қунед:

Мурғ, зоғ, кафтар, мусича – ...

Саг, гӯсфанд, буз, фил, асп – ...

Бед, чормағз, анор, чинор – ...

Пиёз, шибит, гашнич, райҳон – ...

Себ, нок, бихӣ, ангур – ...

Кирм, малах, пашиш, мӯрча – ...

Намуна: Себ, нок, бихӣ, ангур – мева

2. Ибораҳои шаҳри Душанбе, дарёи Вахш, кӯҳи Помир-ро истифода бурда ҷумла тартиб дихед. Нақшай яке аз ҷумлаҳоро кашед ва шарҳ дихед. Барои чӣ аввали номҳои Душанбе, Вахш ва Помирро бо ҳарфи калон навиштед?

ДАРСҲОИ 33-34

СОКИНОНИ ХУРДТАРИНИ РӮЙИ ЗАМИН

Хурдтарин сокинони сайёра ҳашарот ба шумор мера-ванд. Ҳашарот то ҳаштод фоизи ҳайвонотро ташкил меди-ҳанд. Онҳо тақрибан чорсад миллион сол аст, ки зиндагӣ мекунанд.

Пашشاҳои ғингосӣ метавонанд ба пешу ақиб парвоз на-моянд ё дар ҳаво муаллақ биистанд.

Ҳашарот дар ҳама чойи замин – дар таги замин, болои замин, рӯйи обу зери об, дар ҷангалзору саҳро, шаҳрҳову деҳот ва хонаҳои одамон зиндагӣ мекунанд. Аз тамоми лашкари бешумори ин ҷонваракон ҳатари несту нобудшавӣ танҳо ба баъзе намудҳои шапарак таҳдид мекунаду ҳалос. Навъҳои боқимондаи ҳашарот бо вуҷуди муборизаи беамони одамизод бар зидди баъзеи онҳо (**масалан, нонхӯрак, пашшаву хомӯшак**) нияти кам шудану **аз** байн рафтан надоранд.

- ? 1. Ҳурдтарин сокинони сайёра чиҳоянд?
2. Пашшахои ғингосӣ чӣ гуна парвоз мекунанд?
3. Шумо қадом навъи ҳашаротро медонед?
4. Барои чӣ мо бояд ҳудро аз ҳашарот ҳимоя кунем?

- ✓ 1. Калимаҳои ҳарфҳои й, ё, ў, ў, ъ-дорро нависед.
2. Калимаҳои **миллион, пашша, муаллақ-ро** алоҳида нависед.

? Ба саволҳо ҷавоб **нависед** ва савол **гузоред**:

1. Оҳангар чӣ асбобҳо дорад? – путк, ...
2. Номи ашёҳои хонаатонро ғӯед? – дег, ...
3. Асбобҳои дехқонӣ қадомҳоянд? – бел, ...
4. Номи гулҳоро ғӯед – лола, ...
5. Асбобҳои дурдгарӣ қадомҳоянд? – арпа, ...
6. Аз сабзавот ҷиҳоро медонед? – сабзӣ, ...

ИМЛО

ДАРСХОИ 35-36

Мушоҳидаҳоянро дар бораи паррандаю хазандаҳои медонис-тагиатон ба хотир биёред.

Афсонаро хонед, мазмуни онро нақл кунед.

ЗАНБҮР ВА ФАРОШТУРУК

Мегӯянд, ки замоне мор подшоҳи рӯйи замин будааст. Вай ба занбӯр фармудааст, ки ба ҳамаи маҳлуқони рӯйи замин неш зада донад, ки гӯшти қадоми онҳо бамаза аст.

Рӯзе занбӯр барои ичрои супориши подшоҳ ҳар тараф парвоз мекард ва ба маҳлуқоти гуногун неш мезад. Дар бозгашт бо фароштурук воҳӯрд.

– Ҳа, занбӯр, – гуфт фароштурук, – кучо ин қадар шитоб мекунӣ?

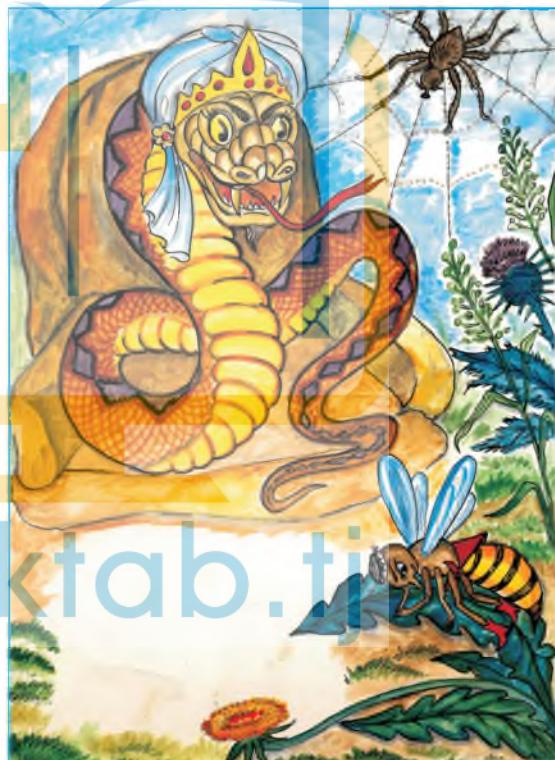
– Назди подшоҳ ха-бар мебарам.

– Чӣ ҳабар?

– Медонӣ, гӯшти ин-сон бисёр бамаза будааст, барои ҳӯроки подшоҳамон хеле мувофиқ аст.

Фароштурук мегӯяд:

– Канӣ, боз як бор такрор кун.

Ҳамин ки занбӯр такрор кард, фароштурук бо думи қай-чимонандаш забони ўро бурида партофт ва занбӯр гунг шуд. Вақте ки занбӯр ба пеши морподшоҳ омад, ғингос мезаду чизе гуфта наметавонист.

Аз ҳамон замон фароштурук дар хонаи одамон лона месозад. Одамон вайро муҳофизат мекунанд.

фароштурук – парасту, достак

- Подшоҳи рӯйи замин – мор ба занбӯр чӣ фармон дод?
- Занбӯр дар бозгашт бо чӣ рӯ ба рӯ шуд?
- Фароштурук баъди донистани нияти бади занбӯр чӣ кор кард?
- Чаро одам фароштурукро муҳофизат мекунад?
- Лонасозии фароштуруқҳоро мушоҳида кардаед?

- Бо калимаҳои занбӯр, фароштурук ҷумла созед. Ҳиссаи қалимаи фароштурукро ба сатри дигар гузаронед.
- Ду ҷумлаи охирини матнро рӯбардор намоед.
- Дар хотир нигоҳдоред:

Менависем	Мехонем
занбӯр	замбӯр
танбӯр	тамбӯр
занбурӯғ	замбурӯғ
санбӯса	самбӯса
анбор	амбор

ДАРСҲОИ 37-38

Ин пандро ба мазмуни матн муқоиса кунед:

Ба пирӣ хидмати модар, падар кун,
Ҷавонию чунун аз сар бадар кун.

Носири Хисрав

ҲУРМАТИ ПАДАРУ МОДАР

Фарзанд бояд падару модарро ҳурмат кунад. Барои чизу моли дунё бо онҳо баҳсу мунозира накунад. Хизмат ки кард, миннат накунад. Ба рӯйи онҳо ба қаҳр нигоҳ нанамояд. Вақте ки ўро даъват кунанд, зуд ба хизмати онҳо бирасад. Бо онҳо бо рӯйи кушод ва ҷеҳраи шод мулоқот намояд. Ҳар коре фармоянд, ки ба зарару зиёни кас набошад, ичро кунад. Дар мулоқот бо онҳо овоз баланд накунад. Бе иҷозати онҳо ба ҳар ҷо наравад, дар талаби ҳушнудии онҳо бошад.

зиён – зарар

ҳушнуд – хурсанд, шод

ризо – қонеъ будан, розӣ будан

чунун – девона

бадар кардан – берун кардан

1. Бо кӣ баҳс накунем? Чаро?
2. Хоҳиши падару модарро чӣ тарз бояд ичро кард?
3. Дар мулоқот бо падару модар ба чӣ бояд эътибор дод?
4. Падару бобоятон ба шумо чӣ насиҳат мекунанд?

1. Мазмуни матнро нақӯ кунед. Калимаҳоеро, ки ба саволҳои Қӣ? ва Ҷӣ? ҷавоб мешаванд, нависед. Намуна:
Қӣ? – падар, ...   Ҷӣ? – дунё, ...
2. Калимаҳои ҳарфҳои ё, ў, й, ъ-дорро нависед.
3. Ҳиссаи калимаи даъватро ба сатри дигар гузаронед.
4. Бо калимаҳои фарзанд, падар, модар ҷумлаҳо фикр карда, нависед. Нақшай ҷумлаи дуюматонро кашед ва шарҳдиҳед.

ДАРСҲОИ 39-40

Аз матн истифода бурда қоидаҳои дӯстиро бо тартиб нависед.
Намуна:

1. Барои дӯст чизеро дареғ надоред.
2. Сирри дӯстро ба касе нагӯед.

Дӯсти ҳақиқӣ кист?

Ба гуфтаи Ҳусайн Воиз, агар дӯсти содиқу вафодор пайдо кунед, ба вай чунин рафткор кардан лозим аст:

Кас бояд аз чунин дӯст молу чизро дареғ надорад. Ба ў ҳамин қадар чиз диҳад, ки ҳоҷаташ барояд. Рози ўро ба касе нагӯяд. Айбашро ба мардум нагӯяд, вале ба худи ў гуфтан лозим аст, ки аз пайи ислоҳи он шавад. Суханашро бодиқӣт гӯш кунад. Бар суханони вай эътиroz накунад, айб начӯяд. Ҳатто дар ғайби ў ҳурматашро нигоҳ дорад. Агар лозим шавад, ба ў насиҳат кунад, аммо бе дуруштиву дағалӣ ва бе сухани саҳт. Ба ў хизмат нафармояд, ба шодиаш шодӣ кунад, дар ғамаш шарик бошад. Аввалин шуда ба вай салом диҳад. Дар миёни сухани вай сухан накунад. Ҳар чизеро, ки ба худ намеписандад, ба вай ҳам раво набинад. Бо душманони ў дӯстӣ ва бо дӯстонаш душманий накунад.

дареғ – ҳайф
ҳоҷат – эҳтиёҷ, зарурат
эътиroz – норозигӣ, рад кардан
дурушт – дағал, нохуш

Ҳазор дӯст кам аст, як душман бисёр.

1. Дүсті ҳақиқій кист?
2. Дүстій чи гуна қоидаxo дорад?

1. Қоидаxoro нависед, аз ёд кунед.
2. Одоби дүстиро дар синф амалан ичро кунед.
3. Калимаxои ҳарфҳои ӯ, й, я, ҆-дорро нависед.
4. Бо калимаxои **дүст**, **диққат**, **айб** ҷумлаxо нависед. Ҳиссаи калимаи диққатро ба сатри дигар гузаронед.
5. Дар хона дар мавzӯи “Паррандагон – дүстони мо” иншо нависед. Иншоро ин тавр сар кунед:

Дар табиат паррандагони гуногун мавҷуданд.

6. Пандро аз ёд кунед.

Зындалы до дүстон хүш

мелузарал. Барон ҳамин
одамон миени ҳамидилар
дүстона зындалы мекүнанд.

Дүстон ба ҳамидилар ёпї
мелисонанд, мүшиғим як-

диларро осон мекүнанд.

Дүстій кунед.

ДАРСХОИ 41-42

Одоби сұхбатро ба хотир биёред.
Матнро хонед ва ба гуфтори ҳамсинфон ва худатон муқоиса кунед.

ОДОБИ СУХАНРОНЙ

Бо лутф сухан гүед. Дар вақти сухан гуфттан хандону шу-куфон бошед. Сухан судманду форам набошад, онро ба за-бон наоред. То аз шумо напурсанд, сухан нагүед. Дар сухан гуфттан овоз баланд накунед. Ҳангоми суханронй ба чапу рост нигоҳ накунед. Дар рўйи шунаванда сухани саҳт на-гүед. Барои он ки пушаймон нашавед, аввал фикр карда, баъд сухан гүед. Бисёр сухан нагүед, ки нишонаи камаклист.

Мазмун аз Ҳусайн Воизи Кошифӣ

судманд – фоиданок

туршру – бадқавоқ, норозӣ

лутф – нармӣ, марҳамат

қатъ – суханро буридан

1. Ҳангоми сухан гуфттан ба қадом қоидаҳо бояд риоя кард? Аз матн ёфта, нависед.
2. Барои он ки баъди сухан гуфттан пушаймон нашавед, чӣ бояд кард?
3. Чаро бисёр сухан гуфттан хуб нест?

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Ҳам дӯст асту ҳам душман,
Шабонарӯзӣ бо ман.
Ҳам гарму ҳам оқил аст,
Ҳам нарму ҳам ҷоҳил аст,
Ҳам заҳри қотил бошад,
Ҳам марҳами дил бошад.

Ҳам теги буррояст ӯ,
Ҳам ҷаҳони мояст ӯ.
Ҳадияи модар бошад,
Тӯхфаи падар бошад.
Ҳам талҳ асту ҳам ширин,
Бигӯ, чист ҷавоби ин.

1. Аз калимаҳои лутф, табассум истифода бурда ҷумла созед. Ҳиссаи калимаи табассумро ба сатри дигар гузаронед.
2. Калимаҳоро муқоиса кунед:
баланд – паст, кам – зиёд, ширин – талҳ, саҳт – нарм

3. Номи ашёҳои сутуни якумро нависед ва аз сутуни дуюм номи умумиашро ёфта нависед:

себ, олу, шафтому, нок	ғалладона
қалам, дафтар, китоб	мева
гурба, буз, шутур, хар	ассобҳои хониш
гандум, чав, мош, арзан	ҳайвонот

ДАРСҲОИ 43-44

“ЧӢ ГӮЯМ?” БЕҲ АЗ “ЧАРО ГУФТАМ?” (ривоят)

Гурӯҳе аз олимони Ҳинд дар бораи сифатҳои Бузургмеҳр сӯҳбат мекарданд. Дар охири сӯҳбат айбашро наёфта, яке аз олимон гуфт:

– Дар сухан гуфтан бисёр меистад.

Шунавандаро бисёр муентазир мекунад. Кас ба сухан гуфтан интизорӣ мекашад.

Бузургмеҳр шунид ва гуфт:

– Андеша кардан, ки чӣ гӯям, беҳ аз пушаймонӣ, ки чаро гуфтам.

Ҳиндустон – номи мамлакат

Бузургмеҳр – шахси донишманд

1. Олимон дар бораи сифатҳои кӣ сӯҳбат мекарданд?
2. Яке аз олимон чӣ гуфт? (Аз матн хонед)
3. Бузургмеҳр чӣ ҷавоб дод? (Аз матн хонед ва шарҳ дихед)

1. Калимаҳоеро, ки ҳарфҳои я, ў, й, ё, ўдоранд, нависед.
2. Ҳиссаи калимаи “пушаймонӣ”-ро ба сатри дигар гузаронед.
3. Номи чор шаҳри Тоҷикистонро нависед.

Душанбе ...

4. Аз ҳарфҳои калимаи Бузургмеҳр калимаҳои нав созед.

ДАРСҲОИ 45-46

Аввал сӯҳбат кунед, ки дурӯғро чӣ тарз мефаҳмад.

Шахсе, ки аз ростӣ дур шуда, дурӯғ мегӯяд, ситамгар аст:

Ҳар он кас, ки ўпеша гирад дурӯғ,
Ситамгорае хонамаш бефурӯғ.

Чи шоҳу вазир, чи сарбозу дехқон аз дурӯғ бояд ҳазар кунанд, зоро дурӯғ сабаби беобрӯ шудани онон мегардад. Ҳар касе гирифтори дурӯғ гардад, ба мақсади худ наҳоҳад расид.

Дурӯғро бузургон хеле зарарнок шуморидаанд. Носири Хусрав фармудааст:

Макун фаҳшу дурӯғу ҳазл пеша,
Мазан бар пойи худ зинҳор теша.

Мазмун аз Носири Хусрав

бефурӯғ – торикий, зулмот, тирагӣ
фаҳш – ифлосӣ, касофат, бадкорӣ

1. Киро ситамгар меноманд?
2. Дурӯғ сабабори чӣ мегардад?
3. Зарари дурӯғ дар чӣ зоҳир мешавад?

Ба калимаҳои бад, рушноӣ, дурӯғ, зебо, зарар калимаҳои му-қобилмаъно ёфта, нависед. Намуна:

Рушноӣ – торикий, ...

Ба ин саволҳо ҷавоб ғӯед ва баъд нависед:

1. Шаб торик мешавад, рӯз-ҷӣ?
2. Одами дурӯғгӯй бад аст, одами ростғӯй-ҷӣ?

1. Бо калимаҳои **нек**, **бад**, **рост**, **дурӯғ** чумлаҳо тартиб дихед.
Намуна:

Дӯсти ман Ҷамила дурӯғ намегӯяд.

Ҳиссаи калимаи **дурӯғро** ба сатри дигар гузаронед.

2. Ин ибораҳоро нависед ва ба онҳо савол гузоред:

1. Одами хуб, **нек**, ростгӯ.

2. Оби равон, соф.

3. Шоҳи одил, **ғамхор**.

3. Пандро нависед ва аз ёд кунед.

Забони покро ҳайф аст бисёр,

Ки бо лафзи дурӯғ олуда созӣ.

1. **Забони покро маъно дорад?**
2. **Лафзи дурӯғро чӣ хел мефаҳмад?**
3. **Олуда созӣ чӣ маъно дорад?**

ДАРСҲОИ 47-48

Ба хотир биёред, ки дар бораи одоби таомхӯрӣ чӣ медонем.

ОДОБИ ТАОМ ХӮРДАН

Одоби таом хӯрдан аз инҳо иборат аст:

Аввал луқмаи ҳалол пайдо кардан ва баъд шукри вайро ба ҷо овардан лозим аст. Пеш аз таомхӯрӣ даст шустан ва ба дasti рост хӯрдан. Ҳурокро аз пеши худ хӯрдан. Дар луқмаи касе нигоҳ накардан. Луқмаи аз даст афтодаро пок карда, хӯрдан. Дар вақти хӯрдани таом такя накунед ва гап назанед ва баъд аз таом хӯрдан даст шӯед.

Одоби ҳурмати таом он аст, ки вақти хӯрдан сарро нахоред, биниро пок накунед. Дар даҳон таом бошад, бо касе гап назанед.

Ҳикмати таом хўрдан ин аст, ки луқма хурд гирифта шавад; онро хуб хоед; бисёр нахўред; агар сер бошед, дигар нахўред.

Ҳикмат – доной, ақл, хирад

1. Дар таомхўрӣ чанд қоида будааст?
2. Онҳо кадомҳоянд? (Бори дигар аз матн хонед).

1. Аз ҳичоҳои пароканда калима созед.
луқ, та, ма, ом, дас, па, хон, дар, тар.
2. Матнро бори дигар хонед, калимаҳои ба саволҳои **Кӣ?**, **Чӣ?** чавобшавандаро нависед. Намуна:
Кӣ? – инсон, ... **Чӣ?** – таом, ...
3. Аз ин калимаҳо истифода карда ҷумлаҳо созед:
эҳтиёт, таом, риоя, луқма
Намуна: Одоби таом хўрданро риоя кунед.
4. Калимаи муқобили **доно** **нодон** аст. Шумо калимаи муқобили **беодобро** ёфта нависед:

доно – нодон

беодоб – ...

5. Аз ҳарфҳои калимаи **донишманд** истифода карда калимаҳои нав созед.

Намуна: Донишманд – дандон, ...

Ҳиссай калимаи “**донишманд**”-ро ба сатри дигар гузаронед.

Чавоби саволҳоро аз мазмуни матн ёфта, нависед:

1. Пеш аз таом хӯрдан чӣ кор кардан лозим?
2. Одоби ҳурмати таом хӯрдан чист?
3. Луқмаи ҳалол хӯрдан чӣ маъно дорад?

ДАРСҲОИ 49-50

1. Матнро хонед, бо одоби ҳудатон муқоиса кунед.
2. Одоби синфи ҳудатонро бо синфи дигар муқоиса кунед.

ОДОБИ ШОГИРД

Шогирд бояд дурусткор бошад. Аз сидқи дил ба устоди ҳуд хизмат кунад. Ба ҳеч кас ҳасад набарад. Бахилӣ накунад. Бо ҳамдарсони ҳуд тифоқ бошад. Бо зӯйӣ ва дониши ҳуд мағрут нашавад. Аз шикаст ҳӯрдани рақибаш ҳурсанд нагардад.

1. Калимаҳои ҳарфҳои я, й, ў-дорро нависед.
2. Ҳиссай калимаи **шогирдро** ба сатри дигар гузаронед.
3. Агар касе аз шумо пурсад, ки дар кучо меҳонед ва чӣ хел меҳонед, чӣ ҷавоб медиҳед? Ҷавоби ҳудро аввал шифоҳӣ баён кунед, баъд ҳаттӣ нависед. Ҷумларо ин тарз сар кунед:

Ман дар....

Шоңгуру бөгүү дүрүстүкүр
башад. Аз сүйлүм дыл да
устоди хүд тириштүү күнүр.
Ба жер кас хисеңдүйнен башад.
Бахшиш накунад. Бөхдүйн-
дарсони хүд тиифоку башад.
Бо зүрүү ба донишни хүд
малгүүн накунад. Аз
шикаст хүрдани, накунбаш
дилхүүнү хүрсаны накундуу.

ДАРСХОЙ 51-52

1. Аз матн истифода карда рўйхати хислатҳои хуби одамро тартиб дихед.
2. Хислатҳои хуби инсониро бо одобу хислатҳои худ муқосиа кунед, фарқҳоро ёбед.

Бо касбу ҳунар ва меңнати ҳалоли худ зиндагӣ кунед. Ҳунари худро хор накунед. Онро дўст доред. Бе нуқсону фиреб кор кунед. Ба ҳалқ некий кунед. Касеро ғайбату тӯҳмат накунед. Ба одамон ғамхор бошед. Илм омӯзед. Хоксору фурӯтан бошед.

Одоби сухан гуфтани, нишастан, таом хўрдан, об нӯшидан, салом карданро риоя намоед. Сўхбат бо некон кунед.

Ҳасад набаред. Ба молу чизи одамон ҳарисй накунед, Эҳтироми устод, падару модарро ба ҷо оред. Одоби рафттор дар қӯча, шаҳр ва дехотро риоя кунед.

фурӯтан – хоксор

Аз рӯии мазмуни матн ба саволҳо ҷавоб нависед.

1. Хоксорӣ чист?
2. Ҳислатҳои хуби инсон қадомхоянд?
3. Ҳурмати падару модар ва муаллимиро چӣ гуна ба ҷо меоред?
4. Дар миёни мардум چӣ гуна рафттор мекунед?

1. Ба ин қалимаҳо савол гузоред ва шарҳ дигед:
инсон, ҳалқ, одоб, устод, падар, модар, қӯча, шаҳр, дехот.
2. Дар бораи ҳислатҳои хуби дӯстaston ҳикояча тартиб дигед.

ДАРСҲОИ 53-54

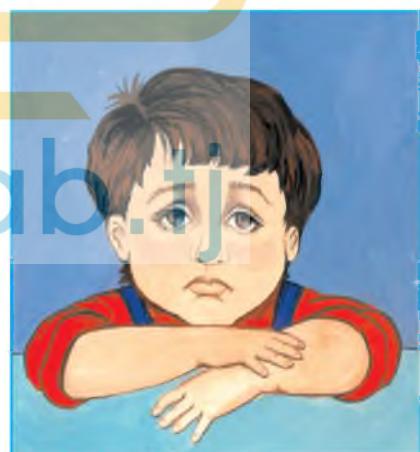

Ҳикоятро хонед, мазмунашро нақл кунед.

Марде писараки дӯстрӯяку мөхрубоне дошт. Дар рӯзи чорсолагӣ ба ӯ падар **сагчае** тӯхфа овард. Дар ҳамин рӯз гӯсфандашон барраяке таваллуд кард. Писарбача ҳам ба сагча ва ҳам ба барра унс гирифт, бо онҳо бо завқу шодӣ бозӣ мекард, хӯроқу об медод, навозиш мекард. Ҳурсандии писарак аз ин дӯстӣ ҳадду канор надошт. Падару модар

дӯстони ҷонӣ (ҳикоя)

ҳам ба шодии писарашон шарик бу-
данд, ҳаловат мебурданд.

Аз миён ду сол гузашт. Сагу бар-
ра калонак шуданд. Дўстии писарак
бо сагу барра устувортар ва бозиҳо-
яшон дар марғзори назди ҳавлиа-
шон шавқангез мешуд. Онҳо аз ҳам-
дигар дил канда наметавонистанд...

Писарак ноҳост бемор шуд. Па-
дару модар саҳт дар ташвиш афто-
данд. Духтурҳоро даъват карданд.
Мошинаи ёрии таъчилий омад. Дўсти
чонии сагу барраро ба шифохона бурданд. Сагу барра аз па-
си мошин хеле давиданд, вале афсӯс...

усн гирифтан – дўст шудан, одат кардан

1. Падар ба писар чӣ тӯхфа кард?
2. Писарак бо сагу барра чӣ кор мекард?
3. Барои чӣ онҳо аз ҳамдигар дил канда наметавонистанд?
4. Ба писарак чӣ шуд?
5. Ӯро ба кучо бурданд?
6. Сагу барра чӣ кор карданд?

1. Калимаҳои барра, таваллудро алоҳида нависед. Ҳиссаи он-
ҳоро ба сатри дигар гузаронед.
2. Калимаҳои ҳарфҳои ӯ, ӣ, я, ъ, ё-дорро нависед.
3. Сарҳати дуюмро навишта, зери садоноқҳо хат кашед.

ДАРСҲОИ 55-56

Мазмуни қисми аввалро нақл кунед.

(давоми ҳикоя)

Пас аз чанд рӯз падару модар писарашибонро аз шифохона ба ҳавли оварданд. Ӯ шифо ёфта бошад ҳам, вале лоғар шуда буд. Ачибаш ин, ки сагу баррача ҳам мисли дӯсташон лоғар шуда буданд. Ин тағириоти яхеларо дида падару модар ҳайрон шуданд.

Чанд муддат гузашт, дӯston мисли пешина шодона бо ҳам бозӣ мекарданд, хушбаҳт буданд...

Як бегоҳ ба ҳавли меҳмонон ташриф оварданд.

Падар барраро дошта овард, дасту поящро баст, пеши пойи як марди фарбехи ҷуссакалон гузашт... Писарак фаҳмид, ки дӯсташро нобуд мекунанд, дод гуфт, гиря кард. Сагча ҳам ин даҳшатро фаҳмид, нола кард, аккос зад ва ҳар ду якбора худро болои дӯсташон партофтанд...

1. Падару модар писарро ба кучо оварданд?
2. Писарак чӣ хел шуда буд?
3. Сагу барра-ҷӣ?
4. Ба ҳавли киҳо омаданд?
5. Падар чӣ кор кард?
6. Писарак чӣ кор кард?
7. Сагчиро фаҳмид?
8. Бароиҷӣ писарак ва саг якбора худро ба болои барра партофтанд?
9. Ташриф оварданд чӣ маъно дорад?
10. Ба ин қисми ҳикоя чӣ ном мегузорем?

maktab.tj

1. Ба муносибати рӯзи таваллуди дӯстон ду ҷумлаи табриқӣ нависед. Аз калимаҳои **дӯстам, саломатӣ, хурсандӣ, табриқ, таваллуд** истифода кунед.

2. Ибораҳои гапи **саҳт, санги саҳт ва саҳт дар ташвиш шуданд**-ро маънидод кунед.

Аз ҳарфҳои калимаи **соҳибхона** истифода карда калимаҳои нав созед.

Намуна: соҳибхона – ҳисоб, Ҳабиб...

ДАРСҲОИ 57-58

Мазмуни қисми якум ва дуюмро нақл кунед.

Ҳама меҳмонон, ки миёни ҳавлӣ доира истода сӯҳбат мекарданд, аз дидани ин манзара дар ҳайрат монданд, мутаассир шуданд...

Яке аз меҳмонони зиндагидида, нуронӣ ва босалобат пеш омад, кордро аз дasti соҳибхонаи даступохӯрда гирифт ва гуфт:

– Дӯston, имрӯз дар ин зиёфат қурутоб меҳӯрем.

Бо ин суханон меҳмон дасту пойи барраро аз банд раҳо кард...

Шодии дӯстони ҷонӣ аз ин озодӣ ҳадду канор надошт. Онҳо шодикунон ба сўйи марғзор давиданд...

Ҷонро ту ба ҷони дӯст пайванд,
То дӯст шавӣ ту бар Ҳудованд.

Файзулло Шарифзода

мутаассир – ҳайрон
марғзор – майдони гулу бутта, сабазор, алафзор
таъчилий – фаврӣ, зуд
босалобат – боҳайбат, бузург

1. Мехмонон аз чӣ ҳайрон шуданд?
2. Яке аз меҳмонон кордро гирифта, чӣ гуфт?
3. Баъд меҳмон чӣ кор кард?
4. Аз банд раҳо кардан чӣ маъно дорад?
5. Писарак, барра ва саг аз чӣ шодӣ карданд?
6. Ба ин қисми ҳикоя чӣ ном гузоштед?

1. Мазмуни ҳар се қисмро нақл кунед.
2. Сарҳати охирини ҳикояро рӯбардор кунед.
3. Ҳиссаи калимаҳои **озодӣ** ва **давидан-ро** ба сатри дигар гузаронед.

ИМЛО

ДАРСҲОИ 59-60

Сӯҳбат дар бораи касбу ҳунарҳо.

КАСБУ ҲУНАР

Хеле хуб мегӯянд: «Ранҷ бурдӣ – ганҷ бурдӣ», «То заҳмат накашӣ, санги сиёҳ лаъл нагардад». Кору заҳмат, саъю кӯшиш ҳамсафари доимии инсонанд. Беҳтарин восита ва манбаи зиндагӣ ҳунар аст. Ҳунар қадру қимати инсонро меафзояд.

Ҳакиме писаронро панд метод:

– Ҷонони падар, ҳунар омӯзед, ки мулку давлати дунё ба-қо надорад. Ҳунар ҷашмаи зоянда аст ва давлати поянда. Агар ҳунарманд аз давлат биафтад, ғам набошад, ки ҳунар худ давлат аст. Ҳунарманд ҳар ҷо ки равад, қадр бинад ва дар садр нишинад ва бехунар хору нодор шавад. Марди ҳунарманд дар ҳеч ҷо, ҳатто агар дур аз Ватан дар ғарibi афтад ҳам, азоб намекашад. Ӯ ҳунар дорад ва аз ҳунари дасту бозуи худ ризқашро меёбад.

Мазмун аз Саъдӣ

«Қимати мард на ба симу зар аст,
Қимати мард ба илму ҳунар аст.»

Бедил

бозу – даст

бақо – устувор, поянда

манбаъ – сарчашма, восита

садр – боло, пешгоҳ

1. Дар матн сухан дар бораи чӣ меравад?
2. Дар бораи қасбу ҳунар чиҳо гуфта шудааст?

1. Панду ҳикматҳои матнро ёфта, аз ёд кунед: «Ранҷ бурдӣ – ганҷ бурдӣ», ...

- Ибораҳои зеринро нависед: **санги сиёҳ, қимати мард, ҷони падар, ҷашмаи зоянда, марди ҳунарманд, шаҳси беҳунар.**
- Ба аломати ашё савол гузоред. Намуна:
сиёҳ (чӣ хел), ...
- Имлои дурусти калимаҳои зеринро машқ қунед:
ранҷ, ғанҷ, ҳамсафар, омӯзед, дунё, поянда, ҳатто, ризқ.

Ба саволҳо ҷавоб нависед:

- Беҳтарин манбаи зиндагӣ чист?
- Ҳаким ба писарон чӣ панд дод?
- Қадри ҳунарманд дар чист?
- Марди беҳунар дар зиндагӣ чӣ ҳол дорад?
- Дар оилаи шумо қиҳо чӣ гуна ҳунар доранд?

*Дар таబии парранда,
дурунида ба ҳайвоноти зи-
ёни дилар зиндагӣ меқунанд.
Онаро аз тарзи зиндагӣ, ҳи-
лоси ҳиҷонӣ то амудоше
оғзанд. Одани бо акбу ҳи-
лонди ҳуд аз ҳашмаи ҳай-
вонӣ таъонотар аст.*

ДАРСҲОИ 61-62

Сӯхбат дар бораи ҳайвонҳои ваҳшӣ.

АЗ ҲАМА ЗӮР (афсона)

Буд, набуд, як Харгӯшак буд. Харгӯшак доною зирак буд ва ҳамеша хушу хуррам рӯз меғузаронд. На аз Гург метарсид, на аз Паланг, на аз Шеру на аз Рӯбоҳ. Аммо даррандаҳо ҳамеша пайт мечустанд, ки Харгӯшакро ба чанг дароранд.

Вале ин кори осон набуд. Харгӯшак аз қасеву чизе на-метарсид. Вай ҳамеша чӣ кор кардану чӣ гуфтанашро хуб медонист.

Шаб буд. Барфи лайлакӣ меборид. Шамоли тунд мева-зид. Шеру Хирс, Гургу Паланг, Рӯбоҳу Шағол гурусна монда, худро ба чор тарафи беша мезаданд, то ягон чиз ёфта, ши-камни гуруснаи худро ором кунанд. Ана дар ҳамин шаб онҳо як-як ба хонаи Харгӯшак омаданд. Аввал Рӯбоҳ омад. Вай дари хонаи Харгӯшакро кӯфта гуфт:

– Ҳой, Харгүшак, дарро күшо, ки камтар гарм шавам, ва-
гарна хонаатро харобу худатро як луқмаи хом мекунам!

Харгүшак дар ҹавоб гуфт:

- Мөхмөн дорам, амак!
- Кист меҳмони ту? – ба ғазаб омада пурсид Рұбоҳ.

Харгүшак ҹавоб дод:

- Мөхмөни ман Гургаст!

Номи Гургро шунида Рұбоҳ гурехта рафт.

Вале дере нагузашта, худи Гург омад.

– Ҳой тирмизак, – гуфт вай, – канй дарро күшо, камтар гарм шавам!

- Маъзарат, – гуфт харгүшак, – ман имшаб меҳмөн дорам. Хонаи ман барои се тан тангаст, амак.
- Кист меҳмөни ту? – ғазаболуд дүр зад Гург.
- Шершоҳ! – ҹавоб дод Харгүшак.

Номи Шерро шунида Гург тарсид, нафасаш гашт. Вай ҳатто аз Харгүшак узр пурсиду оҳистакак рафт.

1. Харгүшак чий тавр зиндагӣ мекард?
2. Ба хонаи харгүшак қадом даррандаҳо омаданд?
3. Онҳо чий меҳостанд?
4. Харгүшак чий ҹавоб дод?

1. Ҷумлаи “Барфи лайлакӣ меборид”-ро шарҳ дихед.
2. Сарҳати оҳиринро рӯбардор кунед. Зери номи ҳайвонҳо хат қашед, савол гузоред.
3. Калимаҳои Шершоҳ ва Харгүшак-ро ба ҳичоҳо чудо карда, аз сатр ба сатр гузаронед.
4. Гургу шер даррандаанд, уқобу кабӯтар парранда мебошанд. Паррандаю даррандаҳоро бо як калима чий мегӯем?
5. Расми яке аз ҳайвонҳоро интихоб карда, қашед.

ДАРСҲОИ 63-64

Мазмани қисми аввалро нақл кунед.

ҲИЛАИ НАЧОТБАХШИ ХАРГӮШАК

... Вале як поси шаб дари хонаи Харгӯшак боз қӯфта шуд. Ин дафъа худи Шер омада буд. Вай дари хонаро лагад зада, бо таҳдид гуфт:

– Ҳой гӯшдароз, дарро кушо, ки камтар гарм шавам, вагарна...

Харгӯшак натарсид, вай риштаи сухани Шерро бурида гуфт:

– Ман як меҳмони олиқадр дорам, ҳазрат! Хонаи ман ба-рои се тан басо танг аст!

Шер ранцида, дар ғазаб шуд ва Харгӯшакро дашном дода, гуфт:

– Меҳмони ту кӣ будааст? Бигӯ, ки дафъ шавад, барои ман чо холӣ кунад!

– Меҳмони ман ҷаноби Одам аст, – ҷавоб дод харгӯшак. Вай ба бешай мо барои шикор омадааст. Як камони думила ҳам дорад...

Номи Одамро шунида ҳангӣ Шер қанд. Вай дигар чизе на-гуфта, думашро ходакунон гурехта рафт.

Лекин хурсандии Харгӯшак дер давом накард. Вай ба-нохост ба ёд овард, ки, агар ин лаҳза худи Одам омада, дари хонаи ӯро бикӯбад, чӣ кор мекунад, чӣ мегӯяд?

Дар ҳақиқат, аз Одам зӯртар кист?

1. Баъди Гург ба хонаи Харгӯшак чӣ омад?
2. Харгӯшак ба Шер чӣ ҷавоб дод?
3. Чаро Шер аз шунидани номи Одам ба воҳима афтод?
4. Барои чӣ ҳурсандии харгӯшак дер давом накард?

1. Харгӯшак то саҳар фикр кард, вале намедонист, ки аз Одам зӯртар кӣ бошад. Шояд шумо, бачаҳо, донед? Биёed, ба харгӯшак ёрий расонем.

2. Нақшофарӣ (хонача, харгӯшак, рубоҳ, гург, шер)
3. Ба калимаҳои харгӯшак, шер ва одам савол гузоред ва ба онҳо яктоӣ ҷумла тартиб диҳед. Миқдори калимаҳоро дар ҷумлаҳо ба нақша мувофиқ намоед.

1. _____

2. _____

3. _____?

6. КАЛИМА. ОДАМОН, ҲАЙВОНОТ, АШЁ

ДАРСҲОИ 65-66

1. Одам чӣ тавр олим мешавад, фикратонро гӯед.
2. Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

ЗИЁРАТИ ОЛИМ

Марде дар деҳае бо олиме дӯстӣ кард. Ҳар вақт ба зиёрати ў мерафт. Рӯзе он мард ба ҳавлии олим мерафт. Фариштае ба сурати одамӣ ба сари роҳи ў пайдо шуд. Фаришта пурсид:

– Кучо меравӣ?

Он мард ҷавоб дод:

– Ба зиёрати олим меравам.

Фаришта пурсид:

– Ба вай ҳеч хешие дорӣ?

Гуфт:

– Не.

Боз пурсид:

– Ба вай ягон кори зарур дорӣ?

Гуфт:

– Не.

Фаришта боз савол кард:

– Пас барои чӣ меравӣ?

Мард гуфт:

– Ман олимро дӯст медорам, ба зиёрати вай меравам.

Фаришта гуфт:

– Бидон, ки ман фариштаам. Башорат бод туро, ки Ҳудованд бинобар муҳаббати ту ба он олим туро бибахшид. Ҳар касе олимро зиёрат кунад, гӯё анбиёро зиёрат кардааст.

анбиё – пайғамбарон
зиёрат – салом кардан, эҳтиром
башорат – хабари хуш, хушнудӣ

1. Мард ҳар вақт ба деҳа ба зиёрати кӣ мерафт?
2. Фаришта ба ўчӣ савол дод?
3. Мард чӣ ҷавоб дод?
4. Фаришта чӣ гуфт?
5. Зиёрати олим ба **кас** чӣ мартаба меорад?

1. Калимаҳоеро, ки ҳарфҳои ӯ, й, ё, йи доранд, нависед. Ҳиссаи калимаи олимеро ба сатри дигар гузаронед.
2. Ду ҷумлаи аввалро рӯбардор намоед.

ДАРСҲОИ 67-68

Сӯхбат. Зарбулмасали “Меҳнат қунӣ – роҳат бинӣ”-ро ба хотир оваред. Онро ба мазмуни матн муқоиса кунед.

ДАВЛАТИ ИНСОН

Як чавон ҳамеша аз камбағалии худ шикоят мекард...

- Чаро ту ин қадар менолӣ? Охир ту давлати калон дорӣ-ку, – гуфт ба вай Ҳайдарбобо.
- Кадом давлат? – ҳайрон шуда, аз вай пурсид чавон.
- Чашмони ту. Як чашматро ба ман дех, чанд пule, ки хоҳӣ, медиҳам.
- Не, чи қадаре давлат дижед, ман чашмамро намедиҳам, – чавоб дод чавон.
- Хуб. Набошад, ба ман як дастатро дех. Ба ивазаш аз сар то поят тилло мерезам.
- Ҳеч гоҳ! Агар як кӯҳ тилло бахшанд ҳам, ман дастамро намедиҳам.
- Акнун мебинӣ, ки ту чӣ хел одами бадавлат будай? Инро аз хотир набарор: давлати инсон қувва ва саломатии ўст. Ҳар дуи онро ба ягон пул харида наметавонӣ. Агар онро дуруст истифода барӣ, яъне меҳнат кунӣ, бадавлат мешавӣ, – насиҳат кард Ҳайдарбобо.

1. Чавон аз чй шикоят мекард?
2. Пирамард аз чавон чихо талаб кард?
3. Мўйсафед ба ивази узвҳои бадан ба чавон чй доданий шуд?
4. Чавон ба пирамард чй чавоб дод?
5. Барои инсон давлати бузург чист?

1. Муколамаи чавону мўйсафедро дар нақшҳо ичро кунед.
2. Шарҳ дихед, ки чаро чашму даст ва дигар узвҳои инсон давлати бузург будааст.
3. Сархати охири матнро нависед. Ба зери калимаҳои ифодакунандай ҳаракату амал хат кашед. **Намуна:**
мебинӣ (Чй кор мекунӣ?)....
4. Матнро хонед, калимаҳоеро, ки ба саволҳои **Кӣ?, Чӣ?, Чй кор кард?, Чй кор мекунад?** чавоб мешаванд, ёфта, нависед.
На-муна:

Кӣ? – чавон, ...

Чӣ? – чашм, ...

Чй кор кард? – пурсид, ...

5. Чумларо шарҳ дихед.

Одам аз таҳти дил кор кунад, кӯҳро зада талқон мекунад.

6. Кӯҳро зада талқон мекунад чӣ маънидорад?

7. Зарбулмасалро хонед ва шарҳ дихед.

Дӯсти ҷонӣ беҳтар аз хеши нонӣ.

Ба ин саволҳо чавоб нависед:

1. Мехнат ба одам чӣ меорад?
2. Бекорӣ-ҷӣ?
3. Барои инсон давлати бузург чӣ будааст?

ДАРСҲОИ 69-70

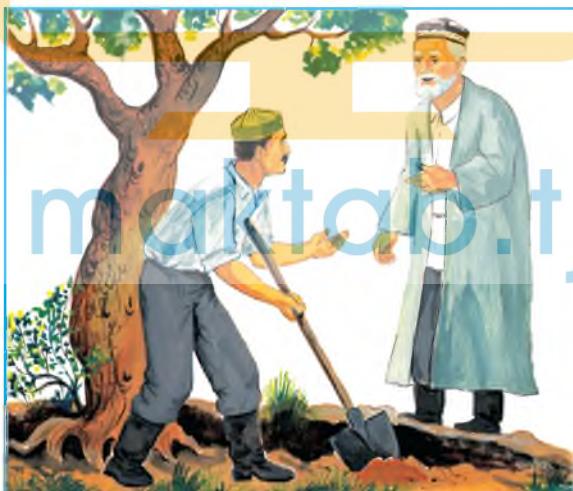
Сӯҳбат дар бораи кору бори одамон.

МЕҲНАТ ШАРАФ АСТ

Обрӯю шарафи инсон аз кори ўст. Дар ин бобат мардуми кӯҳистон ҳикояте доранд. Чавонмарде дар сояи дарахт нишаста будааст. Аз назди ў пирамарде мегузараад. Чавонмард аз чой бархоста, ба пирамард салом медиҳад. Вале пирамард ба саломи чавонмард ҷавоб нагуфта, гузашта меравад. Чавонмард ҳайрон мемонад. Баъди чанд соат пирамард дар роҳи бозгашт омада, ба чавонмард салом медиҳад. Чавонмард мепурсад, ки чаро аввал ба саломаш ҷавоб нагуфт ва ҳоло худаш омада, ба ў салом медиҳад. Пирамард чунин мегӯяд:

— Вақте ки ман аз роҳ мегузаштам, ту дар сояи дарахт бекор нишаста будӣ. Ҳоло бошад, заҳмат мекашӣ ва то бехи дарахт ҷӯй канда истодай. Ҳар кас меҳнат кунад, ба иззату икром сазовор мешавад.

- Чаро пирамард ба саломи чавон чавоб нагуфт?
- Чавон аз чӣ ҳайрон шуд?
- Ба чӣ сабаб дар бозгашт пирамард ба чавон салом дод?
- Пирамард ба чавон чӣ гуфт?
- Чӣ гуна шахсро одамон иззату икром мекунанд?

- Ба калимаҳои зерин савол гузоред:
нишаст, гуфт, рафт, омад, дод, пурсид, канд.
- Ин байтро нависед ва аз ёд кунед.

Илм чу донӣ, зи амал сар мапеч,
Дониши бекор наарзад ба ҳеч.

Абдураҳмони Ҷомӣ

- Муродифи калимаи одамро пайдо кунед.
- Бо ин калимаҳо ҷумлаҳо тартиб дода, нависед:
рафт, нишаст, гузашт.
- Гӯед, ки шумо дар хона ба қадом корҳо машғул мешавед?
- Ба калимаҳои иззат, шараф, мардум калимаҳои ҳаммаъно ёбед.
- Намуна: шараф – обрӯ, номус – ...
- Ба ин калимаҳо саволҳои мувофиқро гузоред:
хӯрд, хонд, меҳӯрад, меҳонад, расид, мерасад.

Ба саволҳо бо 1-2 калима чавоб нависед, чавобҳоро аз матн ёбед:

- Кӣ дар сояи дарахт нишаста буд? – Чавон.
- Аз назди ӯ кӣ гузашт? – Пирамард.
- Чавон чӣ кор кард? – ...
- Пирамард барои чӣ ба салом чавоб надод? – ...
- Одаме, ки меҳнат мекунад, ба чӣ сазовор мешавад? – ...
- Худатонро санҷед. Амалу ҳаракати ашё дода шудааст. Онҳоро ба ду гурӯҳ чудо кунед:

расм қашед, расм мекашад, суруд меҳонд, гуфт, шикаст, хонд, меҳонад, салом дод, ҳабар овард, шунид.

Намуна:

Чӣ кор кард? – гуфт, ...

Чӣ кор мекунад? – меҳонад, ...

Меднам одбійшін ода шре
ба менд мебілдүрмін. Ба
востан межнам ода и
ризкүр різгіл мейбад, осуда -
холона заманғай мекұнаң.
Межнам шарыф аст. Хон-
дан ҳам межнам аст.
Негз хомеј.

ДАРСХОИ 1-2

Сұхбат дар бораи меҳмону меҳмондорӣ.

ОДОБИ ҚАБУЛИ МЕҲМОН

Одоби қабули меҳмон ва ба меҳмонӣ рафттан расму ода-
ти деринаи ҳалқи мо мебошад, ки дар тӯли асрҳо риоя карда
мешавад. Вале дар пешниҳодҳои Ҳусайн Воиз шартҳое ҳас-
танд, ки на ҳамаи мизбонону меҳмонон тамоми нозукиҳои
онҳоро дуруст риоя мекунанд.

Он шартҳо чунинанд: Мизбон ба меҳмон бояд таоми ҳа-
лолу покиза диҳад. Меҳмонро хуш пешвоз гирифта, дар
чойи озода шинонад. Бо меҳмон күшодарӯю хандон бошад.
Ҳарчанд меҳмон зиёд ояд, рӯй турш накунад. Меҳмони но-
хондаро бештар ҳурмат кунад. Ҳасисӣ накунад. Ҳар неъма-
те, ки дар хона мавҷуд бошад, ба назди меҳмон гузорад.

Мазмун аз Ҳусайн Воизи Кошифӣ

дерина – пешина, қадима
мизбон – соҳиби хона
нохонда – даъват нашуда

1. Кадом расму одат асрҳо боз дар байни мардуми мо риоя мешаванд?
2. Оё ҳамаи нозукиҳои қабули мөхмон риоя мешаванд?
3. Мөхмонро чӣ тавр қабул кардан лозим аст?
4. Агар мөхмони нохонда ояд, чӣ хел рафтор кардан лозим аст?
5. Рӯзе, ки ба хонаатон мөхмон ояд, шумо чӣ кор мекунед?

Калимаҳоро хонед, савол гузоред:
рафт, ҳурд, хонд, овард, расид, навишт, баромад.
Намуна: Чӣ кор кард? – хонд, ...

- Ба саволҳо ҷавоб диҳед ва нависед:
1. Мөхмон кист ва ўбо кадом мақсадҳо меояд?
  2. Мизбон кист ва ўчи тарз рафтор мекунад? Намуна:
    1. Мөхмон чӣ кор мекунад? – меояд, мешинад, сӯҳбат мекунад, ...

1. Амалҳоро муқосса кунед:
- гуфт – нагуфт, ҳурд – наҳурд
дид – надид, хонд – нахонд
2. Хонед, ба амали ашё дикқат диҳед:
- Кабӯтар чӣ кор мекунад? – Мепарад, парвоз мекунад, ...
  - Мор чӣ кор мекунад? – Мехазад, ...
  - Ҳаргӯш чӣ кор мекунад? – Мегурезад, мечаяд...

Ба ин саволъо чавоб нависед:

1. Мизбон чй кор кард?
2. Падар чй кор мекунад?

Намуна: Мизбон чй кор кард? – пешвоз гирифт, шинонд, рўй турш накард, ...

1. Чумлаи аввали сархати дуюми матнро хонед. Калимаҳоеро, ки ба саволҳои Кӣ?, Чӣ? ва Чӣ кор мекунад? чавоб мешаванд, ёбед.

2. Калимаҳои зеринро нависед, савол гузоред: **мехӯрад, месарояд, шунид, меҳобад, менависад**.

3. Аз мушоҳидаатон дар мавзӯи “Одаби қабули меҳмон” ҳикоя-ча нависед. Ҳикояи худро ин тавр сар кунед:

Рӯзи ҷумъа ба хонаи мо меҳмон омад. Падарам...

ДАРСҲОИ 3-4

Муносибати худро бо падару модар ба хотир оред.

ЭҲТИРОМИ ПАДАРУ МОДАР

Фарзанд вазифадор аст, ки ба падару модари худ бо меҳрубонӣ сухан гӯяд. Ба онҳо сухани дағалу дурушт на-гӯяд. Назди онҳо суханро дароз накунад.

Бачаҳо, ба падару модари худ беэҳтиромӣ накунед. Дар миёни сухани онҳо сухан нагӯед. Гуфтаҳои падару модарро рад накунед. Нисбат ба онҳо раҳмдил бошед. Ба шодии онҳо шод шавед. Орзу ва майлу ҳоҳиши онҳоро фахмида, барои ичрои он кӯшиш кунед. Агар бемор шаванд, дорую даво ва табиб ёфта, роҳи шифои онҳоро пайдо намоед.

Баъзан лозим меояд, ки падару модарон ба шумо саҳттар гап мезананд. Дар ин маврид низ дар ғазаб нашавед. Андеша кунед, ки онҳо аз шумо чӣ талаб доранд.

лутф – нармй, меҳрубонй

густохй – бешармй, беадабй

сабр – тоқат

мақсад – ниятхо, мақсаджо

1. Агар тарбияи падар ва модар намебуд, шумо чӣ тавр зиндагӣ мекардед?
2. Чаро бачаҳо падару модари худро эҳтиром мекунанд?

Ба саволҳо бо як-ду калима ҷавоб нависед:

1. Чӣ гуна бачаро баодоб мегӯянд?
2. Муносабати шумо бо бачаҳои беодоб чӣ гуна аст?
3. Тозаю озодагии инсон чӣ аҳамият дорад?
4. Ба рафтори баъзе бачаҳо шумо чӣ баҳо медиҳед?

1. Бо калимаҳои зерин ҷумла тартиб диҳед: **некӣ, сабр, меҳру-
бон**. Ба ҳаракати одамон савол гузоред.
2. Фикру андешаи шумо дар бораи эҳтироми падару модар чӣ
гуна аст? (ҳикояча нависед).

ДАРСХОИ 5-6

Маъни калимаи истиқтолро шарҳ дидҳед.

НОНИ ИСТИҚЛОЛ БОМАЗА АСТ

Рӯзе як марди сарватманд шахси доноро ба назди худ даъват карду гуфт:

– Ту марди оқил ҳастӣ, аммо зиндагии камбағалона дорӣ. Ман ба ту некӣ кардан меҳоҳам. Ту ба даргоҳи ман биё ва дар хизмати ман бош. Ин ҷо обу нони фаровон ҳоҳӣ ёфт.

Мард гуфт:

– Бале, дар хонаи ту неъмати фаровон ҳоҳам ёфт, лекин озодии худро гум мекунам. Ҳеч неъмат аз озодӣ беҳтар нест! Нони озодӣ бомаза, ҳалол ва беминнат аст. Нони ғуломӣ ҳамеша саҳту талҳ аст. Аз гулӯи ман ба саҳтӣ мегузарад.

фаровон – бисёр, зиёд

сарватманд – бой, давлатманд

1. Чаро марди сарватманд шахси доноро ба наздаш даъват кард?
2. Сарватманд ба марди оқил чихо гуфт?
3. Марди оқил ба сарватманд чӣ ҷавоб дод?
4. Барои озодӣ ва ободии Ватан чӣ бояд кард? Ҷумлаи “Нони ғуломӣ ҳамеша саҳту талҳ аст”-ро шарҳ дидҳед.

1. Пандҳоро хонед, дар хотир гиред.

1. Ба ҳар коре, ки ҳиммат баста гардад,
Агар хоре бувад, гулдаста гардад.
2. Аз одами бекор – ҳама безор.

1. Ҳеч неъмат беҳтар аз истиқпол нест чй маъно дорад?
2. Мехнати ҳалол чист ва ҳаром чист?

1. Матнро бори дигар хонед, калимаҳоеро, ки ба саволҳои Чй кор кард?, Чй кор мекунад?, Чй шуд? ҷавоб мешаванд, нависед.

Намуна: Чй кор кард? – гуфт, ...

2. Ин амалҳоро истифода бурда ҷавобан ба саволҳои Чй кор кард?, Чй кор мекунад? ҷумла тартибдиҳед:

парвоз мекунад, меҳонем, меҳазад, мераванд.

3. Дар матн калимаҳои ҳастанд, ки ба саволҳои Кй?, Чй? ҷавоб мешаванд, онҳоро ёбед.

Намуна: Кй? – мард, ... Чй? – даргоҳ, ...

1. Сарватманд чй кор кард?
2. Ӯ киро ба наздаш даъват кард?
3. Оқил чй ҷавоб дод?
4. Барои ободии Ватан чй бояд кард?

1. Шарҳдиҳед:

Мехнат кунӣ, роҳат бинӣ

2. Аз ҳарфҳои калимаҳои истиқпол, беминнат калимаҳои нав созед. Намуна:

Истиқпол: лоик, қил, исто, ...

Дар хоначаҳои холӣ ҳарфҳои садо-
нокро гузоред.

C		B		D
K		R		M
Қ		L		M
Z		F		P

ДАРСХОИ 7-8

Сүхбат дар бораи мевачинӣ.

КОРИ ХАТО

Дилшод аз мактаб омаду либосҳояшро иваз кард. Ба та-ги дарахти себ омада, хост, ки себ чинад. Аммо қадаш на-расид. Ӯ бо як азоб шохеро ҳам кард. Ҳанӯз себ начинда буд ки, шохи дарахт шикаст. Дилшод парвое накарда себҳояш-ро чинду ба хона рафт.

Шаб шуд, ҳама хоб рафтанд. **Дилшод ҳам** хоб кард. Ӯ дар хоб дид, ки аз кӯҳи баланде меафтад. Дар наздаш касе нест ба ғайр аз он дарахти себ. Дилшод дар лаби ҷар оvezон аст ва аз дарахти себ ҳоҳиш мекунад, ки ба ӯ ёрӣ дихад. Да-рахт овоз бароварда, мегӯяд: «Агар ту дирӯз шохи маро на-мешикастӣ, ҳоло ба ту ёрӣ медодам». Ҳамин лаҳза дастонаш аз ҳастагӣ кушода шуду ба поён афтид. Вале дар лаҳзаи охирин дарахт ба Дилшод шоҳаи ношикастаашро да-роз кард...

Дилшод тарсида аз хоб бедор шуду зуд аз тиреза ба бе-рун нигоҳ кард. Дид, ки да-рахти себ дар ҷояш. Оҳис-та ба ҷогаҳаш даромада, хоб кард. Саҳар, барвақт аз хоб ҳеста, ба назди да-рахт рафт. Бахшиш пур-сид. Вай фаҳмида буд, ки кори хато карда будааст. Минбаъд ӯ ҳамеша ба да-рахтон ғамхорона нигоҳу-бин мекард.

1. Барои чӣ ҳикоя **Кори хато** номида шудааст?
2. Чаро Дилшод шоҳи себро шикаст?
3. Дар хоб Дилшод чӣ илтимос кард?
4. Дарахти себ чӣ гуфт ва чӣ кор кард?
5. Шумо ҳам ба мисли Дилшод рафтор мекунед?

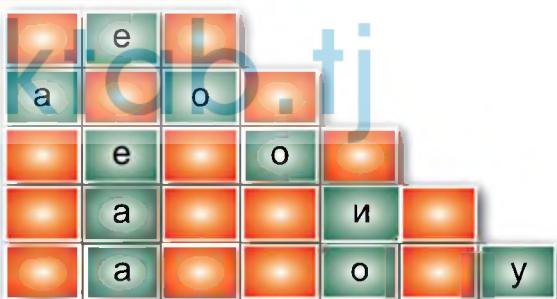
1. Муносабати худро ба дарахту гиёҳҳо шарҳ дижед.
2. Дар бораи маъракаи ниҳолшинонӣ ҳикояча нависед.
3. Дар бораи дарахти **себ**, **нок**, **олу**, **зардолу**, **шафтому** ва меваи онҳо ҳикоя кунед.
4. Фарқи дарахти себ ва арчаро гӯед ва ба ду сутун нависед:

Себ	Арча
мевадор,	сояафган,
боғӣ...	ороишӣ...

5. Ба калимаҳои дод, афтод, тарсиҷ, хато кард, даромад, хест, рафт саволҳои мувофиқ гузоред. Намуна:
афтод (Чӣ кор кард?), ...
6. Дар бораи нигоҳбини дарахт ва гиёҳҳои боғҷаи ҳавли ё мактабатон ҷумлаҳо нависед..

Дар хоначаҳои холӣ кадом ҳарфҳои ҳамсадоро гузорем, ки номи меҳваҳо ҳосил шавад.

ДАРСХОИ 9 - 10

Сӯхбат дар бораи дехқон

ДЕХҚОН

Ҳар рӯз, сахаргоҳон
Саҳро биравад дехқон.
Меҳнат бикунад чандон
Бо ғайрати бепоён,

То ин ки замин неъмат
Бидиҳад ба ту беминнат.

Покиза заминатро
Аз хору алаф бинмо,
Ин гуфта бикун ичро,
Маҳсул шавад аъло.

То ин ки замин неъмат
Бидиҳад ба ту беминнат.

Боқӣ Раҳимзода

бидиҳад – диҳад

маҳсул – ҳосил

саҳаргоҳон - субҳидам

неъмат- ризқу рӯзӣ, сарват

1. Дар шеър сухан дар бораи кӣ меравад?
2. Барои чӣ шоир меҳнати дехқонро васф мекунад?
3. Кадом неъматро инсон аз замин мегирад?
4. Кӣ қасби дехқониро интихоб мекунад?

1. Бо калимаҳои дехқон, саҳро ҷумлаҳо нависед.
2. Ба имлои калимаҳо эътибор дидҳед:
дехқон, саҳаргоҳон, меҳнат, бидҳад, маҳсул,
неъмат. Ҳаммаъни калимаҳои ғайрат, неъматро ёбед.
Намуна: неъмат – бойигарӣ
3. Аз ҳарфҳои калимаи саҳаргоҳон калимаҳои нав созед.
Намуна: саҳаргоҳон: сар, роҳ, саг...
4. Шеъри “Дехқон”-ро хонед. Гӯед, ки чаро аввали ҳар як сатр бо ҳарфи калон навишта шудааст.

Ба ин саволҳо ҷавоб дидҳед ва муқоиса кунед:

1. Кӯҳ баланд мешавад, теппа-чӣ?
2. Осмон баланд аст, замин-чӣ?
3. Дарё сероб аст, ҷӯй-чӣ?
4. “Бачаи аълоҳон” мегӯянд, боз чӣ мегӯянд?

Модари ман мегӯрубон
ба шаршизии аст. Моя
забонро аввали аз модар
ба падари тӯз мегӯшем.
Забони мо тоҷикӣ аст.
Бо забони тоҷикӣ фисёр
асарҳои дебдавони навиш-
ти шуданд. Моя забони
модарни худро дӯст ме-
додем.

ДАРСХОИ 11-12

Ба саволҳо чавоб дижед ва нависед:

1. Пеш аз кӯча баромадан чӣ кор кардан лозим?
2. Аввал ба чӣ бояд назар кунем?
3. Тозаю озодагии инсон чӣ аҳамият дорад?

1. Дар бораи амалу ҳаракати одамон ва ашёи шинос ҷумла тартиб дижед:

Ҳофиз чӣ кор мекунад? – Ҳофиз месарояд, ...

Бо қалам чӣ кор мекунанд? –

Рассом чӣ кор мекунад? –

2. Ба ҳаракат ва амалиёти одамон ва ашё саволҳои мувофиқ гузоред:

Шодӣ ба падараш (...) ёрӣ мерасонад.

Садбарг хонаро (...) рӯфт.

Парвина ба дугонааш (...) хат навишт.

3. Матни **Боғчаро** хонед, калимаҳои **боғ** ва **боғчаро** муқоиса кунед.

БОҒЧА

Дар боғча дарахтони мевадор месабзанд. Гулҳои рангоранг ҳам кошта шудаанд. Дар байни гулзор суффа ҳаст. Паррандагони гуногун ба дарахтон мешинаанд, ба хониш медароянд. Хониши онҳо ба гӯш форам мерасад. Дар ҷӯйча оби мусаффо ҷорист.

Ҳарфҳоро тарзе ҷо ба ҷо гузоред, ки номи **гул** пайдо шавад.

Ф	И	Н	Л	У	А	Р
5	2	1	3	4	6	7

Ба ин саволъо аз матни **Богча** чавоби мувофиқ ёбед:

1. Дар богча чий хел дарахтон месабзанд?
2. Дар богча чий кошта шудааст?
3. Дар байни гулзор чий ҳаст?
4. Паррандагон чий кор мекунанд?

1. Ин зарбулмасалҳоро нависед ва аз ёд кунед:

1. Пурдонӣ аз пурхонӣ, камдонӣ аз камхонӣ.
2. Ваъда додӣ, вафо кун, қавл додӣ, ичро кун.

2. Калимаҳои зеринро ҷуфт ҳонед:

хӯрд – нахӯрд,	доно – нодон,
дод – надод,	васеъ – танг.

ДАРСҲОИ 13-14

Ҳайвонҳои даррандаро номбар кунед.

Сайёдон дар бешазор ба гурге вохӯрданд. Гурги гурӯсна ба ғор даромад. Сайёдон дар лаби ғор соатҳо интизор шуданд, аммо гург дигар пайдо нашуд.

Сайёде ба хотири шикор кардани гург ба ғор даромад, аммо дигар барнагашт. Рафиқонаш хеле интизор шуданд, аммо аз ӯ хабаре набуд.

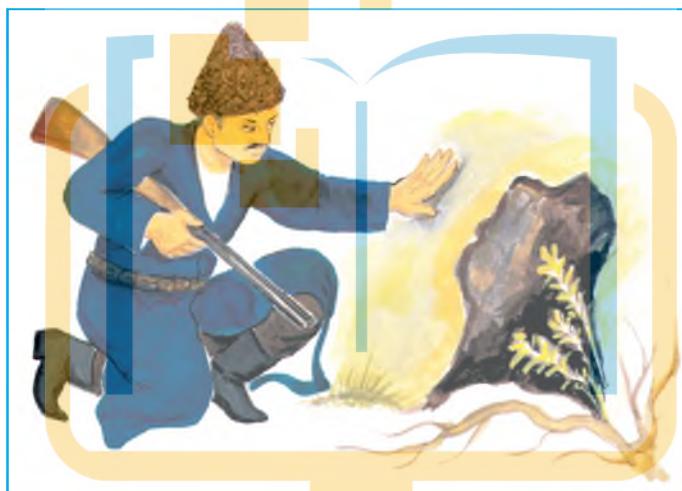
Ду рафиқ низ аз ақиби рафиқашон ба ғор даромаданд ва диданд, ки қаллааш нест. Онҳо савол ба миён гузоштанд: Оё сайёд пеш аз даромадан ба ғор қалла дошт? Яке мегуфт: “Ба хаёлам дошт”, дигаре мегуфт: “Надошт”.

Онҳо ба деха омаданд. Воқеаро ҳикоя карданд. Барои ёфтани ҷавоби саҳех, ки сайёд қалла дошт ё не, ба назди занаш рафтанд. Зани сайёд гуфт:

— Ман аз кучо донам, ки шавҳарам қалла дошт ё не ... Фақат ба ёдам ҳаст, ки ҳар сол барои худ қулоҳи нав меҳарид.

Як пири доно ин ҳикояро шунида, гуфт: “Модом ки сайёд ба фор, ба назди гург даромадааст, пас вай аз модар бекалла таваллуд шудааст.

Мазмун аз Расул Гамзатов

бешазор – ҷангалзор

сайёдон – шикорчиён

саҳех – аниқ, равшан

1. Воқеа дар кучо рӯй дод?
2. Сайёдон дар беша чиро диданд?
3. Яке аз сайёдон ба кучо даромад?
4. Гургчӣ ҳел ҳайвон аст?
5. Чаро пири доно сайёдро «Аз модар бекалла таваллуд шудааст» гуфт?

Саволҳо ва ҷавобҳоро нависед:

1. Сайёдон бо чӣ воҳӯрданд? – Бо гург.
2. Занаш дар ҳаққи сайёд чӣ гуфт? – Ҳар сол кулоҳ меҳарид.

1. Аз матн калимаҳоеро, ки амалу ҳаракатро ифода мекунанд, нависед, савол гузоред.
2. Номи умумии ашёи зеринро муайян кунед:
корд, табар, дос, **каланд**.

3. Калимаҳоро алоҳида нависед ва тарзи навишти онҳоро дар хотир доред:
сайёд, сайёдон, гурӯсна, соат, аммо, диданд, воқеа, ҳикоя, бекалла, таваллуд.

4. Савол гузоред, гӯед, ки амал ва ҳаракати ашё ба қадом саволҳо ҷавоб мешавад?

роҳбарӣ кард, фирор кард, даъват намуд, ҳамла кард.

5. Ҳаракату амали ашё ба қадом саволҳо ҷавоб мешавад?
Сайёд чӣ кор кард? – Даромад.

6. Пандҳоро аз ёд кунед:

1. Сабр кунӣ, аз ғӯра ҳалво мепазад.

2. Бо сухани нағз мор аз хонааш мебарояд.

7. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувоғиқ ёфта, ҷумлаҳоро пурра кунед:

... шараф аст..... айб нест. .... ҳама безор.... офати ҷон аст. .... гул аст. .... ганҷ бурдӣ.

Калимаҳо барои истифода:

меҳнат, аз бекор, дасти одам, пурсидан, танбалӣ, ранҷ бурдӣ.

ДАРСҲОИ 15-16

Дар бораи падари худ ва касби ў ҳикоя кунед.

ДАР НАСИҲАТИ ФАРЗАНД

Ҳон, эй писари азизу дилбанд,
Бишнав зи падар насиҳате чанд.
... Дарёб саҳар канори чўйро,
Покиза бишўй дасту рўйро.
Кун поку тамиз гўшу гардан,
К-ин кор зарурат аст кардан.
То он ки ба паҳгулат нишинанд,
Чирку гили гўши ту набинанд.
Бо модари хеш меҳруборон бош,
Омодаи хизматаш ба ҷон бош.
Бо ҷашми адаб нигар падарро,
Аз гуфтаи ў мапеч сарро.
Чун боадабу тамиз бошӣ,
Назди ҳама кас азиз бошӣ

Эраҷ Мирзо

хеш – худ

ҳон – оғоҳ бош

тамиз – тоза, покиза

омода – тайёр

1. Дар ин шеър сухан дар бораи киҳо меравад?
2. Падар ба писар чӣ насиҳат кардааст?
3. Барои тозаю озода гаштан чӣ бояд кард?
4. Ба падару модар чӣ хел муносибат кардан лозим аст?
5. Боадаб будан чӣ аҳамият дорад?

Шаш мисраи охирро аз ёд кунед.

Чавоби ин саволро нависед:

Барои боадаб шудан чӣ кор кардан лозим аст? Чавоби яке аз талабагон чунин аст (намуна):

Падару модарамро эҳтиром мекунам. Ба гуфтаҳои муаллим гӯш медиҳам. Ба тозагии дасту рӯй, гӯшу гардан, дандон риоя мекунам ва либосамро тоза нигоҳ медорам.

1. Ба зери калимаҳое, ки ба саволҳои **Чӣ кор кард?**, **Чӣ кор мекунад?** ҷавоб мешаванд, ҳат кашед.

2. Шумо барои боадаб шудан чӣ корҳоро анҷом медиҳед? Номбар кунед.

3. Дар ҷойи нуқтаҳо калимаи зарурӣ гузоред:

Гулнора дуҳтари тозаю ... аст.

A. Чиркин.

B. Озода.

C. Танбал.

Ба ин саволҳо ҷавоб нависед:

1. Барои тозаю озода будан чӣ кор кардан лозим аст?

2. Дар кӯчаю мактаб чӣ тарз бояд рафткор кард?

ДАРСҲОИ 17-18

1. АЙНАКИ МӮҶИЗАНОК

Сомонтоҷ синфи якумро хатм карда, ба синфи дуюм гузашт. Вай хондану навиштан, ҳисобу расм қашиданро ёд гирифта буд. Дар таътили тобистона ба деха, ба ҳавлии бобо-яш рафт. Бобои Сомонтоҷ шахси қадбаланд, ҷорпаҳлу буд ва риши мошубиринҷдошт.

Рӯзе дар рӯйи кат нишаста, китоби ҳикояву саргузаштҳои аҷоибро меҳонд. Ин дам Сомонтоҷи серҳаракат, кунҷков ва шӯҳ аз бозӣ, аз даву тоз бо дӯстони деҳотияш ба ҳавлӣ бозгашт.

Бобо ўро ба пеши худ даъват кард ва навозишкуонон гуфт:

– Чони бобо, хондану навиштанро ёд гирифтӣ? Бегалат меҳонӣ?

– Ҳа, бобочон, хонда метавонам.

Ин тавр бошад, ана, ин ҳикояи ачиоиbro ба ман хон.

– Ҳуб, бобочон.

Ӯ китобро ба даст гирифта, ба хондани ҳикояи “Чанги уқоб ба мор” сар кард.

Бобо аз ҷашм айнакро нагирифта ба хондани набера гӯш медод. Сомонтоҷ меҳонд:

– Чанги уқоб бо мор.

Бобо як гӯшай боғро назора карду гуфт:

– Чанг не, ҷанг, ҷони бобо.

Сомонтоҷ ҳайрон шуд. Испоҳ карда хонд ва давом дод:

– Уқоб бо тасп ба мор ҳамла кард.

Бобо боз испоҳ кард:

– Тасп не, шаст...

Ҳар калимаро, ки ғалат меҳонд, бобо испоҳ мекард.

– Ҳар не, ҳар, ҳуҷум не, ҳуҷум ва ғайра.

Сомонтоҷ торафт ҳайрон мешуд, ки чӣ тавр бобо ба китоб нигоҳ накарда ғалатҳои ўро мебинад. Ӯ аз пурсидани сирри бобо шарм медошт ва худдорӣ мекард. Илоҷе карда бо ҷандин ғалатҳои дигар ҳикояро то охир хонд. Аз бобо иҷозат хоста, пеши бибӣ омада, нишаст. Бибӣ дар ҷашм айнак мош тоза мекард. Ҳолати Сомонтоҷро пай бурда, гуфт:

– Сомонтоҷ, ҷизе пурсидан меҳоҳӣ?

Вай бештар дар ҳайрат монд.

– Бибичон, чӣ хел мешавад, ки бобоям ба китоб нигоҳ накарда ғалатҳои маро меёбанд? Шумо бошед, ман ҷизе нагуфта, медонед, ки ман ҷизе пурсиданиям?

наззора – нигоҳ

ҳайрат – ҳайронӣ

худдорӣ – худро ба даст гирифтан

- Сомонточ синфи чандумро тамом кард?
- Вай дар таътили тобистона ба кучо рафт?
- Бобои Сомонточ чӣ хел шахс буд?
- Бобо аз Сомонточ чиро пурсид?
- Чаро Сомонточ ҳайрон шуд?
- Вай ба пеши кӣ рафт?
- Бибияш чӣ кор кард?

- Чаро калимаи Сомонточ бо ҳарфи калон навишта шудааст?
- Барои чӣ ҳарфи якуми калимаҳои аввал калон ва калимаҳои дуюм бо ҳарфи хурд навишта шудаанд?

Давлат – давлат

Мӯъмин – мӯъмин

Одил – одил

Товус – товус

Парвона – парвона

Анор – анор

- Ду чумла тартиб дихед, ки бо ин нақшаҳо мувоғиқ бошанд.

1. _____.

2. _____.

- Нависед, ки шумо кадом паррандаҳоро дидад. Дар бораи онҳо чиҳо медонед?

ДАРСҲОИ 19-20

- Қисми аввали матнро ба хотир биёред.
- Чаро Сомонточ ин қадар кунҷковӣ мекард?

(давоми ҳикоя)

Бибӣ табассум кард ва гуфт:

– Дидӣ, ки бобоят дар ҷашм айнак, боз як айнаки дигар дар сар дорад. Ана бо ҳамон айнак ҳама чизро нигоҳ накарда мебинад. Рав аз худашон сирри айнакро пурс. Он кас хафа намешаванд, мефаҳмонанд. Натарс...

Сомонточ тозон ба назди бобо баргашта, бо ҳайрат ба рӯйи бобо нигариста, пурсид:

– Охир, вақте ки ман меҳондам, рўйи шумо тарафи дигар буд. Чӣ тарз шумо ба китоб нигоҳ накарда ғалатҳои маро дидед?

Бобо ҳазломез гуфт:

– Ту намебинӣ, ман айнак дорам. Бо айнак ҳама чо ва ҳама чизро мебинам.

– Набошад айнакатонро ба ман диҳед, ки ҳама чоро бинам, китобро ҳам бегалат хонам, – гуфт Сомонтоҷ.

Бобо нимҳазлу нимчиддӣ гуфт:

– Ин айнак дар ҷашмони ту чизеро бегалат нишон намедиҳад. Ба синну соли ман расӣ, он вақт айнак ҳама чизро равшану бегалат нишон медиҳад.

Сомонтоҷ боз пурсид:

– Бибиям чӣ хел фаҳмиданд, ки ман чизе пурсиданиям?

Бобо ҳандид ва гуфт:

– Айнаки бибият дар сараш аст. Ту ҳам бисёр китоб хонӣ, дар сарат айнак пайдо мешавад, баъд ҳама чизро мешиноӣ ва мефаҳмӣ.

Сомонтоҷ боз пурсид:

– Мебахшед, айнаки сар чист? Ба ман айнаки сар ҳарида диҳед.

Бобо гуфт:

– Айнаки сар дар зиндагӣ, дар китоб аст... Онро ҳарида намешавад. Агар бисёр китоб хонӣ, соҳиби айнаки сар мешавӣ. Ҳоло рав, бозӣ кун.

Файзулло Шарифзода

maktab.tj
нимчиддӣ – ҳазломез

1. Бибӣ табассум карда чӣ гуфт?
2. Сомонтоҷ ба назди кӣ рафт?
3. Бобо ҳазломез чӣ ҷавоб дод?
4. Сомонтоҷ аз бобояш чиро гирифтани буд?
5. Чаро бобои Сомонтоҷ ҳандид?
6. Айнаки бибият дар сараш аст чӣ маъно дорад?

1. Калимаҳои табассум, нимчиiddӣ, сирро нависед.
2. Ин калимаҳоро ба ҳичоҳо чудо кунед.
3. Бо калимаи табассум ҷумла нависед.
4. Дар бораи бобою бибиятон ҳикояча нависед. Онро ин тарз сар кунед.
Бобою бибии ман дар шаҳри Қўлоб зиндагӣ меқунанд. Бобоям ҳафтоду чорсола, бибиям...
5. Пандро аз ёд кунед.

Ҳар ки дорад донишу ақлу тамиз,
Аҳли ақлу илмро дорад азиз.

Фаридадини Аттор

Падару мидар ба бобою
бидӣ ба фарзандон ҳам-
хорӣ меқунанд. Агар дар-
зандон солиши бобою
башанд, тунду аз юго-
нанд, онро тургану ме-
шаванд. Падару мидар,
бобою бидӣ ба қалонсо-
лонро ҳурмат кунед.

ДАРСИ 21-22

Дар бораи оилаатон сӯҳбат кунед.

МУНАҚҚИДИ БОБО

Бобои Нозанин набераю абераҳои бисёр дорад. Аз ин рӯ онҳоро лашкар меномад. Бобо ҳамаи аҳли байт – набераю абераҳои худро мисли шаҳду шакар дӯст медорад. Онҳо низ бобои меҳруbonу ғамхори худро хеле дӯст медоранд ва эҳтиром мекунанд. Бобояш Нозанинро бештар дӯст медорад, чунки ў дӯстрӯяку дидадаро, меҳруbonу ширинаш хан аст. Бобо дар симои Нозанин хислатҳои худро мебинад ва ўро давомдиҳандай касби худ мешуморад.

Нозанин дар синфи дуюм меҳонад ва аз ҳамаи фанҳо баҳои аъло мегирад. Баъди дарс ба хона омада, либосҳо яшро иваз мекунад, дасту рӯяшро мешӯяд ва тозон ба пеши бобояш меояд ва тантанавор ҳисбот медиҳад: аз забони модарӣ – панҷ, аз риёзӣ – панҷ, аз хат – панҷ... Бале, Нозанин аълоҳон аст.

Нозанин муаллимаи худро хеле дӯст медорад ва хурмат мекунад. Дар вақти та-наффус дасти муаллимаашро гирифта гирди ўчарҳ мезанад, шодӣ мекунад, муаллимаашро мебӯсад. Вай мегӯяд:

– Муаллимаи мо зебо, меҳруbon ва доноянд, ҳама чизро медонанд, ба мо низ ёд медиҳанд.

мунаққид – танқидкунанда
симо – чехра, рүй
дидадаро – гармрүй

1. Барои чӣ бобои Нозанин набераҳояшро **лашкар** меномад?
2. Чаро бобо Нозанинро бештар дўст медорад?
3. Нозанин дар мактаб чӣ гуна шогирд аст?
4. Вай ба бобояш дар бораи чӣ **хисобот** медиҳад?
5. Ўбо муаллимааш чӣ гуна **муносибат** дорад?

1. Аз матн калимаҳои **ғамхор**, **дӯстрӯяқ**, **мехрубон**, **ширинсу-хан**-ро нависед.
2. Бо калимаи **ширинсухан** ибора тартиб дода, савол гузоред.
3. Ҳарфҳои калимаи **донишмандро** истифода бурда калимаҳои нав созед: **ман**, **доно**, **ошно**.
4. Матнро хонед, калимаҳоеро, ки ба саволҳои **Чӣ кор кард?**, **Чӣ шуд?** ҷавоб мешаванд, муайян кунед.
5. Аз сарҳати охирини матн ҷумлаи “**Муаллимаи ман меҳру-бон**”-ро ёфта, то охир нависед.

ДАРСҲОИ 23-24

Дар бораи бобо чихо гуфта будем, ба хотир оред.

(давоми ҳикоя)

Ба шарофати мактабу **муаллима** Нозанин **тағијир** ёфта-аст. Ўҳама суханҳои падар, модар, холаю тағоҳояшро бо гуфтаҳои муаллимааш муқоиса мекунад ва бартарии гуфтаю талабҳои муаллимаро тарафдорӣ ва сармашқи зиндагии худ менамояд. Аз ин тағијирёбии Нозанин хонавода ҳам ҳайронанд, ҳам шод.

Нозанин эрод мегирад:

– Очачон, барои чӣ шумо ин қадар «ту-ту» мегӯед?

Охир аз рўйи одоб мо бояд ба ҳамдигар “шумо – шумо” гўемку. Дар синф мо ҳама ба яқдигар **шумо** гуфта мурочиат мекунем. Муаллима доим таъкид мекунанд, ки гапи яқдигарро набурем. То калонсолон гап напурсанд, гап назанем. Аввалин шуда салом дихем, дар вақти хўрокхўрӣ ба ҳар тараф нигоҳ накунем, вақти хўрок хўрдан шаф-шаф накунем...

Риояи бисёр қоидаҳои дигарро Нозанин аз аҳли оила талаб мекард. Аз ин талабҳои Нозанин бобо завқ мебурд ва қаноатмандона сар мечунбонд.

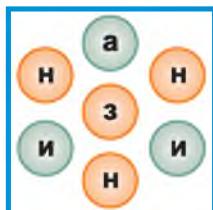
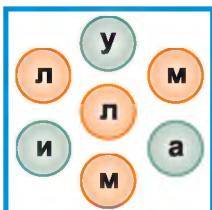
1. Нозанин суханҳои киҳоро бо гуфтаҳои муаллимааш муқоиса мекард?
2. Чаро аҳли хонаводаи Нозанин ҳайрон мешуданд?
3. Нозанин ба кӣ эрод мегирифт?
4. Муаллима чиро таъкид мекард?
5. Бобо аз чӣ завқ мебурд?

1. Аз матн калимаҳои **ба** **мо** азизро ёбед ва савол гузоред.
  2. Бо калимаҳои ёфтаатон ду ҷумла тартиб дихед.
  3. Калимаҳоеро, ки ба саволҳои **Кӣ?**, **Киҳо?** ҷавоб мешаванд, ёфта, нависед. Намуна:
- муаллима, ...
4. Калимаи **хонаводаро** ба ҳичоҳо чудо кунед.

Аз ҳарфҳои пароканда калима созед.

ДАРСҲОИ 25-26

Хислатҳои худро бо Нозанин муқоиса кунед.

(давоми ҳикоя)

Бобои Нозанин шахси дар илми таълиму тарбия машҳури ҷумҳурӣ аст. Бобо аз ин муҳаббати бепоён, эътиқод ва боварии бебаҳси Нозанин ба муаллимааш шод мешуд, қаноатмандона табассум мекард ва ягон сухани набераи доноякашро рад намекард. Ӯ ҳамчун шахси хирадманд, дурандеш ва олими ояндабину тавонои соҳаи тарбияи инсон дар муҳаббати бепоёни миёни муаллима ва Нозанин дурахши пурчилои ояндаи набераи қобили худро медид. Нозанин вақти тоза кардани ҷойи кори бобо гоҳ-гоҳ навиштаҳои болои миз парешон гузаштаи боборо меҳонд.

Боре баъди ҳӯроки шом Нозанин ба бобои бузургаш эътиroz кард:

– Бобоҷон, ҷаро шумо қалимаҳоро ғалат мегӯед?
Бобо аз ин саволи ногаҳонӣ ҳайрон шуда пурсид:
– Ҷӣ ҳел ғалат?
– Ана, дар китоби мо, ки ҳудатон навиштаед, об навишта шудааст, муаллима ҳам об мегӯянд, вале шумо ов мегӯед. Шумо пишак, ҷъмчъқ мегӯед, дар китоб бошад гурба, гунчишк навишта шудааст. Барои ин Гуна ғалатҳо муаллима моро сарзаниш мекунанд: “Бо забони адабӣ гап занед”, мегӯянд.

Аҳли хонавода ин баҳси бобою набераро ҳомӯшона ва бошавқгӯш мекунанд.

Бобо аз ин мунаққидии Нозанини донояк хеле хушҳол шуда гуфт:

— Офарин, чони бобо, ҳамаи гуфтаҳои муаллима ва эрод-ҳои ту дурустанд. Аз ҳамин рӯз эътиборан аҳли хонавода бояд мисли Нозанин адабӣ сухан кунанд ва баодоб бошанд.

Файзулло Шарифзода

мунаққид – танқидкунанда

эътиқод – боварӣ

пурчило – бисёёр равshan, дурахшон

дурахш – тобиш, фурӯғ

1. Бобои Нозанин чӣ гуна шахс буд?
2. Нозанин дар вақти тоза кардани мизи бобояш чӣ кор мекард?
3. Чаро аз эътирози Нозанин бобояш ҳайрон шуд?
4. Бобо ба Нозанин чӣ гуфт?

1. Калимаҳоро нависед ва савол гузоред:
дурандеш, хирадманд, ояндабин, тавоно, пурчило, нотакрор, қобил.
2. Бо калимаҳои хирадманд ва дурандеш ибора тартиб дода, ҷумла нависед.
3. Аз матн калимаҳои аломати сактадорро ёфта, ба ҳичоҳо чудо кунед. Намуна: таъ-лим.

Тартиб додани муколама (набера ва бобо).

maktab.tj
ДАРСҲОИ 27-28

Сӯҳбат: Дар бораи Бузургмехр чӣ ҳонда будем?

ЧӢ БЕҲТАР АСТ?

Аз Бузургмехр пурсиданд:

– Барои одам чӣ аз ҳама заруртар аст?

Гуфт:

– Хиради модарзод.

Гуфтанд:

– Агар набошад?

Гуфт:

– Дониш омӯзаду баодоб шавад.

Гуфтанд:

Агар набошад?

Гуфт:

– Сарвате, ки ҳама айбҳоро бипӯшад.

Гуфтанд:

Агар набошад?

Гуфт:

– Марг беҳ аз он зиндагонӣ, ки то роҳат ёбад аз худ ва ҳалқаз вай.

Авфии Бухорой

хирад – ақл, ҳуш, зеҳн

Бузургмеҳр – вазири донишманди Анӯшервони Сосонӣ

сарват – бойигарӣ, пул, мол

1. Аз хондани ин матн шумо ба чӣ ҳулоса омадед?

2. Ақлу донишро аз кучо гирифтан мумкин аст?

3. Илму дониш дар зиндагӣ чӣ аҳамият дорад?

Дар бораи китоб се ҷумла навишта, онро бо чистони зерин ба охир расонед:

Ҳамдаме дорам, ки бе овоз сӯҳбат меқунад,

Бе даҳону бе забон нақлу ривоят меқунад.

Ҳушу ақлу завқ афзун меқунад гуфтори ӯ,

Аз қадомин фан ки меҳоҳӣ, ҳикоят меқунад.

4. Ҳиссаи калимаи **китобро** ба сатри дигар гузаронед.

ДАРСХОИ 29-30

СҮХБАТ

- Номи ту чист?
- Номи ман Умед аст.
- Дар синфи чандум меҳонӣ?
- Дар синфи дуюм меҳонам.
- Бо ту боз киҳо меҳонанд?
- Бо ман Чамшед, Гулнора, Сафина меҳонанд.

1. Сүхбатро давом дихед.
Намуна: Шумо чӣ тарз меҳонед?
2. Аз китоб чӣ тарз истифода мебаред?
3. Номҳои одамони дар боло зикршударо бо тартиби алифбо навишта, савол гузоред.

ИМЛО: Худамро месанчам.

Умед дар синфи мо меҳонад. Вай умеду орзуҳои зиёд дорад.

Инсон обод аз он индеша
кунир, ки дар ғилидӣ ҷу-
вонрикӣ рафтари худ ҷу-
корди мешавад. Неки шо-
истаи таҳсилу оғории,
бадӣ саҳоворӣ ҷадо ме-
башад. Ти: аз ин дӯ
қадои беҳтар аст?

ДАРСХОИ 31-32

Дар бораи **хайр, саховат, хасисӣ, ҷашмгуруснагӣ, ҷавонмардӣ** хонда ва шунидаатонро ба хотир биёред.

САЙЁДИ ҲАРИС

Сайёди ҳарисе дом ниҳода буд. Оҳуе дар он дом афтод. Сайёд хост, ки наздики дом равад. Оҳу домро канда ба саҳро гурехт. Сайёд оҳуро парронд. Оҳу аз пой афтод. Сайёд онро бардошта, ба хонаи худ равон шуд. Аз роҳ ҳуке баромад. Сайёд ба ҷониби вай тире афканд. Ҳуки маҷрӯҳ ба сайёд ҳуҷум карду ҳар ду ҳалок шуданд.

Гурги гуруснае аз он ҷо мегузашт. Се часади мурдаро диду хеле шод шуда, ба худ гуфт:

– Ин гӯштҳои тозаро барои рӯзҳои саҳти зиндагӣ захира созаму имрӯз ба ҳӯрдани зеҳи камон, ки сайёд аз рӯда соҳтааст, қаноат кунам.

Гург инро гуфта, ба зеҳи камон дандон зад. Зеҳ канда шуд ва ҷуби камон бо шаст ба шиками гург даромад.

мачрӯҳ – захмӣ
дом – қапқон, асбоби широр
зеки камон – ресмон ё торе, ки аз рӯдаи хушконида
сохта мешавад

- 1. Сайёд оҳуро чӣ тавр ба даст афтонд?
2. Ба чӣ сабаб сайёд ба хук тир **андоҳт**?
3. Чаро гург шод шуд? Вай **худ** ба худ чӣ гуфт? (Аз матн ҳонед).
4. Ҳарисӣ ба чӣ оварда расонд?
5. Ба ҷойи сайёд шумо чӣ гуна рафтор мекардед?
6. Одами ҳарисро боз чӣ мегӯянд?

- 1. Калимаи ҳарфҳои **й**, **ё**, **ӯ**, **ӣ**-дор ва сарҳати охирини матнро нависед.
2. Ба калимаҳои зерин саволҳои мувофиқ гузоред: **ниҳод**, **афтод**, **гураҳт**, **бардошт**, **равон шуд**, **баромад**, **ҳалок шуданд**.
Намуна: **ниҳод** – Чӣ кор кард?
3. Калимаҳои зеринро ҷуфт-ҷуфт ҳонед, маънидод қунед:
гузашт – нагузашт	соҳт – насоҳт
гуфт – нагуфт	зад – назад
созам – насозам	бимурд – намурд

ДАРСҲОИ 33-34

Фарқи одами меҳнаткашро аз одами бекор гӯед.

Хотами Тойро гуфтанд:

– Аз худ бузургҳимматтар дар ҷаҳон (касеро) дидай ё шунидай?

Гуфт:

– Бале, рӯзе ба амирони араб чиҳил шутур қурбон карда будам. Пас барои коре ба сахро баромадам. Хоркашеро дидам, ки пуштае хор чамъ кардааст. Гуфтамаш:

«Ба меҳмонии Хотам чаро намеравӣ, ки халқе бар самоти (дастурхони) ўғирд омадаанд?»

Гуфт:

Ҳар ки нон аз амали хеш ҳӯрад,
Миннати Хотами Тойӣ набарад.

Ман ўро ба ҳиммати ҷавонмардӣ аз худ баландтар дидам.

Саъдии Шерозӣ

амал – кор, меҳнат

Хотам – номи шахси боҳиммат

1. Аз Хотами Той чӣ пурсиданд?
2. Ӯ чӣ ҷавоб дод?
3. Хотам ба хоркаш чӣ гуфт?

- Хоркаш чӣ ҷавоб дод? (Байтро хонед).
- Шумо чӣ гуна қасро боҳиммат мешуморед?
- Одамон шахси боҳимматро боз чӣ мегӯянд?

- Байтро нависед, мазмунашро шарҳ дигҳед.
- Ба калимаҳо савол гузоред:
дидам, овард, рафтам, курбон кард, баромадам.
Намуна: дидам – Чӣ кор кардам?
- Ҳиссаи калимаи ҳимматро ба сатри дигар гузаронед.

ДАРСҲОИ 35-36

Сӯҳбат дар бораи расму суратҳо.

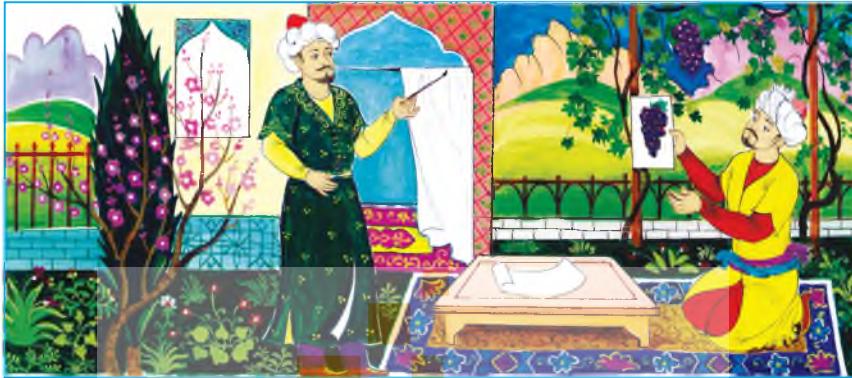
ДУ СУРАТКАШ (ривоят)

Ду сураткаш буданд. Ҳар ду ҳам суратҳои хеле зебо ме-кашиданд. Рӯзе сураткаши якум сурати як хӯши ангуурро чу-нон устодона кашид, ки ҳар кас медиҳ, аз хӯши ҳақиқӣ фарқ намекард. Вақте ки сураткаш он суратро ба шохи токе овех-та монд, баъзе паррандаҳо ангури ҳақиқӣ гумон карда ба вай нӯл мезаданд. Соҳиби сурат ин манзараро ба суратка-ши дигар нишон дода, аз маҳорати баланди худ фаҳр ме-кард.

Сураткаши дуюм барои нишон додани санъаташ сурат-каши якумро ба хонааш бурд ва пардаеро нишон дода, гуфт:

– Санъати ман дар паси ҳамин парда аст, кушода бин, ме-писандӣ ё не?

Сураткаши якум даст бардошта, меҳост пардаро бар-дорад, лекин дид, ки он дар девори хона моҳирона кашида шудааст.

1. Дар матн сухан дар бораи кӣ меравад?
2. Сураткаши якум санъаташро ба ҳамкораш чӣ гуна таъриф кард?
3. Барои чӣ паррандаҳо ба сурат нӯл мезаданд?
4. Сураткаши якум чиродид?
5. Сураткаши дуюм ҳамкорашро чӣ хел қоил кард?

Марди бохунар хор намешавад,
Ба дӯсту душман зор намешавад.

1. Ҳикояро нақл кунед.
2. Ҳонед, саволҳо гузоред:
баҳс мекарданд, овехта монд, нӯл мезаданд, нишон дод, исбот мекард, бурд, кашида шудааст, пардаро бардошт.

Намуна: баҳс мекарданд – Чӣ кор мекарданд?

3. Аз рӯйи нақшай зерин нақл нависед:
  - Сураткаши якум санъаташро чӣ тавр нишон дод?
  - Сураткаши дуюм-чӣ?

ДАРСҲОИ 37-38

ДУМРАВАК
Насим бачаи дӯстрӯяк, бофаҳм ва хушфеъл аст, дар мактаб нағз меконад. Падару модар, бобою бибӣ аз феъли хуби Насим, аз рафттору гуфтори ӯ розӣ ҳастанд. Вале Насим як

одати бад дорад. Ҳар вақте падару модар ба меҳмонӣ, ба аёдати касе, ҳатто ба мағоза ё бозор рафтани шаванд, ҳатман майли бо онҳо рафтан мекунад. Агар ўро бо худ бурданӣ нашаванд, вай доду фарёд мезанад ва худро ба замин партофта гиря мекунад. Дар натиҷа наздиконаш маҷбур мешаванд, ки Насимро бо худ баранд.

Насим, хусусан бо бибияш ба ҳар чой рафтанро дӯст меборад. Вай аз дasti бибияш мегирад, бибияш дар меҳмонӣ дар кучое нишинад, Насим дар паҳлуи ў худро ҷафс карда, сӯҳбати калонҳоро гӯш мекунад, ба дастурхон даст дароз мекунад. Ин рафтори Насим ба одамон маъқул набошад ҳам, ба хотири бибияш, ки занӣ боэҳтиром аст, касе чизе намемӯяд. Ин феъли ў ба бибӣ ҳам маъқул нест, вале чӣ илоҷ?

Рӯзе Насим бо гиряву фифони одатияш аз паси бибияш ба хонаи як хешашон, ки маъракае доштааст, ба меҳмонӣ рафт. Маърака тӯл кашид, меҳмонони зиёде омаданду рафтанд. Чун маърака ба охир расид, хеле дер шуда буд. Дар паҳлуи бибӣ Насимро хоб бурд. Аз сабаби он ки бевақт шуда буд, мизбон бибиро розӣ кунонд, ки дар хонаи онҳо шабро рӯз кунанд.

мизбон – соҳибхона

- Насим чй хел бача буд?
- Вай чй одати бад дошт?
- Агар ўро ба ягон чой намебурданд, вай чй кор мекард?
- Вай бештар ҳамроҳи кй рафтан меҳост?
- Оё рафтори Насим ба касе маъқул буд?
- Бибй ва Насим ба кучо рафтанд?
- Мизбон ба хотири чй бибии Насимро ба шабгузаронй дар хонаашон розӣ карданд?

- Калимаҳоеро, ки амал ва ҳаракати ашёро мефаҳмонанд, нависед ва савол гузоред. Намуна: меҳонад.
- Калимаҳои **фифон** ва **маъракаро** истифода бурда ҷумла тартиб дидҳед.
- Калимаҳои зеринро ба воситаи саволҳо ба сутунчаҳо ҷудо кунед:
бача, Насим, мактаб, меҳӯрад, намегӯяд, дӯстрӯяк, боэҳтиром.

Дар катакчаҳои холӣ ҳарфҳои заруриро гузоред:

Қ		Ӣ	М		Қ
Қ		Ҭ		Қ	
Қ		Ш		Қ	
Қ		Ш	Л		Қ

ДАРСҲОИ 39-40

Қисми аввали матнро ба хотир биёред.

Субҳи барвақт бибӣ Насимро аз хоб бедор кард ва онҳо ба хона баргаштанд. Насим дарсҳояшро тайёр накарда буд. Азбаски бибӣ хост, ки Насимро бо ҳамин роҳ танбех дидҳад, ўро ба мактаб гусел кард. Насим ба мактаб омад. Дарсҳо сар шуданд. Дарси аввал **математика** буд. Насим бо сари ҳам менишаст. Метарсид, ки муаллима аз ў ичрои вазифаи

maktab.tj
(давоми ҳикоя)

хонагиро мепурсад. Аз хичолат ба тарафи муаллима ҳатто нигоҳ намекард. Дар ин вақт муаллима ба мизи ў наздик шуда, пурсид:

— Канӣ, Насим, масъаларо ҳал кардӣ? Нишон дех.

Насим хомӯш буд. Муаллима дафтари Насимро ин тарафу он тараф гардонда, гуфт:

— Вазифа ичро нашудааст, ба чӣ кор машғул будӣ?

Насим хомӯш ва сарҳам буд.

Дарси дуюм – забони модарӣ. Насим аз пештара бештар мушавваш буд. Метарсид, ки муаллима боз ичрои вазифаи хонагиро мепурсад. Ҳамин тавр ҳам шуд.

Муаллима дар дарси дигар ҳам ичрои вазифаи хонагиро аз Насим пурсид. Насим гӯё лол буд. Имрӯз думравак таърифро нашунида, баҳои паст гирифт...

Дарсҳо ба охир расиданд. Қисме аз ҳамсинфон Насимро тасалло медоданд, қисми дигар, ки аз думравакии ў огоҳ буданд, меҳандиданд:

Насим хомӯш буд, ба касе чизе намегуфт.

Вай аз одати бади худ пушаймон буд. Манзараи аз тарафи падару модар ва бибӣ тафтиш кардани рӯзномаро тасаввур мекард, ба худ меларзид.

Насим ба худ аҳд кард, ки дигар ҳеч гоҳ думравакӣ наҳоҳад кард...

Файзулло Шарифзода

лол – гунг

танбех – ҷазо

мушавваш – ошуфта

аҳд – въъда

1. Субҳи барвақт бибии Насим чӣ кор кард?
2. Бо қадомроҳ бибӣ набераашро танбехдод?
3. Муаллима чӣ кор кард?
4. Ҳамсинфонаш чӣ кор карданд?
5. Насим аз чӣ норозӣ буд?
6. Вай ба худ чӣ аҳд кард?
7. Оё рафтори Насим дуруст буд? Чаро?

- Сархати дуюми матнро рўбардор кунед.
- Дар зери калимаҳое, ки ба саволи КЙ? ё КИҲО? чавоб мешаванд, хат кашед.

Ребусҳоро хонед.

$$+ \text{соз} = ?$$

$$+ \text{тоб} = ?$$

$$+ \text{ак} = ?$$

$$\text{Бе} + \text{ } + \text{ } = ?$$

Палих рӯзи истиклолот
аст. Нан бо биродидан
ба таҷишон бози ҳайво-
нат меравем. Базди та-
шош ба ҳонаи ғифти-
лон меравад. Ўзур наф-
ди бозори Ғарнакот
истикрарот меқунаф.
Бегоз буз ба ҳона дар-
меради.

ДАРСҲОИ 41-42

Хикматҳоро дар барои саломатӣ хонед ва муҳокима кунед.

АЗ ШИФОХОНАИ СИНО

1. Гуфтам:

— Чӣ кунам, то бар табиб **хочат** набошад?

Гуфт:

— Кам **хӯр**, кам **хоб** рав, кам **гӯй**.

2. Хоби зиёд танро суст, ҳарорати баданро паст мекунад.

3. Пурхӯрӣ модари беморӣ аст.

4. Сухан бисёр дону **андаке** гӯй.

андак – кам

ҳарорат – гармӣ

1. Матнро тақроран хонед.

2. Аз матни **Аз шифохонаи Сино** калимаҳоеро, ки ҳаракату амалро ифода мекунанд, нависед. Намуна:

меёбад, месозад, ...

ИМЛО: Худамро месанчам.

Ман ҳикоя ... . Ҳикоя бисёр ачиб ... . Ман хондани ҳикояро дӯст ... . Хоҳарам шеър ... . Вай шеърхониро дӯст ... . Мо китобро дӯст ... . Китоб илм ... .

Калимаҳо барои истифода:

хондам, буд, медорам, меҳонад, медорад, медорем, меомӯзад.

ДАРСХОИ 43-44

Панч-шаш нафар бозии Поездро анҷом дижед, ҳуштак кашед. Тасаввур кунед, ки ба синфи шумо поезд омад...

МУҲАББАТИ ҶАСУР

Яке аз рӯзҳои офтобии аввали баҳор буд. Дар байни роҳи оҳани наздикии истоҳои Хонақоҳ ду писарбача бозӣ ме-карданд. Онҳо чунон саргарми бозӣ буданд, ки ҳатто ба ҳуш-такашону фашшасзанон торафт наздик омадани поезд аҳа-мият намедоданд. Хонандаи синфи панҷум Муҳаббат ҳамин вақт аз пахӯли роҳи оҳан гузашта, ба мактаб мерафт.

Вай аз пайваста ҳуштаки дароз кашидани поезд хавфоро ҳис кард. Ба ақиб нигоҳ карда, як лаҳза дар ҷояш шах шуда монд. Поезд бо суръат меомад.

Вале ҳурдтарақон бошанд, ба поезд эътибор намедоданд.

Муҳаббат ба сӯйи бачаҳо шитофт. Вай якеро аз роҳи оҳан берун баровард. Вақте ки сӯйи бачаи дуюм давид, поезд аллакай наздик шуда буд. Муҳаббат писаракро аз роҳ

берун бароварда, худро аз паси ў ба канор гирифт. Поезд тирвор гузашта рафт.

Мұхаббат чони худро дар хатар гузашта ду писари хурд-солро аз марғи фочиавӣ начот дод.

Маълум шуд, ки он ду писарак Ёқуби сесола ва Муҳиддини сеюнимсола будаанд. Падару модарони Ёқубу Муҳиддин ба Мұхаббати часур аз самими дил миннатдорӣ изҳор карданد.

хавф – хатар

Хонақоҳ – номи маҳаллае дар Ҳисор

тирвор – тез, босуръат

1. Чаро писарбачаҳо ба омадани поезд аҳамият намедоданд?
2. Кй онҳоро дид?
3. Чаро Мұхаббат чони худро дар хатар монд? Агар ин корро на-мекард-чӣ?
4. Мұхаббатро часур гуфтан чӣ маъно дорад?
5. Оё шумо низ чунин рафтор меқунед?

1. Ҳикояро нақл кунед.
2. Калимаҳои зеринро бо тартиби алифбо нависед:
суръат, фочиа, аввал, байн, бозӣ, ҳатто, поезд,
аллакай.
3. Ҷумлаи охирини матнро нависед. Дар зери ашё, ҳаракати ашё,
аломати ашё ҳат кашед ва савол гузоред. Намуна:
Ёқуб (Кӣ?), изҳор карданд (Чӣ кор карданд?), далер
(Чӣ хел?).
4. Ба чойи нуқтаҳо калимаи мувофиқро интихоб кунед:
Мұхаббат духтари ... аст.

А. Мактаб.

Б. Часур.

В. Омад.

ДАРСҲОИ 45-46

ПИСАРИ ТАНБАЛ

Писари дехқоне дар Бухорои шариф таҳсили мадраса мекард. Рӯзе ў ба деҳа, назди падараш баргашта омад. Падараш гуфт:

– Писарам, ҳоло мавсими гунучини ҳосил аст. Ҳаскашро гиру ба ман ёрӣ бидех. Писар ки майли заҳмат кашидан надошт, гуфт:

– Ман дар мадраса машғули омӯхтани илму маърифат будам. Ба ростӣ, бисёр чизҳоро фаромӯш кардаам. Бигӯ, ки ҳаскашак чӣ чиз аст.

Писарак ин суханонро гуфту дастаи ҳаскаш ба пешонияш барҳӯрд. Ӯ ҳаскашро бо поящ ногӯҳ зер карда буд.

Муллобача ҳамоно чӣ будани ҳаскашро ба ёд овард ва онро аз замин бардошта аз паси падараш равон шуд.

Пас байте ба хотираш омад:

Назди волидайн дурӯғ айбу шар аст,
Аз дурӯғгӯй чӯби рост беҳтар аст.

волидайн – падару модар
шар – ноҳуб, бад

1. Писари дөхқон дар күчө таҳсил мекард?
2. Ү ба күчө баргашт?
3. Падараш аз ү чй хоҳиш кард?
4. Писар чй гуфт?
5. Барои чй дастай хаскаш ба пешонии писар зад?
6. Шумо гуфтору рафтори писари дөхқонро меписандед?

1. Гап гўйй, чувол-чувол, кор гўйй, bemoru нимчаҳол.
2. Ҳама ҷоям сусту муст, фақат шикамам дуруст.

1. Аз тиреза ба берун нигоҳ карда, ҳаракати паррандаҳоро мушоҳида кунед.
2. Ҳаракати паррандаҳоро бо як-ду ҷумла нависед.

ДАРСҲОИ 47-48

Ҳикояро хонед, дар бораи касбу ҳунари падару модар, хешу табори наздик ё ҳамсояҳо ҳикоя кунед.

ҲИКОЯТ

Шахсе дар саҳро зиндагӣ мекард. Ү як писар дошт.

Рӯзе ба писараш гуфт:

– Туро хоҳанд пурсид, ки ҳунарат чист, нагӯянд, ки падарат кист.

Писареро падар насиҳат кард,
К-эй ҷавонмард, ёд гир ин панд:
Ҳар ки касбу ҳунар наомӯзад,
Нашавад дӯстрӯю донишманд.

1. Шахс ба писараш чӣ гуфт?
2. Одам аз чӣ дӯстрӯй мешавад?
3. Шахси ҳунарманд чаро хор намешавад?

Ҳунар аз дониш – дониш аз ҳониш.

1. Пандро нависед, мазмунашро гӯед.
2. Сӯхбатҳои падари худро ба хотир оред.
3. Пандҳоро хонед ва маънидод кунед:

1. Аз моли ҳаром ҳӯроки бадтар нест.
2. Сухани ҳақ ҳамеша талх аст.

4. Ба калимаҳои ифодакунандай амалу ҳаракат савол гузоред.
5. Бо калимаи дӯст ва ибораҳои зерин ҷумлаҳо тартиб дихед:
ҳӯроки бад, сухани ҳақ.
Намуна: Дӯсти ҳақиқӣ сухани талх, вале ҳақ мегӯяд.
6. Ҳиссаи калимаи ҳонишро ба сатри дигар гузаронед.

ДАРСҲОИ 49-50

1. Ҳикоятро хонед ва мазмуни онро баён кунед.
2. Дар нақлатон калимаҳои заиф, пуштора, динор, заҳмат, зар, биосоямро истифода кунед.

Султон Маҳмуд пири заиферо дид, ки ба пуштора хор мекашид. Ба ўраҳмаш омад. Гуфт:

– Эй пир, меҳоҳӣ, ки ду-се динор ё харе, ё гӯсфанд, ё бое ба ту бидиҳам, то ки аз ин заҳмат ҳалосӣ ёбӣ?

Пир гуфт:

– Зар бидех, то ки дар миён бандам ва ба хар биншинам ва гүсфанд дар пеш гирам ва ба боғ биравам ва аз давлати ту дар боқии умр он чо биёсоям.

Султонро хуш омад ва фармуд, чунон карданд.

динор – пули тилло
султон – амир, подшоҳ
биёсоям – осуда бошам
захмат – азоб

- 1. Султон Махмуд киро дид?
- 2. Пир чӣ кор мекард?
- 3. Султон ба пир чӣ пешниҳод кард?
- 4. Пир чӣ хоҳиш кард?
- 5. Чаро Султон ҳама хоҳиши ўро ичро кард?

- 1. Суханҳои пирамардро аз матн ҷудо карда, нависед ва шарҳ дихед.
- 2. Ба калимаҳои **бандам**, **биншинам**, **гирам**, **биравам**, **биёсоям** саволҳои мувофиқро гузоред.
- 3. Маъмуни ҳикояро нақл кунед. Шумо ба пирон чӣ гуна ёрӣ месрасонед?
- 4. Калимаҳоеро, ки ҳарфҳои й, й, ў, ё, я доранд, бо тартиби алифбо нависед.
- 5. Ҳиссаи калимаи **пуштораро** ба сатри дигар гузаронед.
- 6. Нақшофарӣ (Султон Махмуд ва пир).

Дар зиндаги барын ин-
сон ошастани шын шу-
нап хелे зарур аст. До-
нишишанд ба тұнартшанд
дар әдем хор на ишшабағ.
Марудиши жо донишшан-
дон ба тұнартшандыро
халеша қадрданій меку-
нанд.

ДАРСХОИ 51-52

МҰРЧА ВА ПАШША

Дар зери айвони бархаво рүйи дастурхони пур аз нозу неъмат пашшае аз лаълій ба лаълій нишаста, шираю шарбат мечашид. Нохост чашми пашша ба мұрчае афтод, ки нонрезаи рүйи дастурхонро кашолакунон мебурд. Пашша дар лаби пиёлаи мураббо нишаста, бо ғуур гуфт:

– Эх, мұрчай бечора! Азобат зиёд!
Хамин ҳам зиндаги шуд? Маро бин, ға-
ми дунё надорам. Гули хұрок мекұра-
му шираву шарбат мечашам.

Мұрча аз ғапқои пашша ранцида бошад ҳам, сир бой надод.

– Чүй илоч, одати мо ҳамин, – бо мұлоимат چавоб дод мұрча, – бо меңнати ҳалолу арақи қабин ризқу рұзиамонро пайдо мекунем.

Пашша акнун париданй буд, ки ногоҳ поящ лағжида, ба шира часпидә монд.

Ин вақт духтарақе ҳозир шуда, пашшаро аз даруни му-
раббо гирифта, ба як тараф партофт.

азм – ният

саъй – құшиш, қидду қаҳд

комил – беайбу нұқсон, пурра

ғурур – ҳавобаланды

- 1. Дар ин ұқоя сухан дар бораи чүй меравад?
- 2. Пашша чүй кор мекард?
- 3. Пашша ба мұрча чүй гүфт?
- 4. Мұрча чүй چавоб дод?
- 5. Оқибати кор ба чүй анчомид?
- 6. Шумо ба рафтори пашшар мұрча чүй баҳо медиҳед?

- 1. Мазмұни ұқояро аз рүйи саволжо баён кунед.
- 2. Калимақоero, ки қарфхои й, ў, ҭ, й, ю, ё, я, ж доранд, бо тар-
тиби алифбо нависед.
- 3. Калимақои пашша, мурабборо алоқида навишка, ҳиссаси он-
хоро ба сатри дигар гузаронед.
- 4. Аз қарфхои ин калимақо калимақои нав созед:
  - нөнреза – нон, зар, ...
  - писарбача – сар, ба, ...
  - духтарақ – тар, кат ...
- 5. Доир ба обу ҳаво ду - се құмла тартиб дихед.

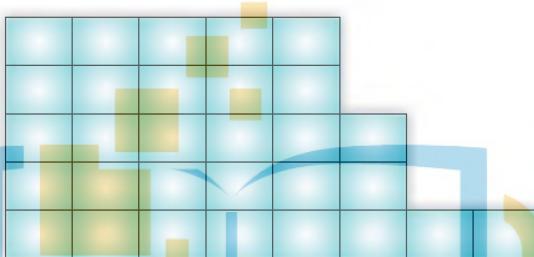

Ба саволҳои зерин ҷавоб нависед:

1. Дар хона чӣ кор мекунед?
2. Дар синф-ҷӣ?
3. Дар майдони варзиш-ҷӣ?

Аз ҳичоҳо номи ҳашаротҳоро созед ва дар ҳарфёбак ҷой дигед:
лак, паш, зан, ша, ма, бӯр, тор, лах, ша, та, па, нак.

ДАРСҲОИ 53-54

1. Матнро хонед ва мазмunaшро нақл кунед.
2. Боз қадом қаҳрамонони халқамонро медонед?

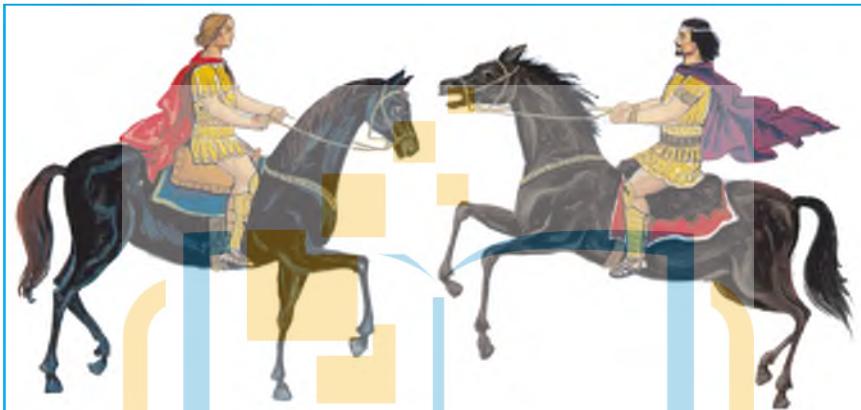
ҚАҲРАМОНОНИ ХАЛҚ ҲАМЕША ЗИНДААНД

Дар таърихи пуршарафи мардуми мо шахсиятҳое буанд, ки дар лаҳзаҳои мушкилтарин ба халқ раҳнамоӣ кардаанд. Онҳо корнамоиҳои бемислу монанд нишон додаанд.

Бинобар ин мардуми мо имрӯз хотираи онҳоро пос медоранд ва номашонро ба некӣ ёд мекунанд. Яке аз чунин шахсиятҳо Спитамен ба шумор меравад.

Лашкаркаши бераҳм Исқандари Мақдунӣ ба хоки тоҷикон ҳӯҷум кард. Ҳалқи мо ба поҳест. Фарзанди барӯманди тоҷик Спитамен далерона бар муқобили лашкари Исқандар ҷангид. Дар ин муҳориба Спитамени паҳлавон ва далер ҷунон мечангид, ки душман ба тарсу ҳарос афтид.

Спитамен як қисми артиши мақдуниро нобуд кард. То муҳориба бо Спитамен лашкари Искандар ягон бор аз касе шикаст нахұрда буд. Бори аввал Искандарро Спитамени точик шикаст дод.

- 1. Халқи мо имрұз хотираи киро пос медорад?
- 2. Спитамен кій буд?
- 3. Кі ба кишвари точикон ҳучум кард?
- 4. Спитамен чи тарз ғанғид, ки лашкари душман ба чи ҳолат афтод?
- 5. Спитамен киро шикаст дод?
- 6. Кі бори аввал аз лашкаркаши точикон – Спитамен шикаст ҳұрд?

- 1. Ибараҳои зеринро нависед ва савол гузоред:
лаҳзаҳои мүшкіл, шахсиятҳои бузырг, корнамоиҳои бемисл, лашкаркаши бераҳм, фарзанди барұманд, Спитамени далер

Намуна: фарзанди барұманд (Кі? – фарзанд, Чи хел фарзанд? – барұманд).

- 2. Калимаҳои ҳарфҳои ъ, й, ў, ё-дорро нависед.
- 3. Ҳиссаи калимаи аввалро ба сатри дигар гузаронед.

ДАРСҲОИ 55-56

Мо дар бораи кабӯтар чӣ медонем?

КАБŪТАР

Сайёде барои рӯзгузаронӣ дом ниҳода буд. Ногоҳ кабӯтаре бо зогон бар он дом нишастанд. Ҳангоме ки сайёд аз ҷой хест, зогон фирор карданд, аммо кабӯтар ба дом афтод.

Чун сайёд ба сари дом омад, кабӯтар аз гирифтории худ дар изтироб буд ва барои наҷоти худ узрҳо хоста, мегуфт:

– Ман паррандаи содаам, ҳамеша хайрҳоҳи инсонам, хизмати падар ва модарро ба ҷо меорам. Рамзи сулҳу озодӣ ҳастам.

Сайёд гуфт:

– Он чи гуфтӣ, рост аст, вале ин гирифторӣ аз ҳамсӯҳбатии бадон ба ту расидааст. Агар ту насиҳати падар ва модарро гӯш карда, бо бадон ҳамнишин намешудӣ, ин бало ба сарат намеомад.

Бо моҳ шинӣ, моҳ шавӣ,
Бо дег шинӣ, сиёҳ шавӣ.

дом – тӯр, чел
изтироб – ҳаяҷон, тарс
фириор – гурехтан

1. Ба ҳикоя номи мувоғиқ гузоред.

2. Аз рӯйи нақша нақл кунед:

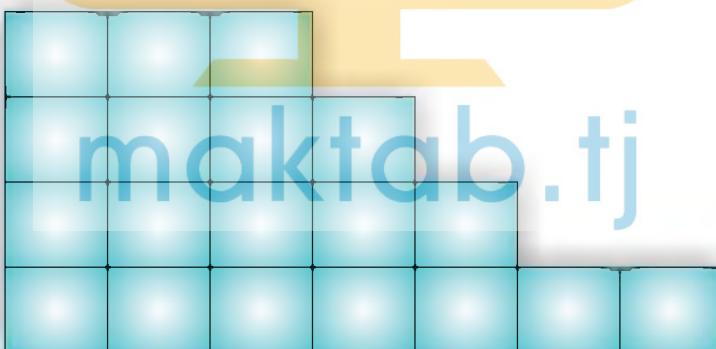
- Дар доми сайёд қадом паррандаҳо нишастанд?
- Бадоми сайёд чӣ афтид?
- Қабӯтар барои начоти худ чӣ узрҳо пеш овард?
- Сайёд чӣ гуфт?
- Агар шумо сайёд мебудед, чӣ кор мекардед?

Калимаҳои ҳарфи й, ё, ў, й-дорро нависед.

Аз ҳичоҳо номи чор паррандаро созед ва дар катакҳо ҷой дихед.
тӯ, зоф, май, ка, тар, на, бӯ, тӣ.

ДАРСҲОИ 57-58

Сӯхбат дар бораи дандон ва эҳтиёти он.

МУҲОФИЗАТИ ДАНДОН

Дандон барои одам бисёр зарур аст. Одам бо дандон ҳар гуна хўрокро хойида, майда карда меҳурad.

Чормағз, донаки зардолу, бодом ва дигар чизҳои сахтро бо дандон шиканий, лат меҳурad, мекафад. Ҳамин ки ба чойҳои кафида оби хунук, чой ва хўроки гарм даромад, дандонат дард мекунад.

Чизҳои сахтро бо дандонат нашикан. Вақте ки оби хунук хўрдӣ, дандонат хунук мешавад. Дар ҳамин вақт зуд чой ва ё хўроки гармро нахӯр, чунки дандон гарму хунук шуда, сири дандон мекафад.

Барои он ки дандон чиркин ва даҳон бадбӯй нашавад, ҳар рӯз дандонро бо хамираи дандоншӯйӣ бишӯй.

Ҳамин тавр, агар дандонҳоятро тоза нигоҳ дорӣ, онҳо садаф барин сафед ва бедард мешаванд. Дандон ҳусни инсон аст.

1. Дандон барои одам чӣ аҳамият дорад?
2. Сабаби дарди дандон чист?
3. Агар дандонҳоро нашӯед, чӣ мешавад?
4. Чаро данлонро ҳусни инсон мегӯянд?

1. Ба матн номи (сарлавҳаи) мувофиқ гузоред.
2. Гурӯҳи калимаҳои муқобилмаъноро ба дафтаратон нависед:
бисёр – кам   тоза – чиркин   сахт – нарм
сафед – сиёҳ   хушбӯй – бадбӯй   гарм – хунук.

- Калимаҳои ҳарфи ё, ӯ, й, й-дорро нависед.
- Бо калимаҳои чормағз, зардолу, дандон ҷумлаҳо нависед.

ИМЛО

ДАРСҲОИ 59-60

Дар бораи саховат, ҳасисӣ, ҷашнгуруснагӣ ҳикояҳои хондаатонро ба хотир биёред.

МАРДИ ҲАРИС ВА ШЕР

Марди гурусначаашме дар биёбоне мерафт. Вай дид, ки шере дар канори ҷашма ҳобидааст. Рӯбоҳу оҳу назди ӯ истодаанд. Мард тарсону ларзон дар ҷойи ҳуд истод.

Назари рӯбоҳу оҳу ба мард афтод. Онҳо ба яқдигар гуфтанд, ки: «Агар шер ўро бинад, бечораро ҳоҳад кушт. Маслиҳат он аст, ки ҳилае созем, то ки шер ўро накушад, балки ҷизе инъом дихад».

Оҳу ва рӯбоҳ ба шер гуфтанд:

– Дар саховатмандӣ ҷунон машҳур шудӣ, ки имрӯз одамӣ назди ту омадааст ва умеди инъом дорад.

Шер ба мард назар кард, бо меҳрубонӣ молу сарвати одамонero, ки то ин дам кушта буд, ба он мард бахшида, рухсат дод.

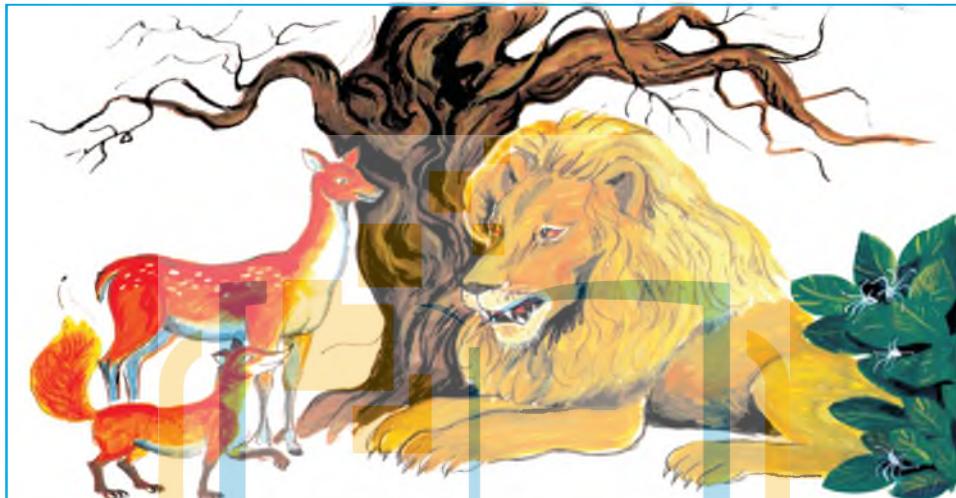
Мард он сарватро бардошта, ба ҳонаи ҳуд бурд.

Баъди чанд муддат он мард бо тамаи мол боз назди шер рафт. Он рӯз гургу саг пеши шер ҳозир буданд. Чун мардро диданд, ба шер арз карданд, ки:

– Ин одам ниҳоят беадаб аст, бе рухсат назди шумо омадааст.

Шер дар ғазаб шуда наърае зад, ки аз он замину замон ларзид. Мард тарсону ларzon роҳи гурезро пеш гирифт.

Аз китоби «Гулзори ҳикмат»

саховатманд – сахӣ, ҳимматбаланд, дасткушод
ҳарис – гурусначашм, хасис

1. Кӣ ба сафар баромад?
2. Мард дар биёбон чиро дид?
3. Рӯбоҳу оҳу чӣ тадбир карданд?
4. Чаро шер ба мард меҳрубонӣ карда, ба ӯ молу сарват бахшид?
5. Бо чӣ мақсад мард бори дуюм назди шер омад?
6. Ҳирс ва тамаъ одамро ба чӣ мерасонад?

1. Маслиҳати рӯбоҳ ва оҳуро бори дигар хонед. Калимаҳои **муддат**, **саҳоватманд**, **тамаъ**, **инъомро** нависед ва шарҳдиҳед.

Намуна: **инъом** – тӯҳфа (ҳичои аввал бо ҳарфи **ҳ** тамом мешавад).

2. Сарҳати дуюмро навишта, зери ҳамсадоҳои **д**, **т**, **ҳ** хат кашед.
3. Ҳаёлан расми ҳайвонотро кашед.
4. Номи ҳайвоноти ваҳширо ба хотир оред.

Хамгыи тоожик дар түрли
төмөнх машакжаты зи-
ёдэ кашацааст. ~~Душма-~~
~~ном ба~~ Ватаны мөхүүзүү
мекардана, шахру дэхж-
дэгээ чорат мена шуданд,
~~одалынчоо мекүйтэнд.~~ ~~Ва-~~
~~хамгыи мө ба хама-~~
~~ин шүүхийн токтам кал,~~
~~шатонам чимоч дод би~~
~~сохибистик юл шуд.~~

7. АЛОМАТИ АШЁ

ДАРСХОИ 61-62

1. Ибораҳои зеринро навишта, савол гузоред:

саҳрои васеъ, боғҳои дилкушо, талу теппаҳои зебо, алафҳои сабз, гулҳои сурх, киштҳои гуногун, шапарақҳои сурх, зард, сиёҳ, сафед, деворҳои пасту баланд, гулҳои рангоранг, овозҳои шүх.

Намуна: боғҳои (Чий гуна?) дилкушо.

2. Бо ибораҳои **саҳрои васеъ, алафҳои сабз, деворҳои пасту баланд, гулҳои рангоранг** чумла нависед.

БОҒХОИ ДИЛКУШО

Ҳаво форам. Саҳрои васеъ, боғҳои дилкушо ва таллу теппаҳо зебо ороста гардидаанд. Рӯйи онҳо бо сабзаву гулҳои сурх, киштҳои гуногун пӯшида шудааст. Шапарақҳои сурх, зард, сиёҳ ва сафед парида мегарданд. Паррандаҳо ба деворҳои пасту баланд, бомҳо ва ба рӯйи гулҳои рангоранг менишинанд, бо овозҳои шӯҳ месароянд.

Садриддин Айнӣ

1. Ба ҷои нуқтаҳо аломати ашёро нависед: лолаи (Чӣ гуна?) ..., сангҳои (Чӣ хел?) ..., дарахтони (Чӣ гуна?) ...:

Савол:

- нони (Чӣ хел?)
- модари (Чӣ хел?)
- дарахти (Чӣ хел?)
- одами (Чӣ хел?)

Ҷавоб:

- гарм, бомаза
- ғамхор, меҳрубон
- баланд, сояфкан
- нек, хуб, бад

2. Ибораҳои ҳавои форам, саҳрои васеъ, гулҳои рангоранг, овозҳои шӯҳро рӯбардор намуда, бо онҳо ҷумлаҳо тартиб дидҳед ва савол гузоред.

1. Баҳорон табиат либоси сабз ба бар мекунад, тирамоҳ-ҷӣ?
2. Шаб торик мешавад, рӯз-ҷӣ?
3. Дарахт баланд аст, бутта-ҷӣ?
4. Осмон баланд аст, замин-ҷӣ?
5. Гург ҳайвони дарранда аст, гӯсфанд-ҷӣ?
5. Гургу гӯсфанд ба қадом гурӯҳи ҳайвонот дохил мешаванд? Шер-ҷӣ? Шутур-ҷӣ? Буз-ҷӣ?

ДАРСҲОИ 63-64

Матнро хонед. Калимаҳоеро, ки ба саволҳои Чӣ хел?, Чӣ гуна? ҷавоб мешаванд, ба дафтаратон нависед. Намуна:

Чӣ хел? – хунук, ...

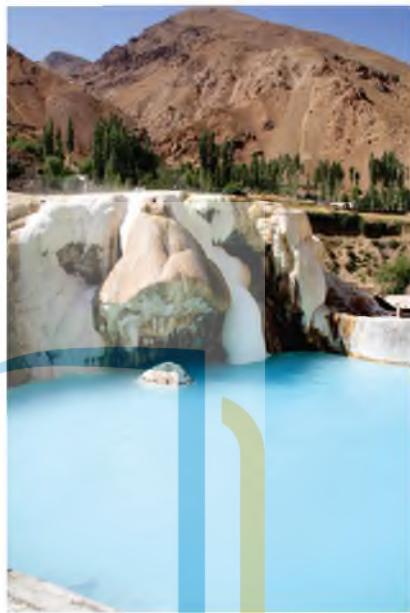

ПОМИРИ МАН

Помири ман басо зебоманзар аст.

– Зебоии он дар чист? – шояд пурсед шумо. Помир обу ҳавои хуш, кӯҳҳои баланд, обҳои гарми шифобаҳш, боғу бӯстони пурмева, манзараҳои дилнишин, лолазор ва гулҳои хушрангу бӯ дорад.

Дар яке аз рӯзҳои истироҳат боре ба Гармчашма рафтам. Баъди тамошо ба қуллаи кӯҳ баромадам. Аз баландии ин ҷо манзараи зебое намудор аст. Ҳостам, ки болу пар дошта бошаму парвоз карда ҳашамати кӯҳсоронро аз баландиҳо чун уқобони кӯҳистон тамошо кунам.

maktobni

Ман табиати кӯҳистонамро хеле дӯст меборам, аз зебоии он меболам, мефаҳрам. Мисли ҳазорон одамони меҳнатдӯсти Бадахшон мекӯшам, ки зебоии диёрам рӯз аз рӯз афзунтар гарداد.

1. Матнро бори дигар хонед.
2. Ибараҳоро навишта савол гузоред:
ҳавои хуш, обҳои гарми шифобахш, боғи пурмева,
манзараҳои дилрабо ва дилнишин, гулзори хушранг.
Намуна: Ҳавои чӣ хел?

Одамон ва ашё аломат ва сифат доранд.
Аломат ва сифатҳо ба саволҳои Чӣ хел, Чӣ гуна?,
Кадом? ҷавоб мешаванд.

1. Талабаэро, ки одоби нағз дорад, чӣ гуна талаба мегӯем?
2. Агар одоби бад дошта бошад-чӣ?
3. Одамеро, ки аз сояи худаш метарсад, чӣ хел одам меномем?

Номи ашё ва одамон бо сифаташон бо бандаки “и” алоқаманд мешаванд.
Намуна: меваҳои шакарин.

1. Аломати ашёро муайян кунед:
шир, шамшер, забон, одам, дил, роҳ.
Намуна: одами доно.
2. Ба ин ибараҳо савол гузоред:
боғҳои дилкушо, гулҳои сурх, шапарақҳои сурх, зард,
сиёҳ, сафед, деворҳои пасту баланд.
3. Матни зеринро хонед, аломати ашёҳоро гӯед:
Рӯзи офтоб буд. Осмон соғу беғубор. Паррандагон
нағмасаройӣ мекарданд. Онҳо аз рӯзи неки офтоб, аз
осмони соғ, аз ризқу рӯзии фаровонашон шукр
мекарданд.
4. Бо ибараҳои рӯзи нек, осмони соғ ҷумла тартиб диҳед, ба қалимаҳои ҷумлаи тартибдодаатон саволҳо гузоред.

ДАРСҲОИ 65-66

Сӯҳбат дар бораи ростӣ ва саховатмандӣ.

ҲЕЗУМКАШ (афсона)

Як ҳезумкаш табарашро гум мекунад, хуб мекобаду на-
меёбад. Ноумед шуда ҷониби хонааш меравад. Як шахс рӯ
ба рӯ омада, мепурсад:

- Эй марди нек, барои чӣ ғамгинед?
- Табарамо гум кардам, – ҷавоб медиҳад ҳузумкаш.

Он шахс ба замин ҳам шуда, як табари тиллоро мегираду
мегӯяд:

- Ана, ин – табари шумо. Гиред.
- Не, ин табари ман нест, – мегӯяд ҳезумкаш.

Он шахс дубора ҳам шуда, аз замин табари нуқрагинро
мебардорад ва мепурсад:

- Оё ин ҳам табари шумо нест?
- Не, ин табари ман нест, – мегӯяд ҳезумкаш.

Дафъаи сеюм он
шахс аз замин як таба-
ри одӣ гирифта, ба ҳе-
зумкаш дароз меку-
над. Ҳезумкаш хур-
санд шуда, «Ҳамин
табари ман аст»
мегӯяд.

Аз ин ҷавоб он
шахс хурсанд шу-
да, ба ҳезумкаш та-
барҳои тиллою нуқ-
раро ҳам инъом
кард.

1. Ҳезумкаш чиро гум кард?
2. Ба ҳезумкаш кӣ воҳӯрд?
3. Он шахс ба ҳезумкаш чӣ гуна табарҳо дод?
4. Ҳезумкаш кадом табарро гирифт?
5. Он шахс ба ҳезумкаш чӣ тӯхфа кард?
6. Ба фикри шумо, барои чӣ ҳезумкаш табарҳои тилло ва нуқрагинро нағирифт?
7. Аз мазмуни афсона чӣ хулоса баровардед?

1. Мазмуни афсонаро баён кунед.

Ростиро завол нест.

2. Ибораҳои зеринро нависед ва савол гузоред:
табари тилло, табари нуқрагин, табари одӣ.
3. Ба ин калимаҳо савол гузоред:
Мекобад, меравад, мепурсад, медиҳад, мегирад,
инъом кард.
Намуна: Чӣ кор мекунад? – мекобад, ...

4. Аломату хусусияти ин ҳайвонҳоро муайян кунед:
уштур, хирс, рӯбоҳ, гург, саг.

номи ашё	аломати ашё	ҳаракати ашё
рӯбоҳ	зард, айёр, дузд	медавад, мегардад, меҳӯрад

5. Кадом одамон ва ашёҳо ба ин алому хусусиятҳо мувофиқанд?

- хуб, нек, раҳмдил, меҳрубон;
- васеъ, калон;
- серҳосил, камҳосил;
- нарм, сахт;
- зебо, гулдор, сурх, сафед;
- гарм, мулоим.

Намуна: меҳрубон – модар.

6. Ҳаммаъни калимаҳои хушрӯй ва мазаро ёбед.

7. Бо калимаҳои далер ва ҳушёр ҷумла тартиб дихед.

8. Ба ҷавоби савол эътибор дихед.

Савол: – Кадом шаҳсро бештар эҳтиром мекунанд?

Ҷавоб: – Соҳиби илму адаб.

9. Пандҳоро хонед, нависед, ба зери калимаҳои ифодакунандай алому хусусият ҳат қашед:

1. Он чиро, ки дигарон бо меҳнат ба даст овардаанд, зинҳор магир.
2. Ҳар ки нафси ҳудро калон қунад, бенасиб мегардад.

10. Бори дигар афсонаи Ҳезумкашро хонед, калимаҳоро шарҳ дихед. Кадоме аз ин калимаҳо дар афсона мавҷуданд?

рост – дурӯғ

хушк – тар

ғамгин – шод

сиёҳ – сафед

тез – кунд

дод – гирифт

ДАРСҲОИ 67-68

ТАРЗИ ЛИБОСПӻШӢ

Одамони баодоб ва маданӣ ба тарзи либоспӯшӣ, хусусан ба тозагии он дикқати маҳсус медиҳанд. Тозагиро гарави саломатӣ ва саломатиро асоси хушбахтии инсон номидаанд. Ҳар рӯз пӯшидани либоси науву гаронбаҳо зарур нест, вале ба тозагии он эътибор додан шарти асосист. Дар ҷойҳои ҷамъиятӣ бо либоси дарида, чиркин, бадбӯй, ранголуд ҳозир шудан лозим нест, то ки табъи дигаронро хира, либосашонро ифлос накунед.

гарав – шарт
гаронбаҳо – қимат, пурарзиш
табъ – ҳолат, завқ

1. Ба ин калимаҳо савол гузоред:
нав, қиматбаҳо, дарида, чиркин, бадбӯй, ранголуд.
Намуна: либоси (Чӣ хел?) – тоза, чиркин, ...
2. Калимаҳои ҳарфи й, ў, я, й, Ҷ-дорро нависед. Калимаи дикқатро алоҳида навишта, ҳиссаи онро аз сатр ба сатр гузаронед.
3. Калимаҳоро хонед, муқоиса кунед:

чиркин – тоза

нав – кӯҳна

торик – равшан

дароз – кӯтоҳ

4. Ин калимаҳоро шарҳ дихед ва ҳаммаъни онҳоро номбар кунед:

шахс, рафик, одат, моҳир, нафосат.

Намуна: Нафосат – нозук, латиф, ...

5. Ҷавоби ин саволҳоро хонед, қоидаҳоро риоя кунед:

- Чӣ гуна либосро либоси рӯзмарраву кӯча мегӯянд? Либоси (формаи) мактабӣ-ҷӣ?

Пироҳан, костюм, шим, тоқӣ, плаш, палторо, ки ҳангоми ба кор, кӯча, сайру гашт ва ба театру музей рафтан мепӯшанд, либосҳои рӯзмарраву расмӣ меноманд.

Вобаста бо иқлим либосҳо мавсими мешаванд. Инчунин либосҳо миллий, замонавӣ ё аврупой мешаванд.

- Либоси тӯй-ҷӣ?

Либоси тӯёнауви идона ифодакунандаи вазъияти хушу курсандии шахс аст. Дар айёми мо ду навъи либоси арӯсӣ домод маъмул аст: яке миллий, дигаре аврупой.

ДАРСҲОИ 69-70

Сӯхбат дар бораи Ватанамон – Тоҷикистон.

ВАТАНПАРАСТИИ ҶАВОНМАРДОНА

Ба Ватани мо муғулон бо сардории Чингизхон ҳучум карданд. Фарзанди бовафои Ватан Темурмалик ба по хест. Ҳиссиёти ватанпарастӣ дар дили бузурги ў чунон фаввора мезад, ки анбӯҳи лашкари ғаддор ба ҷашмаш наметофт. Ў Ватанро медиду ҳалқи заҳматкаши онро. Темурмалик ҷо ни худро дар хатар гузошта бо ҳамлаҳои паёпай лашкари

чингизиёнро нест мекард. Ба қавли устод Айнӣ, «даст мебурид», «по мешиаст».

Дар торикии шаб муғулҳо Темурмаликро дастгир карда, пурсиданд:

— Ту Темурмалик нестӣ?

Темурмалик инкор карданро ба шаъну шарафи худ муносиб надид.

— Оре, ман ҳамон Темурмалики хуҷандиям, ки яқаву танҳо ҳазорҳо шумо — чингизиёни хунхорро, чунонки саги газандаро кушанд, куштам! — гуфт.

Темурмалик бо ин суханон то нафаси охирин душманонро нест кард, вале дар ин набарди нобаробар қаҳрамонона шаҳид шуд.

Дар миёнбанди Темурмалик халтаче ёфтанд, ки дар вай як каф хок ва як порча коғази хатнок буд. Хатро хонда диданд, дар он чунин навишта буд: «Эй он, ки мурдаи ман ба дастат меафтад, агар некҳоҳи одамон ва ватандӯст бошӣ, маро бо ин як каф хок гӯрон, ки ёдгории Ватани азизи ман аст». Дар охири хат ин байт буд:

Атри кафанд зи хоки ватан кардам орзу,
Во ҳасрато, ки мебарам ин орзу ба хок.

Садриддин Айнӣ

инкор — рад
набард — ҷанг, задухӯрд
ғаддор — беражм, ғоратгар

1. Ба Ватани мо киҳо ҳучум карданд?
2. Фарзанди бовафои Ватан кӣ буд?
3. Темурмалик чӣ тавр ҷангид?
4. Темурмалик вақти ба дasti душман афтидан ба онҳо чӣ гуфт?
5. Ёдгории Ватан чӣ будааст?

1. Мазмуни матнро нақл кунед.
2. Номхой одамонро аз матн ёбед ва шарҳдиҳед.
3. Калимаю ибораҳои зеринро навишта, зери аломати ашё хат кашед:

душмани ғаддор, фарзанди бовафо, дили бузург, халқи заҳматкаш, шаби торик, чингизиёни хунхор, нафаси охирин, коғази хатнок, одами некҳоҳ.

4. Бо ибораҳои ҳаёти хуррам, дили бузург, марди далер ҷумлаҳо тартиб диҳед. Намуна:

Марди далер дили бузург дорад.

5. Матнро бори дигар хонда, калимаҳои ҳарфи ё, й, ў, й, ъ-дорро нависед. Калимаҳои фаввора, ғаддорро ба ҳичо ҷудо кунед.
6. Ҳаммаънои ин калимаҳоро ёбед: анбӯҳ, қалб, ҳила, хуррам, диёр.
7. Калимаҳои Садриддин, дастгириро алоҳида навишта, ба имлои (тарзи навишти) онҳо дикқат диҳед.

Ҳалқи мо об қадрало-
ному да япони худ шар-
ҳот мекунанд. Онҳо дар тӯ-
ми таърихи пуршириш-
ри. Ватанамон дар ғулобл
дар ҳизнии ҳалқу ға-
таки ҷони. ҳудро қурбон
кӯраданд, ғале ҳуд тоғ-
лини нашиуданд.

ДАРСХОИ 71-72

Сұхбат дар борай фаслхои сол.

БАҲОРİЯ

Баҳор омад, садои булбул омад,
Насими фораму бўйи гул омад.
Либоси сабзро саҳро ба бар кард,
Кулоҳи сап-сафед олу ба сар кард.
Пас аз боридани борони найсон
Чӣ зебоянд дашту кӯҳсорон!
Баҳор омад, чаман гулпӯш омад,
Дили мо, бачагон, дар чӯш омад.
Давидему ба сўйи боғ рафтем:
Ҳама монанди гул болида гуфтем:
«Дарахти нав ба боғи нав шинонem,
Дарахти себу зардолу расонем.
Ба боғи мо дарахти нок рӯяд,
Анори лоларангуток рӯяд.
Ҳамон соле, ки онҳо бор оранд,
Ба мо хурсандии бисёр оранд.»

Мирзо Турсунзода

садо – овоз

найсон – борони баҳор, маҳин

болида – хурсандона, шодона

чӯш – ҳаракат, чӯшу хурӯш

1. Чаро одамон дар фасли баҳор дарахт мешинонанд?
2. Дар боғи шумо кадом хели дарахт ҳаст?
3. Оё шумо ниҳол шинонидаед?
4. Дар матн кадом калимаҳо ба саволи **Чӣ?**, **Чӣ хел?**, **Чӣ кор кард?** чавоб мешаванд? Намуна:

Чӣ? – баҳор, Чӣ хел? – сап-сафед, Чӣ кор кард? – омад.

Порчаро нависед, таркиби ибораҳои **насими форам, бўйи гул, либоси сабз, кулоҳси сап-сафед**ро шарҳ дижед ва саволгузоред.

Баҳор омад, садои булбул омад,
Насими фораму бўйи гул омад.
Либоси сабзро саҳро ба бар кард,
Кулоҳи сап-сафед олу ба сар кард.

1. Чӣ омад?
2. Насими чӣ хел омад?
3. Чаман чӣ кор кард?
4. Борони чӣ хел борид?
5. Чаман чӣ хел омад?
6. **Дил ба чӯш омад чӣ маъно дорад?**
7. Ба кӣ хурсандии бисёр оранд?

Намуна: Чӣ омад? – баҳор.

1. Ба калимаҳои сутуни якум аз сутуни дуюм алломатҳои мувофиқро интихоб карда, нависед.

шамол
баҳор
офтоб

тобон
форам
хуррам

2. Ин ибораҳоро нависед, саволи мувофиқ гузоред:
либоси сабз, кулоҳи сафед, борони найсон, дарахти баланд, боғи нав, анори лоларанг.
3. Ба имлои ин калимаҳо эътибор дижед:
бўй, найсон, кӯҳсорон, чӣ, гулпӯш, чӯш, сўй, рӯяд.
4. Аз ҳарфҳои калимаи **лоларанг** калимаҳои нав созед. Намуна:
лоларанг – анор, ...

5. Ба ин калимаҳо саволҳои мувофиқ гузоред:
баҳор, омад, булбул, насим, форам, гул, сабз, либос,
саҳро, кулоҳ, олу, борон, дашт, кӯҳсорон, давидем, раф-
тем.

Намуна: Чӣ кор кард? – омад, Чӣ? – баҳор, Чӣ хел? –
форам, ...

6. Шоир бо қадом калимаҳо баҳорро васф кардааст?

7. Дар хона дар мавзӯи Бог ҳикоя нависед. Дар он ин калима ва
ибораҳоро истифода баред:

зебо, дилкаш, дилкушо, меваҳои ширин, гулҳои зебо,
хушнамуд, бӯйи гул.

ДАРСҲОИ 73-74

Суманакпазии модар ё бибиатонро ба хотир биёред.

БӮЙИ ХУШИ СУМАНАК

Аз мактаб ба хона омадам. Дар рӯйи ҳавлиамон касе на-
буд, аммо аз ошхона дуд мебаромад. Либосҳоямро иваз кар-
да, ба даҳлез баромадам. Бӯйи хуше ба машомам расид. Ба
ошхона давидам. Бибиам дар деги болои оташдон чизеро
бо кафгир тагурӯ мекард.

Вай чунон ба шавқ ҷунбуҷӯл дошт, ки ҳатто омадани ма-
ро пай набурд.

– Чӣ мепазед, биби?

– Суманак, духтарам. Охир суманак таоми идонаи нав-
рӯзӣ аст, – гуфт бибиам. Ман бо ӯ сӯҳбаткунон ба корҳояш
ёри расондам.

То аз кор омадани падару модарам суманак ҳам пухт. Аз
он ҳам худамон ҳӯрдем, ҳам ба ҳамсояҳо додем.

Бӯйи хуши суманак ба шарофати бибии ҳунармандам ҳар баҳор аввал дар ҳавлии мо паҳн мегардад. Гӯё бо таровати гуворои суманак ба хонадони мо баҳор меҳмон мешавад.

таом – гизо, ҳӯрок

кафгир – асбоби рӯзгор

шарофат – бошараф, обрӯмандӣ

чунбуҷӯл – ҳаракат, машғули кор

тароват – тозагӣ, шодобӣ

гуворо – форам, хуш

1. Аз кучо омадам?
2. Аз ошхона чӣ мебаромад?
3. Либосҳои мактабиамро чӣ кор кардам?
4. Бибиам чӣ кор мекард?
5. Чиро пурсидам?
6. Чӣ ҷавоб дод?
7. Чӣ пухт?
8. Чӣ паҳн мегардид?
9. Чӣ меҳмон мешавад?

1. Бигүед, ки шумо чӣ тавр иди Наврӯзо пешвоз мегиред. Мазмунни калимаҳои машом, даҳлез, таровати гувороро шарҳ дигаред.
2. Аломату хусусияти ашёро аз матн ёфта нависед ва савол гузоред. Намуна:

бӯйи хуш – Чӣ хел бӯй?

3. Муқоламаи набераю бибиро аз матн ҷудо карда, нависед.
4. Аломати одам ва ашёро муайян кунед:

биби... ҳавлӣ.... Суманак...
бӯй.... баҳор.... Наврӯз...

Намуна: биби – меҳруbon, ширинзабон, ҳунарманд, ғамхор, дилсӯз, ...

Рӯзи наврӯз аст айёми баҳор,
Гул шукуфту гашт олам лолазор.

5. Дар бораи Наврӯз шеър хонед.
6. Расми ягон гули баҳориро дар дафтаратон кашед.
7. Бо калимаҳои гуворо, форам ду ҷумла нависед ва нақшай онҳоро кашед.
8. Калимаҳои ҳарфи ӯ, й, я, ё-дорро нависед. Ҳиссаи калимаҳои таом ва суманакро ба сатри дигар гузаронед.
9. Интаронаро аз ёд кунед:

Расад аз кӯҳсорон бӯйи Наврӯз,
Ҳама олам ба гуфтугӯйи Наврӯз.
Ҳаво дар пуштаҳо борон гирифтаст,
Равон аст аз заминҳо ҷӯйи Наврӯз.
Аҳмадзода Юсуфҷон

10. Акси маънои калимаҳоро гӯед ва монанди ин намуна нависед.
Намуна: шаб – рӯз

хунукӣ –	зимистон –
бисёр –	нав –
зебо –	тоза –
шодӣ –	фарбех –

11. Барои калимаҳои сутунҳои якуму дуюм аз сутунҳои сеюму чорум калимаҳои мувоғикро ёфта, хонед:

мамлакати ...

иморати ...

хушбӯй

сиёҳ

гули ...

мавизи ...

бузург

хиштин

табари ...

харбузаи ...

васеъ

баланд

кӯчаи ...

кӯҳи ...

тез

ширин

ДАРСҲОИ 75-76

1. Дар бораи булбул чӣ медонед?

2. Булбул ва гунчишкро аз рӯи расм муқоиса кунед.

Булбул дар навдаи гулбутта нишаста суруд меҳонд. Вай чаҳонгашта буд ва бисёр чизҳоро медонист.

Дар зери бутта хорпуште меҳобид, ки бепарвою сер буд. Суруди булбул ба гӯши вай мефорид. Ӯро гӯё алла мегуфт. Булбул дар суруди худ офтобу осмони баланд ва абрҳои нуқрагунро васф мекард, ўдар васфи баҳру уқёнусҳои беканор, дарёчаҳои шаффоф ва қӯлҳои хомӯшу ором суруд меҳонд. Вай боз нилуфару садбарг, меҳчагулу тугмагулҳои хушбӯйро васф мекард.

Офтоб ғуруб карду торикий фаро расид. Паррандагону хазандагон ва хорпуштро низ хоб бурд. Субҳи босафо фаро расид, мурғаки саҳархез дар навдаи гулбутта боз суруди дилангези худро шурӯй кард.

Хорпушт бедор шуд ва ба лаби дарёча рафту дасту рӯ шуста, омад.

Булбул бошад, меҳонду меҳонд.

Хорпушт барои ношто рафт. Сер шуда, боз ба лонаи худ баргашт. Офтоб тулӯй кард.

Булбул ҳоло ҳам саргарми хониш буд. Вай боз ҳам офтобро васф мекард, суруд аз дирӯза беҳтар буд.

Хониши булбул оқибат ба дили хорпушт зад. Вай хашмгинона фарёд кард:

– Эй мурғаки бӯр, даматро гир. Ту аз биничаи ман ҳам хурд ҳастӣ! Лекин ин сурудхонӣ то ба кай? Ин қадар гулӯ медарронӣ?!

Булбул аз сурудан бозистоду гуфт:

– Гӯш кун, эй хорпуштаки ҳавобаланд. Ту худро таъриф мекунӣ, фахр мекунӣ, ки ин қадар сӯзан дорӣ. Вале баробари як либосдӯзи бечора меҳнат ва некӣ карда наметавонӣ. Вай бо як сӯзан ҳам худашрову ҳам оилаашро мегӯронад. Ҳазорон сӯзани ту ба кӣ даркор аст?

шоффо – соф
гуруб – нишастани офтоб
ҳавобаланд – мағрур

1. Булбул дар кучо буд ва чӣ кор мекард?
2. Дар зери гулбутта чӣ хобида буд?
3. Булбул дар сурудаш чиҳоро васф мекард?
4. Офтоб чӣ кор кард?
5. Чаро хорпушт хашмгин шуд?
6. Вай ба булбул чӣ гуфт?
7. Булбул чӣ ҷавоб дод?

1. Калимаҳои зеринро шарҳ дидед:
васф мекард, нуқрагун, беканор, ношто.
Намуна: ношто – ҳӯроки саҳар.
2. Ҳаммаъни калимаҳои офтоб, фахрро ёбед.
3. Сарҳати якуми матнро нависед, зери калимаҳои ҳарфи й ва ё-дор хат қашед.
4. Ин калимаҳоро ба гурӯҳҳои ҳаммаъно ҷудо қунед:
офтоб, ҳуршед, шамс, булбул, андалеб, субҳ, саҳар,
шаффоф, пок, саҳархез, барвақтхез.
Намуна: саҳархез – барвақтхез.
5. Ба ин калимаҳо чӣ хел савол мегузоред?
Ҷаҳонгашта, сер, баланд, беканор, хушбӯй, хурд, ҳа-вобаланд.
Намуна: баланд – Чӣ хел?
6. Ба ибораҳои зерин сифатҳои ҳаммаъноро илова қунед.
Намуна: уқёнусҳои беканор – бепоён, беохир, ...
дарёчаҳои шаффоф –
хорпуштаки ҳавобаланд –

Матнро хонед. Калимаҳоеро, ки ба саволҳои **Чӣ хел?**, **Чӣ гуна?** ҷавоб мешаванд, гӯед:

Рӯйи гули сафед шаҳпараки сафед, рӯйи гули зард шаҳпараки зард нишааст. Шаҳпараки сиёҳ рӯйи гули сурх нишааст. Фароштурук омад. Ӯ шаҳпараки сиёҳро дид. Дар як лаҳза онро дошт. Савол: Шаҳпараки сиёҳ бояд болои қадом гул менишааст, ки фароштурук ўро набинад?

1. Ба ин калимаҳо савол гузоред ва ба ёд оваред, ки амал ва ҳаракати ашё ба қадом саволҳо ҷавоб мешаванд?

нишааст, омад, дид, дошт.

Намуна: Чӣ кор кард? – дошт, ...

2. Ба ин ибораҳо савол гузоред.

шаҳпараки сафед, шаҳпараки сиёҳ, гули сурх, гули сафед.

Намуна: Чӣ? – гул, Чӣ хел? – сафед.

ДАРСҲОИ 77-78

Қоидаҳои ҳӯрок ҳӯрданро бо тарзи ҳӯроқхӯрии худатон муқоиса кунед.

ОДОБИ САРИ МИЗИ ТАОМҲЎРӢ

Нонро пора карда, як буридаи онро ҳӯред. Нони бутунро нагазед. Бо нӯги корд чизе нахӯред. Кордро ҳеч гоҳ сўйи даҳон набаред. Луқмаро калон нагиред.

Зуд-зуд, ҳарисона ҳӯрок нахӯред.

Агар шариктабақ дошта бошед, барои ҳӯрдани охирин қошуқи таом ё пораи охирини гӯшт даст набаред. Донаи харбуза ё тарбузро ба коса туф накунед. Донаи онро ноаён ба қошуқ андозед.

Бо пиёла, корд, қошуқ, чангак, дастпоккун ва дигар чиз-хөй дастурхон бозй накунед.

Рүятонро бо дастпоккуни сари мизи хүрөк пок накунед. Бо он танҳо дасту лабро тоза кардан мумкин аст.

Агар ба ҳамшафат чизе гуфтан хоҳед, пуштатонро ба каси дигар нагардонед. Ба сүхбати шахсони ҳампаҳлу ҳамроҳ нашавед.

Бо даҳони пур аз хүрөк гап назанед. Худро дар курсӣ озод нигоҳдоред.

таом – хүрөк
чиоз – имконпазир, раво
эътибор – аҳамият

Ба саволҳо бо як калима ҷавоб дихед:

1. Нонро чӣ тарз меҳӯранд?
2. Бо корд таом хўрдан равост?
3. Тез-тез хўрек хўрдан мумкин аст?
4. Бо чизҳои рӯйи дастархон бозй кардан мумкин аст?
5. Бодастпоккун рӯй тоза мекунанд ё дасту лабон?
6. Бодаҳони пур аз хўрек гап задан чиоз аст?
7. Аз пёши дигарон пораи таомро гирифтан аз рӯйи одоб аст?

пиёла, луқма, оринҷ, ҷафс, устухон, қошуқ, дастпоккун, эътибор, шурбо, сүхбат, муқаддас, такя.

1. Матнро бори дигар хонед, калимаҳоеро, ки ба саволҳои Чӣ кор мекунад?, Чӣ кор кард? ҷавоб мешаванд, нависед. Намуна:

Чӣ кор кард? – гирифт, ...

Чӣ кор мекунад? – меҳӯрад, ...

2. Бо калимаҳои дастурхон, дастпоккун чумла созед.

3. Пандро хонед, аз ёд кунед:
– Чӣ чиз аст, ки одамро айб бошад?
Гуфт:
– Пурхӯрӣ.
4. Аз ҳарфҳои калимаи **навбаҳор** калимаҳои нав созед. Намуна:
навбаҳор – абр, баҳо, ...
5. Худатонро санҷед: ибораҳои зеринро бо ҳамдигар муқоиса кунед ва гӯед, ки дар қадоми онҳо аломати ашё ифода ёфтааст:
буттаҳои сабз, ҳазинаи шеър, буттаҳои гул, суханҳои оқилона.
6. Калимаҳои **неку бад, сиёҳу сафедро** бо яқдигар муқоиса кунед. Ба хотир биёред, ки боз қадом калимаҳоро муқоиса карда будем?
7. Калимаҳои **даст, корд, баланд, паст, фурсат, гӯсфандро** на висед, буррою равшан талафуз кунед ва гӯед, ки дар охири онҳо қадом ҳамсадоҳо омадаанд?
8. Ба ин савол дар хона ҷавоб на висед. Ҳангоми ҳурокхӯрӣ қадом амалҳо аз рӯи одоб нест? Намуна:
Бодаҳони пур гап задан, ...

ДАРСҲОИ 79-80

Латифаро хонед, мазмуни онро баён кунед.

Он рӯз Ҳоча Насриддин ба шаҳри Навобод омад ва рост ба бозор рафт. «Бозори шаҳр – оинаи шаҳр.» – ҳамеша ме гуфт Ҳоча. Ва ҳақ ба ҷониби ўст. Мардуми бехӯнар бозор на дорад, охир ўчӣ ҳам пешкаш мекунад, вақте ки...

Ноҳист ду навкар аз пас расиданду аз дасти Ҳоча гирифтанд ва саҳт тоб доданд.

– Ту, аплах, кистй, ки ба мири шаҳри мо салом надодй?!
– хитоб кард яке.

Дигаре дод зад:

– Агар аз худ рафта бошй, ба худ меоремат!

Хоҷаро ба назди мири шаҳр оварданд. Вай рӯйи зини Са-
манд бовиқору тантана менишастан. Дар ҳақиқат, Хоҷа Нас-
ридин ўро ягон ду дақиқа пештар дар чорраҳа дидад буд.

– Ту кистй? – пурсид мири шаҳр.

– Ман – Хоҷа Насридин, меҳмони шаҳри шумо, тақсир,
– ҷавоб дод Хоҷа.

– Чаро салом надодй? – боз пурсид мири шаҳр.

– Салом додам, аммо шумо ҷавоб надодед, – гуфт Хоҷа
Насридин.

– Ҷӣ? Ту маро беадаб гумон мекунй? – ғазаб кард мири
шаҳр.

– Инаш ба шумо равшантар аст, тақсир...

Нақшофарӣ:

- Баранда – Абдулло.
- Ду навкар – Саид, Давлат.
- Хоча Насриддин – Неъмат.
- Мирис шаҳр – Сайёд.

Бо калимаҳои бозор, мардум, шаҳр, дақиқа ҷумлаҳо фикр карда нависед.

Дар фасли байдар даштүз дашинаин саебзат ўзи мешиавад. Гулӯз даражатон мешижуранд. Шаббат, дебор мешивад. Дар аввалин байдар „Навруз“ ҷаҳон ширифта, мешивад. Мон мавсими байдарро дўст мегорад.

ДАРСИ 81-82

1. Одоби сўхбатро ба хотир биёред.
2. Дар бораи Исмоили Сомонӣ чӣ медонем?

Бародари калон – Илёс ба қаср, назди Исмоили Сомонӣ меояд. Исмоил подшоҳ буд. Ўбо шахсе сўхбат мекард. Илёс дар гӯшае нишаста мушоҳида мекунад. Сўхбат ба охир мерасад. Он шахс равон мешавад. Исмоил аз ҷой хеста,

Порчаро нависед, таркиби ибораҳои **насими форам, бўйи гул, либоси сабз, кулоҳси сап-сафед**ро шарҳ дижед ва савол гузоред.

Баҳор омад, садои булбул омад,
Насими фораму бўйи гул омад.
Либоси сабзро саҳро ба бар кард,
Кулоҳи сап-сафед олу ба сар кард.

1. Чӣ омад?
2. Насими чӣ хел омад?
3. Чаман чӣ кор кард?
4. Борони чӣ хел борид?
5. Чаман чӣ хел омад?
6. **Дил ба чӯш омад чӣ маъно дорад?**
7. Ба кӣ хурсандии бисёр оранд?

Намуна: Чӣ омад? – баҳор.

1. Ба калимаҳои сутуни якум аз сутуни дуюм алломатҳои мувофиқро интихоб карда, нависед.

шамол
баҳор
офтоб

тобон
форам
хуррам

2. Ин ибораҳоро нависед, саволи мувофиқ гузоред:
либоси сабз, кулоҳи сафед, борони найсон, дарахти баланд, боғи нав, анори лоларанг.
3. Ба имлои ин калимаҳо эътибор дижед:
бўй, найсон, кӯҳсорон, чӣ, гулпӯш, чӯш, сўй, рӯяд.
4. Аз ҳарфҳои калимаи **лоларанг** калимаҳои нав созед. Намуна:
лоларанг – анор, ...

мөхмөнро гусел мекунад. Илёс ҳайрон мешавад ва мегүяд, ки аз рӯйи қоидай дарбор барои гусели касе шоҳ набояд аз чой хезад ва қадаме пеш гузорад. Исмоили Сомонӣ табассум мекунад ва мегүяд: «Шарофати илм бисёр аст».

Чамоли одамӣ дар ҳилм бошад,
Камоли одамӣ дар илм бошад.

Саноии Газнавӣ

ҳилм – ҳалимӣ, нармӣ

Илёс – бародари Исмоили Сомонӣ

Исмоили Сомонӣ – амир, подшоҳ, асосгузори давлати тоҷикон

- 1. Илёс ба қаср назди кӣ омад?
- 2. Исмоил бо чӣ кор машғул буд?
- 3. Чаро Исмоил аз чой хеста, мөхмөнро гуселонид?
- 4. Мөхмөн кӣ будааст?
- 5. Исмоил табассумкунон ба бародараш чӣ гуфт?

- 1. Дар сутуни якум номи ашёҳо, дар сутуни дуюм аломати ашёро нависед. Онҳоро алоқаманд кунед.

Намуна: китоби шавқовар...

рафиқ

олиқадр

китоб

хуб

мөхмөн

шавқовар

- 2. Калимаҳои Илёс, гусел, сӯҳбат, табассум, шарофат, илмро нависед ва ба имлои онҳо дикъат дихед.
- 3. Бо калимаҳои шараф ва шарофат дуҷумла созед.
- 4. Байти дар боло зикршударо аз ёд кунед, ба дафтаратон нависед.
- 5. Бо калимаҳои китоб, хуб, духтар, зебо, бародар, калон, шоҳ, одил, мөхмөн, донишманд аввал ибора ва баъд ҷумлаҳо тартиб дода, нависед. Намуна:

ибораҳо

ҷумлаҳо

Бародари калонӣ

Бародари калонӣ кори

падарро давом дод.

ДАРСХОИ 83-84

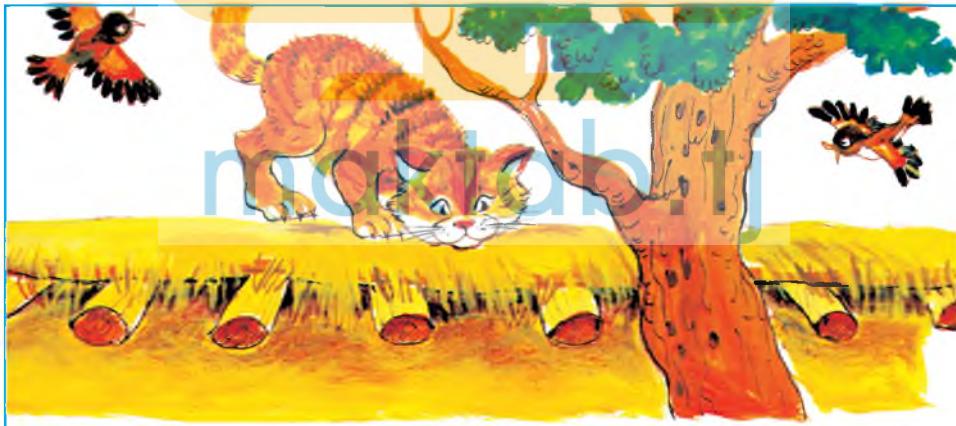

Ҳавлии худатонро ба хотир оред ва ба ин ҳавлӣ муқоиса кунед.

ҶАСУРИ НАҚҰКОР ВА ГУРБАИ БАДКИРДОР (ҳикоят)

Дар як ҳавлии васеъ ва сердолу дарахт паррандагони гуногун: мусича, кафтар, ҷӯр, майна ва гунчишкакони бисёр бо шӯру ғавғо, бо суруду хонишҳои форами худ тифоқона зиндагӣ мекарданд. Онҳо ҷуфт-ҷуфт, села-села буданд ва ҳар ҷуфт лона дошт, байни онҳо гоҳ-гоҳ ҷанҷол шавад ҳам, вале ба душманий намерасид. Калонҳо ва обрӯмандони села зуд дар миён даромада, ҷангараҳоро халос карда, танбех, ва оштӣ медоданд. Ҳар қадом яқдигарро мешиноҳт ва эҳтиром мекард. Паррандагони гуногун дар ин ҳавлии орому бобаракат мисли узви як хонадон буданд. Ба ин ҳавлӣ Зард ном гурбае низ гоҳ-гоҳ аз ҳавлии ҳамсоя меомад. Ҳамаи паррандагон гурбаро бад медианданд ва тифоқан ба ўхчум мекарданд. Гурба пайти мувофиқ ёфта, ба ҷӯчаҳои навболу камкувати паррандагон ҳамла мекард, баъзан ягентои онҳоро

луқмаи худ месохт. Ҳатто баъзан ба лонаҳои паррандагон бо чашми тамаъ менигарист. Ин гурба ҳам фиребгар буд, ҳам бераҳм.

луқма – хӯро
навбол – боли нав, қанот
пайт – фурсати муносиб
тамаъ – чашмгуруснагӣ

- 1. Дар ҳавлӣ қадом паррандагон зиндагӣ мекарданد?
2. Онҳо чӣ тарз зиндагӣ мекарданд?
3. Ба ин ҳавлӣ гоҳ-гоҳ чӣ меомад?
4. Вай чӣ ном (лақаб) дошт?
5. Гурба барои чӣ ба ин ҳавлӣ меомад?

- 1. Мазмуни ин қисми ҳикояро нақл кунед.
2. Калимаҳоеро, ки ҳарфҳои Ҷ, Я, ў, Й, ё, Э, Ю доранд, нависед. Ба имлои калимаҳои камқувват, ҳатто дикқат дихед.
3. Бо ибораҳои ҳавлии васеъ, ҳавлии бобаракат, чӯчаҳои камқувват ҷумла тартиб дихед ва ба аломати ашё савол гузоред.

ДАРСҲОИ 85-86

 Мазмуни қисми якумро нақл кунед.

(давоми ҳикоя)
Як рӯзи баҳор, ки гурба сер буд, дар офтобрӯя лавандона дароз қашида роҳат мекард. На хоб буданаш маълум буду на бедориаш. Гӯё ҳила мекард.

Паррандагон ки аз ҳилаю найранги гурба борҳо оғоҳ шуда буданд, эҳтиёткорона аз пайи ҷустуҷӯйи доне, мағзу ризқи худ мешуданд, чашми эҳтиёту ҳазар аз гурба намеканданд.

Дар миён гунчишкаке буд, ки хеле зўрманд ва накӯкор. Вай накӯкорӣ, бокувватӣ ва далериашро дар чандин задухӯрдҳо, халоскунӣ ва танбехӯ оштидиҳӣ исбот намуда, обру пайдо карда буд. Бинобар ин паррандагон боэҳтиром ўро Ҷасур меномиданд. Ана ҳамин Ҷасур бо ҷуфташ дар навдаи дарахт нишаста рафтори гурбаро наззора мекард, то ки аз нияти бади ўдӯстонашро сари вақтогоҳ намояд. Дар ин вақт малаҳаке паридаю ҷаҳида омада, пеши гурба нишаст ва гӯё Ҷасурро мазоқ мекарда бошад, парҳояшро ҷунбондаю афшонда тоза мекард ва офтоб медод. Ҷашмони Ҷасур аз дидани сайди хуштаъму лазиз дурахшиданд, ки ба ҷуфташ гуфт:

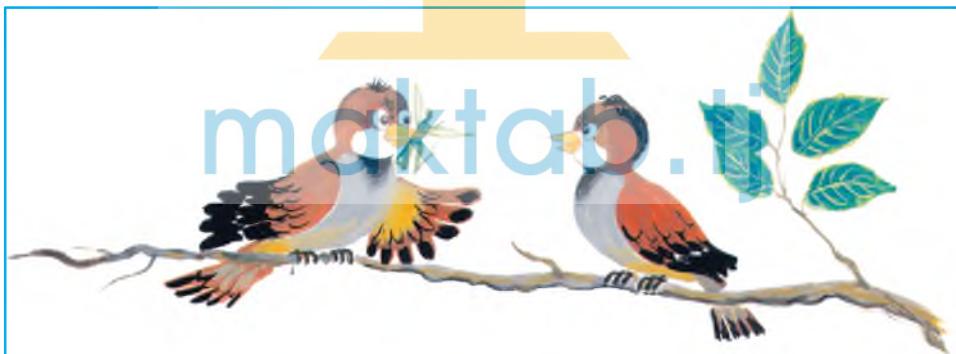
– Ҳоло малаҳаки ширину нармак меҳоҳӣ?

Занаш, ки дар кучо будани малаҳро ҳанӯз надида буд, гуфт:

– Бале, меҳоҳам, кайҳо боз малаҳ нахӯрдаам.

Вале ҳамин лаҳза дар кучо будани малаҳро дид ва аз гапаш бозгашт

– Не, не, Ҷасурҷон, ин хеле ҳавғонк аст, нобуд мешавӣ, ман малаҳ ҳӯрдан намеҳоҳам...

- Рўзи баҳор гурбаи фиребгар чӣ кор мекард?
- Барои чӣ паррандагон худро эҳтиёт мекарданد?
- Барои чӣ гунчишкак номи Ҷасурро гирифта буд?
- Вазифаи Ҷасур чӣ буд?
- Дар ин вақт чӣ парида омад?
- Ҷасур ба ҷуфти меҳрубонаш чӣ гуфт?
- Ҷуфти Ҷасур чӣ ҷавоб дод?
- Барои чӣ вай аз гуфтааш баргашт?

- Мазмуни ин қисмро накӯ кунед.
- Ду ҷумлаи аввали сарҳати дуюмро рӯбардор намуда, зери қалимаҳои ҳарфи ё, ў, й-дор ҳат қашед.
- Ибораҳоро хонед ва савол гузоред:
гунчишки накӯкор, ҷашми эҳтиёткор, нияти бад, луқмай лазиз, малаҳаки ширин.
Намуна: Чӣ? – малаҳ; Чӣ хел? – ширин.

ДАРСҲОИ 87-88

Мазмуни ду қисми аввалро ба хотир оред ва баён кунед.

(давоми ҳикоя)

Вале дер шуда буд. Ҷасур мисли калҳот худро ба малаҳ расонд ва онро фавран нӯл зада гирифт ва фиррӣ карда ба паҳлуи ҷуфташ баргашт ва малаҳро наздаш гузошт.

Ҳамаи ин шикори пурхатар дар як миҷа задан воқеъ гардид, ки аз он ҳам гурбаи дар ғафлатмонда ва ҳам дӯстони Ҷасур мот шуданд.

Гурбаи ғофил мияв-миявгӯён думи худро гоҳ боло мебардошт, гоҳ бо шаст ба замин зада, бо ҳашми шерона таҳдид менамуд. Ҷасури ғолиб ба ҳоли душмани мағлуб

қох-қох механдид ва ўро бо парафшонӣ ва сарчунбонӣ мазоқ мекард.

Паррандагон аз ин далерии густохонаи дӯсти худ завқ карданд, садоҳои аҳсану оғарин мебароварданд: Ҷасури доно! Ҷасури тавоно! Ҷасури нотарсу чолок! Ҷасури тезкор! Ба ин тариқ чанд рӯз қаҳрамонии Ҷасур, ғалабаи ў ва шармандагии гурбаи Зард вирди забонҳо буд... Ҷасури мо аз ин корнамоию таърифҳои дӯстон аз фахр ҳаво мегирифтуман-мани мекард.

Аз шармандагии худ гурбаи Зард як ҳафта ба ин ҳавлӣ наомад. Аммо вай тайёри медид. Мехост қасосашро аз Ҷасур ё ягон паррандаи дигар бигирад.

1. Ҷасур малаҳро чӣ гуна гирифт?
2. Барои чӣ гурбаю дӯстони Ҷасур ҳайрон шуданд?
3. Паррандагон Ҷасурро чӣ тавр таъриф мекарданд? (Аз матн хонед.)
4. Ҷасур аз чӣ сабаб фахр мекард?

1. Мазмуни қисми сеюмро нақӯ кунед.
2. Ба ин қисм номи мувофиқ интихоб намоед.
3. Аз ибораҳо ҷумлаҳо тартиб диҳед:
гунчишки далер, нияти бад, малаҳаки нармак.
Намуна: Нияти бад ба бадӣ мебарад.
4. Дар сутуни якум ашё, дар сутуни дуюм аломатҳои онҳо дода шудааст, онҳоро алоқаманд кунед:

гурба
гунчишк
рӯз
душман

мағлуб
лаванд
нотарс
баҳор

- Ба имлои ин калимаҳо эътибор дихед:
танбех, осоишта, мазоқ, луқма, хуштаъм, хавф, бад-кирдор.
- Ибораҳои нӯши чон, нури дида, умри ҷовидро шарҳ дихед.
Намуна: умри ҷовид – умри абадӣ.

ДАРСҲОИ 89-90

Мазмуни қисмҳои хондаамонро ба хотир меорем.

(давоми ҳикоя)

...Рӯзе гурба пораи нони ёфтаашро маҳсус нонреза карда, дар ҷойи аввала пошида, худро ба хоб андохт. Вай нимхобу нимбедор буд. Мепойид, ки ягон паррандаи сода барои нонреза поён фурояд. Паррандаҳо ин ҳилаи гурбаро диданд. Ин ҳиларо Ҷасур ҳам диду фаҳмид, вале вай аз таърифҳои дӯстон ҳаво гирифта буд, ба тезпарвозии худ аз ҳад зиёд баҳо медод. Пайти мувофиқ ёфта, ба ҷуфташ оҳиста гӯшакӣ кард: “Ҳамин дам ба ту нонреза меорам”. Ҷуфташ фурсати эътиroz кардан ва монеъ шудан наёфт. Ҷасур беовоз парвоз карда, пеши нонрезаҳо тавре нишаст, ки гурба надида монд. Ҷасур метавонист номаълумакак нонрезаи аз ҳама калонро гирифта парвоз кунад, зоро гурба дар ғафлат буд. Вале Ҷасур худписандона аз пеши як нонреза ба дигараш ҷаҳид, гӯё аз ҳеч чиз наметарсид.

Гурба якбора хез зада бо дасташ Ҷасурро доштаний шуд. Ҷасур бо тамоми қувват ва ҳавли чон парвоз кард.... Фифони гурбаю ҷуфти Ҷасур ва дигар паррандагон гӯё ҳавлиро ба осмон бардошт.... Ҷасур бо ҳазор машаққат ба шарофати ҷолоқӣ худро аз ҷанголи гурба ҳалос кард, вале думи зебои

ұдар чанги гурба монд. Шиддати дарду тарс вучуди Җасурро ба ларза оварда буд. Аксари паррандақо ба ғами Җасуру зани үшарик буданд. Вале як қисми онҳо мазоқ мекарданد.

1. Рұзе гурбаи ҳилагар пораи нонро чй кор кард?
2. Вай ин корро бо кадом мақсад кард?
3. Барои чй Җасур ба ин ҳилаи гурба аҳамият намедод?
4. Вай ба қуфташ чй гуфт?
5. Баъд чй воқеа рўй дод?
6. Чаро баъзе паррандагон Җасурро мазоқ мекарданд?

1. Мазмуни ин қисмро нақл кунед
2. Ба ин қисм номи мувофиқ гузоред.
3. Ҳиссаи калимаҳои нонреза, гурба, таърифро ба сатри дигар гузаронед.
4. Бо ибораҳои гурбаи ғаддор, дасти рост, думи зебо ҷумлаҳо тартиб дихед.

ИМЛО.

Паррандалын дүстүрүү иш
мөбияндад. Оңдо ҳашаатоти
запарпасынча неист. иекү-
чамд. Ии дүйсүй дүтпанаара
мөбияд. **Одашын да пар-
рандалон даңзыстан** заңкорй менен шоанд, дон
мөдүлдөндүр. Биринчи паррандалон
лонч лона мөсөзанд.

ДАРСХОИ 91-92

Мазмуну қисмхой хондаро ба хотир оред ва баён кунед.

(давоми ҳикоя)

– Часури бедум, Часури шарманда, Часури мағрур...

Аз дарди чонкох, аз мағлубият, аз ин мазоқдо Часур хеле логар шуд, бо касе гап намезад, аз дүстон мөгүрехт, ғамгин буд. Ии ҳолати Часур ду-се ҳафта давом кард. Гурба ҳам аз тарси ғавғо ва ҳүчүмхой ногаҳонии паррандалон ба ин ҳавли дигар наимеомад.

Рүзе ҳамсояи Часур чү чаҳои навболи худро парвоз меомүхт. Ҳама бо шавқ парвозхой ноўхдабароёнаи навболхоро тамошо ва бо чирик-чирики худ онхоро ба парвоз рүхбаланд мекарданд.

Якбора яке аз навболон, ки хеле хаста шуда буд, ба рўйи ҳавлӣ нишаст, дигар парвоз кардан натавонист. Ҳама ўро ба парвоз даъват мекарданд, тела медоданд, вале ўз чой ду-се қадам мемонду бозмеафтид, гиря мекард:

– Очачон-очачон, монда шудам...

Дар ин асно дар болои бом гурба намоён шуд. Паррандаҳо ба вай дарафтоданд, вале ў ҳамоно чашм ба сўйи навбол ба шохи дарахтон часпида-часпида поин мефуромад.

- 1. Часур аз чӣ логар шуда буд?
2. Гурба чаро ба ин ҳавлӣ намеомад?
3. Рӯзе ҳамсояи Часур ба чӣ машғул буд?
4. Бо яке аз навболон чӣ воқеа рӯй дод?
5. Гурба аз кучо намоён шуд?
6. Вай чӣ тарз меомад?

- 1. Мазмунни ин қисмро баён кунед.
2. Ба ин қисм ном гузоред.
3. Калимаҳои ҳарфи ў, ъ, я, й, й, ё-дорро бо тартиби алифбо нависед.
4. Ба калимаҳои **бедум, безеб, логар, навбол** савол гузоред.
5. Калимаҳои **ноӯҳдабаро, навбол** ва паррандаҳоро ба ҳичоҳо чудо кунед.

Се ҷумлаи сарҳати дуюмро бегалат ва тоза рӯбардор намоед.

ДАРСҲОИ 93-94

Мазмуни қисми хондаатонро ба хотир биёред ва баён кунед.

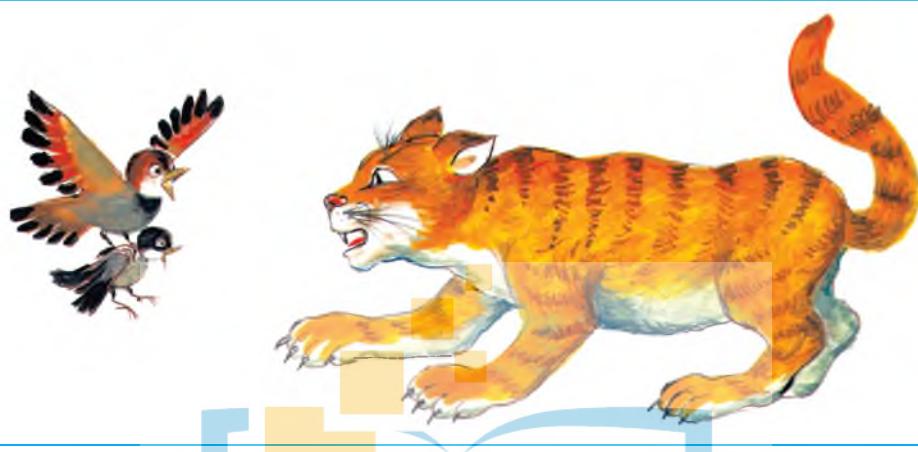
(давоми ҳикоя)

Гурба хеле наздик шуда буд. Паррандаҳо ду тақсим шуданд. Гурӯҳи зиёдтар ба гурба ҳуҷум мекарданд, гурӯҳи хурд бо ҳамроҳии падару модари навбол гирди ў парвоз мекарданд. «Хез, парвоз кун» – меғуфтанд, онро аз замин бардоштанӣ мешуданд. Вале ҳайҳот, зӯри ягонтои онҳо намерасид, ки навболро боло бардорад. Ана дар ҳамин лаҳзаи мудҳишу хатарнок Ҷасур фарёд зад: «Як тараф истед! Роҳ диҳед!» Ҳама аз навбол дуртар шуданд, ҳайрон буданд, ки Ҷасур чӣ кор мекарда бошад.

Ҷасур боз корнамой кард: худро ба навбол бо суръат рasonда, аз пушти гарданаш бо панҷаҳои бокувваташ маҳкам дошт ва бо шаст боло бардошт ва парида, ба шоҳи дарахти баланд нишаст. Навбол бо панҷаҳояш навдаero саҳт дошта гирифт. Ҳамин лаҳза падару модари навбол расиданд, ўро оғӯш карданд, бӯсиданд...

Тамоми паррандаҳо аз ин ғалабаю корнамой ва накӯкории Ҷасур фарёди шодмонӣ, фарёди зафар карданд. Ин дам ҷуфти Ҷасур фарёди баландтари шодӣ баровард: «Ҷасурҷон, бин, ту дум баровардӣ, боз думдор шудӣ!» Паррандаҳо бо шодии боз ҳам зиёдтар Ҷасурро табрик мекарданд... Дар ҳавлӣ тантана, базми ғалабаи некӣ бар бадӣ идома дошт. Ба шарофати некӣ навбол зинда монд, Ҷасур думдор шуд...

Файзулло Шарифзода

«Нек дарёбу бад макун зинҳор,
Ки баду нек боз хоҳӣ дид.»

пайт – лаҳза, вақт

сердол – сербутта, сералаф

навбол – навпарвоз, паррончак

ҳаво гирифтан – магрур шудан, худписандӣ кардан

1. Сифатҳои Ҷасур ва гурбаро дар ду сутун нависед.
2. Матнро ба нақшҳо тақсим карда хонед.
3. Ифодаҳои як миҷа задан, моту маҳбут шудан, ҷашмони хунгирифта, гӯшакӣ кардро шарҳ дихед.
4. Лаҳзаҳоро интихоб карда расм кашед.
5. Бо ибораҳои лаҳзани ҳавғонок, панҷаҳои боқувват, ҳавои баҳор ҷумлаҳо фикр карда, нависед.

ДАРСХОИ 95-96

ДАР НАСИҲАТИ ФАРЗАНД

Биё, эй чигаргӯша, фарзанди ман,
Бинех гӯш бар гавҳари панди ман.
Садафвор биншин даме лабхамӯш,
Чу гавҳар фишонам, ба ман дор гӯш!
Шунав панду дониш, ба он ёр кун,
Чудонистӣ, он гоҳ ба он кор кун!
Чу бояд бузургит пиранасар,
Ба **чашми** бузургӣ ба **пирон** нигар.
Ҳамекун ба **пирони** бекас **касӣ**,
К-аз ин шева, донам, ба **пирӣ** расӣ...

Абдураҳмони Ҷомӣ

панд – насиҳат
касӣ кардан – эҳтиром кардан
садафвор – садафмонанд

1. Дар ин шеър сухан дар бораи кӣ меравад?
2. Шоир ба фарзанд чӣ насиҳат мекунад?
3. Барои чӣ шоир панду насиҳатро мисли гавҳар медонад?

1. Ҷуфтни калимаҳои ҳаммаъноро ёфта, нависед:
ғайрат, офтоб, мулоим, кӯшиш, рӯй, хуршед, ғам,
нарм, ғусса, ҳаракат, андӯҳ, қад, чеҳра, ҳалим.
Намуна: нарм – мулоим.

2. Пандро шарҳдиҳед.

Пурсиданд:

– Беҳтарин шаҳс кист?

Чавоб:

– Он кас ки умраш тӯлонӣ, вале кору амалаш некӯ бошад.

Пурсиданд:

– Пас, бадтарин кас кист?

Чавоб:

– Он кас, ки умраш тӯлонӣ, вале кору амалаш бад бошад.

ДАРСҲОИ 97-98

Сӯхбат дар бораи китобчаҳои хониши берун аз синф.

ҲАР КАС АЗ НИЯТИ ХУД МЕЁБАД

Ду дехқони ҳамсоя яке Гайрат дигаре Гафлат ном доштанд. Онҳо дар полизҳои ҳампаҳлу заҳмат мекашиданд: ҳарбуза, тарбуз, сабзӣ, карам, картошка, шалғаму турб ва монанди инҳоро кишт мекарданд, ҳосили фаровон ба даст меоварданд ва рӯзгори бофароғат доштанд.

Гайрат хоксор, хушмуомила, саховатманду дилкушод буд. Дар полиз худаш кор мекард. Гафлат дар полизаш бештар дигаронро киро карда кор мефармуд, баднафс ва хасис буд. Аз кору рӯзгори худ бисёර лоф мезад, ҳавобаланду бадгап буд. Ҳамдехагон якеро Саҳӣ, дигареро Ҳасис лақаб монда буданд.

Мардум Гайратро барои сифатҳои некаш ҳурмат мекарданд. Онҳо ҳайрон буданд, ки вай бо Гафлати Ҳасис ва бадкирдору бадмуомила чӣ хел муросо мекунад.

Ғайрати Сахӣ дурандеш буд. Вай дар як гӯши ҳавлиаш дарахтони мевадор шинонд, боғ кард. Ғафлати Ҳасис ба таассуби Сахӣ дарахт шинонд, боғ кард. Ниҳолони боғҳо ба ҳосил даромаданд. Рӯзгори Сахӣ ва Ҳасис боз ҳам беҳтар шуд.

Ҳасис доим фикр мекард, ки чӣ тарз назар ба Сахӣ аз заминаш фоидан бештар гирад. Рӯзе аз радио дар бораи занбӯри асалпарваре хабаре шунид. Фаҳмид, ки занбӯр-парварӣ даромади калон доштааст. Чанд шабу рӯз хаёлан ба аспи нафсу ҳирс савор буд: агар даҳ қуттӣ занбӯр ҳарам, ин қадар пул мешавад, агар бист қуттӣ занбӯр гирам...

ҳасис – чашмгуруслана
фаровон – зиёд, бисёр

- 1. Ду дехқони ҳамсоя чӣ ном доштанд?
- 2. Ба онҳо ҳамсояҳо чӣ лақаб гузашта буданд?
- 3. Ин лақабҳо чӣ маъно доранд?
- 4. Ҳамсояҳо чӣ кишт мекарданд?
- 5. Мардум Ғайратро барои қадом сифатҳояш ҳурмат мекарданд?
- 6. Ҳасис аз радио чӣ шунид?
- 7. Ӯ шабу рӯз чӣ орзу мекард?
- 8. Ба аспи нафсу ҳирс савор буд чӣ маъно дорад?

- 1. Калимаҳои ҳарфи ӯ, й, я, й, ъ, ё-дорро нависед.
- 2. Ҳиссаи калимаҳои дарахтҳо, мардум, радиоро ба сатри дигар гузаронед.
- 3. Бо ибораҳои ҳосили **фаровон**, **одами саховатманд**, **дарахтони мевадор** ҷумлаҳо нависед.
- 4. Ду ҷумлаи аввали матнро рӯбардор намуда, зери ҳарфҳои д, т, ҳ, қ, е хат кашед.

ДАРСХОИ 99-100

Мазмуни қисми аввалро ба хотир оред.

(давоми ҳикоя)

Ҳасис худро соҳиби хонаҳои дабдабаноки дуошёна, ҳавлии васеъ, ҳавзу фаввораҳои мусаффо, ду-се зани соҳибчамол ва миёни ин биҳишти хаёлиаш худро дар кайфу сафо ва Сахиро хору залил медиҳ. Бар Ҳасис торафт ҳирс ва баҳилӣ ғолиб меомад. Аввал миёни ҳавлии худаш ва ҳамсоя девор кард, то ки Саҳӣ аз сирраш воқиф шуда, ба вай пайравӣ накунад. Баъд бо пулҳои пасандоз кардааш якбора чил қуттӣ занбӯри асал ҳарида, миёни боғаш гузошт.

Мавсими гулу мева расид. Ҳасис аз рӯзномае хонд, ки агар вақти шукуфтани дарахтон ба гулҳо кадом як доруи кимиёвӣ бипошӣ, ҳосил дучанд фаровон мешавад. Ин доруро аз савдогаре ҳарида овард, дар сатил бо об омехта кард, ба гули дарахтон пошид.

Аз ин бозёфти худ ва доноияш мефаҳриду меболид. Боз ба ҳаёлҳои ширин, ба баҳри пулу мол ва кайфу сафо ғӯттавар мешуд...

Ба бӯйи хуши гулҳо занбӯри асал аз хоби зимиистона бедор шуд: атроф ҳама гулу гулзор, ғизо фаровон..., онҳо фавҷ-фавҷ рӯйи гулҳо менишастанд, аз гуле ба гуле мегузаштанд, шаҳд нӯши ҷон мекарданд, бехабар аз он ки шаҳди гулҳо захролуданд.

Вақти бозгашт дари қуттиҳо ба рӯяшон баста мешуд. Ноziрони поккор барои шаҳди захролуд занбӯрҳоро бераҳмона сар мезаданд. Фавран эълон шуд, ки дигар ба гулҳои заҳрнок наздик нашаванд. Ин шӯру валвала миёни занбӯрҳо рӯзи дароз давом кард.

Атрофи қуттиҳо пур-пури часади занбӯрҳо шуд. Занбӯрҳои зинда ва покиза чор-панҷ маротиба кам монда буданд.

Аз ин талафоти чонкоҳ Ҳасис бохабар шуд, оҳу воҳаш ҳама чоро пур кард: “Хонаам сўхт!... Хонавайрон шудам!... Вой-вой, дод!”

Рӯзи дигар занбӯрҳои боқимонда ҳама парвоз карда, ба боғи Саҳӣ гузаштанд.

Боғи Саҳӣ аз пешина пурбортар, рӯзгораш осуда мешуд.

Саховат сирати мардони мардаст,

Ҳасисӣ пешаи рӯбоҳи зард аст.

Сахиро руҳу тан барнову солим,

Ҳасадро руҳу тан пурзаъфу дард аст.

Файзулло Шарифзода

нозир – назораткунанда   фавҷ-фавҷ – гурӯҳ-гурӯҳ
талафот – зарар, зиён

1. Ҳасис ояндаи худро чӣ гуна тасаввур мекард?
2. Ӯ чӣ харид?
3. Ҳасис аз рӯзнома чӣ хонд?
4. Занбӯрҳо баъди аз хоби зимистона бедор шудан чӣ кор мекарданд?

5. Занбүрхо аз чи сабаб мемурданд?
6. Занбүрхои боқимонда ба кучо парвоз карда рафтанд?
7. Дар шеър сухан дар бораи чи меравад?
8. Дар бораи Сахӣ ва Ҳасис чиҳо гуфта шудааст?

1. Мазмуни қисми ҳикояро нақл карда, ба он номи мувофиқ гузоред.
2. Калимаҳоро бо ҳарфҳои такрор навишта, тарзи ба сатри дигар гузарондани ҳиссаҳои онҳоро фахмонед.
3. Ибораҳои ҳавлии васеъ, фаввораҳои мусаффо, ҳаёлҳои ширин, занбүрҳои боқимондаро навишта, ба аломати ашё савол гузоред.
4. Худатонро санҷед. Ин калимаҳоро бо тартиб гузошта асли ҷумларо барқарор намоед:
торафт, ҳасис, ба, ғалаба, ҳирс, мекард, ва, баҳилӣ.

Навруз иди миши
тоҷикон аст. Навруз
дар аввали соли нав-
21-уми марта ҷашн ми-
рифта мешавад. Нав-
ruz иди баҳор, иди соли
наҳӣ, иди бобоне дарӯйон.
Мебошад. Наврузро то-
ҷикон. ба дигар ҳалку-
ҳои ҳамсаҳ ҷашн меги-
ранд.

ДАРСҲОИ 101-102

Дар бораи сабзиши дарахтони назди ҳавлӣ (хонаатон) чӣ медонед?

ОЛУ

Дар ҳавлии мо олуяке пеши дар аст,
Имрӯз баҳор омаду вай гулбасар аст.
Аз хандаи гулҳои тару тозаи ӯ
Бар ҳавлии мо шукӯҳу ранги дигар аст.
Наздаш шудаму бар гулакаш гуфтам ман:
«Умри ту басо кӯтаҳу андар гузар аст.
Бо умри ду-се рӯзаяку даргузарат
Баргӯй, ҷаро хандаи ту бешумар аст.»
Андар назарам дубора хандиду ба ман
Гуфто ки: “Намебинӣ, зи пуштам самар аст”.

Ашӯр Сафар

самар – ҳосил

дараҳти гулбасар – дараҳти пур аз гул, сергул

шукӯҳ – бузург, қалон

1. Дараҳтон кай гул меқунанд?
2. Ҷаро гули онҳо мерезад?
3. Дар ҳавлии шумо қадом ҳели дараҳтони мевадиҳанда ҳастанд?
4. Оё гули ҳамаи дараҳтон якхелаанд?

1. Гүед, ки дар кадом банди шеър шоир ба гул савол медиҳад ва дар кадом банди шеъраш ба саволаш чавоб мегирад.

2. Шеърро аз ёд кунед.

3. Җуфти ҳаммаъноро ёбед:

тааччуб

бисёр

инъом

доно

бешумор

ҳайрат

хирадманд

тӯхфа

4. Аз матн истифода карда бо калимаҳои баҳор, гул, ҳавлӣ ҷумлаҳо тартиб дихед.

5. Дар ҷумлаҳои шумо кадом калимаҳо ба саволҳои **Чӣ хел?**, **Чӣ ғуна?** чавоб мешаванд?

1. **Чойи** хушманзара мегӯем? Боз чӣ мегӯем?

2. **Ҳавои** форам мегӯем? Боз ҷӣ мегӯем?

3. **Одами** доно мегӯем? Боз чӣ мегӯем?

Намуна: хушманзара – зебо, дилкаш.

Аз ҳарфҳои калимаи **хушманзара** калимаҳои нав созед.

Намуна: хушманзара: ман, ...

Шеърро бори дигар хонед. Ба саволҳо чавоб дихед:

1. Дар ҳавлӣ чӣ буд?

2. Баҳор ба он чӣ таъсир расонд?

3. Чаро ҳавлӣ зебо шуд?

4. Шоир ба гул чй гуфт?
5. Олуюк хандида ба шоир чй гуфт? Зи пуштам самар аст чй маънодорад?
8. Дар матн кадом калимаҳо ба саволҳои Чй хел?, Чй гуна? чавоб мешаванд?
9. Калимаҳои гулбасар, дубораро ба ҳичоҳо ҷудо кунед, садонокҳоро ба ёд оваред. Дар нақша ғунҷонед.

Аломатҳои китобатро гузашта, матни зеринро беғалат рӯйнавис кунед. Нақшай ҷумлаи сеюмро кашед.

Баҳор омад барфҳо об шуданд дар дашт гулҳо шукуфтанд занбури асал дар гирди гулҳо виз-визкунон мегашт рӯбоҳ ҳаргӯшро мепойид хирсак дар таги буттаҳо ҷизе кофта меҳӯрд.

Ба саволҳо чавоб нависед:

1. Чй омад?
2. Чихо об шуданд?
3. Рӯбоҳ чиро мепойид?
4. Хирсак чй кор мекард?

8. ЧУМЛА

ДАРСҲОИ 1-2

ЗАБОНИ ДАВЛАТӢ

Забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон забони тоҷикӣ аст.

Ба забони худ содик будан шарафи бузург аст.

Забони худро чун сарвати миллӣ бояд муҳофизат намоем.

Забон дар паноҳи давлат ва давлат дар паноҳи забон аст.

Эмомалӣ Раҳмон

дифоъ – ҳимоя
сарват – бойигарӣ
садик – бобафо,
вафодор

1. Шумо чанд ҷумла хондед?
2. Ҷумлаи якум қадом аст?
3. Ҷумлаи дуюм-чӣ?...
4. Дар ҳар ҷумла сухан дар бораи чӣ меравад? Шарҳдиҳед.
5. Аввали ҷумла бо чӣ гуна ҳарф сар шудааст? Дар охири ҷумла қадом аломат гузошта мешавад? Мо дар бораи ҷумла чӣ медонем?

- Калимаҳоро ба ҳам алоқаманд намуда чумла созед:
  - Забон, точикӣ, забон, модарӣ, мост.
  - Душанбе, пойтахт, давлат, точикон, аст.
  - Ман, забон, модариам, дӯст медорам.

- Калима ва чумлаҳои зеринро муқоиса намоед:

Калимаҳо	Чумлаҳо
Душанбе, давлат, пойтахт, точикон, аст	Душанбе пойтахти давлати точикон аст.
Бояд, донад, ҳар, худро, кас, забони	Ҳар кас бояд забони худро донад.

Калимаҳои алоқаманд чумларо ташкил медиҳанд. Дар чумла фикр ба охир мерасад. Чумларо бо ин аломат ишора мекунанд:

- Байтҳоро хонед, мазмуни онҳоро шарҳдиҳед.

Сухангӯ бисёру сухандон кам.
Сухандон ба гетӣ бувад мӯҳтарам.

...

Забон дар даҳон, эй хирадманд, чист?
Калиди дари ганчи соҳибҳунар.

- Чумлаҳоро хонед ва гӯед, ки дар онҳо сухан дар бораи киҳо меравад?

Дилшод дар синф иншо менависад.

Модар хӯрок овард.

Садбарг месарояд.

Садбарг бо оҳанги най ва тор месарояд.

5. Маъни калимаи торро шарҳдиҳед.

Най асбоби мусиқӣ аст.

Най боз чӣ бошад?

6. Ҷумлаҳоро хонед ва гӯед, ки онҳо аз чанд калима иборатанд:

Олим куртаро ба тор овехт. Соҳиб ба торҳои тор нохун зад.

ОБ

Об барои мо азиз аст. Обро тоза бояд нигоҳ дорем.
Обро ифлос кардан гуноҳ аст. Об сарчашмаи ҳаёт мебошад.
Онро бояд сарфакорона истифода барем.

1. Дар ин матн чанд ҷумла ҳаст?

2. Дар он сухан дар бораи чӣ меравад?

3. Сарфакорона истифода баремро чӣ тавр мефаҳмад?

Ба ҷойи нуқтаҳо калимаи мувофиқ интихоб намоед.

Бачаҳо дар ҳавз ... меқунанд.

А. Об.

Б. Оббозӣ.

В. Бозӣ.

ДАРСҲОИ 3-4

1. Калимаҳоро ба ҳам алоқаманд карда ҷумла созед ва нависед:

- Офтоб, дурахшон, оламро, равшан, кард.
- Бачагон, ба, чиндан, гулҳо, баромаданд.
- Ҳалима, ба муаллима, як, даста, гул, лола, тӯҳфа кард.

2. Калимаҳои ҷумлаи якумро шуморед. Имлои калимаҳои **муаллим**, **тӯҳфа**, **дурахшон**ро машқунед.

3. Калимаҳои парокандаро истифода карда чумла созед:
Суханҳои, муаллим, бомаънӣ, мураббӣ, ва, устод,
аст. То, охир, суханро, гӯш, кун.

4. Тарзи дуруст навиштан ва талаффуз кардани калимаҳои
мураббӣ, гӯш, маънӣ-ро машқ кунед.

5. Чумлаҳое фикр кунед, ки аз ду, се, чор калима иборат бошанд.
Намуна: Модар азиз аст.

6. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувоғиқро гузошта, нависед:
... дұхтаяри баодоб аст. Ұдар ... аълоҳон аст. Дуго-
наҳояш аз вай ... мегиранд. Шахси баодобро ҳама дұст
....

7. Ҳаммаънои калимаҳои **шахс**, осоиш, покро ёбед.
Намуна: осоиш – оромӣ.

8. Мақолҳоро хонда, ба маъни онҳо дикқат дихед.

Дониш ҷароғи ақл аст.

Худписандӣ далели нодонист,
Охири вай фақат пушаймонист.

Саъдии Шерозӣ

Шумо боз чӣ ҳел мақолҳоро медонед?

Ҳангоми сӯҳбат бо рафиқонатон аз мақол истифода баред.

9. Матнро хонед ва гӯед, ки чумлаҳо бо чӣ гуна ҳарф сар шудаанд? Дар охири чумлаҳо қадом аломат гузошта шудааст?

Падарам то синни чилсолагиаш пахлавон будааст.
Вай қадбаланд, қоматаш рост, ришаши сип-сиёҳ, пӯсти
рӯяш сиёҳтоб, нигоҳаш тез буд. Дастани сахти
пуркӯват дошт. Пойҳои бисёр қалонашро бошитоб,
вазнин-вазнин монда роҳ мерафт.

Сотим Улуғзода.

Чумла бо ҳарфи калон сар мешавад. Дар охири чумла нүқта ё аломати дигаре мегузорем (.!?)

1. Аз матн калимаҳои ҳамсадои тақрордорро ёфта, дар тахтай синф нависед.
2. Калимаҳои **падар**, **пахлавон** ва **қадбаландро** ба ҳиссаҳо ҷудо карда, ба сатри дигар гузаронед.
3. Аз матн калимаҳоеро нависед, ки ба саволҳои **Кӣ?**, **Чӣ?**, **Чӣ кор мекард?**, **Чӣ хел?** ҷавоб мешаванд. Намуна:
Кӣ? – падарам; **Чӣ?** – пӯст;
Чӣ хел? – сиёҳ; **Чӣ кор мекард?** – мерафт.

ДАРСҲОИ 5-6

1. Сӯхбат дар бораи паррандаҳои ваҳшӣ.
2. Дар бораи пару бол, ҷангол ва минқори паррандаҳо ва вазифаи онҳо фикратонро баён кунед.

ПОДШОҲ, УҶОБ ВА ПИРАЗАН (афсона)

Буд, набуд, як подшоҳ буд. Подшоҳ як уҷоб дошт. Вай уҷобашро бисёр дӯст медошт, ҳар ҷо ки мерафт, онро низ бо ҳуд мебурд.

Як пагоҳӣ уҷоб парида, ба рӯйи ҳавлии пиразане нишаст. Пиразан уҷобро ба даст гирифта, тамошо карду ба ҳуд гуфт:

- Мурғаки аҷоиб будааст! Лекин минқораш қаҷ шудааст, бо ин хел минқор дону об ҳӯрда наметавонад. Биё, як кори савоб кунам. Ҳамин мурғакро аз ранҷу азоб ҳалос кунам.

Пиразан инро гуфту қайчӣ гирифт ва минқори уҷобро қайчӣ кард. Баъд боз уҷобро тамошо кард ва панҷаҳои ӯро дид, ба ҳуд гуфт:

– Нохунжояш ҳам дароз шудаанд. Ин айб аст. Бечора қайчай надоштааст. Бо ин хел нохуни дароз аз ҳамчинсонаш шарм мекардагист.

Сонй қайчиро дубора ба даст гирифту нохунжои уқобро күтоҳ кард ва гуфт:

– Акнун ҳам минқорат дуруст шуд, ҳам нохунжоят.

Уқоб парида боз ба дарбор омад ва сари дasti подшоҳ нишаст. Подшоҳ уқоби худро базӯр шинохт. Шинохту дуд аз димоғаш баромад. Вай фаҳмид, ки мурғаки бадбаҳт ба дasti қадом одами нодон афтида, ба ин ҳол гирифтор шудааст. Подшоҳ гуфт:

– Ҳар кас бо ҷоҳилон ҳамнишин шавад, ба чунин рӯз гирифтор ҳоҳад шуд.

ҷоҳил – нодон
минқор – нӯл

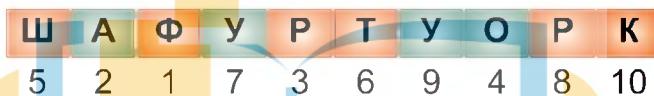

1. Уқоб чӣ гуна парранда аст?
2. Ба чӣ сабаб пиразан минқор ва нохунҳои уқобро қайҷӣ кард?
3. Подшоҳҳоли уқобро дида чӣ гуфт?
4. Шумо дар хонаатон паррандаи ромшуда доред? Бо он чӣ гуна муносибат мекунед?
5. Шумо бо чӣ хел одамон дӯстӣ ва ҳамнишинӣ доред?

Ҳарфҳоро тарзе ҷо ба ҷо гузоред, ки номи парранда пайдо шавад.

1. Мазмуни ҳикояро баён кунед.
2. Ҷумлаҳои сарҳати сеюми матнро такроран хонед. Ин калимаҳоро нависед:
уқоб, подшоҳ, пиразан, минқор, савоб, ранҷ, азоб, панҷаҳо, нохун, ҳамчинсон, ҷоҳил, ҳамнишин.

Ба ин саволҳо ҷавоб нависед:

1. Уқоб аз дарбор парида кучо рафт?
2. Чаро пиразан кори **савоб мекунам** гуфта кори хато кард?
3. Паррандаҳои ширкориро медонед? Номи онҳоро нависед.

1. Пандҳоро нависед, аз ёд кунед:

maktab.tj

1. Сӯҳбати некон давлат аст.
2. Бо мардуми доною хушфеъл ҳамсӯҳбат бош.
3. Дӯстӣ бо мардуми доно накӯст.

2. Гуфтаҳои подшоҳро нависед. Ба ҷоҳилон ҳамнишин шудан чӣ оқибат доштааст?
3. Ҷумлаҳоро нависед ва гӯед, ки дар онҳо сухан дар бораи чиҳо ё киҳо меравад.
1. Мактаби мо гӯшаи **Табииати зинда** дорад.
  2. Мо ба паррандаҳо ғамхорӣ меқунем.

ДАРСҲОИ 7-8

Сӯҳбат дар бораи гург – ҳайвони ваҳшӣ.

ПИСАРБАЧАИ ЗИРАК (афсона)

Буд, набуд, дар як деҳаи дурдасти кӯҳсор писарбачае буд. Ӯ модари ӯгай дошт. Онҳо дар бисоти худ як бузғола доштанд. Модари ӯгай ҳар пагоҳӣ, бо дамидани субҳ писарбачаро бо бузу бузғола ба саҳро мефиристонд.

Як пагоҳӣ мисли ҳарвақта писарак бузҳоро ба саҳро бурд. Рӯз нисиф шуд. Дар ҳамин вақт аз кучое як гурги бад-ҳайбате пайдо шуда, уллос кашид:

– Каний, гап зан, туро ҳӯрам ё бузро?

Писарак ларзида аз тарс чӣ гуфтанашро надонист. Ӯ лаҳзае фикр кард. Ба гург ҳамла кунад, зӯраш намерасад. Монад, ки гург бузи ягонаашро ҳӯрад? Не, не. Дар ҳамин вақт шиками писарак, ки аз пагоҳӣ чизе нахӯрда буд, қуррос зад. Гург аз ин садо як қад парида, гуфт:

– Ҳой, дар шиками ту чист, ки уллос мекашад?

Писарак гуфт:

– Дирүз дар вақти ношто ду сагбачаро хұрда будам, ана ҳоло онҳо фаяхмиданд, ки дар назди ман гург истодааст, ме-хоҳанд, ки берун баромада туро пора-пора кунанд.

Гург бо шунидани ин гапқо ба воҳима афтод ва писа-ракро зорй кард:

– Ҳой писарак, то ман **аз** ин чо рафтан даҳонатро на-кушо, набошад сагбачаҳо маро мөхүранд.

Писарак даҳонашро бо дасташ пүшид. Гург аз фурсат ис-тифода бурда, то чон дошт, гурехт ва дар як лаҳза аз назар ғоиб шуд. Писарбача ба сабаби зирақӣ ва ҳозирчавобиаш аз чанголи гурги гурусна раҳой ёфт.

1. Писарбача дар кучо зиндагӣ мекард?
2. Ӯ ҳар рӯз бузу бузғоларо ба кучо мебурд?
3. Як пагоҳӣ чӣ воқеа рӯй дод?
4. Гург чӣ ҳоҳиш кард?
5. Чӣ тавр писарак аз чанголи гурги гурусна халос шуд?

Мазмуни афсонаро нақл кунед.

Расмро мушоҳида намуда, ба саволҳои зерин ҷавоб гардонед:

1. Гург чӣ кор мекунад?
2. Писарак чӣ кор мекунад?

Гург мегурезад. Писарак механдад.

Тартиб додани муколама аз рӯйи матн (писарак ва гург).

ДАРСХОИ 9-10

- Сүхбат дар бораи китобчаҳои хониши берун аз синф.
- Матнро хонед. Дар бораи забон чизҳоиеро, ки медонед, ба хотир биёред, шеърҳо хонед.

ЗАБОН ДОНИ – ҶАҲОН ДОНИ

Марди саховатманде ба чор кас як дирам пул мениҳад. Ин чор мард аз чор шаҳри дунё буданд. Онҳо меҳостанд, ки ҳурдание ҳаранд.

Форс мегӯяд:

– Бо ин дирам ангур меҳарем.

Араб мегӯяд:

– Не, инаб меҳарем.

Турк мегӯяд:

– Ба ман узум ҳаред.

Румй мегӯяд:

– Ман истофил меҳоҳам.

Дар байнашон мочаро сар шуд. Касе аз ҳоҳиши худ даст кашидан намехост.

Аз назди онҳо хирадманде мегузашт, ки чанд забон мединист. Забондон аз онҳо дирам хост ва барояшон ангур ҳарид. Вақте ки онҳо ангуурро диданд, ҳама розӣ ва хурсанд шуданд, зоро мақсади ҳама ангур ҳурдан буд.

Мазмун аз Ҷалолиддини Балхӣ

maktob.tj

узум – ангур

инаб – ангур

истофил – ангур

саховатманд – шахси сахӣ, одами эҳсонкор

- Чор нафар дар хусуси чӣ баҳс карданд?
- Шахси забондон чӣ кор кард?
- Калимаи ангуурро бо забонҳои дигар чӣ мегуфтаанд?

1. Сархати аввали матиро нависед. Калимаҳои **саҳоватманд**, **хирадмандро** ба ҳиҷоҳо чудо карда, ҳиссаи онҳоро ба сатри дигар гузаронед.
2. Аз рӯйи мазмуни матн саҳнча ташкил кунед. Ичроқунандагон:

1. Марди саховатманд	2. Марди форс
3. Марди турк	4. Марди румӣ
5. Марди араб	6. Марди забондон
3. Аз ҳарфҳои калимаи **саҳоватманд** калимаҳои нав созед.

С А Х О В А Т М А Н Д

Намуна: саховатманд – саховат, хона, соат, ...

4. Калимаҳои муқобилмаъни тавоно ва **саҳоватмандро** нависед:

тавоно –

саҳоватманд –

Мо ширіж дар мектеб
панч дарс меконем. Дар-
си дүни жабын тоқыл
аст. Дар дарс мо меконем,
менавиғи, сабаки шешідеи,
сұдбат мекүнен. Болған
шергер ағаң мекүнен, кам-
мадын нафра месіндел.

ДАРСХОИ 11-12

1. Сұхбат дар бораи Исмоили Сомонӣ.
2. Дар бораи муаллими худатон андешаатонро баён кунед.

Мегӯянд, ки амир Наср Аҳмади Сомонӣ муаллимे дошт.
Муаллим ўро таълим медод ва гоҳо чўб мезад. Наср ба худ
мегуфт, ки ҳар гоҳ ба султонӣ расам, ҷазояшро медиҳам.
Вақте Наср султон шуд, муаллим ба ёдаш расид. Субҳ шуд.
Ходимеро бифармуд, ки аз боғ даҳ ҷуби тар биёрад ва дига-
реро гуфт: «Муаллимро ҳозир кун».

Ходим рафт то муаллимро биёрад.

Муаллим аз ходим пурсид:

– Султон чӣ мекард, ки маро ёд кард?

Гуфт:

– Ғуломеро фармуд, ки биравад, аз боғ даҳ ҷуб биёва-
рад. Муаллим фаҳмид, ки султон ўро ҷазо доданӣ аст. Аз
дӯкони сари роҳ мева харид ва дар остин кард.

Чун пеши Наср омад, амир чӯбе баргирифт ва гуфт:

– Дар ин чӣ мегӯйӣ?

Гуфт:

– Саҳл аст, – даст бар остин кард ва он мева берун овард ва афзуд. – Ин мева ба ин латифӣ ва ширини зодаи ин чӯб аст.

Султон ин ҷавобро хеле писандид ва ба муаллим то зинда будан маош таъйин кард.

Мазмун аз Муҳаммад Авғӣ

чазо додан – азоб додан

саҳл – осон, кам, андак

ҷӯби тар – химча, навдаи тар

афзуд – илова кард

1. Чаро Наср хост, ки муаллимашро ҷазо дихад?
2. Наср Аҳмади Сомонӣ ба ходим чӣ фармон дод?
3. Чаро муаллим аз дӯкон мева харид?
4. Чаро Аҳмади Сомонӣ аз ҷазои устоди худ даст кашид?

1. Мазмуни матнро баён кунед.
2. Ҷумлаи дуюмро бори дигар хонед ва гӯед, ки он аз ҷанд қалима иборат аст. Тартиби қалимаҳоро гӯед.

3. Вобаста ба мазмуни матн саҳнача ташкил кунед. Иштирокчиён:

1. Шоҳ Наср   2. Хизматгари амир   3. Устоди шоҳ

То он ки тифл хонаду соҳибҳунар шавад,
Устоди меҳрубони ўхуни чигар шавад.

Ибни Ямин

4. Чумлаҳоро бегалат нависед:

Чун пеши Наср омад, амир чӯбе баргирифт ва гуфт:

– Дар ин чӣ мегӯй?

Гуфт:

– Саҳл аст. – даст бар остин кард ва он мева берун овард ва афзуд. – Ин мева ба ин латифӣ ва ширинӣ зодаи ин чӯб аст.

5. Калимаҳоро нависед:

таълим, муаллим, ҷазо, бӯston, бо, чӯб, химча, обӣ, тар.

6. Ҷойи ҳарфи аввали калимаи бӯston ҳарфи д гузошта, ҳар ду калимаро нависед.

ДАРСҲОИ 13-14

Сӯҳбат дар бораи дӯстию рафоқат.

ДАРАХТ ВА САНГ

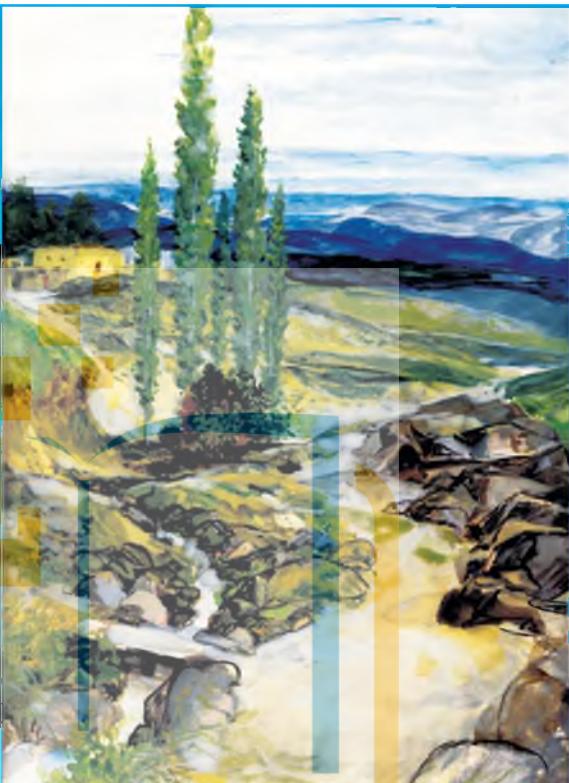
Дар канори наҳр санги азиму вазнин пеши роҳи обро гирифта, намегузошт, ки тарафи полези дехқон ҳамла оварад, онро шуста барад. Инро дехқон медид ва аз санг миннатдор буд. Вале наҳр ҳамлаи худро пайгирана ва хусусан дар баҳорон бо шиддат давом медод, ғалаён мекард, сел меовард, фарёд мезад.

Санг устувор буд. Ҳаёти дехқонро аз ҳуҷумҳои ҳаробиовари наҳр эмин медошт. Дехқон мефаҳмид, ки об метавонад ҳам обод кунад, ҳам ҳароб. Вай андешид ва ба қӯмаки санг

дар паҳлуи он дарахте шинонд. Санг андаке ранцид, ки дехқон ба тавоной ва истодагарии ў бовар накард. Вай баҳилий мекард. Пеши роҳи нумӯи решашои дарахтро мегирифт. Аз азияти решашо меболид ва худ ба худ мегуфт:

– Намегузорам, ки қувват гирад, имрӯз пагоҳ хазон ҳоҳад шуд.

Вале дарахт маъюс намешуд, торафт решаша медавонд, аз оби наҳр ба шарофати решаша тана баҳравар мешуд ва бақувваттар мегардид. Акнун дехқон дар рӯзҳои тафсон таги сояи дарахт, болои санг нишаста, истироҳат мекард, бардам шуда, заҳматашро дар полиз давом медод. Санг аз дехқон малол мешуд, ба ғазаб меомад, ки болои ў мешинад, ўро поймол мекунад.

наҳр – ҷӯйи калон
ғалаён – ҷӯшу хурӯш, түғён
эмин – бехавф, осуда
пайгиrona – доимӣ, бардавом
numū' – сабзиш, сабзидан
маъюс – хафа, ғамгин

1. Санги азим дар кучо чойгир буд?
2. Вай роҳи чиро мегирифт?
3. Дехқон аз чӣ сабаб миннатдор буд?
4. Наҳр чӣ кор мекард?
5. Дехқон чиро медонист ва дар бари санг чиро шинонд?
6. Чаро санг аз ин кор ранҷид?
7. Оё дарахт аз рафтори санг меранҷид ё не?
8. Барои чӣ санг аз дехқон хафа шуд?

1. Мазмуни матнро баён намоед.
2. Пандро нависед ва аз ёд кунед:

Машав худбин, ки он бошад ҳалокат
В-аз он тира бимонад ҷони покат.
Носири Ҳусрав
3. Бо ибораҳои санги азим, хӯҷумҳои ҳаробиовар, рӯзҳои тафсон ҷумла тартиб дихед.
4. Ин калимаҳоро нависед: **вазнин, шиддат, фашшос, бақувваттар.**

5. Ҳаммаъноҳои калимаҳои азим, ҳароб, тавоноро ёбед.
Намуна:

азим – калон – бузург.

6. Муқобилмаъни ин калимаҳоро ёбед:

калон –	маъюс –
устувор –	бахил –

7. Аз тиреза ба берун нигаред ва мушоҳидаҳоятонро дар бораи дарахтон бо 2-3 ҷумла нависед.

3
10
5
4
18
7
26

Дар катакъои холӣ ҳарфҳои садонок гузошта калима созед.

F		L			H
D		X	K		H
P		Y	M		L
D		R		X	T
R		H	Ч		D

ИМЛО

ДАРСИ 15-16

Сӯхбат дар бораи дараҳтон ва навъи онҳо.

Соҳили наҳри аз санги калон устувор ба шарофати реشاҳои бақуввати дараҳт боз ҳам устувортар шуда буд. Дигар дамидани об, омадани сел дар баҳорон ба полези дехқон ҳавфе надошт.

Дараҳт аз ғазаби санг, аз баҳилӣ ва норозигии он ҳайрон мешуд, ӯро сулҳҳоҳона тасалло медод:

– Эй санги тавоно, мову ту бо амири тақдир дар як пора замин марзпайванд ҳастем. Ҳафа нашав, мову ту ҳамроҳ ба дехқон хизмат меқунем, савоб мегирим, садди маҷрои оби дамон ва сел мешавем. Маро бе ту об кайҳо шуста мебурд. Решаҳои ман ҳам ба ту кӯмак меқунанд, навдаю баргҳоям дар тобистон ба ту сояфканӣ меқунанд, роҳат мебахшанд. Аз дasti ман ҳамин қадар кор меояд. Маро бубахш...

Санг аз ин гуфтаҳо бештар ба ғазаб меомад. Фарёд мезад: «Ҳоло ист, ман аз ҷоям ҷунбам, решашои туро ковок

кунам. Ҳамин ки сел ояд, туро ба об тела дихам...», Вале ҳайхот. Дарахт сулҳ мехост, санг ҹанг мехост.

Зимистон хунук омад, сармои қаҳратун шуд. Рүзе дехқон ночор назди дарахт омад, сархам буд. Дили бедилон дарахтро бурид, ҳезум карда ба хонааш бурд.

Санг ин даҳшатро ғалабаи худ пиндошт. То баҳорон аз ин амри тақдир хушхол буд, тантана мекард...

Пас аз зимиштони сербарфу қаҳратун баҳор омад,... наҳр дамид,... сел омад... ва санг реши бемадоршудаи дарахтро, замини полезро шуста бурд.

Файзулло Шарифзода

даҳшат – ваҳм, воҳима
мачро – ҷараёни оби наҳрҳо
қаҳратун – хунукии саҳт

садд – банд, девор, монеа
дамон – хурӯшон, пуртуғён

1. Соҳили наҳр ба шарофати чиҳо устувор шуд?
2. Дарахт ба санг чӣ гуфт?
3. Санг чӣ ҷавоб дод?
4. Дехқон чӣ кор кард?
5. Санг барои чӣ ҳурсанд шуд?
6. Дар фасли баҳор чӣ ҳодиса рӯй дод?
7. Рафтори санг дуруст буд ё дарахт? Чаро?

1. Аз матн ибораҳоро ёфта нависед:
санги тавоно, решашои бақувват, сармои қаҳратун, зимиштони сербарф.
2. Бо ибораи зимиштони хунук ҷумла тартиб дигед.
3. Аз матн қалимаҳоеро, ки аломати ашёро ифода мекунанд, ёфта, нависед.

Намуна: тавоно, бақувват,...

4. Аз ҳарфҳои қалимаи дарахт қалимаҳои нав созед.
дарахт – дар, рах, тахт, ...

5. Калимаҳои сулҳ, ҷанг ва дӯстро аз боло ба поён навишта, қалимаҳои нав созед.

Сел, ...	Ч...	Д...
У...	А...	Ў...
Л...	Н...	С...
Ҳ...	Г...	Т...

ДАРСХОИ 17-18

1. Дар бораи китобҳои хондаатон нақл кунед.
2. Тарзи хондани китобро аз муаллим ва падару модаратон пурсед.

САРВАТИ БЕБАҲО

Қадру қимати китоб ҳамеша баланд аст. Китоб хазинаи дониш аст. Бачаҳо бояд бештар китоб бихонанд. Мақсад аз хондани китоб омӯхтан аст. Одаме, ки бисёр меҳонад, бисёр медонад.

сарват – бойигарӣ;

ҳикмат – доноӣ, хирад, дониш

1. Чаро бузургон сарвати бебаҳо будани китобро таъкид кардаанд?
2. Дар зиндагӣ шуморо ба мақсади олий чӣ мерасонад?
3. “Касе, ки бисёр меҳонад, бисёр медонад” чӣ маънодорад?

Дуруст навиштани қалимаҳоро машқ кунед:
омӯзиш, бозӣ, олий, бурро, баъд, аввал.

1. Бо қалимаи **сарчашма** ҷумла созед ва нақшай онро қашед.
2. Ҷумлаҳои зеринро хонед ва гӯед, ки дар онҳо сухан дар бораи чӣ меравад?

Ман ва дӯстам китобхониро дӯст медорем. Китоб моро бо роҳи дуруст мебарад.

ДАРСҲОИ 19-20

Сүҳбат дар бораи машғулияти бачаҳо.

ОФТОБ

Рӯзи офтоб буд. Осмон софу беғубор. Дар шохҳои дарахтони лаби ҷӯй паррандагон нағмасаройӣ карда, ҳар яке ба таври худ аз рӯзи неки офтоб, аз осмони соф, аз ризқу рӯзии фаровонашон гӯё изҳори қаноатмандӣ мекарданд.

Як гурӯҳ кӯдакон дар назди ҷӯйча частухеззанон бозӣ мекарданд. Гурӯҳе аз рег лонаи фароштурук месоҳтанд. Гурӯҳи дигар бозии рустшавакон мекарданд.

Офтоб ҳам аз шодию бозии кӯдакон ба шавқ омада, ҳамроҳи онҳо рустшавакон мекард: гоҳ-гоҳ зери абре пинҳон мешуд. Кӯдакон ўро ҷустуҷӯ карда мейёфтанд. Боз онҳо меҳандиданд, боз офтоб меҳандид. Ин бозӣ ба кӯдакон хеле маъқул буд.

1. Ҷӣ гуна рӯз буд?
2. Паррандагон чӣ кор мекарданд?
3. Бачаҳо бо чӣ кор машғул буданд?
4. Офтоб чӣ кор мекард?

1. Кадом сатрҳои матн ба шумо маъқул шуда бошад, бори дигар хонед.
2. Ҳаммаъни калимаҳоро ёбед:
офтоб, фаровон, лона, фароштурук.
Намуна: Офтоб – хуршед.
3. Калимаҳои паррандагон, фаровон, ҷӯйча, фароштурук, рустшавакон, маъқул, мейёфтандро ба ҳичоҳо ҷудо кунед. Ҳиссаи калимаи маъқулро ба сатри дигар гузаронед.
Намуна: пар - ран - да - гон.
4. Номи якчанд паррандаро нависед ва бо ҳар яки он ҷумла тартиб дихед.

5. Чумлаҳоро навишта, гүед, ки сухан дар бораи киҷо меравад?
Муаллим омад. Ман китоб хондам. Талабагон ба ки-
тобхона рафтанд.

Ба ҷойи саволҳо калимаҳои мувофиқро ёфта, чумлаҳо тартиб
дихед:

1. Киҷо? Аз кучо? Чӣ кор карданд?
2. Қӣ? Дар кучо? Чӣ кор кард?
3. Ҷӣ? Чӣ кор мекунад?
4. Ҷиҷо? Аз кучо? Чӣ хел? Чӣ кор карданд?

Намуна: Сулҳо ғалаба мекунад....

Расми офтобро қашед. Дар шуҳои он калимаҳоеро нависед, ки
аз ҳарфҳои аввали он калимаҳои Модар – Ватан пайдо шавад.
Ин тавр сар кунед: меҳнат, офтоб, дарахт, ...

Расми бозор омад. Рӯйи
залиниро бӯлиши монанд сабз фра-
ро шифт. Гарчандондон
дар ҳавои кӯшид ногида-
сарадӣ мекунанд. Гӯжон
нивбӯлошиди са тадиам
зубони дигаргоҳро залӣ ме-
кунанд. Дар ин фасл то
ши дарёниро ҷумин ме-
шади. Ман фасл ба-
ҳорро бисёр дӯст мегӯран.

ДАРСҲОИ 21-22

Сүхбат дар мавзӯи фиребгарӣ ва дурӯғгӯйӣ.

ҲИҚОЯТИ ЧӃПОН

Марде буд давлатманд. Ӯ чорвои бисёр дошт. Чӯпони ҳалолкор ва хушахлоқ ба ӯ хизмат мекард. Ҳар рӯз шири гӯсфандонро медӯшид ва бекамукост назди хоча мебурд. Соҳиби мол ба он шир об ҳамроҳ мекард ва ба чӯпон медод, ки бифурӯшад. Чӯпон ҳар рӯз он мардро насиҳат мекард ва мегуфт:

– Эй хоча, ба мардум хиёнат макун, ҳар ки хиёнат кунад, ба ҷазо гирифтор гардад.

Давлатманд ба сухани чӯпон аҳамият намедод ва кори ҳудро давом медод. Фасли баҳор буд. Шабе чӯпон гӯсфандонро дар даруни дара хобонда, ҳуд барои нигаҳбонӣ болои теппае хуфт. Иттифоқан дар кӯҳ борони саҳт борид ва сели бузурге ҷорӣ шуд ва аз роҳи дара биёмаду ҳамаи гӯсфандонро ба якборагӣ бибурд.

Рӯзи дигар чӯпон ба шаҳр омад. Соҳиби мол аз ӯ пурсид:

– Чаро шир наовардӣ?

– Чӯпон гуфт:

– Шир чӣ тавр биёрам, ки гӯсфандон намондаанд.

Гуфт:

– Гӯсфандонро чӣ шудааст?

Чӯпон гуфт:

– Он обҳо, ки ҳамроҳи шир ба мардумон фурӯҳтӣ, ҳама якҷо шуданд ва гӯсфандонро бибурданд.

Аз «Қобуснома»

азим – хеле калон;

хиёнат – макруу фиреб

1. Рамай гүсфандон аз они күй буд?
2. Чүпони ҳалолкор давлатмандро чүй насиҳат мекард?
3. Оқибати кори бад ба чүй анчомид?
4. Ба хиёнати давлатманд чүй баҳо медиҳед?
5. **Ба мардум хиёнат макун, ҳар ки хиёнат кунад, ба ҹазо гирифттор гардад чүй маъни дорад?**

1. Баталаффуз ва имлои калимаҳо эътибор диҳед:
медиӯшид, хиёнат, чүпон, фурӯҳт, гүсфанд.
2. Суханҳои чүпон ва сарватмандро нависед, ба аломуатҳои китобат диққат диҳед.
3. Бо калимаҳои кӯҳ, чүпон, сухан чумлаҳо нависед. Дар онҳо сухан дар бораи күй (чүй) меравад?

Намуна: Дар кӯҳ борони саҳт борид.

4. Матнро бори дигар хонед. Аз матн чумлаи сеюмро навишта, калимаҳоеро, ки ба саволҳои **Чүй хел?** ҷавоб мешаванд, ёфта, савол гузоред. Гӯед, ки ин чумла аз чанд калима иборат аст?
5. Шарҳи калимаҳоро дар ёд доред:
6. Хислатҳои хоча ва чүпонро нависед.

хоча

ноинсоф, хиёнаткор...

чүпон

ҳалолкор, боинсоф...

Шахси доноро **хирадманд** мегүянд. Шумо ба чойи хирадманд метавонед **оқил, доно, донишманд** гүед.

Ё ки ба чойи фахр мекунам, **меболам** ва гайра истифода баред.

ДАРСХОИ 23-24

Сүхбат дар бораи ҳайвонҳои хонагӣ. Муқоисаи гурбаи ҳарис ва молдори хасис.

Нақл мекунанд, ки шахсе гурбае дошт. **Ҳар** рӯз ба қадри зарурий ба вай гӯшт медод. Аммо гурба хеле ҳарис ва гурусначашм буд ва ба ин миқдор қаноат намекард. Рӯзе аз назди кабӯтарҳонаи ҳамсоя гузашт. Кабӯтароне дид зебо, фарбех ва дилкаш. Гурбаи ҳарис худро ба кабӯтарҳона зад ва хост, ки яке аз онҳоро нӯши чон кунад. Посбони кабӯтарҳо, ки хеле бачаи зирақ буд, гурбаро дастгир карда, ҷазодод.

ГУРБАИ ҲАРИС

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

1. Чаро гурба ба қадри зарурии гӯшт қаноат намекард?
2. Рӯзе гурба аз қучо гузашт?
3. Вай чӣ кор кард?
4. Посбон гурбаро чӣ кор кард?

1. Мазмуни ҳикояро нақл кунед.
2. Боз қадом ном мондан мумкин аст.
3. Ду чумлаи аввалро нависед. Гүед, ки чумлаи дуюм аз чанд қалима иборат аст.
4. Нақшай чумлаи якумро кашед:
5. Дар бораи гурба матн тартиб дихед. Матнро ин тавр сар кунед:
Гурба ҳайвони хонагӣ аст. Вай ....
6. **Машқи мантиқӣ:** Гурба ҳайвони хонагӣ аст. Рӯбоҳ-ҷӣ?
7. Гурба ва рӯбоҳ ба қадом гурӯҳи ҷонварон дохил мешаванд? Шер-ҷӣ?

ДАРСҲОИ 25-26

Сӯҳбат дар бораи ҳурмати падару модар ва ба хотир овардани сифатҳои онҳо.

ХИРАДИ ФАРЗАНД

Бидон, эй писар, ки хиради фарзанд дар ҳурмат ва ниғаҳбонии асли худ, яъне падару модар аст, зоро онҳо аз баҳри ту худро ба куштан диханд. Он фарзанд, ки хирад раҳнамои ўбувад, аз меҳри падару модар холӣ нест.

Зинҳор, эй писар, падару модарро хор мадор. Падару модар бунёдгузори некӣ ва нафси туанд. Агар дар ҳақи онҳо гунаҳгор боший, сазои ҳеч некӣ нестӣ...

Бо падару модари худ нақӯ бош, то рӯзе фарзандонат низ бо ту нақӯ бошанд, зоро ба масал фарзанд ҳамчун мева аст ва падар ҳамчун дараҳт. Ҳарчанд дараҳтро нигоҳубин беш кунӣ, мева аз ў нақӯтару беҳтар ёбӣ. Ва чун падару модарро ҳурмату шафқат кунӣ, дуову оғарини эшон дар ту асари бештар кунад ва бештар қабул шавад ва бо хушнудии онҳо наздиктар боший.

Мазмун аз Үнсурулмаолии Кайковус

шафқат – раҳм
бунёд – поя, асос
хирад – ақл
нафс – табиати инсон; шахсият

- Хиради фарзанд дар чӣ будааст?
- Падару модар бунёдгузори кӣ будаанд?
- Гуфтаанд, ки падару модар – дараҳт, фарзанд – мева. Ин маъноро чӣ хел мефаҳмедин?
- Хушнудии падару модар бештар ба чӣ вобаста аст?
- Оилаи шумо аз киҳо иборат аст? Муносабати онҳо бо ҳамдигар чӣ хел аст?

Фарзанд мева аст, падару модар дараҳт.

Чаннат, ки ризои мо дар он аст,

Дар зери қудуми модарон аст.

- Калимаҳои панди дуюмро шуморед. Калимаҳоеро, ки ба савол-ҳои **Кӣ?**, **Чӣ?** ҷавоб мешаванд, ёфта, нависед.
- Ибораҳоро хонед, савол гузоред ва нависед:
падари меҳрубон, модари ғамхор, фарзанди баодоб, дуои падар.
Намуна: **Кӣ?** – фарзанд; **Чӣ** гуна? – баодоб.
- Калимаҳоро нависед: **некӣ**, **бадӣ**, **накӯ**, **кувва**.
- Пандҳоро аз ёд кунед.

Ба саволҳои зерин чавоб нависед:

1. Фарзанди баодобро чаро ҳама дўст медоранд?
2. Ба бачае, ки нисбат ба падару модар бехурматӣ мекунад, чӣ хел баҳо медиҳанд?
3. Ба падару модар нақӯкор буданро чӣ тавр мефаҳмад?

ДАРСҲОИ 27-28

1. Эҳтироми худро нисбат ба падару модар баён кунед.
2. Хатоҳои худро ба ёд оред.

Ҳикоят

Як марди машҳур буд. Рӯзе ӯ нияти зиёрати Маккаи Мукарара намуд. Аз модараш иҷозат хост. Модар розӣ нашуд. Ӯ илтифоте накарда, роҳи Ҳаҷ пеш гирифт. Ба шаҳре расид. Дар масҷиде машғули намозхонӣ буд. Он шаб дузде ба хонаи шахсе даромад. Соҳибхона дуздро пеш кард. Дузд ба тарафи масҷид омаду ғоиб гардид. Мардум ҷамъ шуда, ҷароғ равшан карда, ба даруни масҷид даромада, диданд, ки шахсе намоз меҳонад. Ӯро дузд ҳаёл карда назди подшоҳи он шаҳр бурданд. Подшоҳ ба мард ҷазои саҳт фармуд. Мардум, ки ӯро мешинохтанд, воқеаро ба подшоҳ изҳор карданд. Подшоҳ амри худро бекор карда, узр хост. Мард гуфт: «Шумо ҳеч гуноҳе надоред. Дуои бади модарам буд, ки бе ризои ӯ ба сафар баромадам ва ба ин бало гирифтор шудам.»

илтифот – назари нек

1. Мард чӣ орзу кард?
2. Ӯзӣ кӣ руҳсат пурсиҷ?
3. Модар ба вай чӣ гӯфт?
4. Мард дар сафар ба чӣ бадбахтӣ гирифтор шуд?
5. Чаро подшоҳ аз ӯ узр пурсиҷ?
6. Мард ба подшоҳ чӣ гӯфт? Ҷавобро нависед.
7. Агар ба ҷои он мард шумо мешудед, чӣ кор мекардед?

1. Аз ин ибораҳо ҷумлаҳо тартиб диҳед:
шахри зебо, модари меҳруbon, ҷавони қобил, ҷароғи равшан.
2. Нақшай яке аз ҷумлаҳоянро кашед.
  1. Дасти одам аз ӯхдаи ҳама кор мебарояд.
  2. Онро бо корҳои нек одат қунонидан лозим аст.
3. Саволу ҷавобро хонед.

Гӯфтанд:

– Чӣ чиз аст, ки ҳамаи шодию осудагӣ аз ӯст?

Гӯфт:

– Панди падару модар.

Гӯфтанд:

– Аз фармонҳо қадом фармонро хор набояд дошт?

Гӯфт:

– Фармони падару модарро.

4. Дар охири қадом ҷумлаҳо аломати савол (?) гузошта шудааст?
Он ҷумлаҳоро хонед.

5. Вақти хондан ба оҳанги ҷумлаҳои саволӣ риоя қунед:

Кӣ омад?

Чӣ гӯфт?

Чӣ ҷавоб дод?

ДАРСХОИ 29-30

СУЛҲИ ПОЙДОР

Боғҳои водиҳои зарнисор,
Корвонҳо қатор андар қатор,
Чехраи сурхи зану марди диёр –
Ин ҳама бошад зи сулҳи пойдор.

Сулҳро, пас, мо нигаҳбонӣ кунем,
Зиндагиро боз арзонӣ кунем,
Хонишу кору ғазалхонӣ кунем –
Ин ҳама бошад зи сулҳи пойдор.
Бобо Ҳочӣ

чехра – рӯй, руҳсора; водӣ – ҳамвории миёни ду силсилақӯҳҳо
пойдор – устувор, мустаҳкам; зарнисор – тилоранг

1. Дар шеър сухан дар бораи чӣ меравад?
2. Барои чӣ аввали ҳар мисраъ бо ҳарфи калон навишта шудааст?
1. Шеърро ифоданок хонед. Дар он сухан дар бораи чӣ меравад?
2. Сурудро навишта, аз ёд кунед.
- Аввали сатрҳои шеър ба ҳарфи калон навишта мешаванд.
3. Калимаҳои корвонҳо, зиндагиро, ғазалхонро ба ҳичкоҳо чудо кунед.
4. Калимаҳои ҳамоҳангӣ шеърро ёбед ва ба дафтаратон нависед: зарнисор, диёр....
5. Шеърро аввал хомӯшона, байдо бо оҳангӣ тантана хонед. Гӯед, ки сулҳи пойдор ба мо чӣ медиҳад?

1. Дар бораи Рӯзи Ваҳдати миллӣ дар Тоҷикистон чиҳо медонед?
2. Ҷанг ба одамон бадбахтӣ меорад, сулҳ-ҷӣ?
- Дар ду сутун кори одамонро нависед. Намуна:
Сулҳ	Ҷанг
Хонаҳо месозанд.	Хонаҳоро оташ мезананд.
Чашнҳо мегиранд.	Мотам мекунанд.

Халқын тоғызк сұлжудыт аст. Би шарғаратын ин хисшаты неки худ халқы мо заңбони худ, нағын міллаты худро аз заңманды құадын тоғырған нылда доштааст. Би шарғараты сұлжудстың тоғырған ғана мемлекетте обол мекунең.

ДАРСХОЙ 31-32

Дар бораи касбу ҳунари падару модаратон сухан кунед.

ХИКОЯТ

Ҳакиме писарро насиҳат мекард, ки: «Чони падар, ҳунар омұз, ки мулку давлати дунё абадй нест ва тиллою танга дар сафар хатар аст: ё дүзд ба яқбор бибарад ё хоча тақсим карда бихұрад. Аммо ҳунар давлати поянда аст ва агар ҳунарманд аз давлат бияфтад, ғам набошад, ки ҳунар худ давлат аст: ҳар қо ки равад, қадр бинаду садр нишинад ва беҳунар луқма чинаду сахтй бинад».

Мазмун аз Саъдии Шерозй

ҳәким – донишманд

поянда – пойдор, бардавом

садр – боло, пешгоҳ

1. Ҳаким ба писар чӣ насиҳат мекард?
2. Ҳунар беҳтар аст ё ки давлати дунё?
3. Чаро ҳунарманд садрнишин аст, беҳунар луқмачин?

1. Мазмуни пандро баён кунед.
2. Бо ҳарфҳои калимаи ҳунарманд калимаҳои нав созед.
Намуна: умр, мардум, ...
3. Ин калимаҳоро шарҳ дижед ва имлои онҳоро муқоиса кунед, савол гузоред:

ҳаким – Ҳаким, давлат – Давлат, сафар – Сафар

4. Ҷумларо нависед, ибораҳои ганчи бебаҳо, **манбаи илму до-нишро** шарҳ дижед:
Китоб ганчи бебаҳо ва манбаи илму дониш аст.
5. Ҷумларо хонед. Гӯед, ки ғайр аз китобҳои дарсӣ боз чӣ навъ китобҳо доред?
6. Хонед ва шарҳ дижед:

Ҳунарманд, ҳар кучо ки равад, қадр бинаду садр нишинад ва беҳунар луқма чинаду саҳти бинад.

7. Бо калимаҳои сухан, ҳунар, беҳунар, илм ҷумла созед.

Намуна: Сухани нек одамро рӯҳ мебахшад.

Чӣ? – сухан; Чӣ хел? – нек;

Киро? – одамро; Чӣ кор мекунад? – рӯҳ мебахшад.

8. Пандро аз ёд кунед:

Сухан бисёр дону андаке гӯй,
Якеро сад магӯ, садро яке гӯй.

Саволҳоро дуруст хонед, баъд нависед:

1. Ҳунар чӣ натиҷа медиҳад?

2. Некбаҳт кист?

3. Нектарин корҳо кадомҳоянд? Намуна:

нектарин корҳо: **далерӣ, мардӣ, некӣ, ростӣ, саховат-мандӣ, меҳрубонӣ, хонданӣ, ҳунаромӯзӣ**, ...

ДАРСИ 33-34

КОРИ МУҚАДДАС

Мардуми мо умре ба дехқонӣ, боғу токпарварӣ, чорводорӣ – хулоса, ободии кишвари азизамон машғул буданд. Замонҳое дар ин сарзамин барои буттаҳою алафҳои бегона ҷой набудааст. Замиро аз онҳо тоза карда, ғалла ва дигар зироат коштанд.

Ободонии кишвар қабл аз ҳама ба воситаи меҳнати ҳалол ба даст меояд ва аз маҳсули он ҳама баҳравар мешаванд.

Он касе, ки ғалла мекорад, кори савоб мекунад. Ҳосили замин, хусусан ғалладона одамонро аз гурӯснагӣ начот мебидад. Бинобар ин ҳалқи меҳнатдӯсти мо ҳамеша ризқу рӯзии хонадони худро аз замин мечӯяд ва мейбад.

1. Матнро хонед. Фикратонро дар бораи замин ва дехқон баён кунед.
2. Ба имлои ин калимаҳо диққат дихед: **ғалла, миннат, муқаддас, токпарварӣ, начот, фаровон**. Ҳиссаи онҳоро ба сатри дигар гузаронед.

3. Ҳаммаъни калимаҳои муқаддас, маҳв, ғусса, начотро ёбед.

Намуна:

Маҳв – нобудшавӣ.

4. Дар ин панд сухан дар бораи чӣ меравад? Барои чӣ аввали сатрҳо бо ҳарфи калон навишта шудаанд?

Гардан манех, ар хасм бувад Рустами Зол,
Миннат макаш, ар дӯст бувад Хотами Той.

Умари Хайём

5. Миннат чист ва саховат чист? Пандро аз ёд кунед.

6. Калимаю ифодаҳои гардан манех, хасм, Рустами Зол, миннат, Хотами Тойро бо ёрии муаллим шарҳ дихед.

Намуна: хасм - душман.

7. Мазмуни матнро аз рӯи нақша бо ҷумлаҳои худ нависед.

- Галларо кӣ мекорад?
- Галлакор чӣ гуна одам аст?
- Ободии кишвар ба воситай чӣ ба даст меояд?

8. Дар хона дар бораи касбу кори падару модаратон ҷумлаҳо нависед.

ДАРСҲОИ 35-36

Маънини рамзро ба хотир биёред.

РАМЗИ СУЛҲ

Борон қатъ гардид. Шамоли форам вазида, ба димоғ бўйи гулу сабзаҳоро овард. Навдаҳои дарахтони себу шафтоту, ноку зардолу алвонч хўрда, хишир-хишир садои дилнавоз мебароварданд. Оби чўйча аз ҳарвақта тезтар чорӣ мешуд. Ман ин манзараро тамошо мекардам ки, тирезаро бод пӯшонду аз гўшай ҳавз чизе парида ба шоҳи дарахти нок нишасти. Ин кабутар буд. Аз паси ў кабутари дигаре парида омаду дар паҳлуюш нишасти. Онҳо бозикуонон аз як шоҳа ба шоҳаи дигар мепариданд. Манзара боз ҳам зебову дилработар гардид.

Тирезаро ку-шодам. Ин дафъя кабутарон ба сўйи осмони соғу бегубор парвоз карданд. Бигузор, онҳо баландтар парвоз кунанд! Бигузор, аз парвози онҳо осмон ҳусн гирад!

1. Чӣ қатъ гардид?
2. Шамол чӣ кор мекард?
3. Чихо садои дилнавоз мебароварданد?
4. Чӣ парид?
5. Чӣ кушода шуд?
6. Кабӯтарон ба кучо парвоз карданد?
7. Барои чӣ мо кабӯтарро **рамзи** сулҳ мегӯем?
8. Дар ин матн қадом аломатҳои китобат истифода шудаанд?

1. Калимаҳоро нависед ва ба имлои онҳо эътибор дихед:
қатъ, алвонҷ, ҷӯйча, хӯшрӯй, дафъа, паҳлу.

Ҳиссаи калимаҳои алвонҷ ва ҷӯйчаро ба сатри дигар гузаронед.
Барои чӣ ҳиссаи калимаи дафъаро ба сатри дигар гузарондан
мумкин нест?

2. Калимаҳои матнро мувофиқи саволҳо ба гурӯҳҳо ҷудо кунед:
борон, форам, вазид, димоф, гул, дилнавоз, парид,
нишастан, хушрӯй, кабӯтар, осмон.

Намуна: Чӣ? – кабӯтар; Чӣ ҳел? – форам; Чӣ кор
кард? – парид

3. Калимаҳои ҳаммаъноро ба гурӯҳҳо ҷудо карда нависед:
бод, ҳусн, шамол, хушрӯй, базеб, зебо, садо, овоз,
гап, сухан, нур, шуо, ранҷ, азоб.

Намуна: хушрӯй – базеб, зебо

4. Сарҳати охири матнро нависед, шумораи ҷумлаҳоро муайян
карда, ба зери аломати ашё ҳат кашед.
5. Калимаҳои заруриро илова карда, ҷумла созед:

Борон ...

Шамол ...

Офтоб ...

Осмон ...

Ҷӯйча ...

Гулҳо ...

Калимаҳо барои истифода:
мевазад, баромад, борид, чорӣ мешавад, шукуфтанд, соғ шуд.

ДАРСИ 37-38

Пандҳоро хонед, маъни онҳоро шарҳ дихед. Панди дилҳоҳатонро аз ёд кунед.

ПАНДҲО (Такрор)

Агар ба бадбахтӣ дучор шавӣ, туро фақат се кас: модар, падар ва дӯстӣ наҷот медиҳанд.

Касе дӯсти ҷониро аз дӯсти забонӣ фарқ карда натавонад, ба аҳволи ногуворе дучор мешавад.

Касе ки соҳиби ақлу хирад бошад, зӯру тавоност. Аз он пурзӯре, ки беандеша аст, чӣ фоида?

Хоҳӣ, ки ба фалокат дучор нашавӣ, дар вақти қаҳру ғазаб коре макун.

Бетамизиҳои мардум дар сухан пайдо шавад,
Пистаи бемағз агар лаб во кунад, расво шавад.

тавоно – боқувват, пурзӯр

фалокат – бадбахтӣ, фочия

ногувор – хабари ноҳуш

- Панди охирро рӯбардор карда, калимаи фалокатро ба ҳичоҳо чудо кунед ва ҳиссаи онро ба сатри дигар гузаронед.
- Ҳарфҳои калимаи фалокатро мувофиқи тартиби алифбо на-висед.
- Калимаҳои муқобилмаъни **сулҳ**, **тавоноро** ёфта, нависед.
Намуна: тавоно – нотавон, заиф, ...

4. Сифати мувофиқи ин калимаҳоро аз байни калимаҳоे, ки дар қавс оварда шудаанд, ёбед:

дұст, ақл, забон, одам, модар, падар.

(чонӣ, ширин, меҳрубон, солим, доно, ғамхор).

Намуна: дұсти чонӣ.

5. Калимаҳои зеринро мувофиқи саволҳои **Кӣ?**, **Чӣ?**, **Чӣ хел?**, **Чӣ гуна?**, **Чӣ кор мекунад?**, **Чӣ кор кард?** ба гурӯҳҳо ҷудо карда, нависед:

Чүпон, сухан, писта, бемағз, лаб, тавоно, зӯр, дучор мешавад, мекунад, овард, гуфт, хонд, шунид, оқил, доно.

Намуна:

Чӣ? – сухан,
Чӣ хел? – ширин,
Чӣ кор кард? – гуфт.

1. Номи ашё ба қадом савол ҷавоб мешавад?
2. Аломату ҳусусиятҳои ашё-ҷӣ?
3. Амали ашё ба қадом савол ҷавоб мешавад?

ДАРСҲОИ 39-40

Дар бораи падару модар, қасбу кори онҳо ҷанд сухан гӯед.

Дар як деҳа пирамарде мезист. Ӯ писаре дошт. Боре падар ба писар гуфт:

– Гӯш қун, писарам! Чунон зиндагӣ бикун, ки дар ҳар деҳа ҳавлӣ дошта бошӣ. Ҳар рӯз як мӯзи нав бипӯшӣ ва ҳама ба ту таъзим бикинанд.

Писар суханони падарро шунида, ба андеша рафт ва пурсид:

– Падар, охир чӣ тавр ман дар ҳар деха ҳавлӣ месозам?
Ҳар рӯз як мӯзи нав меҳарам ва одамонро ба таъзим
маҷбур мекунам?

Падар хандиду гуфт:

– Писарам, ин кори хеле осон аст. Агар дар ҳар деха дӯст дошта бошӣ, ҳавлии вай ҳавлии туст. Агар хоҳӣ, ки ҳар рӯз мӯзи нав бипӯши, мӯзаатро ҳар бегоҳ тоза бикун, пагоҳӣ мӯзаат нав метобад. Гайр аз ин, писарам, субҳ надамида, аз хоб бархез. Ба саҳро аз ҳама пештар бираву машғули кор шав. Он гоҳ, ҳар касе, ки аз назди ту гузарад, салом мегӯяд ва таъзим мекунад.

саҳро – дашт

таъзим – ҳурмат

андеша – фикр, мулоҳиза

1. Пирамард ба писараш чӣ гуфт?
2. Писар ба падар чӣ савол дод?
3. Пирамард насиҳаташро чӣ гуна маънидод кард?
4. Чаро падар субҳ барвақт хестани писарашро таъкид кардааст?
5. Шумо пойафзолатонро ҳар бегоҳ тоза мекунед?
6. Шуморо ҳар саҳар кӣ бедор мекунад?

1. Ба калимаҳои зерин савол гузоред ва интихобан ҷумла созед:
рӯз – шаб,   пагоҳ – бегоҳ,   наздик – дур
осон – душвор,   нав – қӯҳна,   тоза – чиркин

2. Калимаҳоро нависед:
таъзим, мӯза, пӯш, ҳавлӣ, дӯст, рӯз.
3. Сарҳати охирини матнро нависед. Дар он чанд ҷумла ҳаст?
Ҷумлаи дуюм аз чанд калима иборат аст?
4. Аз матн калимаҳоеро, ки ба саволи Ҷӣ хел? ҷавоб мешаванд,
ёфта, нависед.

Намуна: Ҷӣ хел? – нав.

5. Ба ибораҳои зерин савол гузоред, бо яке аз онҳо ҷумла созед
ва таҳлил кунед:

осмони соф, мӯзи нав, пирамарди доно, писари
раҳмдил.

Бахтроми. Гүл яке аз
подшохони адоғаттарын
ба сақсаватшанд бүр. Ба
шарегаты дүрәндейші, хи-
радманыштын подшохы
одын ба сақсаватшанд хал-
бы мәмлекеттің да күрүш
олбодонің ба соғандағы маш-
тұл шуд. Дағдар мәмлекетті
ашыу фарзданы нашұна-
мо ёфт.

ДАРСХОИ 41-42

- Матиро хонед ва мазмұнашро ҳикоя кунед.

КОМРОН БА ХУД БОВАР КАРД (ҳикоя)

Комрон дар синфи дуюм мекөнад. Вай бачаи ором ва мушохидакор аст. Дағдарсxo мұаллимаро бодиқат гүш мекөнад, супоришхоро саросема нашуда, пухтакорона ичро менамояд. Дафтари китобхояш тозаю озода, либосхояшро ҳең гоҳ чиркин намекөнад. Мұаллима ё ҳамсинфонаш чизе пурсанд, аввал каме фикр мекөнад, баъд қиддій ва мұхтасар

чавоб медиҳад. Даву тозро нағз намебинад. Барои ҳамин хислатҳояш ўро ҳамсинфонаш меҳрубонона «мутафаккир», яъне фикркунанда меноманд.

Комрон дар майдони варзиш дар гӯшае нишаста бозиҳои гуногуни ҳамсинфонаш ва хонандагони синфҳои болоро тамошо мекунад. Вақте ки ҷӯраҳояш ўро ба бозӣ даъват мекунанд, ў муҳтасар мегӯяд: «Баъд». Вале муаллима баъди сӯҳбат бо модари Комрон хуб медонад, ки ў дар ҳавлиашон ба машқи бадан машғул: медавад, дучарха меронад, турниккашӣ мекунад ва ғайра. Бинобар ин муаллима Комронро маҷбур намекунад, ки ба машку бозиҳои варзиш иштирок кунад. Вай хуб медонад, ки рӯзе мерасад, ки Комрон дар ин корҳо низ фаъол мешавад.

Дар яке аз рӯзҳои офтобии баҳорон дар мактаб мусобиқаҳои варзиш миёни хонандагони синфҳои ибтидой ташкил карда шуд. Бачаҳо дар тӯбартой, турниккашӣ, ба баландию дарозӣ ҷаҳидан бо шӯру шодии зиёд иштирок мекарданд. Комрон дар гӯшае ором менишаст. Аз дил мегузаронд: «Агар ман ҳам дар тӯбартой иштирок мекардам, ғолиб мебаромадам, агар ман ҳам дар ҷаҳидан ба дарозӣ иштирок мекардам...» Ин вазъияти Комронро муаллима мушоҳида карда, пай бурд, ки вақти ўро ба мусобиқа ҷалб кардан расидааст.

муҳтасар – ихтисоршуда, ихтисор

вазъият – ҳолат, ахвол

суръат – тезӣ ё сустӣ, тарзи ҳаракат, ҳаракат

мутафаккир – фикркунанда, донишманд

1. Комрон бо қадом хислатҳояш фарқ мекард?
2. Чаро ҳамсинфон ўро «мутафаккир» мегуфтанд?
3. Пеш аз иштирок кардан дар мусобиқа Комрон чӣ фикрҳо мекард?

1. Чор чумлаи аввали матнро бори дигар бегалат хонед ва рўйбардор кунед.
2. Дар як канор нишастани Комронро шарҳдиҳед.
3. Дар бораи ғалабаи Комрон фикратонро гўед.
4. Матнро бори дигар хонед, аз калимаҳои **мутафаккир, шаст, суръат, бовар, азм** истифода карда чумлаҳо тартиб диҳед.
5. Дар хона дар бораи навъи варзиши дўстдоштаатон расмҳо ёбед.

1. Ин калимаҳоро бегалат талаффуз намуда, муқосса кунед ва тафовути маъни онҳоро гўед

баъд - бад

суръат - сурат

таъна - тана

аъзо - азо

2. Бо калимаҳои **таъна, тана ва аъзо, азо** чумла нависед.

Ба ҳар ҳарфи калимаи Комрон номи одамонро ёфта, нависед.

Комил, Каромат, ...

O...

M...

P...

O...

H...

ДАРСҲОИ 41-42

Мазмуни қисми аввали ҳикояро ба хотир биёред ва баён кунед.

Вақти ба масофаи шаст метр давидан расид. Муаллима ба тарафи Комрон равона шуд. Комрон дар дил азм кард, ки, агар муаллима иштироки ўро дар мусобиқаи давидан талаб кунад, не намегӯяд, розӣ мешавад.

Ҳамин тавр ҳам шуд. Муаллима гуфт:

— Комрон, агар имрӯз дар мусобиқаи давидан иштирок кунӣ, ғолиб мешавӣ. Ман ба ту бовар дорам...

Мусобиқаи давидан ба масофаи шаст метр шурӯъ шуд. Бо амру ҳуштаки довар 12 нафар беҳтарин давандаҳо аз синфҳои 2 ва 3 якбора ба дав сар карданд. Комрон ҳам дар қатори онҳо медавид. Дар чанд метри аввал дили Комронро ваҳм зер кард, ки аз ҳама дер ба марра мерасад ва пеши ҳамсинфону муаллимаи меҳрубонаш шарманда мешавад. Вай медавид ва фикрҳои гуногун дар сараш давр мезаданд. Ҳамин лаҳза сухани муаллима «Ман ба ту бовар дорам» ба ёдаш омад. Тамоми вучудаш такон ҳӯрд ва суръати давиданро ду баробар тезонд. Ачабо, яке паси ҳам дави ҳамму-себиқаҳо гӯё суст мешуданд, Комрон ҳамоно башаст медавид...

Дар ин мусобиқа Комрон фақат аз бачаи давандтарини синфи сеюм як сония дертар ба марра расид... Шодии ҳам-синфон, дӯстонаш аз синфҳои дигар, хурсандии муаллимаи меҳрубони Комрон ҳадду канор надошт. Комрон бошад, ба ҳуд бовар кард ва дар дил азм намуд, ки боз ҳам хубтар машқ мекунад, ба мусобиқа тайёр мешавад ва ғалаба мекунад...

Файзулло Шарифзода

азм – қасд, ирода, ният, майл ва ҳоҳиши ҷиддӣ

амр – фармон, супориш, дастур

такон – таъсир, ҳаракат, ларза

1. Муаллима ба тарафи кī равон шуд?
2. Барои чī муаллима “Ман ба ту бовар дорам” гуфт?
3. Бо амри довар бачаҳо чī кор карданд?
4. Комрон дар бораи чī фикр мекард?
5. Сухани кī ба хотираш расид?
6. Аз ғалабаи Комрон киҳо хурсанд шуданд?
7. Оё шумо ҳам мисли Комрон дар ягон навъи варзиш иштирок мекунед?

1. Калимаҳои ҳарфҳои такрордоштаро аз матн ёфта, нависед.
2. Аз матн рақамҳоро ёфта, бо ҳарф нависед.
3. Калимаҳои муқобилмаъни мөхрублон, **бехтарин**, шодиро ёбед.

1. Варзиш барои чī лозим аст?
2. Шумо ба варзиш дар кучо машгул мешавед?
3. Шумо дар қадом навъи варзиш иштирок карда метавонед?

1. Дар бораи варзиши дӯстдоштаатон 2-3 ҷумла нависед.
2. Дар бораи «Речай рӯзатон» сӯҳбат кунед.
3. Ин ҷумлаҳоро нависед ва фарқи маънои қалимаи **шастро** шарҳдихед.

Комрон ба шаст давид.

Мусобиқаи давидан ба шаст метр буд.

Комрон бо шаст моҳӣ гирифт.

ДАРСҲОИ 45-46

Сүхбат дар бораи китобҳои хониши берун аз синф .

ОФТОБИ ҶАҲОНТОБ

Айёми тобистон офтоби ҷаҳонтоб бар болои сар рост омада, кӯҳу биёбонро ба-робар равшан ва гарм карда буд. Рӯзи тобистон бо-шад ҳам, ҳавои кӯҳсor монанди

айёми баҳор мӯътадил ва форам буд. Кабӯҳои дарӣ гоҳо дар теппа ва гоҳо дар камар сайругашт мекарданд. Мурғони хушилҳон бар шохаҳои дараҳтони кӯҳӣ нишаста, нағмасарой мекарданд. Оби софи чӯйчаҳо, ки аз фарози кӯҳ ба нишеб, аз санге ба санге частухез карда мефуромаданд, ба шилдир-шилдири оҳангдори худ бо мурғони нағмасаро ҳамовозӣ мекарданд.

Гӯсфандон дар хоби ноз, бузғолагон дар давутоз, ҷӯпон-бачагон дар давидан, оҳубаррагон дар рамидан, хулоса, ҳар кас, ҳар чиз ва ҳамаи табиат дар олами худ хурсанд ва шодмон буд.

Садриддин Айнӣ

айём – замон, ваңт
фароз – баландӣ, боло
кабки дарӣ – навъе аз кабки кӯҳӣ
хушилҳон – мурғони хушовоз, хушхон
чаҳонтоб – равшанкунандай дунё
рамидан – тарсидан

1. Айёми тобистон ҳавои кӯҳсор чӣ хел буд?

2. Мурғони хушилҳон чӣ кор мекарданд?

3. Шилдир-шилдири обҳо бо ҷиҳо ҳамовоз буданд?

4. Чаро ҳавои кӯҳсор форам буд?

Намуна: Ҷавоби саволи охир: гӯсфандон, бузғолагон, ҷӯпонбачагон, оҳубаррагон, ҳар кас ва ҳар чиз.

Аз ибораҳои зерин ҷумла созед. Нақшай яке аз ҷумлаҳои соҳта - атонро қашед.

оби соғ, ҳавои кӯҳсор, мурғони хушилҳон, кабкҳои дарӣ

Намуна: Офтоби чаҳонтоб баромад.

Ба саволҳои зерин ҷавоб гӯед:

1. Чӣ кӯҳу биёбонро равшан мекард?

2. Чаро ҳавои кӯҳсор форам буд?

3. Ҷиҳо дар табият хурсанду шодмон буданд?

Калимаҳои дилҳоҳатонро аз рӯи намуна ба ҳичоҳо ҷудо кунед.

Намуна: ҷӯ - пон - ба - ча - гон.

- Чаро ин калима аз панҷ ҳичо иборат аст?
- Аз ҳарфҳои калимаи чӯпонбачагон калимаҳои нав созед.

Намуна: чӯпонбачагон - ба, чӯб, ...

ИМЛО: Худамро месанҷам. Пеш аз навиштан ба хотир биёред, ки аввали ҷумла бо чӣ гуна ҳарф навишта мешавад, дар охири он чӣ гуна аломат мегузорем.

Фарзандонро аз хурдӣ **ба** нигоҳубини ҳайвонҳо одат кунонед, дар дили бачаҳо **раҳму** шафқат меафзояд.

Дар хона бо ин ибораҳо ҷумла созед, яке аз ҷумлаҳои соҳта-атонро таҳлил кунед:

Ҳавои кӯҳсор, мурғони хушилҳон, кабӯҳои дарӣ.

Намуна: Оби софи ҷӯйчаҳо ҷорӣ мешуд.

Чӣ? – об.

Чӣ кор мекард? – ҷорӣ мешуд.

ДАРСҲОИ 47-48

Сӯхбат дар бораи ҳайвонҳои ваҳшӣ. Хирс ҳайвони ваҳшӣ аст. Саг-ҷӣ? Сагу хирс ҳар ду чистанд?

ЗАХМИ ЗАБОН

...Одам боре хирсро ба мөхмонӣ даъват кард. Вақти рафтани хирс одам хирсро бародарвор ба оғӯш кашида, бӯсид. Ин ҳолро дида зани ўрӯй турш кард ва ба замин туф карда, ба шавҳараш гуфт:

– Ин мөхмони бадбӯйро чӣ хел бӯсида тавонистӣ?

Хирс рафт. Чанде пас одам ба хабаргирии ўрафт ва, бо мақсади он ки дар бозгашт ҳезум карда ояд, табараашро ҳамроҳи худ гирифт.

Хирс дўсташро бо чеҳраи кушод истиқбол кард. Ҳанғоми бозгаштани мард хирс аз ўчунин хоҳиш кард:

– Дўстам, илтимос, ба сарам бо табарат якто зан.

– Чаро бегуноҳтуро занам? – ҳайрон шуд мард.

– Сабабашро баъд мефаҳмӣ, илтиҷо мекунам.

Мард розӣ нашуд. Хирс ўро ба ҷону ҳолаш намонда, зориую тавалло мекард, ки занад.

Ниҳоят мард бо табар ба сари хирс зад. **Хирс маҷрӯҳ** шуд ва ҷизе нагуфта, ба ҷангал даромада рафт. Мард ба хонааш баргашт.

Аз байн хеле вақт гузашт. Рӯзе онҳо боз воҳӯрданд. Ҷароҳати сари хирс тамоман шифо ёфта, асли қадима барин шуда буд.

– Дидӣ, дўстам, – гуфт хирс ба мард, – заҳми табаре, ки ту ба сарам задӣ, кайҳо шифо ёфт, аммо ҷароҳати дилам, ки аз теги забони занат пайдо шудааст, ҳанӯз боқист.

Забон ширинтар аз шаҳду шакар бошад,
Забон аз заҳри қотил ҳам батар бошад.

1. Аввали ҳикояро пурра намоед: Чаро одам хирсро ба меҳмонӣ даъват кард?
2. Одам баъди зиёфат хирсро чӣ кор кард?
3. Зани ҳезумкаш чаро рӯяшро турш кард?
4. Мард бори дигар ба куҷо рафт ва бо чӣ воҳӯрд?
5. Хирс аз ин мард чӣ ҳоҳиш кард?
6. Захми забон тез аст ё захми табар?

1. Мазмуни ҳикояро мувофиқӣ нақшай зерин нақл кунед.

- Дӯстии одаму хирс.
- Хирс дар меҳмонии одам.
- Вақти гусели меҳмон зан чӣ гуфт?
- Ҳоҳиши хирс.
- Захми забон.

2. Ду ҷумлаи охири матнро нависед ва ба алломатҳои китобат эътибор дихед.

3. Ин калимаҳои матн ба қадом саволҳо ҷавоб мешаванд?

калон, турш, бадбӯй, гарм,

Намуна: Чӣ хел? – бадбӯй.

Ин калимаҳо-чӣ?

бӯсид, гирифт, зад, рафт, баргашт, воҳӯрданд.

Намуна: Чӣ кор кард? – баргашт.

4. Қадом калимаҳои матн ба ин саволҳо ҷавоб мешаванд?

Кӣ?, Чӣ?, Чӣ хел?, Чӣ гуна?, Чӣ кор кард?, Чӣ шуд?

Намуна: Кӣ? – одам, Чӣ? – хирс, Чӣ кор кард? – зад.

5. Дар ҷумлаи якуми матн сухан дар бораи Кӣ? ва Чӣ? меравад?

Ҷумла аз чанд калима иборат аст?

ДАРСҲОИ 49-50

Сӯхбат дар бораи паррандаҳои хушхон.

ТАДБИРИ КАБК

Баҳор. Дашту даман пур аз гулҳои наврӯзӣ, лолаю савсан, сиёҳгӯш. Аз ҳар тараф хониши кабк, овози чириқчириқи гунчишкон ба гӯш мерасад. Офтоб саҳоватмандона нурафшонӣ мекунад. Орзу мекунед, соате дар зери шуоҳои тиллорангӣ он ба рӯйи сабза дароз кашида, фел занед. Насими форам бӯйи муаттарро ба машоми кас мерасонад.

Ману духтарчаам – Мунаввара соатеро дар саҳро ба гулчинӣ гузарондем. Баногоҳ назари Мунаввара ба паррандаҳои хурд-хурди хокистарранге афтод, ки онҳо бештар ба гунчишк монандӣ доштанд. Мунаввара гулҳоро ба замин партофта, аз пушти паррандагон давид. Онҳо ҳанӯз парида наметавонистанд, тез-тез по монда ба ин сӯю он сӯ медавиданд.

Мунаввара чӯчаero дошта гирифт. Дар ҳамин вақт дид, ки модари онҳо ғалтону хезон рафта истодааст. Духтарам

чұқаро сар доду кабкろ доштаний шуд. Кабк бошад, аввал охиста, баъд тез-тез по монда, ба ақибаш нигоҳ кардан гирифт: чұқаҳо кайҳо дар таги буттаҳо пинҳон шуда буданд. Ногоҳ кабк ба ҳаво парвоз карду зуд аз назар ғойиб шуд.

Мунаввара ноумед шуда гиря кард.

- Чаро чұқаро сар додай? – пурсидам аз ӯ.
- Ман... ман... калонашро доштаний будам, – гүфт Мунаввара маъюсона.

машом – димог

шую – нури офтоб

муаттар – хушбү

маъюсона – ғамгинона

1. Кадом фасли сол буд?
2. Мунаввара бо падара什 дар сахро бо чӣ кор машгул буд?
3. Мунаввара ногоҳ чиро дид ва чӣ кор кард?
4. Чаро кабк худро ланг нишон дод?
5. Мунаввара чаро гулҳои чидаашро ба замин партофт?
6. Барои чӣ Мунаввара ноумед шуда гиря кард?

1. Мазмуни ҳикояро баён кунед.
2. Матнро ба қисмҳо ҷудо карда, сӯҳбат кунед.
3. Аз матн аломату нишонаҳои фасли баҳорро нависед. Баҳор аз кадом моҳҳо иборат аст? Зимистон-ҷӣ? Зимистон фасли сол аст. Баҳор-ҷӣ? Боз кадом фаслҳои солро медонед? Онҳо бо кадом аломату ҳусусиятҳо фарқ меқунанд?
4. Калимаҳои ҳаммаъноро нависед:
хушнамуд – зебо, хубрӯ, базеб.
марғзор – алағзор, сабзазор.

5. Ба ин ибораҳо саволҳои мувофиқ гузоред. Гӯед, ки аломати ашё ба худи ашё ба воситаи чӣ алоқаманд шудааст?

офтоби нурафшон, шуоҳои тиллоранг, насими форам, бӯйи муаттар, паррандачаҳои хокистарранг.

Намуна: офтоб (Чӣ?), нурафшон (Чӣ хел?), -и – бандаки изофӣ.

6. Кадоме аз ин калимаҳо ба саволҳои Кӣ?, Чӣ?, Чӣ хел?, Чӣ кор меқунад? ҷавоб мешаванд?

Мунаввара, кабк, баҳор, лола, сабза, офтоб, медавиданд, мерасад, мебарояд, мечӯяд, форам, хокистарранг, кабуд, гарм.

Намуна: Кӣ? – Мунаввара; Чӣ? – лола; Чӣ кор меқунад? – мечинад; Чӣ хел? – форам.

7. Аз ҳарфҳои калимаи саховат калимаҳои нав созед.

Намуна: саховат – саҳт.

Одани бо тирау, ажӯз, за-
бони шарқин ба роҳи мур-
шадрӯз, ами худа обҷӯро эъ-
тибор пайдо меқунанд. За-
бон алоқами ажӯз мур-
шадрӯз некӯ бади одани
аст. Ҷарои зулғон мудар-
бикунди ғалъ задан эътиёти
мешавад.

ДАРСХОИ 51-52

1. Сүхбат дар бораи дӯстӣ.
2. Дар бораи дӯстӣ фикратонро гӯед.

дӯстӣ (афсона)

Оҳуе дар баландии хушобу ҳаво ва сепалаф мечарид.

Чашми вай ба гунчишке, ки ҳар сӯ меҷаҳид, афтод. Оҳу ба вай нигоҳ карда гуфт:

– Чӣ ин қадар час тухез дорӣ, магар ба саёҳат омадӣ?

– Не, ман ба назди ту омадам, меҳоҳам бо ту ошно шавам,

– ҷавоб дод гунчишк.

– Парво накун, аз дасти ман бисёр корҳои хуб меояд. Худат дида, баъд қоил мешавӣ.

Оҳу ин гуфтаҳои гунчишкро қабул кард. Онҳо аз ҳамон рӯз дӯстона зиндагӣ мекарданд. Баъдтар бо онҳо муш ошно шуд.

Рӯзе оҳу аз рафиқонаш ҷудо шуда, ногоҳ ба доми сайёд афтод. Сайёд хост, ки оҳуро зинда ба хонааш барад. Бинобар ин онро ба дарахт саҳт баста, худаш ба лаби ҷӯй рафт.

maktab.tj

Гунчишк ба чустучүйи оху баромада, дид, ки онро дар як дарахт саҳт баста мондаанд. Вай зуд ба назди муш рафт, во-қеаро баён кард.

Ҳар дуяшон ба назди оху омаданд. Муш бо дандончаҳои тезаш бандро зуд бурид.

Оху аз банд озод шуда, бо дўстони хурдтараки бовафои худ ба даштҳои дилкушо баромада рафт.

сайёд – шикорчӣ; дом – банд, ресмон; дилкушо – дилкаш

1. Оху чиро дид?
2. Гунчишк ба оху чӣ гуфт?
3. Оху ва гунчишк боз бо чӣ дўст шуданд?
4. Сайёд оҳуро ба дом андохта чӣ кор кард?
5. Дўстон оҳуро аз банд чӣ тарз озод карданд?

1. Ҳангоми баёни мазмуни матн ба оҳанги чумлаҳо дикқат дихед.
2. Сарҳати 2-3-юми матнро нависед, тарзи гузоштани аломати саволро омӯзед.
3. Аз матн калимаҳоеро ёбед, ки ба саволҳои **Чӣ хел?**, **Чӣ гуна?** ҷавоб мешаванд. Намуна:

Чӣ хел? – хушбуҷаво, сералаф.

4. Чумлаи зеринро таҳлил кунед, гӯед, ки дар он сухан дар бораи чӣ меравад.

Оху аз доми сайёд озод шуд.

Чӣ? – оху; **Чӣ шуд?** – озод шуд.

5. Калимаҳоро нависед:
сайёд, дўстон, чустучӯ, сералаф, саёҳат, баъд.
6. Ҳаёлан расм кашед.

Ба саволҳо ҷавоб нависед:

1. Чаши ми чӣ ба гунчишк афтод?
2. Ў ба гунчишк чӣ савол дод?
3. Гунчишк чӣ ҷавоб дод?
4. Оху ба доми кӣ афтод?
5. Дўстон чӣ тадбир ҷустанд?

ДАРСҲОИ 53-54

Пандҳои дар ин китоб омадаи Саъдии Шерозиро ба хотир биёред.

ДОНИШМАНДИ ҶАҲОНГАРД

Ӯ марде буд, ки дар як ҷо нишаста наметавонист. Аз сармою гармии табиат парвое надошт. Ин мардро имрӯз дар ин деҳа бинанд, пагоҳ дар деҳаи дигар медиданд. Ӯ гӯё шабу рӯз дар сафар буд. Вай овози баланд, вале фораму гӯшнавоз дошт. Суханонаш хеле ширин ва пурмазмун буданд. Вай ба одамон мегуфт, ки яқдигарро озор на-диҳанд. Ба яқдигар некӣ кунанд. Рафиқ ва дӯст бошанд.

Суханони вай одамро ба роҳи рост равона менамуданд. Ҳар касе, ки суханони ўро як бор шунид, орзу мекард, ки бори дигар шунавад. Олимону шоирон аз сӯҳбати Ӯ баҳраманд буданд.

Ҳамин тавр, ин донишманд ҷаҳонгардӣ мекард. Оламу одам медид. Таҷрибаи рӯзгор ва илму дониш ҷамъ мекард.

Ин марди ҷаҳонгард шоир ва нависандай бузург шайх Муслиҳиддин Саъдии Шерозӣ буд.

Ақидаҳои инсонпарастонаи Саъдиро одамони тамоми олам писандидаанд.

1. Кӣ шабу рӯз дар сафар буд?
2. Вай ба одамон чӣ мегуфт?
3. Ҷаро одамон орзу мекарданд, ки ўро бинанд?
4. Ӯ ҷаро ҷаҳонгардӣ мекард?
5. Ин донишманд кӣ будааст?

- Ба калима ва ибораҳо саволҳо гузоред:
овози баланд, форам, зебо, пурмазмун, роҳи рост, нависандай бузург.

Намуна: Чӣ? – овоз; Чӣ хел? – баланд, форам.

- Калимаҳои ҳарфи ў, ю, ё, й, ъ-дорро нависед.
- Сарҳати дуюмро рӯбардор қунед. Гӯед, ки он аз чанд ҷумла иборат аст.
- Ҳиссаи калимаи нависандаро ба сатри дигар гузаронед.

Дар катакҳо ҳарфҳоро тарзе гузоред, ки калима аз ҷапу рост як хел ҳонда шавад.

Дар бораи бойигариҳои Тоҷикистон сӯҳбат қунед.
Табиати ватани мо – Тоҷикистон зебо ва дилрабост.

ЛАЪЛИ БАДАХШОНИ МАН

Лаъли Бадаҳшон ҳамчун яке аз зеботарин сангҳои қиматбаҳо дар тамоми дунё машҳур аст. Захираи лаъл дар кӯҳи «Лаъл» ва Сумчин, дараҳои Горон ва Ямчини Помир хеле зиёд аст.

Лочвард ҳам аз ҷумлаи сангҳои ороишии хеле зебо ба ҳисоб меравад. Лочвард ранги осмонӣ дорад. Вай аз ҷиҳати коркард ва сайқалдиҳӣ осон ва бо тобишу ҷилои дилпазираш дар ҷаҳон ҳамто надорад.

Мувофиқи маълумоти сарчашмаҳои бостонӣ дар гузашта почварди Бадаҳшон ба воситаи роҳҳои корвонгузар ба Эрон, Ҳиндустон, Бобулистон, Чин ва дигар мамлакатҳо бурда мешуд. Масалан, дохили калисои ҷомеи Исҳоқ дар шаҳри Петербург бо ҳафтоду ҳашт пуд почварди Бадаҳшон ороиш ёфтааст.

Ҳоло дар наздикии шаҳри **Хоруғ**, дар деҳаи Поршнев корхонаи коркарди сангҳои қиматбаҳо фаъолият дорад.

Лаъл ва почварди Бадаҳшон бойигариҳои зеризаминии арзишманди Тоҷикистон ба шумор мераванд.

Ангуштарин агарчи Бадаҳшонзамин бувад,
Аз ростӣ, ҷойи тамошост кӯҳи Лаъл.

Нодир Шанбезода

бостонӣ - қадима, кӯҳан

ҳамто - монанд, мисл

1. Бадаҳшон бо қадом сангҳои қиматбаҳояш машҳур аст?
2. Захираи лаъл дар кучоҳо мавҷуд аст?
3. Лочвард чӣ хел сангаст?
4. Лочварди Бадаҳшон ба қадом мамлакатҳо бурда мешуд?
5. Қадом калисо бо **лаъли Бадаҳшон** ороиш ёфтааст?
6. Ин калисо дар қадом шаҳр воқеъ аст?
7. Корхонаи коркарди ин сангҳои қиматбаҳо дар қадом деҳа ҷойгир аст

1. Аз матн калимаҳои бо ҳарфи калон навишташударо ёфта, нависед.
2. Калимаи Ҳиндустонро ба ҳичоҳо чудо кунед.
3. Бо ибораи **ранги осмонӣ** ҷумла нависед.

1. Чаро калимаи Бадаҳшон, Зарафшон, Сумчин, Форон, Ҳиндустон, Бобулистон, Чин, Ирок, Петербург, Хоруг, Поршнев, Ҳисор, Ғарм, Ғончӣ бо ҳарфи калон навишта шудаанд?

2. Кадом шаҳрҳои Тоҷикистонро медонед?

Аз рӯйи рақамҳо ҳарфҳоро ҷо ба ҷо гузошта, номи ашё, вилояту мамлакатҳоро ёбед.

4	7	5	1		6	3	2	8
А	Х	Б	А	Ш	Д	О	Н	
2	8	6	3	4	7	9	5	1
И	О	С	Н	Д	Т	Н	У	Ҳ
5	2	6	1	4		7	3	
А	О	Р	Л	В		Д	Ч	

ДАРСҲОИ 57-58

1. Матнро хонед ва мазмунашро ҳикоя қунед.
2. Шумодар хонаатон компьютер доред?
3. Бо компьютер кор карданро ёд гиред?
4. Бо компьютер чӣ корҳо карда метавонед?

КОМПЮТЕР ВА ФОИДАИ ОН məktəb.tj

Инсон дар ҳамаи замонҳо ба ҳисобу шумурдан машғул буд. Тарзҳои одитарини шумурдан бо ёрии ангуштон, ҷӯбчаҳо, сангчаҳо ва дигар ашё анҷом дода мешуд. Баробари тоҷрофт мураккаб шудани ҳисобу китоби доду гирифт, ҳариду фурӯш, ҷенкунни матоъ, замин, андозаи соҳтмони биною иншоот ва ғайра одамон ба асбобҳои ҳисоббарорӣ эҳтиёҷ-манд шуданд.

Эҳтиёч ва зарурат инсонро ба чустучӯ, кashiфиёт ва ихтироъ водор мекунад. Ба ин сабаб аввалин мосинаҳои ҳисоббарорро олимон дар асрҳои ҳабдаҳу ҳаждаҳ ихтироъ карданд. Компьютери ҳисоббарори нахустин дар нимаи дуюми асри бист дар Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ихтироъ шуд. Дарозии ин компьютер зиёда аз сӣ метр, вазнаш ба сӣ тонна мепрасид.

Ҳоло навъҳои гуногуни компютерҳо сохта мешаванд, ки ҳачман хеле хурд ва сабуканд. Сохти охирин компьютер ҳачман 20 сантиметр ва 1,5 килограмм аст. Ба воситаи компьютер навиштани асарҳои илмӣ, бадеӣ, китобҳои дарсӣ, коргузории идораҳои давлатӣ ва монанди инҳо осон мешавад. Бинобар ин омӯхтан ва истифода кардани компьютер ва техникии ҳозирзамони иттилоот ба одамон ва ҷамъият судманд аст.

ихтироъ – кашф кардан, чизи наве сохтан, эҷод

эҳтиёч – зарурат, лозим будани чизе

судманд – фоидаовар

Аз ин луғатҳо истифода карда ҷумлаҳо тартиб дихед.

1. Шаклҳои одитарини шумурдан қадомхоянд?
2. Барои чӣ одамон ба асбобҳои ҳисоббарор эҳтиёчманд шуданд?
3. Дар нимаи асри бист олимон барои осон кардани ҳисобу китобчиро ихтироъ карданд?
4. Бо ёрии компьютер қадом корҳо осон мешаванд?

1. Ҳаҷм ва вазни компьютерҳои аввалин ва ҳозирзамонро муқоиса кунед (аз рӯйи расмҳо).

- Иёлоти Муттаҳидаи Амрико аз харита ёбед (бо ёрии муаллим).
- Чумлаи аввали сархати дуюм ва чумлаи охирини матнро рӯйбардор кунед.
- Ба матн такя карда дар бораи компьютер бо ду-се чумлаи фикратонро нависед. Калимаҳо барои истифода: (ангуштон, олимон, хурд, компьютер).

ДАРСИ 59-60

Сӯҳбат дар бораи дӯстӣ ва аҳамияти он дар зиндагӣ.

Ҳалқи мо аз замонҳои хеле қадим дӯстиро меписандад, душманиро бад мебинад. Аз нигоҳи Фирдавсии бузургвор, бо одаме дӯстӣ бояд кард, ки дар рӯзҳои душвор дастгиру ёвари кас бошад:

Ҳамон дӯстӣ бо касе кун баланд,
Ки бошад ба саҳтӣ туро ёрманд.

Дӯсти ҳақиқӣ он аст, ки барои дӯсти худ чизеро дареф на- дорад. Дӯсти ҳақиқӣ ҳеч гоҳ ба дӯсти худ бадиро раво на- мебинад.

Хирадмандон шахсеро, ки аз ақлу дониш дур бошад, лоиқи дӯстӣ намедонанд ва ҳатто душмани доноро аз дӯсти нодон хубтар мешуморанд:

Дӯстӣ бо мардуми доно накӯст,
Душмани доно беҳаз нодони дӯст.

ёвар – дӯст, рафиқ
саҳтӣ – мушкилӣ, душворӣ
ёрманд – ёрирасон

1. Фирдавсій дар бораи дұстій чій гұфтааст?
2. Дұст бояд чій гуна бошад?
3. Бо чій гуна одам дұстій набояд кард?

1. Мазмұни матнро нақл кунед
2. Ҳаммаънои калимаҳои дұст, нодон, хоксор, душман, душвор, баландро ёбед.
3. Сархати дуюми матнро нависед. Гүед, ки шумо чанд چұмла на-виштед. Дар چұмлаи якум сұхан дар бораи чій мәравад? Дар چұмлаидуюм-чій?... Намуна:
дұст – рафиқ...
4. Аз ҳарфхои калимаи бародарон истифода карда 5-6 калимаи дигар созед. Намуна:
бародарон – анор, борон, ...

Мұнда ғонвари жүргіз-
как аст. Рей желе мемлекет-
дұст шебесіндегі. Мұнда ғон-
вари белгілі бағаіншам-
астан. Мұнда да шүлжү-шүрүс
зинделік мекүннен. Деге
зинделік шүрчалық тарти-
бы құаттың дұланы.

ДАРСҲОИ 61-62

Аз расми устод Айнӣ истифода карда дар бораи ӯ сӯҳбат кунед.

ОЛИМ ВА НАВИСАНДАИ БУЗУРГ

Устод Садриддин Айнӣ олим ва нависандай бузурги ҳалқи тоҷик аст. Падари Садриддин шаҳси босавод буд. Ӯ насиҳат мекард, ки писараш хонад. Баъди вафоти падар ба сари Садриддини хурдсол душвориҳои зиёд омад. Вале ӯ хонданро тарқ накард, зоро ба хондан шавқӣ беандоза дошт. Устод Айнӣ барои таҳсили илм ба Бухоро меояд. Дар он ҷо барои бачаи камбағал илму дониш омӯхтан душвор буд. Ӯ дарс меҳонд, дар як вақт ҷомашӯйӣ ва ошпазӣ мекард. Вай вақти холиашро ба қитобхонӣ сарф менамуд. Кӯшиш ва меҳнати ӯ бехуда нарафт. Дар 18-солагӣ ба шеъргӯйӣ шурӯъ намуд. Дар байни аҳли илму адаби Бухоро ном баровард.

Устод Айнӣ дар бораи айёми бачагиаш дар асари худ – «Мактаби кӯҳна» ҳикоят кардааст.

1. Садриддин Айнӣ дар қадом лаҳзаҳо васияти падарро ба ёд меовард?
2. Ҳангоми таҳсили илм дар Бухоро ӯ чӣ гуна корҳоро ичро мекард?
3. Кӯшиш ва меҳнати ӯ чӣ натиҷа дод?

Ба ин саволъо бо 1-2 калима чавоб нависед.

1. Падар ба Садриддин чй насиҳат кард?
2. Вай барои таҳсил ба кучо омад?
3. Ўдарс меҳонд, боз чй кор мекард?
4. Дар чандсолагӣ ба шеъргӯйӣ сар кард?
5. Айнӣ айёми бачагиашро дар кадом асараш баён мекунад?

1. Матнро бори дигар хонед, **калима** ва ибораҳоеро, ки ба саволҳои **Кӣ?**, **Киҳо?**, **Чӣ хел?**, **Чӣ кор мекунад?**, **Чӣ шуд?** чавоб мешаванд, муайян кунед. Намуна:

Кӣ? – Айнӣ, ...

Чӣ хел? – вазнин, ...

Чӣ кор мекунад? – меоварад, ...

2. Дуруст навиштан ва талафғуз кардани калимаҳоро машқ кунед:

Садриддин, Айнӣ, чомашӯйӣ, ошпазӣ.

3. Зарбулмасалро хонед, маъни онро шарҳ дихед.

Олим бошӣ – тақрор кун,
Деҳқон бошӣ – шудгор кун.

ДАРСҲОИ 63-64

Сӯҳбат дар бораи ростӣ ва дуруғӯйӣ.

Ростику росткорӣ аз муҳимтарин хислатҳои инсон буда, одамро хушбахт ва сарбаланд мегардонад.

Аз ростӣ ба касе заар намерасад. Ростӣ ба ҳама хубӣ меорад. Кажрафткорӣ зараровар аст. Бузургони халқи тоҷик ростиро аз хислатҳои хуби инсон шумурдаанд. Ҷомии бузургвор гуфтаанд:

Рост чӯ, рост нигар, рост бубин,

Рост гӯ, рост шунав, рост нишин.

Падар дафттар ва рӯзномаи писарашибро тафтиш кард.
Маълум шуд, ки писар имрӯз дар мактаб дарс нахондааст.

Пурсид:

– Писарам, магар имрӯз ба мактаб нарафта будӣ?

– Рафтам, вале муаллим бемор шудаанд, дарс нашуд.

Ҳамин вақт занги телефон баланд шуд. Падар гӯшакро гирифт. Муаллим занг мезад. Вай пурсид:

– Магар Сӯҳробҷон бемор шуда буд, ки имрӯз ба мактаб наомад?

Писар сарҳам буд...

Ба гетӣ беҳаз ростӣ пеша нест,
Зи кажжӣ бадтар ҳеч андеша нест.

асно – лаҳза, вақт
хислат – сифат, амал
гетӣ – дунё, ҷаҳон, олам
кажжӣ – қаҷӣ, дурӯғ
андеша – фикр, хаёл

1. Чӣ сабабгори хушбахтии инсон аст?
2. Ростӣ ба одам чӣ меорад?
3. Кажрафторӣ ба зарари кист?
4. Шумо бо талабагони дурӯғгу чӣ хел муюмила мекунед?

1. Матнро хонед. Дар бораи ростгӯйӣ ва дурӯғгӯйӣ фикратонро гӯед.
2. Байти аввалро ба дафттар нависед ва аз ёд кунед.

3. Дар ду сутун зери калимаҳои ростӣ ва дурӯғ фоида ва зарари онҳоро нависед. Намуна:

ростӣ – хушбахтӣ, ...

дурӯғ – шармандагӣ, ...

4. Кадом хислатҳои инсон хубанд, кадомаш бад? Дар ду сутун на-
висед.

5. Бо ибораҳои хислати хуб, рафтори хуб, хониши аъло, су-
хани рост чумлаҳо тартиб дихед.

6. Нақшҳои падар, муаллим ва писарро аз матн пайдо қунед ва
намоиш дихед.

Аввал ҳарфҳоро аз боло ба поён хонед, баъд чанд ноҳияи Вата-
намонро номбар қунед, ки бо ҳамин ҳарфҳо сар шаванд. Нависед
ва савол гузоред:

Ҳ – ...

И – ...

С – ...

О – ...

Р – ...

ДАРСҲОИ 65-66

Латифаҳоеро, ки медонед, ба хотир оред.

Афандӣ як ғоз дошт. Онро күшта, пухта, ба подшоҳ пеш-
каш карданӣ шуд. Азбаски худаш гурусна буд, дар роҳ як
пойи ғозро ҳӯрд ва ғози якпояро бурда, пеши подшоҳ, рӯйи
дастурхон гузошт.

Подшоҳ ғози пухтаро дида, пурсид:

– Афандӣ, як пойи дигари ғоз чӣ шуд?

Афандӣ зуд ҷавоб ёфта натавониста, ба ҳар тараф нигоҳ карду ҷашмаш ба ғозҳои подшоҳ афтод, ки дар сояи сарҳавз якпоя истодаанд. Аз ин ҳолат истифода карда, гуфт:

– Имсол ҳамаи ғозҳо аз тухм якпоя баромадаанд, намебинед, ки ғозҳои Шумо низ ҳама якпояанд....

Подшоҳ ба хизматгари худ амр дод, ки чӯбдасташро ба тарафи ғозҳо ҳаво диҳад. Хизматгор чӯбдасташро ҳамин ки ҳаво дод, ғозҳо якбора рамида, дупоя гурехтанд. Подшоҳ инро ба Афандӣ нишон дода, гуфт:

– Чаро дурӯғ мегӯй, Афандӣ? Дида истодай, ки ғозҳои мо дупояанд.

Афандӣ фавран ҷавоб гардонд:

– Агар он чӯбдаст ба сари Шумо ҳам меомад, шумо низ ҷорпо шуда мегурехтед!

рамида – тарсида, ҳаросида

1. Ба ҳозирчавобии Афандӣ Шумо чӣ баҳо медиҳед?
2. Мисли Афандӣ одамони ҳазлкашро медонед?
3. Афандӣ чӣ гуна одам аст?

1. Сарҳати аввали матнро нависед, ба калимаҳои саволҳои муво-
фикро гузоред.
2. Хонед. Ин пандро аз ёд кунед

Биёед, эй рафиқон, дарс~~с~~ хонем,
Ба бекорию нодонӣ ~~намонем~~.
Ба олам ҳар касе бекор гардад,
Ба ҷашми ахли олам хор гардад.

Садриддин Айнӣ

3. Калимаҳои ҳаммаъноро нависед:
касл – ҳунар;
олам – ҷаҳон;
рафиқ – дӯст, бародар;
хор – бадбаҳт, бечора;
хор – хоре, ки ба по мехалад.

ДАРСҲОИ 67-68

1. Матнро хонед ва мазмуни онро нақл кунед.
2. Ин ибораҳоро аз матн ёфта, нависед:

ҳаробии қишвар, бенавоии мардум, зулму бедодӣ,
ҳайвоноту наботот, табиату муҳит, Коваи оҳангар, Зах-
ҳоки золим.

Дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ зулму бедодии шоҳону ҳо-
кимон маҳкум гардидааст, ки сабаби ҳаробии қишвар ва бе-
навоии мардум гашта буд.

maktab.tj
зулм

Зулму бедодӣ на танҳо аҳволи одамон ва ҷамъиятро бад месозад, балки ба олами ҳайвоноту наботот, табиату муҳити атроф низ таъсири манғӣ мерасонад. Бинобар ин Фирдавсӣ фармудааст:

Дилу пушти бедодро бишканед,
Ҳама беху шоҳаш зи бун барканед.

Дар «Шоҳнома» золимон **танқид** гардида, оқибат ба ҷазо гирифтор гаштаанд. Аз ҷумла, Коваи оҳангар Захҳоки золимро нобуд кард. Барои аз зулм озод кардани мардум номи Кова ҷовидон бимонд.

Кова зиндаасту наҳоҳад мурдан,
Ҷони худро зи қазо бирҳондан.

бун – бех, решা

“Шоҳнома” – номи китоб

Фирдавсӣ – шоири бузурги форсу тоҷик

Коваи оҳангар – қаҳрамони мусбати “Шоҳнома”

Захҳок – қаҳрамони манғии “Шоҳнома”

қазо – тақдир, қувваи ноаён, сарнавишт

1. Зулми шоҳону ҳокимон сабабгори чиҳо мегардад?
2. Зулму бедодӣ боз ба чиҳо таъсири бад мерасонад?
3. Кова бо чӣ мақсад Захҳокро нобуд кард?
4. Чаро номи Кова ҷовидон бимонд?

1. Аз қатори ин қалимаҳо номи одамонро ёфта, нависед ва савол гузоред:

“Шоҳнома”, Фирдавсӣ, ҳокимон, мардум, ҳайвонот, Кова, золимон, одамон, Захҳок.

- Матиро бори дигар хонед, ҳиссаи калимаҳои кишвар, мардумро ба сатри дигар гузаронед.
- Бо калимаҳои шоҳон, одамон, золимон ҷумлаҳо тартиб дихед.

Аз ҳарфҳои калимаи бирхондан истифода карда калимаҳои баҳор, дандон, роҳбар, наҳорӣ, доноро созед. Ин корро дар хона давом дихед.

ДАРСҲОИ 69-70

Ба одоб ва тарзи сухангӯйии худатон дикқат дихед.

ОДАМРО АЗ ОДОБАШ МЕШИНОСАНД

Хислати аз ҳама хуби инсон чист? – пурсид писар.

Падар гуфт:

– Одоби ў. Чунки одамро аз одобаш мешиносанд. Баъд дӯст медоранду ҳурмат мекунанд. Дар вақти сӯҳбат бо дӯст ва рафиқ ибораю ифодаҳои **суханони бемаънӣ**, гапи **намешудагӣ**, ҳамин ҳам гап шудро кор нафармо, ки ба онҳо саҳт мерасад.

Ҳаргиз миёни сухани ҳамсӯҳбататро набур. Гуфтаи ўро то охир гӯш кун. Агар ягон сухани ўро нафаҳмида монӣ, аввал узр хоҳ, «мебахшед, чӣ гуфтед, нафаҳмидам», – гуфта, такорори он суханро илтимос намо.

Агар дар бораи воқеаи ба ту маълум ҳикоя кунад, сир бой надех, сабр кун, ки суханашро тамом кунад.

Аз паси касе ғайбат накун, ки одати бад аст. Агар донӣ, ки рафиқат кори нағз накардааст ё хислатҳои бад дорад, онро далерона, вале нарм карда ба рӯяш гӯй.

Ҳазлу шүхӣ сӯҳбатро гарму нарм мекунад. Аммо дар вақти ҳазл касеро наранҷон, ки оқибати хуб надорад.

Абдуллоҷон ҳамаи суханҳои падарашро гӯш карда истоду дар охир гӯфт:

– Ташаккур, падар, ман ин гуфтаҳоятонро фаромӯш намекунам.

Дар сухан дурр бибоядат суфтан,
Варна гунгӣ беҳаз сухан гуфтан.

дурр – сангигаронбаҳо;

суфтан – оро додан

1. Дар миёни дӯсту рафиқон чӣ тавр будан лозим?
2. Одатҳои бади одам кадомҳоянд?
3. Кори хубу бади рафиқро дар рӯяш чӣ тарз бояд гӯфт?
4. Дар ҳазлу шүхӣ рафиқро ранҷондан чӣ оқибат дорад?

1. Ҷумлаҳои “Ман гуфтаҳоятонро фаромӯш намекунам. Ҳазлу шүхӣ сӯҳбатро гарму нарм мекунад”-ро шарҳдиҳед.
2. Ҷумлаҳои аввали ҳикояи “Одамро аз одобаш мешиносанд”-ро нависед. Дар ҷумла сухан дар бораи кӣ (ҷӣ) меравад?
3. Ҳаммаъни калимаҳои зеринро ёбед:
рафиқ, нағз, далер, дӯст, ҳурмат, сабр
Намуна: сабр – тоқат.
4. Панди дар боло зикршударо аз ёд кунед.

Ба саволҳо чавоб нависед:

1. Як ҳафта аз чанд рӯз иборат аст?
2. Рӯзҳои ҳафтаро номбар қунед.
3. Як сол чанд фасл дорад? Фаслҳоро номбар қунед.
4. Кадом фасли сол ба шумо маъқул аст? Ҷумлаҳоро ба охир расонед ва савол гузоред. Дар чумла сухан дар бораи кадом фасл меравад?

Тирамоҳ меваҳо ...

Зимиston ҳаво хунук ...

Баҳор мавсими гулу лола ...

Тобистон офтоби дурахшон ...

Одаби одам ҳусни боти-
нии одам аст. Одами бо-
одиҷро маҷуди дӯст ме-
дораш. ба ҳуҷнамот меку-
над. Одеби инсон дар наф-
тор ба тӯртори ўзозӣ
шишӯрад. Ҳаҷеша кори
нек ба тӯртори нек қунед.

тӯртори

ДАРСҲОИ 71-72

Сӯхбат дар бораи рафтори ҷавонон.

ОДАМ (ҳикоят)

Соати Абӯтолиб вайрон шуда буд. Ӯ барои дуруст кардани соаташ ба назди усто рафт. Усто он дам соати ҷавонеро, ки дар дӯкон менишаст, дуруст мекард.

- Биншин! – гуфт усто ба Абӯтолиб.
- Хайр. Дар наздат одам будааст, дафъаи дигар меоям, – гуфт Абӯтолиб.
- Кани одам? Дар кучо дидӣ? – ҳайрон шуда пурсид усто.
- Ин ҷавон чӣ? – ҷавоб дод Абӯтолиб.
- Усто гуфт:
- Агар ин одам мебуд, ту даромадан замон салом ме-гуфт, хеста ҷояшро медод.

Расул Гамзатов

Кӯҳ бо қуллаи баландаш машҳур аст, одам бо хирадаш.

сари кӯҳ – қуллаи кӯҳ
хирад парваридан – акл ба кор бурдан, аз рӯйи акл кор кардан.

1. Абӯтолиб барои чӣ ба назди усто рафт?
2. Усто чӣ кор мекард?
3. Абӯтолиб ба усто чӣ гуфт?
4. Усто чӣ ҷавоб дод?
5. Муҳокима: Оё усто ҳақаст?

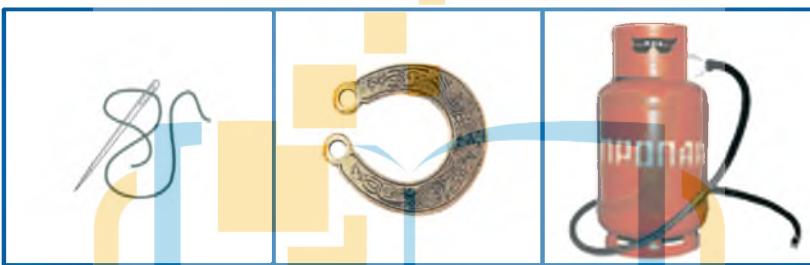

1. Мазмуни ҳикояро баён кунед.
2. Се ҷумлаи сарҳати аввалро нависед. Нақшай ҷумлаи якумро кашед. Дар ин ҷумла сухан дар бораи чӣ меравад? Ҳиссай калимаҳои **усто**, **соатро** ба сатри дигар гузаронед.

Ба ин саволҳо чавоб дижед.

1. Устои соатсоз соатҳои вайронро дуруст мекунад.
2. Мӯзадӯз чӣ?
3. Нонпаз чӣ?
4. Либосдӯз чӣ?
5. Оҳангар чӣ?
6. Ин асбобҳо барои чӣ лозиманд?

Ба саволҳо чавоб дижед:

1. Дар бораи чумла чӣ медонед?
2. Чумларо бо чӣ хел аломат ишора мекунед?
3. Дар бораи калимаҳо чӣ медонед? Ҳиссаи калимаҳоро ба сатри дигар чӣ тарз мегузаронанд?
4. Саволҳои Кӣ?, Чӣ?, Чӣ хел? Чӣ кор мекунад? ба қадом калимаҳо гузашта мешаванд?
5. Дар бораи овоз ва ҳарфҳо чӣ медонед?
6. Алифбо чӣ аҳамият дорад?
7. Шумо ғайр аз китоби Забони модарӣ боз қадом китобчаҳоро хондед?
8. Дар вақти таътил ва соли оянда қадом китобҳои дӯстдоштаатонро меконед?

ИМЛО ВА ҶАМЪБАСТИ СОЛ

ШЕЪР ВА ФАЗАЛҲО

Барои хониши берун аз синф

Чоряки I

Хоҳӣ, ки ҳамеша шоду хуррам бошӣ,
Ҳар ҷо ки равӣ, азизу **марҳам** бошӣ,
Покиза бишав, рост **бизӣ**, илм омӯз,
То точи наберагони Одам бошӣ.

Чаполиддини Румӣ

марҳам – маҳбуб, азиз
бизӣ – зиндагӣ намо

То ҷаҳон буд аз сари одам фароз,
Кас набуд аз рози дониш бениёз.
Мардумони бихрад андар ҳар замон
Рози донишро ба ҳар гуна забон
Гирд карданду гиромӣ доштанд,
То ба санг андар ҳаме бингоштанд:
Дониш андар дил ҷароғи равshan аст
В-аз ҳама бад бар тани ту ҷавшан аст.

Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

фароз – боло, баландӣ
бениёз – беэҳтиёҷ, ба ҷизе эҳтиёҷ надоштан

бихрад – хирадманд, доно
гиромӣ доштан – эҳтиром намудан
бингоштан – навиштан

ҷавшан – як навъ либоси ҷангӣ, ки аз порчаҳои оҳан
сохта мешуд

Чоряки II

Ҳар киро дар кор одат бошадаш,
Дар чаҳон бахту саодат бошадаш.
Аввалан гар бинад ўайби касон,
Дар маломат ҳеч накшояд забон.
Захмати худро зи мардум дур дор,
Бори худ бар кас маяфкан зинҳор.

Фаридаиддини Аттор

маломат – сарзаниш, таъна
маяфкан – наандоз, напарто, нагузор
зинҳор – ҳаргиз, асло

Дараҳт аст ин чаҳону мева моем,
Ки хуррам бар дараҳти ўбароем.
Дигар ҳастанд баргу мо ҳама бар,
Туфайли мо шуданд инҳо саросар.
Шараф дорад дараҳт аз меваорӣ,
Кӣ бошад, то надорад ҳеч боре?
Зи бӯю лаззати хуш меваҳоро
Шараф бошад, чунон к-аз ақл моро.
Наёбад марди ҷоҳил дар чаҳон ком,
Надорад бӯю лаззат меваи хом.
Туро лаззат зи илм аст, аз амал бӯй,
Камолият зи илми боамал чӯй...
Чу ҳоҳӣ, то ки ёбӣ донишу хуш,
Макун панди ҳакимонро фаромӯш.

Носири Хусрав

бар – мева, ҳосил
ком – мақсад, мурод, орзу
камолият – рушд, нашъунамо, комил шудан

Чоряки III

Бишнав сухани маро, ки панд аст,
Панди падар аст, судманд аст.
Илме, ки дар он амал набошад,
Чуз арбадаву чадал набошад.
Илмат ба амал чу ёр гардад,
Қадри ту яке ҳазор гардад.
Айб аст, ки дар ҳунар накүшӣ,
Сад айб ба як ҳунар напӯшӣ.
Соҳибҳунаре, ки ботамиз аст,
Дар дидай мардумон азиз аст.

Бадриддини Ҳилолӣ

судманд – фоиданок
арбада – ҷанҷолу ҳарҳаша
чадал – ҷидол, баҳсу мунозира
ботамиз – боақл, бофаросат

Хирад парварад ҷони донандагон,
Хирад раҳ намояд ба хонандагон.
Хирад афсари шаҳриёрон бувад,
Хирад зевари номдорон бувад.

Абулқосими Фирдавсӣ

афсар – тоҷ, кулоҳи подшоҳӣ
zewar – зинатбахшанд, ороишдиҳанда

Чоряки IV

Гофил манишин, на вақти бозист,
Вақти хунар асту сарфарозист.
Дониш талабу бузургй омүз ,
То беҳ нигаранд рўзат аз рўз.

Низомии Ганчавӣ

гофил – бехабар, бепарво

Давоми давлат андар ҳақшиносист,
Заволи неъмат андар носипосист.
Агар фазли Худо бар худ бидонӣ,
Бимонад бар ту неъмат ҷовидонӣ.
Чӣ додат лутғу эҳсону нақӯй,
Ҳаромат бод, агар шукраш нагӯй

Саъдии Шерозӣ

ҳақшиносӣ – ба қадри некии касе расидан, вафодорӣ,
сипосгузорӣ

носипос – ҳақношинос, бевафо

завол – нест шудан, аз байн рафтан

фазл – бартарӣ; дониш, маърифат

неъмат – чизҳои зарурӣ зиндагӣ ва рӯзгор, ризқу рӯэй

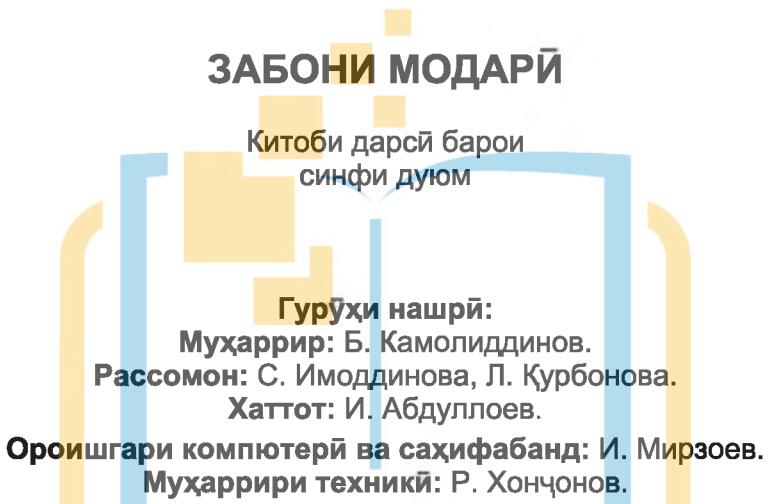
эҳсон – бахшиш, ато, инъом

МУНДАРИЧА

1. ЧУМЛА. АЗ МАТН ЧУДО КАРДАНИ ЧУМЛА	4
2. КАЛИМА. ЧУДО КАРДАНИ КАЛИМАҲОИ ЧУМЛА.....	24
3. ҲИЧО. ЧУДО КАРДАНИ КАЛИМАҲО БА ҲИЧОҲО	50
4. АЗ ЯК САТР БА САТРИ ДИГАР ГУЗАРОНИДАНИ КАЛИМА	56
5. АЛИФБО. ОВОЗ ВА ҲАРФҲО.....	63
6. КАЛИМА. ОДАМОН, ҲАЙВОНОТ, АШЁ	135
7. АЛОМАТИ АШЁ.....	193
8. ЧУМЛА.....	238

maktab.tj

Файзулло Шарифзода, Маҳмадулло Лутфуллоев,
Бунафша Ғаниева, Сафармо Куйбекова

maktab.tj

“Huoerquosi Yiqi Trading Co., LTD”,
(Чин)

Ба чопаш 20.03.2012 имзо шуд
Чопи оғсет. Андозаи 70×90¹/₁₆. Қогази оғсетӣ.
Ҳаҷмаш 19,75 ҷузъи чопии аслӣ.
Адади нашр 120000.